

ŞAİR MƏMMƏDHÜSEYN

**NUR
ÇEŞMƏSİ**

Bakı – 2018

Toplayıb tərtib edəni
və ön sözün müəllifi:
Səyyad Şairov

Bədii redaktor:
İsrail Şairov

Redaktor:
Araz Yaquboğlu

Rəssam:
Vaqif Ucatay

Şair Məmmədhüseyn. Nur çeşməsi.
Bakı, “Elm və təhsil”, 2018, 368 səh.

Kitabda XIX əsrdə yaşayıb-yaratmış görkəmli el şairi Məmmədhüseynin şeirləri toplanmışdır. Həmçinin kitabda xalq şeirinin ünlü simalarından sayılan Şair Məmmədhüseyn haqqında indiyə qədər ayrı-ayrı qəzet, jurnal və kitablarda nəşr olunan məlumatlar da öz əksini tapmışdır.

Ümidvarıq ki, kitab Məmmədhüseynsevərlər tərəfindən rəğbətlə qarşılanacaq.

ISBN 978-9952-8176-0-7

© “Elm və təhsil”, 2018

ÖN SÖZ

“Bismillahir Rəhmanir Rəhim!”

“Əlif, Lam, Mim!”

İlk söz Yaradanındır.

Əzəli Azərbaycan torpağının ayrılmaz hissəsi olan İrəvan xanlığının Göyçə mahalı – Allahın qüdrət qələmi ilə o qədər gözəl bəzədilmişdir ki, sanki “gözəllik ondur, doqquzu dondur” təşbehi qərinələr boyu bu torpağa xas imiş.

Bu mahal möhtəşəmliyi ilə, bütün türk dünyasında gözəl ab-havası ilə tanınaraq neçə-neçə şair, yazıçı, eləcə də el sənətkarlarının dilində zümzümə olaraq dastanlara çevrilmişdir.

Əsrlərə örnək, tarixlər səltənəti olan bu oğuz yurdunun saysız Koroğluları, Nəbiləri, onlara xas Nigar və Həcərləri, həmçinin Əsli və Kərəm, Tahir və Zöhrə, Abbas və Gülgəzlərin anası olan Göyçə mahalı həmişə yağılar hücumuna məruz qalsa da, öz igid və ərənləri ilə düşməyə göz dağı olmuşdur.

Şah İsmayıl Xətəinin şah əsərinin varisi olan Göyçə mahalının Sarı Yaqub kəndinin şah damarı sayılan Mis-kin Abdal sənət fədaisi kimi hələ XV yüzilliyin bariz nümunəsi olmaqla bərabər, ondan sonrakı dövrlərdə də Şimali və Cənubi Azərbaycanın yüzlərlə aşığılarının, ozanlarının, şairlərinin və daha neçə-neçə dahi şəxsiyyətlərinin əsərlərində özünəməxsus yer tutmuşdur.

Göyçə mahalı aşiq yaradıcılığının beşiyi olaraq XIX əsr şifahi xalq ədəbiyyatının ən zəngin dövründə onlarla sənət fədailəri yetirmişdir. Mədəniyyət tarixində zamanın

mizanından keçmiş görkəmli ədiblər, nasirlər və şairlər bu əsrarəngiz gözəlliyə malik olan mahalın fəxri olmuş, el-oba arasında sevilə-sevilə ağızdan-ağıza ötürülərək əsərləri əsrlər boyu yaşamışdır. Belə sənətkarlardan biri də Şair Məmmədhüseyn Həsən oğludur.

Şair Məmmədhüseyn öz dolğun sənətkarlığı ilə zamanında doğma mahalının “el şairi” titulu qazanmışdır. Bu titulun qazanılması heç də təsadüfi olmamışdır. Əsərlərindən göründüyü kimi onun Allaha yaxınlığı, Allahın əziz bəndələri olan peyğəmbər (ə.s) və imamlara (ə.s) bağlılığı bir daha göstərir ki, Şair Məmmədhüseyn haqq vergili şair olduğu üçün heç kəs onunla üzbarı dayanmaq iqtidarında olmamışdır. Odur ki, Allah sevgisi ilə yaşayan Şair Məmmədhüseyn üçüncü əsrə ki, öz xalqının qəlbində yaşamaq hüququ qazanmış, bu günümüzə qədər ozan-aşıq məclislərində əsərləri dönə-dönə oxunaraq gələcək nəslə örnək kimi yaşamaqdadır.

Mahalına, əyalətinə xüsusi xidmətləri ilə seçilən el ağsaqqalı, Şair Məmmədhüseyn Həsən oğlunun yaradıcılığından, ötkəm, sarsılmaz həyat yolundan, saz-söz dünyasından, xalqa miras qoyub getdiyi şifahi xalq ədəbiyyatının bütün janrlarından, haqqa bağlılığından, bu günə qədər qədərbilən xalqın dilində, hafizəsində əbədi qalan yaradıcılıq nümunələri haqqında məlumat verməklə bərabər, açıqlamasına ehtiyac duyulan məqamları oxuculara çatdırmaq istəyirəm.

Bütövlükdə bu günə qədər Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatında özünəməxsus yer tutmuş, lakin rus şovnistlərinin günahı ucbatından böyük bir hissəsi xalqa çatdırılmamış, mədəniyyət və elm xadimlərinin, tarixçilərin, folklorçuların islama qarşı qadağaları olduğundan Məm-

mədhüseyn dühasından, mətahından söz açmaq belə mümkün olmamışdır. Baxmayaraq ki, el şənliklərində həmişə anılmış, sevilə-sevilə oxunaraq bu günə qədər gəlmişdir.

Haqq aşiqi Şair Məmmədhüseynin ilahi vergisindən başqa heç bir təhsili olmamışdır. Uca Allahın ona bəxş etdiyi dünyəvi dəyərlərə malik idrak, ağıl, zəka sahibi Məmmədhüseyn 1798-1800-cü illərdə Cənubi Azərbaycanda anadan olmuş, 18-20 yaşlarına kimi ehtiyac içində yaşayan ailəsinə hər sahədə kömək etmiş, əkinçilik və maldarlıqla məşğul olmuş, ən gənc yaşlarında xırda ticarətlə ailəyə az da olsa köməklik göstərmişdir. 18-20 yaşlarında tacirlik adı ilə uzaq əyalətlərə səfər etməyi qarşısına məqsəd qoyaraq 1818-1820-ci illərdə atası Həsən babanın yaxın dostları ilə Qərbi Azərbaycanın İrəvan xanlığının Göyçə mahalına gəlib çıxmışdır. O, buranın ab-havası ilə nəfəs aldıqca ona Allah tərəfindən verilən haqq vergisini yeri gəldikcə xalqa çatdırmaq üçün artıq məclislərdə iştirak etməyə başlamışdır. Bu haqda ilk öncə atasının dostları, karvanbaşı ilk görüşdə Daşkənd camaatına məlumat vermiş, onu şair yox, həqiqətən, “Seyid” kimi tanıtmışdır. Ağır məclislərdə öz sənət nümunələri ilə tanınana qədər həmişə seyid kimi hörmət sahibi olmuşdur.

Şairin nəvəsi Kərəm Əsəd oğlu Şairovun açıqlamalarından: – O vaxt ki Məmmədhüseyn babama haqq vergisi verilir və o öz arzu-kamına çatmaq üçün tacir karvanına qoşularaq ulu oğuz yurduna yön tutur. Yol boyu karvan əhli ilə geniş ünsiyyətdə olmaqla bərabər, haqdan gələn kəlamları ilə, dediyi şeir və qoşmaları ilə, nəhayət, axşamçağı Göyçə mahalının Daşkənd kəndinə gəlib çata-

raq burada gecələməli olur. Qonaqpərvər Daşkənd camaatı çox məmnun qalır. Karvanı yerbəyer etdikdən sonra qonaqları şam yeməyinə dəvət edirlər. Bir neçə gün tacirlər öz mallarını yaxın obalarda yerbəyer edərək gecələmək üçün yenə həmin məkana qayıdırlar. Daşkənd ağsaqqalları ilə bərabər aşığılar da məclisə rəvnəq vermək üçün toplaşırlar. Bir neçə gündən sonra karvanbaşı gənc Məmmədhüseyn haqqında söz açır və məclis əhli Məmmədhüseyni dinləmək iqtidarı ilə sakitlik yaradır. Gənc Məmmədhüseyn ilk nitqini bu misralarla başlayır:

*Təşrif qılıb bir məclisə varanda,
Yaxşı əyləş, yaxşı otur, yaxşı dur.
Dindirələr həqiqətdən ver xəbər,
Görən desin nə məşallah, yaxşıdır.*

*Süvar ollam yaxşı ata yerində,
Kamandar oxunu ata yerində,
Yaman oğul yaxşı ata yerində
Qaldığından qalmamağı yaxşıdır.*

*Məmmədhüseyn deyər, az ələ düşər,
Uçar könlüm quşu əzələ düşər.
Arayıb-axtarsan az ələ düşər,
Yaxşı inci, yaxşı gövhər, yaxşı dürr.*

Beləliklə, Məmmədhüseyn dühası, anlamı, yaradıcılığı bu məclisdən başlayır və tacirlər onun haqqında istənilən ümdə məlumatlar verirlər.

Haşiyə: Şair Məmmədhüseynin Göyçə mahalının Daşkənd kəndinə gəlməsinin səbəbi haqdan ona verilən

vergisinin öz butasına Göyçə mahalında çatacağını qeybdən ona rüyada xəbər vermişlər. Məmmədhüseyn kama çatmaq üçün məhz bura gəlməsini qarşısına məqsəd qoymuş, lakin o dövr varlı hacılar, kərbəlayilər, məşədilər İrandan təzəcə əlif-bey öyrənib gəlmiş mollaların təqibinə, tələsinə məruz qalaraq həyatında doğan günəşə qovuşa bilməməsi onun həyatını və məqsədini alt-üst etmişdir. Məmmədhüseyn gec də olsa evlənir, ailə sahibi olur. Həyat yoldaşı Fatimə nənədən onun beş oğlu olur: Məhəmməd, Əsəd, Əli, Əbülfət və Xəlil.

Şair Məmmədhüseynin ulu oğuz diyarı Göyçə mahalına gəlməsi səbəblərindən ən vacibi ona haqq vergisinin verilməsi olmuşdur. Oğuz elində belə həqiqətlərə hələ birinci minilliklərdə çox təsadüf olunmuşdur. Neçə-neçə haqq aşıqləri haqqında söylənilən rəvayətlər, dastanlar sübut edir ki, Göyçə mahalına “Göyçək” adı verən İmam Əli (ə.s.) olmuşdur. Və o dövrdən Göyçə sevgililəri, aşıqləri, igid və ərənləri ilə çox məşhurlaşmışdır. Göyçə aşiq məktəbinin həqiqət olması XV yüzilliyin sonunda şifahi xalq ədəbiyyatının öncüllərindən olan Miskin Abdal həqiqətləri təsadüf deyildir. Elə XVI yüzilliyin əvvəllərində böyük türk dünyasının tarixi şəxsiyyəti Şah İsmayıl Xətəinin Şimali Azərbaycana və oradan da Şərqi doğru yürüşü Şirvanşahlara kimi uzun bir yol təşkil etmişdir. Bu yürüşlər heç də təsadüfə olmamışdır və ərəzidə təqiblərə məruz qalan islam dünyasına, onun mədəniyyətinə sahib olmaq, yaşatmaq üçün Şah İsmayıl Xətəinin türkçülük uğrunda apardığı mübarizəsinin əsasını təşkil etmişdir. Şah İsmayıl Xətəinin qələbə şərəfinə qurulan məclisində Miskin Abdalın iştirakı və onun təltifləri haqqında yazıçı Əzizə Cəfərzadə “Bakı 1501” əsərində

çox gözəl açıqlama etməklə tariximizdə nələrə qadir olan Azərbaycan xalqı haqqında gözəl məlumatlar vermişdir.

O timsaldan açılan yeni səhifələrdən biri də Şair Məmmədhüseyn yaradıcılığının haqqa bağlılığının təcəssümü kimi qiymətləndirilməsidir. O ki, qaldı “Seyid Məmmədhüseyn”lə bağlı bu haqda təsdiqləyici amillərdən söz açmaq, həm də əyani olaraq onun kiçik oğlu Xəlilin “Ocaq Xəlil” kimi bu günə qədər tanınmasının şahidlərinin fikir və rəyləri ilə dəfələrlə həmsöhbət olmuşam. Onlardan Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısı Coşqun Ağababa, rəhmətlik Qocaman Qocamanov, Xasay Zeynalov, Molla Əmirxan kimi ahılları dinləmək yerinə düşərdi. Qocaman ustad Aşıq Hacı Göyçəlinin şairin “Yatıb oyanmaz, oyanmaz” rədifli qoşmasına özü bəstələdiyi “Məmmədhüseyni” saz havasını bu gün də qızıl fondada saxlanılan lent yazıları bir daha onu göstərir ki, el şairi öz yazdığı bir çox şeir və qoşmalarına musiqi bəstələmişdir. Lakin buna baxmayaraq, ara-sıra oxunan cavan aşıqların repertuarında həmin musiqilər başqalarının adına ünvanlanır və eləcə də bir çox şeir nümunələri başqalarının təxəllüsü ilə oxunur.

Zamanın ağır gərdişi, varlı üst qurum və rəiyyət anlamı çox güclü olduğundan acı təsadüf və faciələrin qurbanı olanlar az olmamışdır. Lakin şairə ən çox təsir edən amillərdən biri də onun qərib olması idi. Bu barədə şair bir çox qoşma və gəraylılarında geniş açıqlama vermişdir.¹

¹ “Olmadı”, “Bənzəməz”, “Düşərmiş”, “El yaraşığı”, “Güləndam”, “Qayıtdı”, “Görmüşəm”, “Bilmədim” və s. şeirlər

*Məmmədhüseyn ahu-zarda qalıbdır,
Didərgindi, yad diyarda qalıbdır.
Peyman etdim, yarım harda qalıbdır,
Mənim bu halımı duyan olmadı.*

Eşq dəryasında bulunan şair öz kamına çata bilmir. Sevgilisinin dünya malına aludə olan atasını həqarətlə söylərək öz dərđini misralara düzməklə Şair Məmmədhüseyn “Xanım” rədifli qoşmasında təqib və təzyiqə məruz qaldığından, acı taleyindən gileyli olan iki sevən qəlbin qurbanlıq kimi var-dövlətə satıldığını belə qiymətləndirmişdir:

*Atan köpək saldı məndən aralı,
Astadan göz-qaşı süzdürən xanım.
İki cavan, iki könlü yaralı,
Səni o, çal oldu bezdirən, xanım.*

Qoşmalarında özünü təhqir olunmuş sayan şair öz sözünü həm əğyarına, həm də sevən iki qəlbi bir-birindən ayıran nadan var-dövlət hərislərinə yerində deməsi onun haqqa olan inamının bariz sübutudur.

“Hacı” qoşmasında hər iki tərəfi təhqiramiz rədiflərlə əbədi əzab alovuna atıldığına görə şair qəlbinin dərin duyğularını boğan acı həqiqəti qələmə almaqla qəlbində bir anlıq özünü sakitləşdirməyə sövq edir, tərəf müqabilinin var-dövlət aludəçiliyini gələcəyə baxan gözünün haqq yanında bağlı və günahkar olması kimi qiymətləndirir.

*Var-dövlət dediyin bir əl çirkidi,
Çox da qürrələnib öyünmə, Hacı.
Qoca yaşda türfə qönçə dəribsən,
Könlü deməz səni, söyünmə, Hacı.*

Düşmən qarşısında özünü aciz bilməyən şair bir az da qürurlu olaraq “Neynirəm” rədifli qoşmasında həyata hələ düşünülmüş ayıq gözlə baxmayan və peşman olan əgyara bir daha öz döyünən ürəyinə sakitlik, əmin-amanlıqla özünə yox, başqasına könül verən aşiqinə belə deyir:

*Ağlayıb göz yaşın leysan eyləmə,
Yad dərib iyləyən gülü neynirəm.
Tez doyub irzikdin niyə Hacıdan,
Satılıb alınan qulu, neynirəm.*

Bütün bunlara görə əzablarla üzləşən şairə qəriblik daha çox təsir edir. Üzüb əldən salan, onu gəncliyindən bir övliya nəslinin nümayəndəsi kimi seyid olaraq qəbul edən el-obadan ayrılmaq arzusuna düşməsə də, qəlbinin ağrılarını qoşma və gəraylılarında da tez-tez dilə gətirməsi şairin qərib dünyasını hansı ağrılarla yaşadığından xəbər verir. “Mənim” rədifli qoşmasında özünü tənhalıqda görən şair belə deyir:

*Qürbət eldə, yad məkanda qalmışam,
Yoxdur bir yadına salanım mənim.
Qüssədən alışıb yanan olmuşam,
Hanı o, qayğıma qalanım mənim.*

Şair gələcəyə inamla baxaraq məğrur yaşamağı gəncliyindən ata üzünə həsrət qalıb dərd üstünə gələn dərini büruzə verməkdən, fələkdən şikayətlənib qürbət diyarda öz-özünə təskinlik tapmaqdan üstün tutmuşdur.

*Zalım fələk, bu nə qəsdir edirsən,
Yandırdın cismimi nara günbəgün.
Dərdi-qədim ümman olub daşıbdır,
Gəlmişəm əlindən zara günbəgün.*

Şairin yaradıcılığında haqqı unudanlara, zalımlara öz sözünü deməkdən çəkindirən hər hansı bir maneədən qorxusu olmamışdır. O, uca Allaha ümid bağlayaraq Yaradanın ona bəxşişini rədiflərə düzməklə haqq aşiqi olduğunu bir daha sübut etmişdir.

*Məmmədhüseyn qəflətdəydi,
Səda gəldi guşinə.
Yüz iyirmi dörd min nəbi,
On iki imam beşinə.
Yoxsulların qaydasıdır,
Dolanar var başına.
Hər kəsin ki, dövləti var,
Varına baş endirər.*

Bu misralarla şair haqq vergisini sübut etməklə nə var-dövlətdə, nə də başqasının malında gözü olmadığını bildirməklə, öz qismətinə, Yaradanın qüdrətinə inanaraq nəinki zamanın acı sınaqlarında sınağa çəkildiyini, hətta özü kimi neçə haqq aşıqlərinin bu sınaqların qurbanı olduğunu gündəmə gətirməklə özündə inam və iradənin olduğunu başqalarına da aşılamağa çalışmışdır.

*Gəl biçarə Məmmədhüseyn,
Bəs sənin halın nədi?
Zəlil qoyma insanları,
Kafərin əlindədi.
Ərşə-gürşə sahib olan,
İxtiyar ki, səndədi.
Sal-Salı məhv eyləyən,
Şahi-Rəvan gəlmədi.*

Elə-obaya bağlılığı, kənd əhalisinə olmazın əzablar verən ağalara, kəndxudalara, qaçaq-quldurlara öz sözünü üzbarı deməkdən çəkinməmiş, miskinlərə köməyi tək Allahdan ummuş, öz qəzəbinin alovunu, atəşini sənət nümunələri ilə söndürmüşdür.

*Məmmədhüseynə dövrən vermir amanı,
Alt-üst olsun belə yaman zamanı.
Yaxşı budur tut düşmənin kamanı,
Al qisası, ol nadanlar qoçağı.*

Haqsızlığa dözməyən şair bir an belə çəkinmədən bəylərə, qazılara rəvac verən axund və mollalara qarşı da mübarizəsindən qalmamışdır. Çünki o, yalnız Yaradana sığındığından heç kimdən haqq sözünü deməyi əsirgəməmişdir:

*Məmmədhüseynin sidqi düzdü Xudadan,
Haqq özü saxlayır onu qadadan.
Ya şeytansan, ya da şeytan aldadan,
Molla, əkdinin gül kola oxşayır.*

Cahillikdən uzaq, ağıldan aqıl olan şair öz yaradıcılıq fonunda hər şeyə çox incəliklə yanaşaraq ürək sözlərini hər kəsə deməyə hazır olduğunu kimsədən gizlətməmiş, nə də gizlənməmişdir:

*Ay hazarat, bu nə gündü çəkirik,
İçdiyim zəhərdi, yediyim ağı.
Bəylər, xanlar eli salır an incik,
Pristav da olub bir yandan yağı.*

Amansız zəmanədən gileyli olan şairin xalqa, elə, ailəyə, sevgiyə aludəliyini öz yaradıcılığında unutmadan üstünlük verməsini, maarifçilik missiyasını layiqincə yerinə yetirməsini onun bədahətən deyilən bütün əsərlərinə də görmək çox asandır:

*Düz ola ürəklər, saf ola qəlblər,
Oğurluq, ayrılık, talan olmaya.
Bütün xəlv olunmuş bilməyə kədər,
Qüssədən gözləri dolan olmaya.*

Sonuncu bəndində:

*Məmmədhüseyn elnən tapa güzəran,
Hər yanda can deyə, can eşidə, can.
Görünməyə gözə yaralı ceyran,
Dərd gətirən acı zaman olmaya.*

Zəmanədən gileyli olan şair tək özünü yox, ümumilikdə eşq əlindən təqiblərə məruz qalan bütün aşıqlərə də

biganə qalmır. Onun Allaha üz tutub şikayətlənməsi təkcə özünün yox, o dövrün bütün aşıqlərinin bu zülmə məruz qalması olmuşdur.

*Günahım əfv eylə, şahların-şahı,
Əvvəl o mövlayə bağışla məni.
Ərş üzündə zinətədi Əflakə-Lalək,
Zinəti Məleykə, bağışla məni.*

İnsan həqiqətə, Allaha hər an inanmalı, həmçinin ağrı-acıya sinə gərməyi bacarmalıdır. Həyat ağrılarına tab gətirən şair şəriət qanunlarına həm yaradıcılığında, həm də həyatda nail olmağa çalışmışdır. O üzdən ziyrətə hazırlamış və öz oğlanları Məhəmməd və Əsədlə birlikdə Kərbəla ziyarətinə getmişdir.

*Ey könül, qafil olma,
Əliyi İmrana bax!
Məhəmmədə haqdan gələn,
Ayeyi Qurana bax!
İsmayıl getdi Mina dağına,
Haqqa qurban olmağa.
Cəbrayıl bir qoç gətirdi,
Sürməli qurbana bax!*

Həqiqəti duymayan və bilməyənlər şairə hazırca-vablılıqda şəkk edirlər, ancaq üz-üzə gəlməyə cəsarət etməirlər. Təhsili olmayan, savadı olmayan Allah bəndəsinin bu qədər cəsarət sahibi olmasında həqiqətən çoxları şəkkə qapılmış, xalqı çaşdırmağa çalışmışlar.

Bəşəriyyətə gələn bütün kitablardan bilik alan elm sahibi, İrəvan xanlığında özünəməxsus yer tutan Məhəmməd ağadan kafirlərin keşişi şairin gəlməsini xahiş edir. Burada qara məkrli erməni keşişinin şairi tora salmaq üçün atdığı addımı heç kim bilməsə də, şairə artıq ilahi tərəfindən agah idi. Lakin bu səfərə getməsə, türk dünyasında ona ayrılmış yüksək ad artıq sual altında qalardı. Odur ki, şair heç nədən çəkinmədən Məhəmməd xanın təklifini qəbul edərək ağanın atlıları ilə İrəvana gedir. Uzun sürən deyişmələrdən kimin nəyə qadir olduğu artıq məlum olur.

Keşiş dediyi bağlamaları şair sinədəftər üzbəüz vaxt aparmadan cavablandırır. Lakin şair dediyi bağlamaları açmaq üçün keşiş saatlarla, günlərlə Allahın göndərdiyi bütün kitabları “Zəbur”, “Tövrat”, “İncil” və “Qurani-Kərim”i vərəqləməkdən əldən düşür. Vaxt uzatmamaq üçün şair dincələrkən gecə guşinə gələn qafiyəni belə başlayır:

*On altı paçalı nə əlamətdi,
O, nədir ki, dörd ayaqdan nallıdı?
Yay olanda özün pünhan eyləyər,
Üç ay zınistanda qalmaqallıdı.*

*Səkkiz sümüyü var bir əndamında,
Yüz damarı qərar tutub canında.
Bir gözü kəllədə, isbat yanında,
Onu görənlərin adı bəllidi.*

*Heç kəs ilə salam, səfa eyləməz,
Heç kəs ilə üzün tutub söyləməz.
Heç gedəni yoldan tutub əyləməz,
Bir səri dumanlı köksü yellidi.*

Bağlama deyiləndən sonra keşiş çox cəhd edir, ki-
tablarda baş sındırır, cavab tapa bilmir. Əvvəl çox hirs-
lənir, sonra isə işin üstü açılmamaq üçün şairi İrəvana gəti-
rərək təkcə özünün yox, başqalarının da əməlləri açılaca-
ğından qorxan keşiş lənətulla xahiş edir ki, bağlamanın
cavabını açsın. Şair isə “öz el-obama qayıtdıqdan sonra
açıqlamanı göndərərəm” – söyləyir. Bundan sonra şair
Məhəmməd ağanın atlı dəstəsi ilə evinə qayıdır. İrəvan
xanı şairi çox dəyərləndirir, layiqincə ənamlar və hətta
bir at da bağışlayır.

Ağsaqqalların söyləməsinə görə, şairin İrəvanda on
iki gün davam edən (keşişlə) deyişməsi zamanı məclisdə
əyləşən mirzələr tərəfindən bütün yazılar qeydə alınma-
sına baxmayaraq, keşiş tərəfindən götürüldüyündən bizdə
olan məlumat ancaq söhbətin məgzi və “Göycə ellidi”
xətəngisindən ibarətdir.

Aşıqlardan çox eşitdiyimiz və yazılanlardan bizə çan-
tan odur ki, sonralar heç kim cürət edib şairə söz atma-
yıb. Çünki “hərə öz qazdığı quyuya düşər” el misalının
bir həqiqət olduğunu dərk edərək susublar...

Şairin İrəvan səfərində deyilən şeir və qıfılbəndləri,
o cümlədən bir çox yaradıcılıq nümunələri “Sovet Ermə-
nistanı” qəzeti redaksiyasına göndərilərək ara-sıra nəşr
olunsa da, külliyyatının çox hissəsi Eçmiədzin deyilən
arxivdə it-bata düşmüş, mənfur ermənilər tərəfindən giz-
lədilmişdir.

Əsil-nəcabətlilər, qədirbilən Göycə mahalı və şəx-
sən Daşkənd camaatı bu qayıdışdan sonra şairə məhəbbət
hissini birə-beş artırır və kənd ağsaqqallarının təkidi ilə
çobançılıq edən, amma Məmmədhüseyn vurğunu olan

Hümbət Süleyman oğlunu il boyu ailə xərcini kənd əhli ödəməklə şairə xidmətçi təyin edir. Beləcə şair ömrünün son 12 ilini rəhmətlik Hümbət kişinin qulluğu, nəvazişi ilə keçirir. Rəhmətlik Hümbət baba da çox hafizəli imiş. Axşamdan səhərə qədər şairin dediyi bütün şeir və bağlamaları sinədəftər edib, sonradan şairin nəvələrinə diqtə edərmiş.

Çox heyiflər olsun ki, həm o sinədəftər Hümbət rəhmətlikdən, həm də onun yazdırdığı külliyyatdan bizə çox az bir hissəsi gəlib çatmışdır. O da Göyçə aşiq məktəbinin yetirmələri, şairin öz nəticələri Abbasəli və Novruz qardaşlarının, Şamil oğlu Məhəmmədin haqq vergili qardaşı Əlidən qalan əlyazmalarından sizə bu gün çatdıracağlarımı əldə edə bilmişəm.

2005-ci ildə Şair Məmmədhusəynin “Yatıb oyanmaz, oyanmaz...” kitabı işıq üzü görəndən sonra 2006-cı ildə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Folklor İnstitutunun direktoru Hüseyn İsmayılov cənablarının “Göyçə aşıqları və el şairləri” toplusunun I cildi nəşr olunmuş, kitabda ulu Dədə Qorqud davamçılarının ilkin məlum simalarından başlayaraq üzü bəri ətraflı məlumatlar verilmişdir. Tarixçilərin, elmi işçilərin, çoxsaylı yazarların qeydləri ilə zənginləşmiş bu kitab sözün əsl mənasında tək Göyçə xalqı üçün yox, bütövlükdə Azərbaycan ədəbiyyatına ən zəngin, ən sanballı bir töhfədir. Bu böyük zəhmətə görə şəxsən öz adımdan professor Hüseyn İsmayılov həzrətlərinin bu tarixi sənətə çəkdiyi əziyyətə görə dərin təşəkkürümü bildirirəm.

Bəzən həqiqəti söyləmək hər adama nəsib olmur. Amma Azərbaycan məkanında, hətta ulu türk dünyasında yaranışdan Allaha inam güclü olduğundan həqiqəti açıq-

lamaq islamda çox önəmli olmuş, səma kitablarına inam, ulu Yaradana səcdə bir örnək formada inkişaf etmişdir. Səhsız-hesabsız xalq dastanlarımızdan görmək olur ki, Allahə olan səvgi əsl məhəbbət və qəhrəmanlıq dastanlarının yaranmasına səvqü artırmış, bu da nəsildən-nəslə ötürülən əsl vətənpərvərlik stimuluна çevrilmişdir. Haqq vergisi nəçə yüzilliklər boyu olmuşdur və bu gün də davamlı olaraq insanlar arasında çoxşaxəli inkişaf mərhələsində özünü bürüzə verməkdədir. Bu da onu göstərir ki, həqiqətən Allahə və onun yaratdıqlarına inamdan irəli gələn bir mövcudluqdur.

Məhz şair Məmmədhusəyn yaradıcılığındakı mövzuları araşdıranda onda olan Allah vergisini çox açıq şəkildə görmək olur. “Qabaqda” adlı qoşmasında şairə məlum olan Allah vergisinin bir açıqlaması kimi qəbul etməmək olmur:

*Yahu görüb bir-birinə uydular,
Yamənhu deyəndə təam qoydular,
Cəmi-məxluq yeməmişdən doydular,
Məcməyilər qaldı dolu qabaqda.*

Açıqlamasına ehtiyac duyulmayan bu misralardan görünür ki, Allah dərğahında bulunanların təamını yemə-sən də, o varlığa inam olduqca səciyyəvidir.

Və yaxud “Haqdan peyğəmbərə salam” qoşmasında şair ariflərə bəyan olan bir çox açıqlamaları çox incə ştrixlərlə şaqraq formada misralara elə düzmüşdür ki, bütün bu görüntü və söylənilənlərin yalnız ilahi qüdrətinə xas olduğunu söyləmək olar. On iki bəndlilik bu qoşmanı şair belə nəzmə düzmüşdür:

*Alimlər qövmüynən Arifi aqıl,
Peyğəmbər Mehraca dörd dəfə getdi.
Cəm olundu otuz altı on yeddi,
Xəstə dilim bu yollara bələddi.*

Göründüyü kimi qoşmada bir çox açıqlamalar var ki, onları həqiqətən “Quran”ı oxumadan, dərk etmədən anlamaq olduqca çətindir. Möhürbənd belə tamamlanır:

*Məmmədhüseyn deyər, varmı kamalım?
Vacibdir ustaddan yenə dərs alım.
Dərs aldım, öyrəndim, oldu öz malım,
Bizdən ustadlara nəf rəhmətdi.*

Yəqin ki, hər bir öyrənənin öz ustadı olduğu kimi haqq vergili şairlərin də ustadı Yaradanın özü olduğunu Məmmədhüseyn çox incə qafiyələrlə göstərməklə elə özünün də Haqq vergili olduğunu bildirmişdir.

İlahi möcüzələrə inanmamaq olmur. Şairin Allah-taaladan olan vergisi olduqca güclü, səlist və dəqiqliyi ilə bütün yaratdıqları əsərlərində özünü büruzə verir.

Əlif, Bey demədən “Qurani-Kərim”in baş-ayaq ayələrinin önəmli formada düzümləri onu göstərir ki, Allah vergisi “Qurani-Kərim”i ona rəyada ikən bəyan etmiş, zəhninə, təfəkkürünə həkk etmişdir.

*Sin Allahdır, sin göndərdi, sin kəlam.
Sin puşu gətirmiş Yasinə bağlar.
Yüz on dörd surədir tamam Naibə nam,
Onlarda ixlasın Yasinə bağlar.*

Möhürbənddə:

*Sin Əlif, sin beyn, sin bənamısan,
Sin çıxar köklüdən sin bənamısan.
Sin cümlə aləmin sən pənahısan,
Məmmədhüseyn ixləsın Yasinə bağlar.*

Məmmədhüseyn yaradıcılığının əsas hissəsi XX əsrdə təcavüzə məruz qaldığından Kəlbəcər əyalətində Zar kənd sakini, dostu və siğə qardaşı Axund Məhəmmədin ailəsinə əmanət verilmiş külliyyatından məlum səbəblərə görə əldə etmək mümkün olmamışdır.

Şairin yaradıcılıq nümunələri mütəmadi el məclislərində oxunmaqla yaddaşlardan silinməz olmuşdur. Bəzi hallarda isə mətbuat səhifələrində başqalarının adına bağlanması bizi hiddətləndirsə də, mənimsənilmiş söz xiridarının haqq payına şərik çıxanları islama zidd olduğunu bildirməkdən başqa bir yol qalmır.

Göyçə mahalında ad-san qazanmış Yarpızlı Aşıq İslam şair haqqında fikirlərini belə ifadə etmişdir:

*Məmmədhüseyn idi yaxşı, yamanı seçə,
Fənanın qonağı üqbaya köçə.
Axırınıc İslamdı sakini Göyçə,
Kitablardan ona elm dolufdu.¹*

Şairin elminə həsəd aparan, vaxtilə külliyyatının bir hissəsini şairin nəticəsi, el sənətkarı Aşıq Novruz Süley-

¹ Şeir İsrail Şairovdan əldə olunmuşdur.

man oğlundan götürən, Azərbaycan Aşıqlar Birliyinin sədri, böyük rəhmət sahibi Hüseyn Arif öz dəstxəti ilə belə yazmışdır:

*Getdim qulluğuna qul Ələsgərin,
Usta Abdullanın, Mirzə Bəylərin.
Məmmədhüseyn kimi sinədaftərin,
Yormadı yolunda ruzigar məni.*

Başqa bir şeirində Hüseyn Arif yazır:

*Orda neçələri əzizdən əziz,
Uyuyar ətrafdan xəbərsiz kimi.
Bəlkə Məmmədhüseyn, Musa, Ələsgər,
Eşitmək istəyir ayaq səsini.*

Nə qədər həssas, nə qədər dolğun fikir sahibi olmuşdur rəhmətlik Hüseyn Arif.

Şair Məmmədhüseyn yaradıcılığının haqq vergisi olması barədə bir çox elmi məqalələrin dərc edilməsi ondan irəli gəlir ki, hələ XIX əsr şifahi xalq ədəbiyyatının intibah dövründən başlayaraq çar Rusiyasının aparıcı şovinist, antiislam siyasətçilərinin və dövlət xadimlərinin ən ümdə vəzifəsi olmuşdur.

Dövrün təqiblərinə məruz qalan şair Məmmədhüseyn haqqında söz açmaq o qədər də asan olmamışdır. Yalnız el şənliklərində sevilə-sevilə oxunan sənət nümunələri, deyim və söyləmələri onu günümüzə qədər yaşatmışdır. Bu dövr isə ümummilli lider Heydər Əliyev cənablarının hakimiyyətdə olduğu dövrə təsadüf edir. Ulu Göyçəmizin görkəmli söz ustadı Aşıq Ələsgərin 150 il-

liyi ərəfəsində görkəmli dövlət və incəsənət xadimlərinin Dədə Qorqud yurduna axınını əsl sənətkarlar, şairlər yurdu Göyçənin göyçəkliyini, sənətsevərlərin nəyə qadir olduğunu bütün dünyaya car edənlərdən biri də filologiya elmləri doktoru Sədnik Paşayevin “Yurduumuzun əfsanələri” və “XIX əsr Azərbaycan aşığı yaradıcılığı” kitabında Məmmədhüseynin təxminən 60 illik yaradıcılıq dövründə sazdan-sözdən ayrılmasa, Azərbaycan aşığı yaradıcılığını zənginləşdirən qiymətli sənət əsərləri – qoşma, gəraylı, divani, deyişmə, xətəngi, müxəmməs və hətta dastanlar da yaratması haqda məlumatlar vermişdir. “Yaralı maral” haqqında şairin Göyçə mahalının Qoşabulaq kəndində yaşamış qız nəvəsi Səriyyə xanımdan alınan məlumatlar əsasında dastanın əsas məğz və mənasını, mayasını təşkil edən “Yatıb oyanmaz, oyanmaz” gəraylısının musiqisini də özü bəstələmişdir ki, məhz “Məmmədhüseyni” saz havası bu günümüzdə qədər aşıqların repertuarında çox tez-tez ifa edildiyi təqdirdə bəzən başqa sənətçilərin adı ilə hallanır. Buna baxmayaraq, çox böyük təvazökarlıqla qeyd edilmişdir ki, Şair Məmmədhüseynin ona yaxın saz havasının yaratması söylənilsə də, heyif ki, vaxtında nota və lentə alınmadığından başqalarının adı ilə ifa olunmaqdadır.

Bütün bu açıqlamaların zaman-zaman öz yerini tutması üçün radio və televiziyanın qızıl fonduna müraciət etməklə əsaslı nəticələr ortaya çıxarmaq olar. Məhz bundan sonra təxminən 1973-cü ildə “Ozan-aşığı” verilişinin 12-ci və ya 13-cü sayında Bərdə aşığı məktəbinin rəhbəri, şairin nəticəsi, el sənətkarı Aşığı Novruzun lent yazılarında açıqlamaların önəmli fakt olduğu aşkar edilir.

Müstəqil, demokratik, azad Azərbaycanımız uğrunda gələcəyə açılan yolun davamçısı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, UNESCO və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyevanın mədəniyyətimizə, tariximizə ayırdığı vaxt, muğam və aşiq sənətinin UNESCO səviyyəsində dünya sənətçilərinə aşılması və keçirilən bir çox müsabiqələrin, tədbirlərin təşkilatçısı və eyni zamanda rəhbəri kimi xalqın sevgisini qazandığını bu gün qeyd edib sabaha örnək etməmək olmaz. Sənətə və sənətkara, elmə, təhsilə, mədəniyyətə, ümumiyyətlə, bugünkü inkişafa yeni yollar açan hər bir Azərbaycanlıya xas olan – “Mən fəxr edirəm ki, Azərbaycanlıyam” şüarı həyat durduqca daha da gur səslənəcək.

Əldə olan dəyişmələrindən qıfılbənd və bağlamalarından bir neçə nümunə.

Axund Əsgər buyurur:

*Səndən xəbər alım ay Əmri Maarif,
O nə idi ərşdən araya gəldi?
Kimiydi meydanda durdu çağırıdı?
O nə idi mindi oraya gəldi?*

Şair belə cavab verir:

*Haqq-taala əmr etdi Məhəmməd üçün,
Qurani-lətifdi araya gəldi.
Salsaldı meydanda durdu, çağırıdı,
Əli Düldül ilə oraya gəldi.*

Qurani-Kərimin surə və ayələrini qafiyələrlə incitək misraya düzən haqq aşiqi Məmmədhüseyn təkamülünə

girmək nəinki qəbahət deyərdim, ən böyük günah sahibi olmaqla Rəbbimizin qəzəbinə düçar olacaqlarına şəkk etməsinlər.

Kərbəla ziyarətindən qayıtdıqdan az sonra şairin ortancıl oğlu olan Əli Nəcəf şəhərində dərin dərslər almış, təhsili başa vuraraq “Pişnamaz” adına layiq görülmüş, başı əmmaməli¹ doğma ana vətəni Göyçə mahalına qayıtmışdır. Ancaq Axund Əlinin bu həyatdan kam almadan dünyadan köçməsi şairi çox kədərləndirir. Dərdli şair məzarıstanda yönünü qibləyə çevirərək ürək ağrısı ilə öz sözlərini belə ifadə etmişdir:

*Yönü bəri duran dağlar,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.
Üstündəki ağır ellər,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.*

Bu misralar acı göz yaşları ilə deyildiyindən xalqın yaddaşında uzun illərdən bəri haqqa sığınan şairin qəddinin öyildiyi unudulmamışdır.

El şairi aşıq yaradıcılığının bütün janrlarında yazmaqda usanmamış, hər an haqqın dərgahından ona verilən fitri istedadını öz deyimləri ilə cəsarətlə, yeni ştrixlərlə xalqa çatdıraraq el-oba arasında böyük nüfuz sahibi olmuşdur. Bütün bunlarla bərabər, o bu janrlara mənsub olan rübailərindən özünəməxsusluğunu, çox gözəl dərin təfəkkürə malikliyini önə çəkməkdə unutqanlıq etməmişdir. Lakin dövrümüzə gəlib çatan iki rübaisindən başqasının olmamasına çox təəssüflənirik:

¹ Məşhəddə təhsil alanların başına əmmamə qoyar və Pişnamaz kimi ad və sənəd verərdilər.

*Əzizinəm, yer-yemiş,
Yerdə bitər yer-yemiş.
Rüstəmi Zal oğlunu
Fələk əymiş, yer yemiş!*

*Bir çay keçdim daşı yox,
Sarvan gördüm başı yox.
Canım düşüb bəd dərdə
Dərdimin əlacı yox!¹*

Şairin həyat və yaradıcılığı çox keçməkeşli olsa da, bu günə qədər onun yaradıcılığının toplanıb tədqiq edilməsi haqda dövlət tərəfindən heç bir tədbir görülməsə də, folklorşünaslarımızın günümüzə qədər tədqiqi və anması təqdirəlayiqdir. Halbuki mənfur qonşularımızın tapdağı altında qalan, əsrlər boyu əzəli Azərbaycan torpağı olan İrəvan xanlığı və ona aid olan Vedibasar, Zəngəzur, Dərələyəz, Göyçə mahalları haqqında dövlət başçıları, elm xadimlərimiz, tarixçilərimiz, şair və yazıçıları, söz açmaqdan yorulmamalıdırlar. Ulu oğuz torpağında qalmış ziyarətgahlarımızın, saysız-hesabsız abidələrimizin, sənət nümunələrimizin və mal-mülkümüzün mənfur erməni işğalçıların tapdağında qalması bir yana, ulu dədə-babalarımızın, saysız igid ərənlərimizin məzarı tapdandığıca asimanda Oğuz Xaqanın, Dədə Qorqudun, Koroğluların, Nəbilərin, xanım-xatun Nigarlarımızın fəğan edən ruhları o torpağa biganə baxıb yan-ötənləri əbədi olaraq lənətləyəcəkdir.

¹ Bu rübailər şairin nəticəsi Şairova Həmayıl Nağı qızından əldə olunmuşdur.

Bu gün ədalətdən dəm vuranlar heç olmasa yadına salmalıdırlar ki, həqiqətən bu yurd əbədi-əzəli Azərbaycanın ayrılmaz bir hissəsi olmuşdur. Ötən yazılarımda olduğu kimi bu gün də bir həqiqəti yada salmağa məcburam. Televiziya məkanında gedən “Ağıl dəryası” və “Xəmsə” verilişlərində çox dəyərli suallar meydana çıxır. 24 yanvar 2010-cu il tarixdə gedən verilişə baxanlara istinadən: “Yeddi oğul istərəm” kinofilminə Gəray bəyin çaldırdığı “Yanığ Kərəmi” saz havası sualına dörd iştirakçıdan heç biri cavab verə bilmədi. Mavi ekranlarda seriallara daha çox, ulu ozan sənətinə isə cüzi bir yer ayrıldığı halda o sazı dinləmək iqtidarında olmayan gənc nəsrlə necə müraciət etmək olar? Onlar haradan bilsinlər ki, kürəyində 40 litrlik qaynar samovar bağlanıb qəddar ermənilər tərəfindən qətlə yetirilən Daşkəndli Aşıq Nəcəf (Allah ona rəhmət eləsin!) və neçə-neçə belə sənətkarlarımız olmuşdur. Onları yaddaşıldan silənlər isə haqq-ədalət qarşısında mütləq cavab verməlidirlər. Eyni zamanda bizim alimlərimiz, sənətsünaslarımız, bir sözlə elm xadimlərimiz belə vacib məqamları nəinki unutmamalı, hətta hər vaxt bütün tədbirlərdə gənclərimizə aşılmalıdırlar.

Zodlu şair, usta Abdullanın o dövrdə hazırladığı və Moskvada muzeydə saxlanılan ağacdən yonulmuş zəncir elə o vaxtdan bu xalqın əl-ayağının rus imperiyası tərəfindən zəncirlənməsi simvoludur. Bütövlükdə on beş respublikanın postsovet məkanında əsarət altında saxlanması heç də danılası deyildir. Şair, usta Abdulla on beş taxta həlqəni bir-birinə elə bağlamışdır ki, Moskvada son illərə qədər bu əl işi nümunə olaraq saxlanılsa da, onun əsl siyasi mənasını indiyə qədər heç kim dəqiqliyi ilə

anlamamışdır. Bu on beş respublikanın zəncirvari rus imperiyasının siyasi qurbanlarının simvolu kimi Abdullanın öz şəxsi düşüncəsinin, siyasi biliyinin kökünü, mayasını təşkil edir. Qoy bu haqda Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Folklor İnstitutunun hörmətli əməkdaşları, Azərbaycan Aşıqlar Birliyi, 2010-cu ilin aprel-may aylarından etibarən yenə də canlanaraq ekranlardan milyonlarla tamaşaçı rəğbəti qazanan “Ozan” aşıq məclisinin təsisçiləri müfəssəl formada öz fikirlərini geniş oxucu kütləsinə çatdırsınlar və bizim yaddaşımızdan silinənləri geri qaytarmaqla düşmənlərimizin bizim unutqanlıqımızdan istifadə etməsinə bir daha yol verməsinlər. Çünki bunu bizə nə Allah, nə də gələcək nəsil bağışlamayacaq.

Gəlin bir daha keçmişimizə nəzər salaq, ulularımızdan bizə miras qalan namus, qeyrət tariximizə şəhidlərin qanı ilə yazılmış “Torpaq, əgər uğrunda ölən varsa, Vətəndir” şüarını yaddaşlara həkk edək və ona sadıq qalaq.

Zəngin mədəniyyətimizin qorunması və təbliği istiqamətində gördüyü misilsiz işlərə görə Azərbaycanın birinci xanımı, UNESCO və İSESCO-nun xoş məramlı səfiri, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevaya həyatda səadət, uzun ömür, cansağlığı, yeni-yeni müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

Şair Məmmədhüseyn yaradıcılığını yaddaşlarda qoruyub saxlayan Göyçə əhlinə, bütün ozan-aşıq, saz-söz yaradıcılarına, sənətsevərlərinə şairin həyatı və yaradıcılığına dair məlumatların bu tərzdə bizə çatdırılmasındakı zəhmətlərinə görə hamısına dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

Şairin öz nəvə-nəticələrindən Aşıq Abbasəli və Aşıq Novruz qardaşlarına, dolğun fitri istedad sahibləri Aşıq

Əli Şairov və Məhəmməd Şairov qardaşlarına, nümunələri yazılı şəkildə toplayıb saxlayan İbrahim Əsədova və həmçinin ilk çapçı kimi mərhum şair, şairin qız nəvəsi Məhəmməd Ələkbərliyə də ürəkdən rəhmət diləyir və qəbirləriniz nurla dolsun deyərim.

Kitabın bədii redaktoru, şairin nəticəsi, riyaziyyat müəllimi, sənət nümunələrini birər-birər arxivində əzizləyib saxlayan, öz bilik və bacarığını əsirgəməyən İsrail Şairova, kitabın hazırlanmasında, eləcə də şair haqqında yazılan elmi və publisistik məqalələrin toplanılmasında böyük əməyi olan kitabın redaktoru Araz Yaquboğluna, kitabın çap edilməsində mənəvi və maddi dəstək olan İlham Xəlilova və Nəsrəddin Əliyevə təşəkkür edir, dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

Səyyad Şairov

GƏRAYLILAR

YATIB OYANMAZ, OYANMAZ

Yönü bəri baxan dağlar,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.
Üstündəki ağır ellər,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.

Girdim yarın xanəsinə,
Laçın qonmaz binəsinə.
Əlim qoydum sinəsinə,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.

Qurbanam qələm qaşına,
Gör nələr gəldi başına.
Səs verrəm dostum guşuna,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.

Yarım yaman yatmış idi,
Ürbəndini atmış idi,
Müşk-ənbərə batmış idi,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.

İgidin dönməsin əhdi,
Yana çevrilməsin təxti.
Məmmədhüseynin qara bəxti,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.

İSTƏRƏM

Çağırram pirim Əlini,
Ağamnan imdad istərəm.
Cəbrayılın şapərini,
Atannan imdad istərəm.

Sığındım Əlitək mərdə,
Eləsin dəvayi-dərdə.
Qul edib özün Bərbərdə,
Satannan imdad istərəm.

Əlinin Abbas balası,
Darda qalanın çarası.
Min batman Xeybər qapısı,
Açannan imdad istərəm.

Məmmədhüseynin bu çağını,
Fələk, qırma budağını.
O ağ divin barmağını,
Çatannan imdad istərəm.

DAĞLAR

Gəlib çıxdım oylağıma,
Aç qoynunu, ana dağlar.
Hacı Qurban yaylağıma,
Yetişdim gur ana, dağlar.¹

Qürbət eldə çox dolandım,
Axşam-səhər adın andım.
Səni gördüm qubarlandım,
San gəlmişəm cana, dağlar.

Yazın, yayın bir cənnətdi,
Bu ellərə şən-şövkətdi.
Bəzənibsən, xoş adətdi,
Yenə yaşıl dona, dağlar.

Lalə, nərgiz, tər bənövşə,
Əsirgəmə dər bənövşə,
Buz bulağın düşüb işə,
El gəlir mehmana, dağlar.

Sinən üstə maral gəzər,
Ceyran qaçar, cüyür süzər.
Məmmədhüseyn özü düzər,
Səni min dastana, dağlar.

¹ Bu sətrin digər variantı belədir: *Yetişdim qurbana, dağlar.*

BULAQ

Səhər, axşam büsatın var,
Qoyma suyun dona, bulaq.
Hər gün səni pişvaz eylər,
Neçə-neçə “sona”, bulaq.

Gözəllərin gözəlləri,
Qələm qaşlı neçə pəri.
Bu dağların tək dilbəri,
Mehman olur sana, bulaq.

Yetir ona salamımı,
Məcnun-Məcnun kəlamımı.
Onsuz yaram sağalımı?
Dönər bağrım qana, bulaq.

Həzin nəğmədir zümzümən,
Ətrafindır nə xoş gülşən.
İlhamınla bu çöl, çəmən,
Gəlir hər il cana, bulaq.

Etmə məndən o, mələyi,
Odur eşqimin gərəyi.
Məmmədhüseynin də ürəyi,
Olub şana-şana, bulaq.

GÖRÜNÜR

Qara qaşlım, sağın dolan,
Qoynunda narın görünür.
Tökülübdü dal gərdənə,
Zülfü şahmarın görünür.

Qönçətək açmış yanağın,
Baldan şirin dil-dodağın.
Ay bənövşə, yetkin çağın,
Bağçada barın görünür.

Məmmədhüseyn üz aşiqi,
Şirin-şirin söz aşiqi,
Səntək novrəs qız aşiqi,
Qarşıda yarın görünür.

İSTƏRƏM

İzin versən oğrun-oğrun,
Tər qoynundan nar istərəm.
Ağ sinənin üstən, ay qız,
Dümağ təzə qar istərəm.

Səni kimi gözəl yarı,
İlqarı düz vəfadarı.
Çəkdirsən də ahu-zarı,
Edib dildə, car istərəm.

Ay işvə, nazlı ceyranım,
Qəmzənə necə dayanım?¹
Məmmədhüseynəm, ay cananım,
Meylim sənə var, istərəm.

NİGAR

Artırma dərdi-sərimi,
Qocalıqda mənim, Nigar.
Cavanlığım uçub əldən,
Keçib ayım, günüm, Nigar.

Əsanı alıb əlimə,
Qurşaq bağladım belimə.
Əlacım qalıb dilimə,
Gəl başına dönüm, Nigar.

Məmmədhüseyni çaldı yenə,
Turunc narlı, mərmər sinə.
Düşər olsa salma ünə,
O qoynuna yönüm, Nigar.

¹ Bu sətrın digər variantı belədir: *Baharlı, yazlı ceyranım*.

GÜLLÜ

Bər-bəzəkli çıxdın önə,
Sandım səni sona, Güllü.
Nədi, axı fikrin yenə,
Girmisən min dona, Güllü.

Gözlərini süzdürürsən,
Ürəyimi üzdürürsən.
Aşiqini öldürürsən,
Olma səbəb qana, Güllü.

Təkcəsisən bu dağların,
Bu bağçanın, bu bağların.
Bir dünyadır bu çağların,
Qıyam şirin, cana, Güllü.

Tər bənövşə dəstə-dəstə,
Düzmüsən, qız, sinən üstə.
Qulaqlarım qalıb səsdə,
Uça, bizə qona, Güllü.

Bu el-oba, Qoşqar, Kəpəz,
Həsətinlə yanar, sönməz.
Məmmədhüseyn yoldan dönməz,
Çətin eşqin dana, Güllü.

AŞİQİYƏM

Bulaq üstdən gələn, ay qız,
Camalının aşiqiyəm.
Yaşmaq altdan gülən, ay qız,
Kamalının aşiqiyəm.

Elə qıyqac baxma mənə,
Həsərət-həsərət, dönə-dönə.
Bulaq üstə qayıt yenə,
Camalının aşiqiyəm.

Məmmədhüseyn gözlər yolun,
Bulaq üstə oğrun-oğrun.
Sal boynuma dola qolun,
Vüsalının aşiqiyəm.

AY QIZ

Batıbsan qumaşa, ala,
Qaş oynadıb gülən, ay qız.
Düşübsən özgə xəyala,
Süzə-süzə gələn, ay qız.

Nə gedirsən axa-axa,
Yandım, axı baxa-baxa.
Getmə gözümdən irağa,
Dərdim, sərim bilən, ay qız.

Süzgün baxırsan oylağa,
Kəklik kimi çıxdın dağa.
Məmmədhüseyni ötür bağa,
Bağrım başın dələn, ay qız.

QURBAN

Xumar gözə vermə cəfa,
Axan göz yaşına qurban.
Ürəyimi salma xofa,
Yar, qələm qaşına qurban.

Dodağını büzmə belə,
Əlin məndən üzmə belə.
Dövrən sürək, deyə-gülə,
Ceyran duruşuna qurban.

Məmmədhüseynin tacıdarı,
Malı, mülkü, dövlət-varı.
İncə qədəm verib tarı,¹
Yeri, yerişinə qurban.

¹ Tanrı

GÖRÜNDÜN

Lalə, nərgiz içində qız,
Hər güldən ötkün göründün.
Mənim bu sərraf gözümə,
Ay göründün, gün göründün.

Dil ver dedim, dil vermədin,
Gül ver dedim, gül vermədin.
Qalıb ağlımda surətin,
Al donu çin-çin göründün.¹

Boy-buxunlu dümağ sinə,
Həsrət çəkər el üzünə.
Yazıq şair Məmmədhüseynə,
Can alan, yetkin göründün.

¹ Bu sətrin digər variantı belədir: *Əynində al don göründün.*

OYNASIN

Gül eyvana çıxan dilbər,
Qoy yel vursun, tel oynasın.
Yanağında bir cüt qoşa
Açmış qızılgül oynasın.

Atlas geymisən bədənə,
Parlaq almaz, dümağ sinə.
Cavanlar həsrətdi sənə,
Süzdür incə bel oynasın.

Aşiqinəm, bir nəzər sal,
Şölə salsın o, ay camal.
Məmmədhüseynə gəl qonaq qal,
Sənlə bütün il oynasın.

SƏNİ

Çox aradım, çox axtardım,
Tapdım tək bir dənə səni.
Gözəllər səf-səf düzülse,
Dəyişməyə minə səni.

Xəlvət alıb gətirdiyim,
Gül bağçada bitirdiyim.
Muradına yetirdiyim,
Kimdi salan ünə səni.

Ay bəxtimin dan ulduzu,
İqbalımın qara gözü.
Oxşatmayım necə düzü,
Axı aya, günə səni.

Məmmədhüseyn dözməz sənsiz,
Bu dünyada gəzməz sənsiz.
Qəvvas olub üzməz sənsiz,
Anar dönə-dönə səni.

OLARMI

Müjganı ox, qaşı kaman,
Belə incə bel olarmı?
Yupyumuru şəkər dahan,
Belə şirin dil olarmı?

Tələ qurdu düşdüm tora,
Peykanından aldım yara.
Geyinibdi ipək-xara,
Belə novrəs gül olarmı?

Məmmədhüseynin vəfadarı,
Xoş nəfəsli bir baharı.
Sənin kimi gözəl yarı,
Heç sevməyən el olarmı?

AY PƏRİ

İncimişəm bir sözündən,
Gəl könlümü al, ay Pəri.
Göz yoldayam nə müddətdi,
Məni yada sal, ay Pəri.

En yaylaqdan bizim kəndə,
Pişvazına çıxım mən də.
Bircə dəfə sən bu gündə,
Gəl yanımda qal, ay Pəri.

Məmmədhüseyn intizarda,
Gözüm yolda, qəlbim darda.
Geyin-kecin əlvən xara,
Ver ləbindən bal, ay Pəri.

NAZƏNİN

Qədəm basıb xoş gəlmişən,
Sən bizim elə, Nazənin.
Qubarlanıb miskin könlüm,
Gəlibdi dilə, Nazənin.

Qəddi-qamətinə qurban,
Olmuşam hüsnünə heyran.
Həsretindən vallah inan,
Düşmüşəm çölə, Nazənin.

Məmmədhüseyn sənə quldu,
Nə oldu ara vuruldu.
Saraldı şux gülüm soldu,
Sən bilə-bilə, Nazənin.

QAYIT

Məni xəstə salan gözəl,
Hərdən üz tut bizə qayıt.
Loğmanımsan, ay nazənin,
Yenə süzə-süzə, qayıt.

Səni gördüm, mail oldum,
Dil vermədin, zail oldum.
Hər nə desən qail oldum,
Mənlə şirin sözə qayıt.

Məmmədhüseynə dünya dardı,
Sənsiz yazı çovğun qardı.
Hər yan gülür, xoş bahardı,
Bağı gəzə-gəzə qayıt.

LALƏ

Səni gördüm yada düşdü,
Al yanaqlı yarım, lalə.
İntizarın üzüb məni,
Dedim elə varım, lalə.

Ləçəklərin qırmızıdı,
Könlümün telli sazıdı.
Dağların sənəm qızıdı,
Oxşarın gül, barım, lalə.

Yazda idi xeyir işim,
Sən açmısan nə təşvişim.
Məmmədhüseynəm, tez yetişim,
Bircə işi sarım, lalə.

MƏN OLUM

Gül bağçadan boylanan yar,
Boyuna qurban mən olum.
Özün Gülzar, elin gülzar,
Hüsnünə heyran mən olum.

Ağladırısan, ağlat özün,
Çağladırısan, çağlat özün.
Dağladırısan, dağlat özün,
Sinəsi al qan mən olum.

Məmmədhüseyn sənnən doymaz,
Özgələrə məhəl qoymaz.
Əzabını əzab saymaz,
Tək sənə mehman mən olum.

AĞRIDIR

Ağrı bilməz saz canımı,
Bir incəbel can ağrıdır.
Alıbdı din-imanımı,
Kirpiyi peykan ağrıdır.

Nə yar kimi yarım olur,
Üz çevirəm gözü dolur.
Bəyaz üzü birdən solur,
Eyləyib heyran ağrıdır.

Kölgə kimi izləyirəm,
Axtarıram söhbətə cəm.
Top etməyir ağlını cəm,
Verir mənə yan, ağrıdır.

Məmmədhüseynin nə günahı,
Həsrət ilə çəkir ahı.
Tab etmirəm bəsdır dahı,
Eşqini az dan, ağrıdır.

ÜSTƏDİ

Hal-əhvalın ay nazənin,
Vallah bahar, yaz üstədi.
Dilimdən düşməz tərifiñ,
Əksin telli saz üstədi.

Dava-şavanı duymuşam,
Mən də felinə uymuşam.
Bilmə ki, səndən doymuşam,
Himim bircə söz üstədi.

Bəndəm bircə oxşayısa,
Bülənd edim min alqışa.
Məmmədhüseynlə gəz qoşa,
Könlüm xoş avaz üstədi.

OLAYDI

Aman Allah, bu görünən
Ala gözlü yar olaydı.
Qovaydı intizarımı,
Ömrə vəfadar olaydı.

Mənim işvəli cananım,
Söz verib əhdi dananım.
Var ömrümə şövkət-şanım,
O, sinəsi qar olaydı.

Məmmədhüseynin şən dilbəri,
Ceyran yerişli ülkəri.
Bulaq üstə gələn pəri,
Gülüşü gülzar olaydı.

DƏRDİDİ

Deməyin, düşmüşəm xəstə,
Dərdim bir bülbül dərdidi.
Alan dini-imanımı,
Ətirli bir gül dərdidi.

Bahara bənzər gəlişi,
Ceyrana bənzər yerişi.
Dünyaya dəyər görüşü,
Dərdim incəbel dərdidi.

Salıb məni intizara,
Günümü eyləyib qara.
Çatdırın məni o yara,
Dərdim şirindil dərdidi.

Eşqi ilə odlandığım,
Fəraqı ilə yandığım.
Ömrümə həmdəm sandığım,
Bir Leyli vüsal dərdidi.

Məmmədhüseynin günü-ayı,
Qəmi, dəmi bahar-yayı.
İlahidən olsa payı,
Uğurlu iqbal dərdidi.

QOŞMALAR

XƏBƏR AL, DEYİM

Qoç igidlər, ərəb atlar meydandı,
Müxənnət sərindən tökülən qandı.
Birinci imamımız Şahi-Mərdandı,
İkinci imamı xəbər al, deyim.

Atını minəndə yel kimi əsən,
Üç günlük yolları bir günə kəsən.
İkinci imamımız İmami Həsən,
Üçüncü imamı xəbər al, deyim.

Kərbəla dəştindən gəlmişdir meyin,
Yezidlər boynuna götürdü deyin.
Üçüncü imamımız İmami Hüseyn,
Dördüncü imamı xəbər al, deyim.

Bahar olcaq dağlar geyər abı don,
Din içində din bəsləmiş abı din.
Dördüncü imamımız Zeynalabdin,
Beşinci imamı xəbər al, deyim.

Adları böyükdür, yolları ağır,
Bir dara düşəndə onları çağır.
Beşinci imamımız Məhəmməd Bağır,
Altıncı imamı xəbər al, deyim.

Dünyaya gəlmişdi bir belə sadıq,
Dünya malın yığdıq, yığdıq budadıq.
Altıncı imamımız Cəfəri Sadıq,
Yeddinci imamı xəbər al, deyim.

Quranda oxurlar Əliyyül Əzim,
Dəftər-qələm gətir dərdimi yazım.
Yeddinci imamımız Museyi Kazım,
Səkkizinci imamı xəbər al, deyim.

Tut orucu, meyil eylə namaza,
Qoyma qala qəza, verərlər cəza.
Səkkizinci imamımız imami Rza,
Doqquzuncu imamı xəbər al, deyim.

Səkkizi cənnətdi, səkkizdə bağı,
Dolanıb gəşt eylər onlar bir bağı.
Doqquzuncu imamımız Məhəmməd Tağı,
Onuncu imamı xəbər al, deyim.

Bir neçə hümmətin Əlidir sağl,
Çəkə Zülfüqarı, bölə bu dağı.
Onuncu imamımız Əliyyən Nağı,
On birinci imamı xəbər al, deyim.

Səhər-səhər dan yelləri əs barı,
Mümkür olan bəndələri kəs barı.
On birinci imamımız Həsən Əsgəri,
On ikinci imamı xəbər al, deyim.

Məmmədhüseyn deyər, tamamdı-tamam,
Möminlər könlünə salıbsan güman.
On ikinci imam Sahibəzzaman,
Bu dünyada Quran, axirətdə iman.
Onlardan vacibin xəbər al, deyim.

İSLAMA VACİB

Suliddin beşdir islama vacib,
Əvvəli tövhiddir Rəbbim xəbərdar.
Təvəlla-təbərri zülmən mil ibad,
Bərhəqqi adildi o pərvərdigar.

Üçüncü nübüvvətdi yəni peyğəmbər,
Dördüncü imamətdi bərhəqdi onlar.
Rözeyi məhşərdə şəfa qılanlar,
Möminə behiştə yer verər onlar.

Fəmallə, fəballa dostunu tanı,
Haqq bil peyğəmbəri mövlanı tanı.
Yüz on dörd surədi haqqın Qurani,
Oxuyar, anlayar alim olanlar.

Haqq özü buyurub söyləyir kəlam,
Şəfa dilər ondan cümleyi-aləm.
Vacibdir islama məsail tamam,
Utanar imamdan münkür olanlar.

Cəhalət qalmasın, qılın namazı,
Axirətdə yetər onun əvəzi.
Ölmək-dirilmək mizan tərəzi,
Gərəkdi bilsinlər mömin olanlar.

Altı şey vacibdir, əvvəl təharət,
Xalis su ilə alın, olmaz şiləkət.
Eyni nəcabəti püşdüənə öyrət,
Utanmaz fitnəyə qüsul verənlər.

Vaxtı hədəər keçirməyin, vədəni,
Vaxtı düz bilin, gözləyin Kəbəni.
Ca qəsbi, cama qəsbi yetim olanlar,
Qoy onlar da bilsinlər namaz qılsınlar.

Niyyət, qiyam, tək bir ehram,
Əlhəm, qiraət, qülhüvallahın əhəd.
Rükudu, səcdədi, təşəhhüd, salam,
Bil onlardı islama vacib olanlar.

Müctəhid rəyi ilə təğlidin bəhsi,
On yeddi rükətdi, beş vaxt əsası.
Altı min altı yüz altmış altı ayəsi,
Doxsan min kəlmədə oxunar aşkar.

Oruc, namaz, somu, salat biləsiz,
Gəlsə müşdəmeylik Həccə gedəsisiz.
Haqq yanında olmayacaq əvəzsiz,
Şəfsi şeytandan çox cəhətimiz var.

Aləmi-ərşi Rəbbim qeyiblər bilər,
Adildir, Kərimdir şəfayət qılar.
Qorxmayın məhşərdə köməyə gələr,
Məkanı qəlbədi, mömün olanlar.

Pəs yumşaq mənə verir sübhana,
Müvəkkilim sadiqdir zəmani əsməna.
Sadiqdir, doğruluğu verir bəyana,
Bunlardır Rəbbimə sait olanlar.

Nə ərəsdi, nə mürəkkəb, nə cövhər,
Heyyas üstümüzdə durub rəhbər.
La şərkdir, la məkanın söyləyər,
Əlli üç məsail eylədim təyyar.

Məmmədhüseyn ümid Xudanı bilir,
Din Məhəmməd, kəlam “Qurani” bilir.
Nəsil-nəcabəti imamı bilir,
Cəfər məzhəbinə etiqat bağlar.

NUR

Gözüm açdım mayıl oldum humaya,
Dəryası nur, cəzrəsi nur, dağı nur.
Qırx iki şam yanır onun içində,
Piltəsi nur, çırağı nur, yağı nur.

Bilmək olmaz nədi onun bənası,
Haqq yanında qəbul olur duası.
Qönçeyi məhbubu tər şamaması,
Bağçası nur, bağbanı nur, bağı nur.

Talib olan ol Xudaynan birdil ər,
Məmmədhüseyn o Xudadan bir dilər.
On iki imam şərəfətdə birdilər,
Əbrahı nur, uruhu nur, sağı nur.

NƏ DEYİM

Qadir Allah, sənsən mənim pənahım,
Qanlı leşkər hücum etsə, nə deyim?
Bu dünyada gizli olan günahım,
Qiyamətdə aşkar olsa, nə deyim?

Bir ağrı ki, başdan yenəndə cana,
Əcəl gəlib ömür yetər bədfəna.
Əzrayıl xışmanın vuranda qana,
Haqq əmriddi, canım alsa nə deyim?

Qadir Allah, sən rəhm eylə naçara,
Qoyun necə tab gətirsin bıçağa.
Qoyallar məzara, bükəllər ağa,
İnkir, minkir sual etsə nə deyim?

Bu sözlərim mütəllifə yetməsə,
Qəbul olub həmdə surəm ötməsə.
Kəlmə danışmağı dilim tutmasa,
Əzrayıl gürzünü çalsa, nə deyim?

Məmmədhüseyn doymaz dünya bəhsindən,
Oxumamış əlif beydən, yasindən.
Nəkrailin qilü-qallı səsinə,
Məzar qızıb odla dolsa, nə deyim?

QABAQDA

Səhrin şöləsində buldum bələdi,
Xoş gəldi xoşuma halı qabaqda.
Pir mənə göstərdi şah məqamını,
Cəmli gördüm çox cəlalı qabaqda.

Neçə sirr gördüm, sirr qaldım aşkar,
Səxavət əhlini yandırarmı nar.
Salavatnan işlər hər dükan, bazar,
Zay olmaz dünyanın malı qabaqda.

Neçə taxt qurulub nuru münəvvər,
Neçəsi zəbərcət, neçəsi gövhər.
Səf-səf olub sağda, solda mələklər,
Yahu-yahu deyər, qulu qabaqda.

Yahu deyib bir-birinə uydular,
Yamənhu deyəndə təam qoydular.
Cümlə-məxluq yeməmişdən doydular,
Məcməyilər qaldı dolu qabaqda.

Bizə vacib olan somu salatdan,
Təmiz ver qalmasın xümsü zəkatdan.
Məmmədhüseyn xof etmə polu siratdan,
İrəhbərdi Cənab Əli qabaqda.¹

¹ Bu sətrin digər variantı belədir: *Durubdu dəstində Əli qabaqda.*

HAQDAN PEYĞƏMBƏRƏ SALAM

Alimlər qövmüynən arifi aqıl,
Peyğəmbər mehraca dörd dəfə getdi.
Cəm olundu otuz altı, on yeddi,
Xəstə dilim bu yollara bələddi.

Hər yandan səs gəldi ya Məhəmmədə,
Məscid Ələqsaya yetişdi səda.
Musa ərz eylədi, ya bərri Xuda,
Nə qurğu, nə büsat, nə fəzilətdi.

Pərdeyi-hicabətdən bir dəsti gəldi,
Yedilər təamı, almanı böldü.
Xilqəti, xülqəti, zatı gövhərdi,
İnan bu sözlərim bil həqiqətdi.

Əşrəfi məxluqat, aləm sərvəri,
Oxudu Tövrəti, qayıtdı geri.
Hüreyi-qılmandan endi min pəri,
Əmr olundu haqdan göyü bəzətdi.

Həbibullah mindi rəf-rəfi atı,
Qadir mövlam özü verdi baratı.
Bizə vacib olan somu salatı,
Üç hissəsin qoyub, birin götürdü.

Yetişdi dərgaha Əliyyül Əzim,
Şahi-Mərdan etdi göylərə təzim.
Buyurdu almanı, etdi tənəzzüm,
Ya Əli, hər işin sirri qüdrətdi.

Peyğəmbər aldı nurdan dəstəmaz,
Əta eylədi yüz rükət namaz.
Haqqa üz çevirib eylədi niyaz,
Xudaya təvəqqem səndən hümmətədi.

Bağışlandı hümmətlərin günahı,
Şadü xürrəm oldu islam pənahı.
Gələndə Mustafa gördü o rahı,
Göruncə Mustafa xəbəbın atdı.

Haqdan peyğəmbərə yetişdi salam,
Gəldi şiri-pirinc qoyuldu təam.
Peyğəmbər ərz eylədi, qibleyi-aləm,
Yalqız təam yemək bizə günahdı.

Quranda oxunan suliddin beşdi,
Üç mələk bilmədi müqərrəm keşdi.
Fərmanı qüdrətdən nida yetişdi,
Həbibullah elmi ərsə zinətədi.

Şairin sinəsi haqq bazarıdı,
Satdığı kəlamlar dürr, mirvarıdı.
Alimin elmiynən helmi yarıdı,
Həcvi hədyan demək nahaq söhbətədi.

Məmmədhüseyn deyər, azmı kamalım?
Varım gedim bir ustaddan dərş alım?
Oxudum, öyrəndim, oldu öz malım,
Bizdən ustadlara nəf rəhmətədi.

BAĞIŞLA MƏNİ

Günahım əfv eylə, şahların şahı,
Əvvəl o mövlaya bağışla məni.
Ərş üzündə zinətdi əflakı lalək,
Zinəti məleykəyə bağışla məni.

Abad olmaz kafirlərə sayqınan,
Hücum çəkib o xeybərə toxunan.
Əzrana o Quranda oxunan,
Rza layətrayə bağışla məni.

Yatmışdır vayğada, olmadı zahir,
Tamam-qaffar olsun mürşüdi air.
Məmmədhüseyn deyər, ziyarətim var,
Ziyarəti-Kərbəlaya bağışla məni.

DEYİM

Ərzandan çıxanda balta götürdü,
Salmanın oduna getdiyin deyim?
İstidə Salmana su vacib oldu,
Başından qəzalar ötdüyün deyim.

Salman suya gedib rəxtin buraxdı,
Minacat eyləyib haqqa düz baxdı.
Kükrəyib meşədən bir atlı çıxdı,
Xırxanın üstündə yatdığıın, deyim.

İnanın bu sözə, cənnətdir səkkiz,
İnanmayanın yeri cəhənnəm hərgiz.
Salmanın əlində bir dəstə nərgiz,
O, atlıya niyaz verdiyin deyim.

Məmmədhüseynəm, uca dağda qar idim,
Bağçalarda heyva idim, nar idim.
Düz yetmiş il səndən qabaq var idim,
Söz gəlib aradan ötdüyün deyim.

İNDİ¹

Haqq yanında budur sözüm əzəli,
Əs ey gözüm, badi murad, əs indi.
Aləmə muradın verə ney yeli,
Əs ey gözüm, badi murad, əs indi.

Ərənlər sərvəri ya Şahi-Vəli,
Ərşin sütunusan, yerin ləngəri.
Cəbrayıl şapərin çöyür sən bəri,
Əs ey gözüm, badi murad, əs indi.

Məmmədhüseyn deyər, Xızır peyğəmbər,
Yetişsin dadıma mətləb verənlər,
Yön çöyürüb sənə dostum deyənlər,
Əs ey gözüm, badi murad, əs indi.

¹ Bu qoşma ilk dəfə çap olunur.

YA ƏLİF-ƏLİF

Elmi həqiqətdən, bir bazar etdim,
İftida eylədim, Ya Əlif-Əlif.
Yüz on dörd surəni tamam eylədim,
Oxuyub öyrəndim, Ya Əlif-Əlif.

Ələst aləmində ha dedim durdum,
Haqq-taala əmrinə mən bir quldum.
O, qada-bələdan bir ərkan buldum,
Mən sənə sığındım, Ya Əlif-Əlif.

Qurtarginən bizi dərdədən, bələdan,
Yeri-göyü, ərşi-kürşü yaradan.
Cəbrayıl vəhy gətirdi ərşi-ələdan,
Göndərdi çox salam, Ya Əlif-Əlif.

Ürfan məclisində getdim söhbətə,
Fəxr etməyən bir gün düşər zülmətə.
Nicat yoxdur yalançıya, qeybətə,
Sənsən fəryadımsan Ya Əlif-Əlif.

Məmmədhüseyn deyər, gəldim amana,
Meracı qəzadan yetmişdim sana.
Əyyub kimi şükür edəndim Sübhana,
Ver mənim muradım, Ya Əlif-Əlif.

DEYƏLLƏR

Səxavətdə Hatəm, cəngidə Rüstəm,
Ədalətdə Nuşirəvanı deyəllər.
Dəryadan bac alan səddi-İsgəndər,
Hər hikmətdə Süleymanı deyəllər.

Gecə-gündüz qaldım dadü fəryadda,
Ya Ağam, sən məni qoymaynan odda.
Səxavətdə, sücaətdə, qeyrətdə,
Şiri-Yazdan Mürtəzanı deyəllər.

Mürtəza dəstindən badə yetişər,
Onu içən hər murada yetişər.
Yoməl-Ərəstidə dada yetişər,
Məhəmməd Əl-Mustafanı deyəllər.

Leyli-nahar çağırdığım ərənlər,
Əşqin badəsini dolu verənlər.
Qohum-qardaş dost müsəyib bilənlər,
Bir gün Məmmədhüseyn hanı deyəllər.

NEÇƏDİR (*qıfılband*)

Məndən salam olsun arif olana,
Bu dünyada zahir olan neçədir?
Ərşdə cəm olunan əziz Quranın,
İçində yazılan nunu neçədir?

Hümmət olan əzizliklə oxurlar,
Cəmi məxluqatlar ona baxırlar.
Mən bilirəm səndən xəbər alırlar,
Quranın içində sini neçədir?

Məmmədhüseynəm, dürüst mənə bax indi,
Deməynən ki, bir gədaydı toxundu.
Ərşdə Quran cəm olundu oxundu,
Quranın içində mimi neçədir?

NAN VERİR

(qıfilbənd)

İki yatmış gördüm bir dam içində,
Nəfəsi həm atəş, həm duman verir.
Neçə qoca gördüm onun önündə,
Dəyişib görkəmin çox cavan verir.

Hər elin, obanın olur gərəyi,
İki bəşər ona verir köməyi.
Zəhər olsa bənayəmin yeməyi,
Onlara dərmanı bu loğman verir.

Gah tərənir, gah dayanıb dururlar,
Əziz qonaq kimi məskan qururlar.
Necə xanələrə zinət vururlar,
Zinətə çeşnini bir insan verir.

Arif olan bu mətləbdən söz qanar,
Ağzından od tökər, kürətək yanar.
Yaşlıya rəhm edər, mərhəmət qılar,
Ölünü dirildib təzə can verir.

Məmmədhüseyn deyər, budur nişanı,
Gizlənməz heç kimdən, gəzməz pünhanı.
Dolanar vüqarla gəzər hər yanı,
Cəmi məxluq o, kəslərə nan verir.

GÖYÇƏ ELLİDİ (*qıfılband*)¹

On altı paçalı o nə əlamətdi,
O, nədir ki, dörd ayaqdan nallıdı?
Yay olanda özün pünhan eyləyər,
Üç ay zınistanda qalmaqallıdı.

Səkkiz dəst sümüyü var əndamında,
Yüz damarı qərar tutub canında.
Bir gözü kəllədə, isbat yanında,
Onu görənlərin adı bəllidi.

Həç kəs ilə salam, səfa eyləməz,
Həç kəs ilə üzün tutub söyləməz.
Həç gedəni yoldan tutub əyləməz,
Bir səri dumanlı köksü yellidi.

Alımlə düşmüşəm cəngi-savaşa,
Tapılmaz xanədi zor vermə başa.
Deməynən şairlər söz deyir boşa,
Xəbər alsan əslim, Göyçə ellidi.

Gecələr gözümə vermədim xəbı,
Eşq atəşi məndə qoymayıb tabı.
Məmmədhüseynə verə bilsən cavabı,
Bir şəxs idi, sağı-solu qulludu.

¹ Bağlama İrəvanda keşisə deyilib, aç bilməyib.

XAS-XAS *(xətəngi)*

Bir gözəl görmüşəm xub yaxasında,
Əyninə geyinib ətlazı, xas-xas.
Seyraqublar durub yol kənarında,
İşi ras gəlmədi nə oldu pəs-pəs.

Qorxum yoxdu nə sultannan, nə xannan,
Bu dünyada olma könül yıxannan.
Cəhd eylə bir pis söz çıxmasın sənnən,
Yazıqsan deyərlər səsini kəs-kəs.

Məmmədhüseyn deyər, mənlə toylaşma,
Dərin-dərin dəryalarla boylaşma.
Bacarmazsan hər adamla, soylaşma,
Nə zaman güləşsən cəhd elə bas-bas.

YƏNİ NƏ

Bir mərd ilə ülfət qılsan mərdanə,
Namərd ilə ülfət qılmaq, yəni nə?
Müxənnətlər yaxşı gündə dost olur,
Yaman gündə keçib gedər yönünə.

Həqiqət şərt ilə baxginən sözə,
Qiyamət pərdəsin çəkərlər üzə.
İgid odu qan yatıra, iş düzə,
Hər qovğaya qarışmağın, yəni nə?

Ağıl qumaş deyil, kimsənə satmaz,
Əsli comərd olan zikirsiz yatmaz.
Gedən getdi, bir də geri qayıtmaz,
Dalısınca peşman olmaq, yəni nə?

Məmmədhüseyn deyər söhbət dəmində,
Bərabərin yoxdu ruyi-zəmində.
Ürfan məclisində, söz var çəmində,
Hərca deyib danışmağın yəni nə?

YAXŞIDIR

Bir adam ki, sənə ülfət eyləyə,
Yəqin onun əsli-zatı yaxşıdır.
Namərd sənə quzu-plov yedirtsə,
Mərdin quru məhəbbəti yaxşıdır.

Dad-hazar çəkərəm, pərgarsız sazdan,
Ver qurtar əlindən, nəzir-niyazdan.
Gəzəyən gəlindən, güləyən qızdan,
Söyləyən qarıdan lotu yaxşıdır.

Hərcayı sözlərdən dəng oldum başdan,
Sallabaş adamdan, ciyəri daşdan.
Bədnəzər qonşudan, yaman yoldaşdan,
Qədir bilənlərin iti yaxşıdır.

Məmmədhüseyn deyər, kəlməsin teydən,
Dərsini alıbdı Əlifdən-beydən,
Gözəlsiz otaqdan, çörəksiz evdən,
Çöllü-biyabanda otu yaxşıdır.

ÜÇÜN

Püf eylə qoy sönsün, söndürmək asan,
Kəramətin varmı qalamaq üçün.
Gül kimi ətir saç, tərəvətli ol,
Yaşama tikantək, dalamaq üçün.

Eşit, gör nə deyir yaxınım-yadım,
Şər ilə şeytanla çəkilmir adım.
Mən elə dost dedim, dost soraqladım,
Qollarım boynuna dolamaq üçün.

Bəzi haqqı danır, görürsən birdən,
Bəzi baş çıxardır, yüz cürə sirdən.
Axmaq zinət verir özünə zərdən,
Yaltaq quyruq taxır, bulamaq üçün.

İrişir üzünə, arxadan vurur,
Gəzir el içində şah kimi durur.
Yüz əməl işlədir, min kələk qurur,
Yaxşını yamana calamaq üçün.

Toxgöz aclığını bəyan eyləməz,
Heç kəsə söz deməz, əyan eyləməz.
Açgöz tox olsa da, toxam söyləməz,
Gözü sini gəzər yalamaq üçün.

Məmmədhüseyn deyər, eşidin barı,
Dünyada qalacaq dünyanın varı.
Qartal qanad çalar zirvəyə sarı,
Bayquş viran gəzər ulamaq üçün.

DİLİM

Bir yerə düşəndə anla yerini,
Gətirmə başıma bəlanı, dilim.
Doğru söylə, düz danışıb ad qazan,
Tanıtma özünə yalanı, dilim.

Ədəb gözlə, nəzakətin var olsun,
Düzlük sənə ömür boyu yar olsun.
Nə yersiz et, nə desinlər ar olsun,
Artırma, ərz eylə olanı, dilim.

Məmmədhüseyni yaman etmə arada,
Əskik olmaz yaman kəsdən heç qada.
Axır bu yaşımda verərsən bada,
Dindir xoş kəlamı olanı, dilim.

İSTƏ

Arsız olub, hədyan deyib – danışma,
Danış sən sözünü namus, ar üstə.
Göz dikib güvənmə özgə malına,
Halaldan özünə dövlət, var istə.

Neynirsən zəhmətsiz yığılan varı,
Dünyanın gözəli bivəfa yarı.
Ah çəkib çəkərsən çox intizarı,
Ömrə müştəq bir vəfalı yar istə.

Bəslə sən aranda meyvəli bağı,
Xoş günün bəzəsin büllur otağı.
Yay fəslə arzula bircə ay dağı,
Dağlar damənindən buzlu qar istə.

Məmmədhüseyn, kim tutubdu dünyanı,
Udur qara torpaq sultanı, xanı.
Alıb ağuşuna bir Züleyxanı,
Behiştə əladan bir cüt nar istə.

OLA

Hər yetənə yar deyib, yar arama,
Yar axtar ki, ömür boyu yar ola.
Çətin gündə, yaman gündə, xoş gündə,
Həmdəm ola, sirdaş ola, var ola.

Can deyəsən, can eşidə, can deyə,
Məhəl qoya qohum ilə özgəyə.
Qarışmaya hər qovğaya, hər küyə,
İnsanlıq dilində müdam car ola.

Məmmədhüseynin ömrü yetib yarıya,
Söhbət salmaz bəd əməli arıya.
Gözəl-göyçək zülfün çəkib darıya,
Əzgin gəzmək, pinti gəzmək ar ola.

QOCALDIM

Heyif, cavanlığım getdi əlimdən,
Əməyim əlimdə qaldı, qocaldım.
Bağ bəslədim, iyləmədim gülündən,
Vədəsiz əlimdə soldu, qocaldım.

Qəm məni çulğadı, dəryaya daldım,
Huş getdi başımdan divanə oldum.
Heyvətək saralıb, gül təki soldum,
El məni nəzərdən saldı, qocaldım.

Yatmışdım qəflətdən qəfil oyandım,
Dəryatək çalxandım, seltək bulandım.
Aldım mən əlimə əsa dayandım,
Sənəmlər də mənə güldü, qocaldım.

Dərd əhliydim, dərdim artdı təzədən,
Haqq saxlasın müxənnəsdən, nakəsdən.
Ət tökülüb bədənimdə o gündən,
Görən deyir: “Bu nə haldı”, – qocaldım.

Məmmədhüseynəm, keçdi günüm, xoş çağım,
Səfalı guşələr mənim oylağım.
Eşqiylə coşduğum Tərsə yaylağım,
Mənə bir keçilməz yoldu, qocaldım.

HAÇAN GƏLİRSƏN

Başına döndüyüm gül üzlü oğul,
Oğul, söylə görüm, haçan gəlirsən?
Gecə-gündüz həsrətini çəkirəm,
Oğul, söylə görüm, haçan gəlirsən?

Sana gəlməz günüm, gedir ömürdən,
Namərd didar edib məni elimdən.
Bu sinnidə ayrılmışam gülümdən,
Oğul, söylə görüm, haçan gəlirsən?

Susanmıram, var-dövlətim alıblar,
Şahmar kimi ürəyimdən çalıblar.
Məmmədhüseyni yaman oda salıblar,
Oğul, söylə görüm, haçan gəlirsən?

NƏ VAR

Kasıba, yoxsula, elə dolaşan,
Zatdan qırıq olar, qayğıdan kənar.
Hər çirkin əmələ yol verər insan,
Əgər gözləməsə, namus, qeyrət, ar.

“Beş günlük” dünyadı, beş gün yaşarsan,
Yaxşılıq et, ad-san qazan bacarsan.
İmanı unudub, əyri iş tutsan,
Axır gündə olmaz sənə Xudam yar.

Məmmədhüseyn insan olan kəslərə,
Can qurban eyləyər gündə min kərə.
Hər kəs əməlindən gedər məhşərə,
Səxavət əhlinə nə dövlət, nə var.

BİLMƏZSƏN

Elə mətahların xiridarı mənəm,
Sərf olsa hesaba çata bilməzsən.
Yük bağlasan bu cahanı gəzərəm,
Şahlar oylağından ötə bilməzsən.

Yoxladım elmini, bildim anlağın,
Ərəb-fars deyərəm tutmaz caynağın.
Sən çərçisən, get sat iynə-sancağın,
Elə bazarlara çata bilməzsən.

Çoxdu bu dünyada aşığın sanı,
Arif olan sözdən bir mətləb qanı.
Məmmədhüseyn tapar sərraf olanı,
Sən dürü mərcandan seçə bilməzsən.

OXŞAYIR

Danışdığın peyğəmbərin yoludu,
Tutduğun yol ayrı yola oxşayır.
Tovlamaqda arvadların başını,
Getdiyin yol əyri yola oxşayır.

Söz açırsan Məhəmməddən, Əlidən,
Heç geri qalmazsan amma zəlidən.
Pay umursan qəbrə gedən ölüdən,
İşləklərin tamam ala oxşayır.

Məmmədhüseyn, sidqin düzdü Xudadan,
Haqq özü saxlayır onu qadadan.
Ya şeytansan, ya da şeytan aldadan,
Molla, əkdinin gül kola oxşayır.

ÜRƏYİMƏ

Al qələmi hazır eylə əlində,
İsmi nəqş eylə, yaz ürəyimə.
Sonasan, üzürsən eşqin gölündə,
Gəlibdi qoy deyim söz ürəyimə.

Dərdindən, nainsaf olmuşam dəli,
Bir dəfə üz tutub demirsən bəli.
Gözlədim, gələsən bu neçə ili,
Hicran qəmini sal, az ürəyimə.

Məmmədhüseynin səndən özgə kimi var,
A gözü piyalə, a zülfü şahmar.
Qurban ollam sənə, eyləmərəm ar,
Sən də ləkə salma, saz ürəyimə.

BİLMƏRƏM

Hiyləgər gözünlə aşiqə baxma,
Eşqin kamanını ata bilmərəm.
Qocalıqda məni odlara yaxma,
Günüm keçib, sənə çata bilmərəm.

Vaxt var idi havalanıb uçardım,
Ürək sirrim gözəllərə açardım.
Xoşa gəlsə götürərdim, qaçardım,
Qədd əyilib sənə bata bilmərəm.

Məmmədhüseynəm, saç ağarıb neyləyim,
Xəncər alıb qara bağrım teyləyim.
Könül istər təzə gülü iyləyim,
Əlim əsir, əfsus, tuta bilmərəm.

AY HAZARAT

Ay hazarat, bu nə gündü çəkirik,
İçdiyin zəhərdi, yediyin ağı.
Bəylər, xanlar eli salırlar incik,
Pristav da olub bir yandan yağı.

Bıgı burmaların düşür evinə,
Azdan-çoxdan alıb basır cibinə.
Tələ qurur, qoymur eli sevinə,
Sinəməzə çəkir çal-çarpaz dağı.

Qabaqdan dinənin kəsilir dili,
Qarışıb bir-birə ağıllı, dəli.
Gəlməyəydi belə bəd gələn ili,
Saldı qazamata yazıq uşağı.

Varım yoxdu, gedib verib qurtaram,
Gücüm yoxdu qala dibini yaram.
Oturmaq da haram, durmaq da haram,
Koxa da seçiblər qanmaz ulağı.

Əl qaldırsan qazı molla görülür,
Qlavayla ara yaxşı hörülür.
Nahaq yerdən yurddan sürgün sürülür,
Necə susdurasan pullu naçağı.

O kəsin ki, dövləti var, varı var,
Dar günü köməyi, havadarı var.
Deyirik ki, göydə adil tarı¹ var,
Niyə sönmür bəs bədnəzər ocağı.

Avam olduq avamların əlində,
İnsaf yoxdu qazısında, pirində.
Cana doyan bir kimsənə görəndə,
Yoldan azdın deyib kəsir qabağı.

Eyləyiblər “dərə xəlvət, tülkü bəy”
Hökmrandı vara həris neçə səy.
Bağlatdılar başımıza lap ləçəy,
Bir əlac var, o da Nəbisayağı.

Məmmədhüseynə dövrən vermir amanı,
Alt-üst olsun belə yaman zamanı.
Yaxşı budur tut düşməyə kamanı,
Al qisası, ol nadanlar qoçağı.

¹ Tanrı

İSTƏMİRƏM

Viran qalsın belə dövrən, zamana,
Bez tapılsa ipək, şal istəmirəm.
Qədəhdən, mədəhdən geysə uşaqlar,
Özgə bəzənməyə al istəmirəm.

Birisi bəyənmir, neynək qumaşı,
Birisi acından tökür göz yaşı.
Yoxsulluq tanımır qohum-qardaşı,
Ruzumuz olarsa, mal istəmirəm.

Fələk işi əyib müşkülə salır,
Kasıbın, yoxsulun canını alır.
Yaman gün çəkməkdən olmuşuq yağır,
Qəzadan qorxuram, qal istəmirəm.

Varlıya, qazıya, bir söz deyəndə,
Məsləhətdir heç gəlməmək bu kəndə.
Saqqalın ağ çağı, bu müşkül gündə,
Dağlara, daşlara yol istəmirəm.

Qoysunlar dinc yeyək yavan çörəyi,
Açmasınlar başa min cür kələyi.
Məmmədhüseynin budur haqdan diləyi,
Zəhmətsiz şəkər, yağ, bal istəmirəm.

YAYLAĞIM

Gülür üzün, əcəb xoş növrağın var,
Könlümə iftixar, can, a yaylağım.
Köksündən iz salıb neçə min bahar,
Görəndə gəlirəm cana yaylağım.

Cüyürlü döşlərin al-əlvan çalır,
Hər dağdan, arandan qonağın qalır.
Şöhrətin yayılır, başın ucalır,
Körpəykən sirdaşım, ana yaylağım.

Əhsən deyir ellər, nə xoş səfan var,
Düzsən ilqarına, əhdə vəfan var.
Məmmədhüseynin dilində sən olmusan car,
Girmisən yenə min dona yaylağım.

HACI

Var-dövlət dediyin bir əl çirkidi,
Çox da qürrələnib öyünmə, Hacı.
Qoca yaşda türfə qönçə dəribsən,
Könlü deməz səni, söyünmə Hacı.

Yaxşı olar tapa taylı tayını,
Gül neyləyər bülbüllərin zayını.
Saxlaya bilməzsən eşqin yayını,
Sonra peşman olub, deyinmə Hacı.

Demə, Məmmədhüseyni varla bağladın,
Bağrın başın çalın-çarpaz dağladın.
O zaman ki zülüm-zülüm ağladın,
Deyərəm, diri dur, üyünmə, Hacı.

BU YERLƏR

Zimistan qəhrindən çıxıbdır yaza,
Bürünüb yaşıla, ala bu yerlər.
Bu zövqü-səfada, bu tərəvətdə,
Nola axıratan qala bu yerlər.

Bir tərəf laləzar, bir yan bənövşə,
Nərgiz səpələnib yamaca, döşə.
Yaranıb cənnətlə elə bil qoşa,
Kim qıyar, Xudaya, sola bu yerlər.

Göyçənin səfası, Göyçənin varı,
Gözəldir çəməni, gülü-gülzarı.
Məmmədhüseynin var ömrünün baharı,
Məskəni, oylağı ola bu yerlər.

OLMAYA

Düz ola ürəklər, saf ola qəlblər,
Oğurluq, ayrılık, yalan olmaya.
Bütün xəlv olunmuş bilməyə kədər,
Qüssədən gözləri dolan olmaya.

Nə bəy ola, nə bir nöker, nə də xan,
Düz yola-ərkana çalışa insan.
Adəm nəvələri olub mehriban,
Şahmar kimi eli çalan olmaya.

Rəhmə gələ pristavlar, ağalar,
Rahət yata beşikdəki çağalar.
Tamahkarlar tamahını boğalar,
Elin var-dövləti talan olmaya.

Kəsilə çaxnaşma, məğşuşluq yata,
Adamlar pisliyin daşını ata.
Yazıq kasıblar da xoş günə çata,
Kədərdən saralıb, solan olmaya.

Məmmədhüseyn elnən tapa güzəran,
Hər yanda can deyə, can eşidə, can.
Görünməyə gözə yaralı ceyran,
Dərd gətirən acı zaman olmaya.

NİYƏ OLUB

Sərvəti olana gen olan dünya,
Görəsən kasıba dar niyə olub?
Belə sahibsizmi zaman, Xudaya!
Tər lan olan yerdə sar niyə olub?

Oğrular, əyrilər çapdı, taladı,
Bu eli, obanı oda qaladı.
Pristavdı, nədi necə tuladı,
Beləsinə Allah yar niyə olub?

Oğrular at çapır kəndin içində,
İşi yox kotanda, əkin, biçində.
Beş-on ev aparır bir gün içində,
Dövrən ədalətsiz var niyə olub?

Kim-kimə istəsə süyüyür xəncər,
Aralıq qatılar, məğşusluq düşər.
İtər hədə yerə on-onbeş nəfər,
Əməl olunmursa ar niyə olub?

Şəriət yox, din-iman yox, insaf yox,
Fırıldaqcı qazılar çox, molla çox.
Kimi ac-yalavac, kimi şişkin tox,
El çılpaqdı, çovğun, qar niyə olub?

Biri ata minir, bəy, xanam deyir,
Biri qolu zorlu, gücsüzü döyür.
Alır ruzisini min söyüş söyür,
Xalq hər sərsəridən zar niyə olub?

Məmmədhüseynə dövrən acı, gün acı,
Haqqın, ədalətin olduq möhtacı.
Min iş tutur Məşədi, o mömin Hacı,
Din-ərkan dillərdə car niyə olub?

DÜŞƏRMİŞ

Yüz ölçməmiş bir biçənlər axırda,
Doğrudan da yanar oda düşərmiş.
Harfalara ömür verən, gün verən,
Axır günü dadhadada düşərmiş.

Deyirsən ki, əzizmişsən əzəllər,
Xoş gəlməzmiş sənə türfə gözəllər.
İlk günü oxuyan o şirin dillər,
Xal tutanda çətin yada düşərmiş.

Məmmədhüseyn necə dözsün halına,
Qurtarmaq bilməyən qilü-qalına.
Öyrənmişən, alıb gəzdir dalına,
Cəfəng meymun məğmun ata düşərmiş.

NEYNİRƏM

Ağlayıb göz yaşın leysan eyləmə,
Yad dərib iyləyən gülü neynirəm?
Tez doyub irzikdin niyə Hacıdan,
Satılıb-alınan qulu neynirəm?

Öz yoxsulca süfrəm, halal zəhmətim,
Bu süfrəmi sevən külüm-külfətim.
Beyilqarla nədi mənim ülfətim,
Olsa qızıl mücrüm dolu, neynirəm.

Məmmədhüseynəm, haqdan düzlük dilərəm,
Əməlimlə qəmlənərəm, gülərəm.
Gözü yaşlı görsəm həmənlə silərəm,
Əyri işə gen-bol yolu neynirəm.

BİLMƏZ

İrəvan səfada nə qədər xoşsa,
Bizim yaylaqlara tay ola bilməz.
O buzlu bulaqsız, yaşıl çəmənsiz,
Ömrə yarar nə il, ay ola bilməz.

Hələ şəhli-şehli tər bənövşədən,
Dəstə-dəstə topla, dər bənövşədən.
Öpüb dilbərini tax döşü üstən,
Yara bundan gözəl pay ola bilməz.

Əlvən çəmən, bir istəkli, bir də sən,
Hər yan lalə, nərgiz, hər tərəf gülşən.
Məmmədhüseyn, zövq al yar gülüşündən,
Öpüşə görüşdə say ola bilməz.

GƏLMƏZ

Hərcayıya söz açarsan ədəbdən,
İrişər, anlamaq huşuna gəlməz.
Əyrilərin göz-başına döyməsən,
Düz yola qayıtmaq guşuna gəlməz.

Nadanlar özünü arif sanarlar,
Nə görüb-götürər, nə də qanarlar.
Əməlləri açılanda danarlar,
Nəsihət eşitmək xoşuna gəlməz.

Məmmədhüseyn, nadürüstdən qaçaq ol,
Ellə dolan, ellə şadlan, xoş çağ ol.
Arlıya ar, arsız sərt bıçaq ol,
Bir daha harfalar tuşuna gəlməz.

ARVAD

Ay hazarat, başa yaman bələdir,
Çox danışıb ərle deyişən arvad.
Bütün günü ar etməyib kimsədən,
Savaşib, qışqırıb, döyüşən arvad.

Yaman oda saldım özüm-özümü,
Baş açmıram seçəm əyri-düzünü.
Ha deyirəm, eşidən yox sözümü,
Aman, tapın alnıaçıq, şən arvad.

Məmmədhüseynəm, yanar oda düşmüşəm,
Qəm içində qəmtək qara bişmişəm.
Nə lazımmiş özü çirkin, ağılı kəm,
Uşağa, böyüyə iyəşən arvad.

DAĞLAR

Başının dolağı buz qatlarıdı,
Ətəyin behiştədən gözəldi, dağlar.
Atıbsan üstündən qarı, çovğununu,
El deyir əhdinə düzəldi dağlar.

Neçə Süleymanlar yola salıbsan,
Neçə zəmanəyə külüng çalıbsan.
Özün gör necə də cavan qalıbsan,
Kim deyər, hər şeydən əzəldi dağlar.

Səf-səf olub düzülübsən yanbayan,
Gör necə nizamlı hörüb Yaradan.
Məmmədhüseyn olub qurğuna heyran,
Açdığıın büsata mətəldi, dağlar.

EYLƏMİSƏN

Molla əmi, gecənin bu vaxtında
Nə əcəb bizləri yad eyləmişən.
Kitabın, dəftərin, qələmin hazır,
Nə yaxşı bəndəni ad eyləmişən.

Məzlum durub nə çəkirsən ahu-zar,
Hələ ölməmişən itib sanalar.
Yaxşı şeydi, olsa abır-həyalar,
Zəhmətin əbəsdən bad eyləmişən.

Müftə yığıb, müftə yeyib yatansan,
Sən igidi bir beçəyə satansan.
Nəzir verrəm əmələndən utansan,
Demə, Məmmədhüseyni şad eyləmişən.

GƏLMİŞƏM

Varım-yoxum olan qoyunum, malım,
İtib, axtarmaqdan zara gəlmişəm.
Əzəldən yatıbdır bəxtim, yığvalım,
İşim düşüb, yaman dara gəlmişəm.

Halalca zəhmətim öz əməyimdir,
Dolandıran bir Allah köməyimdir.
Bir kəsə qıymazdım, bilmirəm kimdir,
Eyləyib könümü qara gəlmişəm.

Ağlaşır uşaqlar bir neçə gündür,
Onun üçün sinəm çarpaz düyündür.
Hansı zalım bu işinə öyündü,
Vurdu ürəyimə yara, gəlmişəm.

Yandırıb, qoy deyim nainsaf oğlu,
Aparıb olanı, qanımı sordu.
Bilmirəm tutulan nə divan, tordu,
Yaş ötüb, yığıla-dura gəlmişəm.

Məmmədhüseynəm, bir yamanlıq bilmədim,
Çarəsizə çarə qıldım, gülmədim.
Dəstəbaşı, dərdim sənə söylədim,
Dalınca dağlara kara gəlmişəm.

MƏNİM

Qürbət eldə, yad məkanda qalmışam,
Yoxdur bir yadına salanım mənim.
Qüssədən alışıb yanan olmuşam,
Hanı o, qayğıma qalanım mənim.

Gündə üç yol dolanırdım başına,
Qail idi mülkə, torpaq, daşıma.
Fələk yaxşı zəhər qatdı aşıma,
Hanı bir qisasım alanım mənim.

Könül yaman dərdə, qəmə batıbdır,
Bir əzabdan o birinə çatıbdır.
Məmmədhüseyn, oyan bəxtin yatıbdır,
Hanı qəm əlindən alanım mənim.

A BƏXTİM

Nolar bir yol yetişsən haraya,
Məni oda salıb yatan, a bəxtim.
Çağırram, bu günü yetməsən haya,
Öz işindən özün utan, a bəxtim.

Hər yana baxıram çovğun, qardı, qar,
Boran mənə çəkdirir bax, ahu-zar.
Yorulmazsan, tut əlimdən beyilqar,
İstəyirəm səndən aman, a bəxtim.

Məmmədhüseyn yada düşüb uşaqlar,
Könül Əli deyib bir daha ağlar.
Rəhmə gəlin başı vüqarlı dağlar,
Bəlkə öz-özünə utana bəxtim.

OLARMİŞ

Neçə gündür boğur məni bu qəhər,
Yoxsulluq insana nə pis olarmış.
Varı olan keçib başda əyləşər,
Yoxsul olsa ayaqlarda qalarmış.

Əldə varı olan adam sayılar,
Yatmış olsa qəflətindən ayılar.
Xeyir-şər olanda əzəl çağrılar,
Yoxsul olsa hamı yaddan salarmış.

Məmmədhüseynəm, qanad çaldım havada,
Tərən idim şikar aldım davada.
Qocalmışam indi qaldım yuvada,
Tərən şikarını sar da alarmış.

MƏNİM

Ay ağalar, nə bəlalı qul oldum,
Tapılmır dərdimə dəvalar mənim.
Fitnəkar kəslərin hökmü ucundan
Vurulur sinəmə yaralar mənim.

Baş götürüb çıxdım Göyçə elindən,
Yağı düşmən oyanmamış yerindən.
Ay ellər, düşmüşəm haqq nəzərindən,
Gəlibdir başıma bəlalalar mənim.

Şikəstə könlümün gözləri nəmli,
Sinəm dərdli, həm qəmli, həm vərəmli.
Bir mirzə istəram əli qələmli,
Mən deyəm, dərdimi yazalar mənim.

Baş ağardı, qədd əyildi, qocaldım,
Günüm keçdi, sədd əyildi, qocaldım.
Fələk əydi yaman günlərə qaldım,
Dərdim olub geniş dəryalar mənim.

Məmmədhüseyn, dünya fanidir, fani,
Taxtından endirdi çox Süleymanı.
Haraya çağırdım Şahi-Mərdanı,
Yetişsin dadıma ağalar mənim.

QALASAN

Məndən yara yaxşı-yaman qandıran,
Görüm yar üzünə həsrət qalasan.
Fəl işlədib çırağımı söndürən,
Heyva kimi saralasan, solasan.

Mən ki, ona qurban dedim canımı,
Halal etdim, öldürsə də qanımı.
Aldın əldən şövkətimi, şanımı,
Ay bədnəzər, odlanasan, yanasan.

Bülbül gülsüz, gül bülbülsüz qan ağlar,
Üzər möhnət, gedər şirin can, ağlar.
Çəkiləydi sinən üstə bu dağlar,
Mənim kimi sən də nakam olasan.

Gecə-gündüz fəğanıma el gələr,
Ürəyimdə qanlar axar sel gələr.
Yar həsrəti cavan qəddimi əyər,
Sən də belə qəm-qüssədən doyasan.

Məmmədhüseyn qarğımasın, neyləsin,
Kim qıyar gülünü yadlar iyləsin.
Yağı düşmən yaxşı qurdu hiyləsin,
Fələk qoymur, kimdən qisas alasan.

A MOLLA

Neçə axund gördüm, neçə də alim,
Görmədim sən təki nadan, a molla.
İnsafın yox, mürvətin yox, arın yox,
Bilən yoxdu kimdir atan, a molla.

Arazı keçibsən, olubsan molla,
Darğa kəsilibsən sən bu mahala.
Qudurdun, sataşdın gəlinə, dula,
Allaha xoş getməz, bir qan, a molla.

Məmmədhüseyn qananların qananı,
Lütqom idin, eldən almısan nanı.
Əvəzində talamısan hər yanı,
Qənim olar sənə Quran, a molla.

GÜNBƏGÜN

Zalım fələk, bu nə qəsdir edirsən,
Yandırdın cismimi nara günbəgün.
Dərdi-qəmim ümman olub daşıbdır,
Gəlmişəm əlindən zara günbəgün.

Bir həmdəməm, bir sirdaşım, bir arxam,
Köməyimdir o qocalmış pir atam.
O da eldən getdi, kəsildi çarəm,
Etdin məni bəxti qara günbəgün.

Nə qəsdin var mənim ilə çəkirsən,
Var ömrümə sən od-alov tökürsən.
Mən tikirəm, sən bir ucdan sökürsən,
Salırsan çıxılmaz dara günbəgün.

TAVA

Sübh tezdən asılıbsan ocağa,
Nə olar, ar edib bişəsən, tava.
Bu necə hörmətdi gələn qonağa,
Baxmaqdan yoruldum buxcaqdan qova.

Qohum bildim, bura mehman gətirdim,
Ac gəlmişdim özüm zorla yetirdim.
Hərə bir tərəfdə qeydə qalan kim,
Cənnətlikdi edən dərdimə dava.

Qarı nənə qalamayır altını,
Gorbagordur, tanıyıram zatını.
Tuta bir də siztək qohum adını,
Məmmədhüseynə olsun min tova-tova.

GƏLMİŞƏM

Başına döndüyüm, a dəstəbaşı,
Yön çevirib bu diyara, gəlmişəm.
Çərxi-fələk əyib mənim işimi,
İşim düşüb, ahı-zara, gəlmişəm.

Beş camışım vardı, beş-on da malım,
Onlarnan keçərdi mənim əhvalım.
Belə çaldı getdi bimürvət zalım,
Qapım dönüb dəyirmanı, gəlmişəm.

Bir badi-sərsəri sərimdə əsdi,
İsgəndər nərəli, Rüstəm Zal şəstli.
Bir müşkül işim də sizlərə düşdü,
Gəl eylə dərdimə çara, gəlmişəm.

Məmmədhüseyn sizə xilaf söyləməz,
Eşqin dəryasına girib boylamaz.
Qovça güney əlli, altmış yeyləməz,
Sənin kimi qəhrəmana gəlmişəm.

MOLLANIN

Ay hazarat, ar etmirəm deməyə,
Çatıbdır yalanı dizə, molların.
Çox ustadır qara toyuq yeməyə,
Odur ki sözü var sizə, molların.

Evinə gedənin baxır əlinə,
Əl dolusa tez dən verir dilinə.
Xətri istəyəndə gətirdər yenə,
Çıxıbdır hiyləsi üzə, molların.

Bir pıtik duası min hoqqa bəzər,
İşdi az gəlib sə əl muzdu əgər.
Məmmədhüseyn deyər, çəkəsiz həzər,
Xətəri dəyməsin bizə, molların.

KÖNÜL

Ay ağalar, gəlin vəsfən söyləyim,
Heç bilmirəm birdən puş olur könül.
Birdən dərviş olur, eldən dolanır,
Birdən bəzircannan xoş olur könül.

Birdən dəryalarda qarğı-qamışdır,
Birdən bostanlarda dürrü yemişdir,
Birdən əşrəfidir, birdən gümüşdür,
Birdən pas tutana tuş olur könül.

Ay ağalar, birdən coşur, atlanır,
Birdən xışmalanır, yenə qatlanır.
Birdən şəkər olur, baldan dadlanır,
Hardandı bu çönmə çaş olur könül.

Məmmədhüseyn deyər, könül ayrılmaz,
Ərəb at yorulsa, könül yorulmaz.
Könül bir şüşədir, sınsa sarınmaz,
Sarsan da qanadsız quş olur könül.

ƏLİNƏ

İstəsən ki, kimə qarğış edəsən,
Qarğa düşsün yaman arvad əlinə.
Olmaz günü ya sevinən, ya gülən,
Özü dözsün fitnəsinə, fəlinə.

Səhər-axşam istirahət verməsin,
Aralıqda xoş məhəbbət hörməsin.
Qonum-qonşu eşidəndə söyməsin,
Lənət desən arvadının dilinə.

Məmmədhüseyn qananların quludu,
Ömür yolu haqq, ədalət yoludu.
Mən Səlmini gətirəndə duludu,
İndi dönüb təzə gələn gəlinə.

GÖZƏLDİ

Göyçə mahalında bir gözəl gördüm,
Baxdıqca qaşının tağı gözəldi.
Almadır yanağı, büllur buxağı,
Ağ üzündə qoşa xalı gözəldi.

Göyçə mahallıdı, Daşkənd ellidir,
Tökülüb dal gərdənə siyah tellidir.
Dodağı məzəli, şirin dillidir,
Şölə saçan ay camalı gözəldi.

Cananlar içində o, bir canandı,
İşarət eylədim dərdimi qandı.
Dörd yaşlı mələkdi şux bir sultandı,
Səxavəti, həm kamalı gözəldi.

Zimistan dolandı, bahar, yaz oldu,
Cavan ömrü, qəmi möhnətlə soldu.
Onu gördüm dərdim, qəميم azaldı,
Min büsatı, var calalı gözəldi.

Məmmədhüseyn düzər onu dastana,
Arif ola mənim dərdimi qana.
Yerişi kəklikdir, duruşu sona,
Yaranmışdan şəkər balı gözəldi.

VAR

Süzdür ala gözü, al bu canımı,
Neçə ki, dünyada gəlhagəlin var.
Yaxşı günün, xoş dövrənin xanımı,
Qürrələnmə çox da incə belin var.

Fani dünya neçəsini ağladıb,
Neçəsini çaylar kimi çağladıb.
Tanrım səni bu camalda yaradıb,
Heyif olsun bircə yaman dilin var.

Məmmədhüseyn intizarın xəstəsi,
Sənin kimi qəlbidarın xəstəsi,
Ver dəstinə, bağda barın xəstəsi,
Mən də deyim: – Nə şəfalı əlin var.

NƏ DƏMİ

Ləblərindən əmər olsam peyvəstə,
Abi-həyat aramağın nə dəmi.
Sən könlümü oxşar olsan ahəstə,
Huri-mələk soramağın nə dəmi.

Yetişər olarsam sərvirəvanə,
Elə billəm çıxdım güllü-gülşanə.
Pərişan zülfün, yaraşıqsa hüsnünə,
Bir də çəkib daramağın, nə dəmi.

Məmmədhüseynlə gəl ol pərim, rubaru,
Mən də çatım kama, a gözümlə nuru.
Ötüb var ömrünün incisi, dürü,
Qalıb evdə qarımağın nə dəmi.

XANIM

Atan köpək saldı məndən aralı,
Astadan göz yaşın süzdürən xanım.
İki cavan, iki könlü yaralı,
Səni o, çal oldu bezdirən, xanım.

Aldanıb dövlətə, gəldinmi cana,
Ağlayıb bağrımı döndərmə qana.
Hacı büləndirib al-əlvan dona,
Yaxasına dürrü düzdürən xanım.

Məmmədhüseynə yoxsul dedin ar oldu,
Əldən uçdun dünya mənə dar oldu.
Nədən belə o, gül camalın soldu,
Adını dillərdə gəzdirən xanım.

A MƏSMƏ

O gecə üzünü görəndən bəri,
Könül edər səni soraq, a Məsmə.
Sal, dola boynuma qara zülfləri,
Qəm dağıdan dövrən quraq, a Məsmə.

At rübəndi, görüm ayna qabağı,
Əsirgəmə nazik türfə dodağı.
Səninlə olaram ömürlük yağı,
Gəzər olsan məndən iraq, a Məsmə.

Məmmədhüseynin fələk əyir işini,
Çox axtarır tapa bilmir tuşunu.
Qoy sinəm üstünə mərmər düşünü,
Ol ömrümə şölə, çıraq, a Məsmə.

CAN ALAN

Bu nə gündü, günü qara düşübsən,
Əvvəllərdə işvə-nazı can alan.
Nə günahım, məndən niyə küsübsən,
Sən oldun özünü bu günə salan.

Qaynananın fitnəsinə uyubsan,
Cavanlıqda başa dingə qoyubsan.
Mən bilirəm bu əzabdan doyubsan,
Subaylıqda sultan olan, xan olan.

Bilmirdinmi hacıların mürvətin,
Mollaların, qazıların ülfətin.
Artıb indi oğul-uşaq, külfətin,
Məmmədhüseyni yada salmadan dolan.

SƏNƏ QURBAN

Gördüm səni qızılgültək açanda,
Bir gecə mehmanım ol, sənə qurban.
İncə belə əl atanda, qucanda,
Danış şirin-şirin dil, sənə qurban.

Nazın çəkdim, naz götürən deyildim,
Dözmədim mən qarşında çox əyildim.
Naz-qəmzə satmaqda dərini bildim,
Üz çevir, bizə gəl, yol sənə qurban.

Məmmədhüseyni yaxşı bəndə salıbsan,
Olan səbri-qərarını alıbsan.
Əsirgəmə ləbin hureyi-qılman,
Könül rübabımı çal, sənə qurban.

SƏNƏ QURBAN

Bir arzum var, bir istəyim, diləyim,
O da vüsalındır, yar sənə qurban.
Sənsən ömrüm, sənsən gülüm, diləyim,
Sən də baxma mənə xor, sənə qurban.

Əl atanda turunc narın oynasın,
Havalansın qara gözlər qaynasın.
Gəl sındırma taleyimin aynasın,
Etmə bu ülfətə ar, sənə qurban.

İlk ovumda sən çıxmısan güzara,
Sənsən hər dərdimə eyləyən çara.
Məmmədhüseyn uymaz özgə dildara,
Sənintək qismətim var, sənə qurban.

QALMAYA

Çəkdim mən bu dərdi zimistan boyu,
Ömür xoş bahara qala, qalmaya.
Nişanlıyam, – dedin, etmədim toyu,
Qorxuram gülşənim sola, qalmaya.

Yaman olub tale gülmür üzümə,
Rüşvətim yox, baxan yoxdu sözümə.
Əyri baxır kəm adamlar üzümə,
Dərd odu ki, yar da uya, qalmaya.

Bu zəmanə bədnəzərlik zamanı,
Yoxsula, haqlıya vermir amanı.
Məmmədhüseyn düz yol-ərkan, din anı,
Tut götür qaç, bəlkə qala, qalmaya.

XOŞQƏDƏM

Qədəmin xoş, camalın xoş, özün xoş,
Heyif, qismət oldun yada, Xoşqədəm.
Şirin-şirin söhbətin xoş, sözün xoş,
Uzaq olsun səndən qada, Xoşqədəm.

Asta yeri, asta danış, asta gül,
Göyərçinsən, qon sinəmin üstə, gül.
Sənin qədrin bilməz hər naşı bülbül,
Əbəs vermə ömrü bada, Xoşqədəm.

Qara qaşın sürməsiz də qaradı,
Xatırlatma, bağrım başı yaradı.
Məmmədhüseynin qəlbi sənə paradı,
Sən Allah, sən də sal yada, Xoşqədəm.

EYLƏSƏN

Qoşa narın sinən üstə uyuşub,
Can deyərəm məni mehman, eyləsən.
Həmdəmim ol, ömrə-günə yar olaq,
Sonra yar bağrımı, al qan, eylə sən.

Təzəcə yetmisən on beş yaşına,
El heyrandır kirpiyinə, qaşına.
Yer eylə könlündə, könül quşuma,
Mən öyünüm, nazla cövlan, eylə sən.

Aşıq olan səndən iraq olarmı,
Dil verdiyin saralarmı, solarmı?
Məmmədhüseyn özgəsini alarmı,
Gəl mənimlə əhdü-peyman, eylə sən.

YAR AŞIĞIYAM

Kimsəyə meyl etməz vüqarım mənim,
Təkcə sən dilbərin yaraşığıyam.
Eşqin həkk olunub qalıb sinəmdə,
Əzəldən deyirəm: – yar aşığıyam.

Huridən də ötə camal üstəsən,
Bu camala canım qurban istə, sən.
Sahibi-ixtiyarsan, əgər istəsən,
Öz əlinlə bağrım yar, aşığıyam.

Gözəllik hüsnündə var, bəhrəsini dər,
Özgələri hüsurunda nədilər?
Məmmədhüseyn sənə ayrı nə dilər,
Arzum budur: – yara yar aşiq qıyam.

OLMADI

Fələk əydi ayrı düşdüm elimdən,
Bəxtim yatdı, hala yanan olmadı.
Həsərət qoydu məni zaman gülümdən,
Anlayıb dərdimi qanan olmadı.

Bir gözəlin eşqi düşdü başıma,
Yaman səda gəlib çatdı guşuma.
O, pərimdi səbəb bu göz yaşıma,
Heç olmasa əhdi danan olmadı.

Məmmədhüseyn ahu-zarda qalıbdır,
Didərgindi yad diyarda qalıbdır.
Peyman etdim yarım harda qalıbdır,
Mənim bu halımı duyan olmadı.

OLMAZ

Valehin olmuşam, kərəm eyləsən,
Dilbərə dilimdən can əskik olmaz.
Qurbanı kəsərəm qurban üstündən,
Nə bir, nə beş, nə on, san əskik olmaz.

Dolannam başına gündə üç kərə,
Yolunda xəsislik etmərəm sərə.
Həmdəm ola mənə, o, könül verə,
Xoş deyib-güldüyüm an əskik olmaz.

Məmmədhüseynəm, al qumaşa bəzərəm,
Qulluğunda sağa-sola süzərəm.
Dil verməsə Yarəb, necə dözərəm,
Dil versə ipək şal, don əskik olmaz.

SİĞAL VERİB

Gözucu məclisə nəzər yetirdim,
Gördüm ki, telinə yar, sığal verib.
Astadan içimdə köksüm ötürdüm,
Gözəllik hüsnündə var, sığal verib.

Şux əndamı əndamların içində,
Tək yaranıb, kimdir belə biçimdə.
Sərraf gözüm yaxşı seçib seçimdə,
Edib gözəlləri xar, sığal verib.

Məmmədhüseyn gördü, artdı həvəsi,
Hər gəldikcə qulağına xoş səsi.
Xanımların yığvalımın töhfəsi,
Eyləyib günümü dar, sığal verib.

SALATIN

Ağ köynəyə min cür çeşni vurubsan,
Heyranam əlində milə, Salatın.
Cilvələnilib nə qarşımda durubsan,
Tərifin sığmayır dilə, Salatın.

O qaş-gözü, ay camalın, ay üzün,
Bir kimsəyə olmaz əsla tay üzün.
Nola bir gələsən bizə pay özün,
Əhdim budur dərdim bilə, Salatın.

Məmmədhüseyn gözlərinin müştəqı,
Bülbül olub gəzər bağçanı, bağı.
Zülfünün qarası, qaşının tağı,
Səda salıb tamam elə, Salatın.

OLAYDI

Yuxuda gördüyüm, nolaydı, birdən,
Gözümün önündə aşkar olaydı.
Açılaydı hava, çəkiləydi çən,
Qarşımda alagöz Gülzar olaydı.

O maral duruşlu, o ceyran gözlü,
O işvəli, nazlı, o şirin sözlü.
O dünya gözəli, o ayna üzlü,
O könlü qürurlu dildar olaydı.

Məmmədhüseyn asılaydı boynuna,
Gizli, aşkar əl ataydı qoynuna.
Könül alıb çəkiləydi bir yana,
Bu möhüvü düzən o, yar olaydı.

YAR ƏLİNDƏDİ

Can yığışıb boğazıma yetişib,
Dərmanım alagöz yar əlindədi.
Neyləyər bu dərdə yüz loğman, təbib,
Əncamı o qızın xoş dilindədi.

Çox çalışdım, cəhdim əbəs, puç oldu,
Həsərət könül qəmi-qüssədən doldu.
Adam qoyun, yar gələn yol bu yoldu,
Gəlməsə, axtarın öz elindədi.

Məmmədhüseyn düşüb eşqin oduna,
Yar yetişə bəlkə bircə dadına.
Qurban dedim, canı onun adına,
Gələr olsa vədəsi bu gündədi.

KİMİ

Kim bilir çəkmədim nə intizarlar,
Alagöz yarımə çatana kimi.
Dözdüm hər cəfaya, hər əziyyətə,
Hicranın daşını atana kimi.

Dar gündə də yar düşmədi dilimdən,
Ayrılmadım mən obamdan, elimdən.
Əğyar yaxa qurtarmadı əlimdən,
Qovdum əhvalını bulana kimi.

Məmmədhüseynə bir din-iman var olar,
Xudadan düzlərə Xudam yar olar.
İbadət dilimdə hər vaxt car olar,
Güntək qürub edib batana kimi.

AĞRI DAĞI

Bir ərzim var, sənin xaki-payına,
Eşit bu ərzimi sən, Ağrı dağı.
Sənə çıxan görər cümlə-cahanı,
Görünər gözüne Van, Ağrı dağı.

Bülbul gedər, gül yanında xar olar,
Pərvaz eylər yuvasından sar uçar.
Yayın günü şəfəq vurur tar uçar,
Eyləmə nahaqdan qan, Ağrı dağı.

Xan atlanır, xan taxtına xan düşər,
Dəstə yeri camaata ün düşər.
Səhər ertə əvvəl sənə gün düşər,
Sənə qurban şirin can, Ağrı dağı.

Zirvəsində illər boyu dumandı,
Dünyaynan yaranıb, hələ cavandı.
Dağların başında Çopur Sultandı,
Düşüb ortalığa Xan, Ağrı dağı.

Məmmədhüseyn ölən günə al ağı,
Cəhd eylə olmasın onun calağı.
Nuh gəmissi, peyğəmbərin bulağı,
Saxla qiyamətə sən, Ağrı dağı.

BƏY

Zavallı kasıbı çox incitmə bəy,
Nə dinə xoş gedər, nə də şəryətə.
Şallağı az işlət, nə pis söyüş söy,
Danlanmaq yaraşar deyərlər itə.

Neyləmişdi yazıq Əhməd o günü,
Qaldırdın qamçıda zolaq gönünü.
Yaman insan bəd iş ilə öyünü,
Yaxşı adam kəm baxar bu adətə.

Muzdur Sarı yazıq, fağır kimsədi,
Bir parça çörəyi tapmaqdı əhdi.
Yarırısan başını, azdımı dərdi,
Kim deməz ki, sən layiqsən nifrətə.

Nə sayım, nə deyim çoxdu əməlin,
Pis işə səyriyir həmişə əlin.
Bil ki, çox ağırdı töhməti elin,
Zaman ötər, sən də dönərsən lütə.

Məmmədhüseynə nə varlı var, nə yoxsul,
Qananlara ömür boyu quldu, qul.
Bir səfər et mərifətdən xəbər bul,
Meşə ayısından olmusan ötə.

QARALANMIŞAM

Qoca baba, heç soruşma halımı,
Şahindim, köksümdən yaralanmışam.
Bağladığım kəsdən xoş iqbalımı,
Xeyli zamandır ki, aralanmışam.

Tərk eyləyən gündən obanı, eli,
Büsatlı dağlara üz çevirəli.
Məskən eyləmişəm çəməni, çölü,
Güllərin ətrindən qidalanmışam.

Yol gözləyir haqdan dilək diləyən,
Dörd divarda ondan kömək istəyən.
Hacı oldu baba, işimi əyən,
Haqqın dəftərindən qaralanmışam.

SƏN

Deyirəm bəs dostum, niyə düşübsən,
Demə urcahsanmış bəd əsilə sən.
Aramamış sən əslini, soyunu,
Uymusan o vaxtdan xoş camala sən.

Söz deməmiş qabağından dönərmiş,
Alışanda çətin ki o sönərmiş.
Utanmasa palanlayıb minərmiş,
Əcabə çatmısan xoş vüsala sən.

Yumruq ilə sənə könül hörəndə,
Məmmədhüseynin yandı qəlbi görəndə.
Yazıq uşaqlar da pərən-pərəndə,
Batmışanmış tamam yağa, bala sən.

ƏZƏLDƏN

Laləli, nərgizli Tərsə yaylağı,
Tərhanların yaylağıdır əzəldən.
At oynadan, qılinc çalan, qaçağan,
İgidlərin oylağıdır əzəldən.

Yay ayları elat çıxar, yurd salar,
Dərələr al-yaşıl yüz rəngə çalar.
İstəyəne şöhrət olar, ad olar,
Yadlara da göz dağıdı əzəldən.

Görəndə atlanır şairin könlü,
Ana diyarını şadyana, güllü.
Gözəl gəlinlərnən, qızlarnan ünlü,
Neçə kəndlər qonağıdı əzəldən.

SİNƏM ÜSTƏ

Xub yaraşır sənə əlindəki gül,
Mən səni oxşayam, tax sinəm üstə.
Başın qoy döşümə yat xumar-xumar,
Busədən ayılıb bax sinəm üstə.

Nə sözümdən inci, nə özümdən küs,
Qoy gülsün üzümə o, sevimli üz.
Deyincə ki, şair məndən əlin üz,
Al iti xəncəri çax sinəm üstə.

Məmmədhüseynin sənsən əzəl vüqarı,
Ömürlük solmayan xoş laləzarı.
Ey aşiq könlümün bağçası, barı,
Şirin arzu kimi ax sinəm üstə.

GƏLMİŞƏM

Eşitdim sədanı, a minagərdən,
Gecə-gündüz uça-uça gəlmişəm.
Şəkər dodaqlardan balı əmməyə,
Sayma məni belə, qoca gəlmişəm.

Neçə günlük yolu qəsd edib cana,
Soyuqda, çovğunda mən dona-dona.
Tamaşa qılmağa bala ceyrana,
Ay, ay qabaq, boyu uca, gəlmişəm.

Xəbər bildim, aşıqlarla yağısan,
Məmmədhüseynin bağçasısan, bağısan.
Söylə görüm bu meydana hazırsan?
Səndən bac almağa, baca gəlmişəm.

GÖRMÜŞƏM

Gizlətmə ay üzü yaşmaq altında,
Qaymaq dodağında balı görmüşəm.
Qara qaş üstündə, a mələkzadə,
Tüfəndə bəslənmiş xalı görmüşəm.

Qəfil yan çevirdin bulaq üstündə,
Gördüm səni, girdim canım qəsdinə.
Xub yaraşır gəl gül verim dəstinə,
Ağ bədəni, incə əli görmüşəm.

Məmmədhüseynə nə işvə sat, nə dağ çək,
At ürbəndi kəklik kimi elə sək.
Bu səhər bulaqda nə yalan-gerçək,
Turunc məmələri dolu görmüşəm.¹

¹ Bu sətrin digər variantı belədir: *Tər sinədə turunc narı görmüşəm.*

QADAN ALIM

Asta yeri, izin ilə gözən var,
Ayaq saxla, dərdim bil, qadan alım.
Mən sənə can deyim, sən də mənə yar,
Hərdən şirin-şirin gül, qadan alım.

Eşqinlə yaşadım uzun illəri,
Məcnuntək dolandım sizin elləri.
Görmürəm üzünü nə vaxtdan bəri,
Axan göz yaşımı sil, qadan alım.

Məmmədhüseynin eşqi, sözü, istəyi,
Xoş arzusu, xoş söhbəti, diləyi,
Gəl insafa, at üzündən örpəyi,
Həsətli könlümü al, qadan alım.

KEÇDİ

Sərçəsmə başında bir şux nazənin,
Əlində bir dəstə gül gəldi keçdi.
Soyuq bir vəlvələ saldı canıma,
Sandım qarşı dağdan yel gəldi keçdi.

Dedim: – Bir cam su ver, qoyma ki, yanam,
Dedi: – Uzaqda dur, şəklənər anam.
Dedim: – Tərpənməyə yoxdu tavanam,
Cavab qaytarınca il gəldi keçdi.

Dedim: – Bu xəlvətdə gəl qəmzə satma!
Dedi: – Məmmədhüseyn, sözü uzatma!
Dedim: – Xətəngini sinəmə atma!
Atdı, qan eylədi, sel gəldi keçdi.

GÖZƏL

Axı neyləmişəm qıyqac baxırsan,
Dönübsən sıyrılmış qılınca, gözəl.
Dərdli Məcnun kimi gəzib dolannam,
Qolumu boynuna salınca, gözəl.

Hüsnünə müştəğam, doymaram səndən,
O püstə dahandan, o şirin dildən.
Tutmuşam yaxanı, qoymaram əldən,
Dərdimə dərmanı alınca, gözəl.

And olsun tanrıya, o Paki Nura,
Üzünü görməsəm getməyəm gora.
Fəqir Məmmədhüseyn düşübdü tora,
Mələk ahu kimi alınca, gözəl.

DEDİ

Aradım bir şəhlagözün qəlbini,
Hər yaman, yaxşıya düz ki, düz dedi.
Qəlbimə xoş ilham sandım onu mən,
Oxşayıb çox məni qara göz dedi.

Baş açmadım fətnəsindən, felindən,
Eşqin camın alıb içdim əlindən.
İncimədim nə də şirin dilindən,
Axır zaman məndən əlin üz, – dedi.

Oynatdı könlümü, atdı ilqarı,
Könül aşınası etdi yadları.
Söndürüb alovlu bir gənc vüqarı,
Yenə üzə gülüb şirin söz dedi.

Hər əmələ, hər sevdaya baş əydi,
Onunu ötürdü, on beşə dəydi.
Deyəndə ki, gözəl, gəl pozma əhdi,
Mənimlə çox durma üzbəüz, – dedi.

Aldandım əzəldən, bilmirəm nədən,
Pəri donu geymiş bu şahmara mən.
Utanmadı, mən üz döndərən zaman,
Məmmədhüseyn: – Əhdə düzəm, düz, – dedi.

QAYIDA

Yar sallana çıxsa sürəngahına,
Gecəni yanımda qala, qayıda.
Qurtara hicrandan xəstə canımı,
Ya sevə, ya canımı ala, qayıda.

Bir yar ola, bir çəmənlik, bir də mən,
İnciməyə, mən də tutam əlindən.
Deyib-gülə öpəm şirin dilindən,
Qadasın canıma sala, qayıda.

Qaymaq dodaq dodağıma söykənə,
Baş qarışa, nə də səbir tükənə.
Qalaq axşam qaranlıqlar çəkənə,
Yar görüşdən meyxos ola, qayıda.

Məmmədhüseyni heç salmaya həsrətə,
Xəsislik etməyə keyfə, işrətə.
Qol-boyun olasan nə də vaxt ötə,
O dilbər yenidən dala, qayıda.

MƏNİ

Leyli kimi vədə verdin, gəlmədin,
Məcnun kimi saldın dağlara məni.
Bədəsil xoryadı bağban eylədin,
Qoymadın bağçaya, bağlara məni.

Zimistanda, hər payızda, hər yayda,
Hər saatda, hər həftədə, hər ayda.
Hər şivədə, hər ağıda, hər vayda,
Həmişə qatginən aqlara məni.

Məmmədhüseyn deyər, qurban yar sənə,
Sağlığında verrəm ixtiyar sənə.
Mən öləndə vəsiyyətim var sənə,
Öz əlinlə бүkdür aqlara məni.

BİLMƏDİM

Ömrümə yaraşlıq, könlümə həmdəm,
Bir gözəl aradım, tapa bilmədim.
Bir sevinc istədim hazır oldu qəm,
Uçdu könül quşu tuta bilmədim.

Dedim həsrət əlim çatsın əlinə,
Dolansın qollarım incə belinə.
Danışdıqca qurban deyim dilinə,
Əfsus, istəyimə çata bilmədim.

Dedim sultanım ol, gülsün taleyim,
Gül açsın əmədə azad istəyim.
Məmmədhüseyn, qara bəxtə nə deyim,
Sevinci sevincə qata bilmədim.

UZAQDASAN

Könlüm istər səni, çatmayır ünüm,
Həsərin öldürür, yar, uzaqdasan.
Zəhrimara dönüb yalqızam, gülüm,
Sonsuz məhəbbətim var, uzaqdasan.

Gecəni, gündüzü dar bula-bula,
Baxıram sən keçən cığıra, yola.
Qorxuram, görməyəm tez ömür sola,
Olmusan dilimdə car, uzaqdasan.

Məmmədhüseyni fələk yaxşı qınadı,
Güldürdü üstünə qohumu, yadı.
Bu dərd ilə odlanadı, yanadı,
Sərviboy sinəsi qar, uzaqdasan.

EYLƏYİM

Ay nəzənin, bir sualım var sənə,
Pünhan dərdim kimə aşkar eyləyim.
Axtardım elləri mən dönə-dönə,
Tapmadım dil qanan şikar eyləyim.

Kimə üz çevirdim, yad oldu mənə,
Nə deyim sirdaşsız ömürə, günə.
Bəxtimin çırağı az qalıb sənə,
İstəram qəlb açan bazar eyləyim.

Şükür qıllam, Xudam səni yetirib,
Təzə gülü yolum üstə bitirib.
Məmmədhüseynin gəl ol dərdinə təbib,
Alım səni, mən vəfadar eyləyim.

AĞRIN ALIM

Söz vermişdin canbir qəlb olmağa,
Eyləmə bu qədər naz, ağrın alım.
Gəlməmişən saqqalımı yolmağa,
Yaxşıya, yamana döz, ağrın alım.

Yersiz işin xatirimə çox dəyir,
Bəd rəftarın cavan qəddimi əyir.
Demirəm, çox yun dara, cəhrə əyir,
Xoş dolan, gör işi az, ağrın alım.

Əvvəlkitək üzün gülsün üzümə,
Bir qüvvət ol söhbətimə, sözümə.
Məmmədhüseynin yaxşı dəysən gözünə,
Vəsfini eyləsin saz ağrın alım.

BİLMƏDİM

O gecə gəlmişdim halallaşmağa,
Çox gözlədim əhval bula bilmədim.
Gəlin örpəyinə, üzdə yaşmağa,
Baxmağa müyəssər ola bilmədim.

Od saldın canıma, oxlandı bağrım,
Bilmədim haraya mən kimi çağrım.
Gedirəm qürbətə çarəsiz yarım,
Sənsiz bu məskəndə qala bilmədim.

Eşqin ilə gülən sazım ağladı,
Ürəyimi çarpaz düyün dağladı.
Keçidimi hər tərəfdən bağladı,
Dövrən ilə cəngə dola bilmədim.

Çalışdım yolunda, çox çəkdim cəfa,
Dilimin əzbəri səndin bivəfa.
Gedirəm dağlara, yenə Qafqaza,
Düşmənin çox güclüdür, çala bilmədim.

Məmmədhüseynəm, düz ilqara varam var,
Görüm oda düşsün yadlar, yamanlar.
Varlı dünyasıdır, bizə olub dar,
O səbəbdən səni ala bilmədim.

GÖZƏLİM

Nə xırda qədəmlə gedirsən belə,
Geymisən əyninə xara, gözəlim.
Eşq havası yenə düşdü başıma,
Çəkirsən dilimdən dara, gözəlim.

O nazi-qəmzəylə yandırdın bizi,
İnsafın yoxdumu, a zalım qızı.
Gözlər piyalədir, yanaq qırmızı,
Laçınsan, uyma gəl sara, gözəlim.

Gözəllər gözəli tək bircə sənsən,
İşarə eylədim dərdimi bil sən.
Söylə evlisənmi, yoxsa ərgənsən,
Salma məni intizara, gözəlim.

Keçərəm yolunda vallahi candan,
Öldürsən, qorxmaram bir qaşığı qandan.
Bir büsə istərəm o al yanaqdan,
Heç vurma sinəmə yara, gözəlim.

Məmmədhüseyni saldın bulunmaz dərdə,
Qoyma aşiqini belə qəhərdə.
O dərdin dərmanı tapılıb səndə,
Bir eylə dərdimə çara, gözəlim.

CEYRANIM

İntizarın üzdü, bir insaf eylə,
Qıyma cavan ömrüm sola, ceyranım.
Bağladın könlümü sən şirin dillə,
Bəsdi, çəkmə məni ala, ceyranım.

Qaşların özündən sürməli imiş,
Hüsnün nə əcəb görməli imiş.
Gözlərinə ömür verməli imiş,
Dodaqların bənzər bala, ceyranım.

Eşqindən dəliyəm, peymanın bumu?
İzin ver boynuna salım qolumu.
Təmiz ilqarına bağlı arzumu,
Qoyma ürəyimdə qala, ceyranım.

Vurğunam ilk gündən ay camalına,
Kimsə çata bilməz, yar kamalına.
Yetir Məmmədhüseyni xoş vüsalına,
Salma onu qilü-qala, ceyranım.

QIZLAR

Tovuzquşu kimi bəzənifsiniz,
Baxışdan dağların ceyranı, qızlar.
Elə baxıb könlüm evin dağıtma,
Olum o gözlərin heyranı, qızlar.

Dişləri incidir, dodaqlar şəkər,
Belə yarım olsa! – nə qəm, – nə kədər.
Tapmadım heç yerdə siz təki dilbər,
Gəzmişəm İrani, Turanı qızlar.

Sanki qızılgüldür, açmış yanaqlar,
İti xəncər kimi can alır gözlər.
Gəliniz vəd edək, düz çıxsın ilqar,
Valeh edirsiniz insanı qızlar.

Ox, yay yarasına yara demərəm,
Namərd gülləsindən heç vaxt sönmərəm.
Vurdu lap sinəmdən nazlı bir sənəm,
İncitməyin dərddli olanı, qızlar.

Şair Məmmədhüseynəm, özünüz bilin,
Qırmayın qəlbini bir əncam çəkin.
İztirab veribən çox incitməyin,
Aşkar odunuza yananı, qızlar.

BƏNZƏMƏZ

Gözəl çoxdu bu mahalda, obada,
Mən gördüyüm özgəsinə bənzəməz.
Qəh-qəhinə susdu dağda kəkliklər,
Heç səs onun xoş səsinə bənzəməz.

Ətrafında vardı nazənin qızlar,
Hər yanında parıldaşar ulduzlar.
Məst edir görəni şirin avazlar,
Heç bir dəstə, dəstəsinə bənzəməz.

Məmmədhüseyn görüb onu vuruldu,
Könül aldı hal-əhvalı duruldu.
Ötdü xoş nəğmələr, məclis quruldu,
Heç bir nəşə nəşəsinə bənzəməz.

EL YARAŞIĞI

Bütün günü kimdən soraq eylədim,
Dedilər yaranıb el yaraşığı.
O nigar vəsfindən söz düşən zaman,
Sandım səni şirin dil yaraşığı.

Gördüm səni bağçanızdan dönəndə,
Bulaq üstədən evinizə gələndə.
Üzdüm bir cüt gülü, düşündüm mən də,
Bağça yaraşığı, gül yaraşığı.

Məmmədhüseyn gördü səni, vuruldu,
Könül verdi, tamam əhdi duruldu.
Sədaqətli yara bu canım quldu,
Ol ömrümə gün, ay, il yaraşığı.

GÜLƏNDAM

Hicran dərdi peyman edib halımı,
Vurdu ürəyimə yara, Güləndam.
İşvə-nazın lap aparıb ağlımı,
Dərdli könül istər çara, Güləndam.

Göz açandan səni sevib-seçmişəm,
Röyada əlindən badə içmişəm.
Bir canım var inan qurban etmişəm,
Qoynundakı bağça-bara, Güləndam.

Bir mələk misalsan, alma canımı,
Gəl atəşə, oda salma canımı.
Məmmədhüseynəm, tök yolunda qanımlı,
Aldanma dövlətə, vara, Güləndam.

GƏLDİN

Qədəmin şəfadır xəstə canıma,
İncimə ay İnci, göz üstə gəldin.
Nə xoşbəxt insanam anmısan məni,
Səndən söz düşmüşdü, söz üstə gəldin.

Yamanca bəd yuxu gördüm huşumda,
Ötdü o xoş səsin birdən guşumda.
Doğrudan sənmişən duran qarşımda,
Gəl bu vəqəni yoz, üstə gəldin.

Ha gözlədim yar məndən könül uma,
Əriyib eşqindən dönmüşəm şama.
Məmmədhüseynin könlü gəldi ilhama,
Axır vaxtdı, söhbət-saz üstə gəldin.

OXŞA MƏNİ

Mehriban sənəmim, şöhrətim mənim,
Aşiqinəm dərdim bil, oxşa məni.
Hicranın güclüdür dözməyir qəlbim,
Astdan üzümə gül, oxşa məni.

Özün etdin məni dərdə mübtəla,
A qaşları qara, a gözü ala.
Qoyma bu dərd məndə ömürlük qala,
A bəstə boy, şirin dil, oxşa məni.

Mail olub səndə bu yetkin çağa,
Məmmədhüseyn canın verdi sadağa.
Kim can deməz sənin kimi qonağa,
Qal yanımda bütün il, oxşa məni.

QAYITDI

Bir maral balası, tər lan cılvəli,
Gəldi, məni gördü, baxdı, qayıtdı.
Pünhanı göstərdi gül camalını,
Tər üzünə şəbnəm axdı, qayıtdı.

Mən görmüşəm gözlərin çoxunu,
Belə olmaz amma boyu-buxunu.
Müjganından çəkdi xatəm oxunu,
Yaralı sinəmə çaxdı, qayıtdı.

Gözləyərkən gözlərimə sataşdı,
Müjgan könlüm eşq oduna alışdı.
Şəhrahidan qıyqac baxıb ötüşdü,
Məmmədhüseyni oda yaxdı, qayıtdı.

TƏCNİSLƏR

YAXŞIDIR

Təşrif qılıb bir məclisə varanda,
Yaxşı əyləş, yaxşı otur, yaxşı dur.
Dindirsələr həqiqətdən ver xəbər,
Görən desin, nə maşallah yaxşıdır.

Süvar ollam yaxşı ata yerində,
Kamil ovçu yaxşı ata yerində.¹
Yaman oğul yaxşı ata yerində,
Qaldığından qalmadığı yaxşıdır.

Məmmədhüseyn deyər, az ələ düşər,
Uçar könlüm quşu əzələ düşər.
Arayıb-axtarsan az ələ düşər,
Yaxşı gövhər, yaxşı sərraf, yaxşı dürr.

¹ Bu sətrin digər variantı belədir: *Kamandar oxunu ata yerində*.

DE BİR ÜZ, BİR ÜZ

Camal ovçusuyam mən bu cahanda,
Müştağam gəzirəm, de bir üz, bir üz.
Şadi-kam olmadım fani dünyada,
Fələk də mənimlə de bir üz, bir üz.

Ülvən çaldı, kimdi dərgaya daldı?
Divi bəndə saldı, dər gəya daldı?
Cəbrayıl qərq oldu dərgəya daldı?
Yandırdı şapərin de bir üz, bir üz.

Musa səcdə qıldı Turu sənada,
Minacat eylədi Turu sənada.
Haqqa nə danışdı Turu sənada?
Gəlirdi kəlməsi de bir üz, bir üz.

Açıldı asimandan didar dər indi,
Pərdeyi-hicabatdan didar dər indi.
Nuru təcəlladan didar dər indi,
Göründü gözümə de bir üz, bir üz.

Məmmədhüseyn deyər, dərd az alımı?
Əhdim budur düşə dərdə zalımı.
Davasız xəstədən dərd azalımı?
Loğman təkin deyər de bir üz, bir üz.

YAZANDA

Atmaya mürvəti, insaf eyləyə,
Nainsaf olmaya yazı yazan da.
Urcah edə səni gül rüxsarəyə,
Bəxtini əzəldən kimə yazanda.

Vəfasız dilbərin nəfi, xeyri nə,
Alış bir vəfalı yarın xeyrinə.
And iç, uyma yadın bəli-xeyrinə,
Düzünə andını bir də yazanda.

Məmmədhüseynin düz ilqarda var əli,
Köməyidi Şahi-Mərdan, var Əli.
Bəd insanın axırına var, Əli,
Ömrü boyu qalsın yaz an, yaz anda.

CAHANDA

Var-dövlət bir yana, haqq bir yanadı,
Bizdən üz döndərib, dönüb cah anda.
Gör kimlər qınadı, kimlər yanadı,
Şahinlər sar oldu fani cahanda.

Gədaya sultanlıq yarayarmıdı?
Vəfasız o, dilbər, yar, a yarmıdı.
Acı zəmanədə yarayarmıdı,
Xilaf çıxdı əhdə, axır cahan da.

Məmmədhüseyn, sevdin gözəl anda sən,
İlqar, iman kəsib, çəkdin anda sən.
İşi müşküldədi, indi an da, sən,
Deyim əhdü-peyman qalib cahanda.

QAL QALA

Adəm oğlu qat ülfəti araya,
Qıyma ki, qarışa bir də qal, qala.
Ömür vəfasızdır, dünya da fani,
Aralıqda niyə qilü-qal qala.

Əzəl-axır qismətimiz ağ olar,
Arif kəsin üzü hər vaxt ağ olar.
Dostluqda pozulsaq bu lap ağ olar,
Dost ocağın dost kimi də qal, qala.

Məmmədhüseyn xoş ülfətə vardı, var,
Könül ülfətiylə hara vardı, var.
Sorsalar etibar səndə var? De: – var,
Umma heç bir zaman qilü-qal, qala!

BAŞABAŞ

Anlamazı, nadürüstü, nadanı,
Dəyişəsən bir qoyuna başabaş.
Mərifət gözləsə, anlağın bilsə,
Kim qurban eyləməz belə başa-baş.

Yaltaq üzə gülər, çapar arxada,
Üz bir olar, nə ki, çapar arxada.
Olma nanəcibə çapar, arxa da,
Budur nəsihətim sənə, baş, a baş.

Məmmədhüseyn, uyma yaxşı-yamana,
Qoyma saxta dostlar sənə yamana.
Al bir gözəl, göz dağdır yamana,
Ömür eylə onla müdam, başabaş.

A YANA-YANA

Bir Leyliyə urcah oldum, nə oldum,
Məcnunam eşqindən ay ana-ana.
Özü getdi, saldı məni bu oda,
Qalmışam əlində a yana-yana.

Süzdürüb oynatdı ala gözünü,
Ya ölləm, ya canım ala gözünü.
Göz açdım, gəlmədi alagöz ünü,
Zülfün daramışdı a yana-yana.

Məmmədhüseynəm, yön çevirrəm yaracan,
Qibləgahım o qapıdı, yar açan.
Kim söyləməz belə gözəl yara “can”
Qalmışam adını ay ana-ana.

A YAZA KÖNÜL

Yenə yada düşdü əhdü-peymanım,
Vəsfini sinəmə a yaza könül.
İstər idim sənle ömür-gün görəm,
Aldı çovğun, düşdü ayaza könül.

İş əyildi əldən çıxdı Güləndam,
Bir şirindil, lalə yanaq gül əndam.
Zaman vardı sevinən dəm, gülən dəm,
Həsərdi bahara, a yaza könül.

Fələk salıb üzən gəmim çəngələ,
Məmmədhüseyn, ha yapış, ha cəng elə.
Qəsdi buymuş duman gələ, çən gələ,
Eşqin dəryasında ay, aza könül.

VAR İSTƏ MƏNDƏN

Dedim gir qəlbimə, düz ilqar ara,
Demədim əl çirki, var istə məndən.
Utanma, yolunda gərəksə canım,
Belə xoş səxavət var, istə məndən.

Göründün gözümə tərəvətli sən,
Dedim eşqində də tərəvətlisən.
Saf bir eşqə bağlı tərəvəti sən,
Könlümün evinə var, istə məndən.

Məmmədhüseyni yanar oda qaladın,
Peyman etsən var, ömrümdə qaladın.
Ummasın bu qədər qilü-qal adın,
Çirgiməsin qəlbin var üstə məndən.

ÇAT DADA

Nə dedim ki, elə küsüb-incidin,
Qorxuram ki, bu dərd məni çatdada.
Sən ömrümə sevinc idin, incidin,
Yarsız qalan canım indi çatda, da.

Arxanca çox gəzdim, qurdum alaçıx,
Daha bəsdə, çəkmə məni ala, çıx.
Gəl barışaq, nə küs, nə də al acıx,
Xəstə düşdüm, yetiş dada, çat dada.

Gəl yenə də işvə ilə, naz ilə,
De kim qıyar, yar qüssədən nazilə.
Məmmədhüseyn çəkər qəmin, Nazilə,
İntizarın bağrım yara, çatdada.

YAR ANDI

Can bir olub oynayasan, güləsən,
O gündən ki, əhdü-peyman yarandı.
Müqəddəsdir, toxunulmaz saxlasan,
Düz ilqarlı, qədir bilən yar andı.

Əyri yoldan qaçaq olar mərdana,
Pis atadan qeyrətlidir mərd ana.
Arlı adam sözün deyər mərdana,
Arsız kimə işi düşsə yarandı.

Məmmədhüseynin saf eşqilə saz dinər,
Xəstə olsa, dönüb olar saz, dinər.
Qəlbindəki xoş avazlı saz dinər,
Desələr ki, bu qapını yar andı.

AY ÜZƏ-ÜZƏ

Hicran xəstəsiyəm alagöz pərim,
Yetiş imdadıma, ay üzə-üzə.
İntizarda qoyma, tükənər səbrim,
Həsərin könlümü ay üzə-üzə.

Əzəl gündən səni gördüm, yar dedim,
Ya mürvət et, ya bağrımı yar, dedim.
Sənə həmdəm dedim, sənə yar dedim,
Demədim sözümü ay üzə-üzə.

Məmmədhüseyn çətin eşqin daldalar,
Məhəbbət gölünə desən dal, dalar.
Dil ver oylağımız olsun daldalar,
Gəzim cüt narını ay üzə-üzə.

DOLANAR

Bir gözəl ki, qəsdə dura, can üzə,
Ömrə-günə, qəm kəsilər, dolanar.
Yar deməsə daldada “çor”, “can” üzə,
Mehribandı, mehribanda dolanar.

Nola eşqim ovlayasan, çalasan,
Könlüm istər al sazını, çal asan.
Bu ömrümü öz ömrünə calasan,
Dodaq gülər, can başına dolanar.

Yar yarını çətin gündə sınayar,
Bu mən, o sən istəyirsən sına, yar.
Məmmədhüseynin qıyma qəlbi sına, yar,
Xəstəsiyəm, sinəm üstə dola nar.

GÖZ OLAR

Belə şux geyinib, şux gəzən gözəl,
Gözlərintək çətin özgə göz olar.
Əndamını görən tez qoyar məhəl,
Qorxuram üstündə yaman göz olar.

Gəlsən, sağalaram olsam can üstə,
Canım qurban verrəm belə can üstə.
Həmdəmin ol, gündə min yol can istə,
O yerdə ki səntək ceyrangöz olar.

O işvəndən, o nazından dad a dad,
Tez məst olar, kimsə onu dada-dad.
Ləblərindən deyər olsan dadhadad,
Məmmədhüseyn qultək sənə göz olar.

GÜL ÜZƏ-ÜZƏ

Yarım, çıx görüşə seyr edək bağı,
Gəzək çəmən boyu gül üzə-üzə.
Salma ürəyimə gəl yaman dağı,
Tökmə qaş-qabağı, gül üzə-üzə.

Bəsdı çəkdin varlığını sən dara,
Atma məni yaman günə, gəl dara.
Qara zülfə vur darağı, yar, dara,
Mən də mahnı deyim, gül üzə-üzə.

Məmmədhüseynin ol ömrünün yarağı,
Öz əlinlə ver içərim, yar, ağı.
At qaranı, geyin-kecin, yar ağı,
Sevinim, çıxıbdı gül üzə, üzə.

BİR BAX

Dərdindən dəliyəm, mürvətin olsun,
Eşqini qəlbindən yaz, yana bir bax.
Şeyda bülüllər də gül fərağında,
Ətirli bir bahar, ya ana, bir bax.

Düşmür dildən o gül yanağın adı,
Lalənin çöhrəsi yanağındadı.
Gedərmə ağzımdan yanağın dadı,
Açılmış hüsnündə yaz, ana, bir bax.

Cilvələnib çıxıb gülşən seyrinə,
Yarsız cənnət olsun onun seyri nə?
Məmmədhüseyni xub salıbdı seyrinə,
Yaraşır al-əlvan ya ona, bir bax.

ÇAL, A ÇAL

Ağırdır cavanın işvəsi, nazı,
Sənə cahan nə gərəkdir, çal, a çal.
Yolunu gözləyər, hörmət saxlayar,
Qismətdirsə əgər qoca çala çal.

Necə meyl etmişən, belə gülə sən,
Açıların eyni, min də güləsən.
Halın ki, qalmayıb təzə gül üzən,
Kəməndini özün kimi çala çal.

Sən yatırsan, onun fikri yazadı,
Şux qəlbi gizlicə işrət yazadı.
Məmmədhüseyn deyər, bir də yaz adı,
Görəmməzsən çatır əcəl, çal, a çal.

YARA CANIMI

Qınamayın, ilqar, iman yolunda,
Mən qurban demişəm yara canımı.
Çəkərəm cəfasın lap bu yolun da,
Əyyub¹ kimi basa yara canımı.

Vəfasıza uyan solar, saralar,
Qürurunu nadan alar, sar alar.
Sardan törəyənin özü sar olar,
Sar qapısın sadıq yar açanımı?

Məmmədhüseyn təmiz yar aşığdı,
Düz əhd sevənlərin yaraşığdı.
O kəs ki, ömrümün yaraşığdı,
“Of” demərəm, şaqqa yara canımı.

¹ Əyyub (s) peyğəmbər.

YAR ALAN KÖNÜL

Qəm-qüssədən uzaq olur həmişə,
Qəlbini nazənin yar alan könül.
Bir mina gərdənli, Züleyxa misal,
Dərd qanan, vəfalı yar alan könül.

Əzəl gündən yaranıbsa cəfadan,
Üzə salma yar çəkdirsə cəfa, dan.
Kim inciyər yar yolunda cəfadan,
Təki yar əlindən yaralan, könül.

Məmmədhüseyn, at qüssəni, şad dolan,
Qocalarmı ömrü boyu şad olan.
Bir hurinin vüsalını şad ol, an,
Solmaz gül camallı yar olan könül.

DARADI

Uydum bu dünyanın olan gəştinə,
Dedim ki, göstərməz mənə dar, adı.
Aldadıb, aldadıb axır günümdə,
Sındırıban qol-budağım daradı.

Atdı qürbət elə, saldı çənginə,
Naxələf kəslərin düşdüm cənginə.
Fələyin hökmü nə, onun cəngi nə?
Demə meyli bəd işədi, daradı.

Bir salıbsan, bir də salma azara,
Gəlmişəm əlindən zara, a zara.
Qara iqbal, Məmmədhüseyni az ara,
Yaman durub gözlərimə dar adı.

QALANAR

Beymürvət kəslərin olmaz kölgəsi,
Vəfalı dost, dost oduna qalanar.
Fitnə-fəsad ilə uyuşan insan,
Azar yolun, müdam qilü-qal anar.

Xudam xəlvəyləyib alışan məni,
Düz əhdə, ilqara alışan məni.
Dostum dar günümdə alış, an məni,
Sonra sinəm üstə istər qala nar.

Məmmədhüseyn qananlara calanar,
Qanmaza ha cala heyva, cala nar.
Gədədan uzaq ol axır calanar,
Tökülər arada olub-qalan ar.

SƏRƏ SƏRİMİ

Mən qurban eylərəm, “uf” da demədən,
Mətləblər anlayan sərə, sərimi.
Yoxsa anlamazın, nadan kəslərin,
Yanında bu canım sərə sərimi?

Bir qıy vurram sədam cahanı gəzər,
Qəlbim deyir ertək cahanı gəz, ər.
Könül gecə-gündüz cah, anı gəzər,
Yolunda payəndaz sərə sərimi.

Məmmədhüseyn bir dərd bilən yara yar,
İncimərəm lap cismimi yara yar.
Arif gözlərə eşqim yarayar,
Nə duyar hoqqabaz sərə sərimi.

AY SÜZƏ-SÜZƏ

Bir bahar göründü gülşən içində,
Qara gözlərini ay süzə-süzə.
Atdı örpəyini göründü üzü,
Elə bildim keçir ay süzə-süzə.

Bir söz dedim, saldı məni dil dara,
İncimərəm, çəksin şirin dil dara.
Kim can deməz belə gözəl dildara,
Eşqin piyaləsin ay süzə-süzə.

Xəyalımdan huri-qılman dolandı,
Dedim xoşbəxt o qəlbimə dolandı.
Məmmədhüseyn pak eşqinlə dolandı,
Dövrən açar sənə, ay süzə-süzə.

QALANDI

Gülsən də üzümə sən indən belə,
Qəlbimə vurduğun yara qalandı.
Hayıf ürəyimdə yanan məşələ,
Qədrimi bilməyən yara qalandı.

Qoy bəzəsin yarım yaşat ar səni,
Belə keçməz bir gün yaş atar səni.
Var ömrüm özündə yaşadar səni,
Səninsə varlığın yara, qal andı.

Qərib həsrət ilə baxar yerinə,
Vəfasız ilqarın əhdi, yeri nə.
Məmmədhüseyni qoysan nadan yerinə,
Əlinə tənədən yaraq alandı.

AY YAZIQ-YAZIQ

Uçurdub ovunu xəstə düşübsən,
Halına yanan yox, ay yazıq-yazıq.
Dağ çəkirdin özgəsinə bir zaman,
İndi sinən olub ay yazıq-yazıq.

Həsrət qaldın baxar oldun daldadan,
Dərd-qəmini saxla pünhan, dalda, dan.
Üzə çıxma, təsəlli tap daldadan,
Nə bir də az yolun, ay yazıq-yazıq.

Fikrin nəydi, gəldin düşdün haraya?
Çağır görüm, mal-qoyunu haraya.
Məmmədhüseyn bənzər dağa, haraya,
Qoyuq kimi indi ay yazıq-yazıq.

YARALANANDA

Necə tab gətirsin belə ağrıya,
Könlü sınan aşiq, yaralananda.
Əl çirki sayılan vara, dövlətə,
Əzəлиндən nazlı yar allananda.

Bağlıyam ilk gündən düzgün ilqara,
Batsam zimistana ay, gün, il qara.
Edibsən günümü bütün il qara,
Uğursuz nəzənin, yar aralan, da.

Məmmədhüseyni azmı çəkdin sən anda,
Çəkməz bu xiffəti Məcnun, Sənan da.
Bir dəfə də gəl adımı sən an, da,
Sevinim sən təki yarar alanda.

ODDADI

Bənd oldum bir sərviboyun hüsnünə,
Qatib atəşinə məni oddadı.
Dedim: – Gün düşməsin mələk hüsnünə,
Dedi: – Gör necədi hələ, od dadı.

Dedim: – Çox incitmə eşqə yananı,
Rəhmin gəlsin barı yanhayan anı.
Könül ver, eşqimin olma yamanı,
Dedi: – Görəmməzsən məndə o dadı.

Dedim: – Məmmədhüseyni gəl salma dara,
Qorxudammaz məni hər çətin, dar a!
Dönmərəm dilimdən çəkdirsən dara,
Dedi: – Səməndərin meyli oddadı.

YARASA

Bir kəlmə sözümdən nə tez incidin,
Gəl apar ömrümü sənə yarasa.
Sən ki, sərraf idin, sən ki, incidin,
Vurmasın aranı yolux, yarasa.

Tənə dolu namən bağrım qanatdı,
Qıydı bizə yad ortaya qan atdı.
Çəkdir dara, eşqimizi qanat di,
Təki məni şirin dilli yar, asa.

Neynək belə gəldi mənə, il qara,
Gəldi çovğun, basdı məni il qara.
Öldür Məmmədhüseyni, bəd çıx ilqara,
Yaran bunla sağlası yarasa.

YARIMA

Mən qurban eylərəm şair qəlbimi,
Məni qıyqacıdan süzən yarıma.
Tutufdu dəstində, necə yaraşır,
Tər bənövşə, lalə, süsən yarıma.

Olmaz bu ilqarı şirin dil, əyən,
Yuyaq xoş camalı gətir di, ləyən.
Saf eşqimə yaman günü diləyən,
Paxıl gözlər ilə süzən, yarıma!

Məmmədhüseyn, işi tutma sarınan,
O nə candı, əhdi danıb sarı anan?
Qurbanam ömrümə qəlbən sarınan,
Ceyran yerişiylə süzən yarıma.

DİL-DİLƏ

Könül uyma hər yetənə, yad olar,
Ömrünə vəfalı şirin dil-dilə.
İstəmə ay üzlü türfə gözəli,
Ömrü boyu sənnən ötə dil-dilə.

Gözəl gərək hər dərşini cəm ala,
Fikir verə mərifətə, camala.
Könül vermə bütün aləm cəm ola,
Toxunmasan yarla əgər dil-dilə.

Məmmədhüseyn, axtar sənə yar olan,
Bağlan bir soyluya, ona yar ol, an.
Tap bütün ömrünə arxa, yar olan,
Dəm verməz heç zaman əhli-dil dilə.

GÖZDƏDİ

Az tənə vur mənə, ismarıç eylə,
Ləngidən sən oldun, indi gözdə di.
İlqarsızsan deyib, ün salma elə,
Meylim yenə, həmən qara gözdədi.

Adın əzbər oldu, yarım dilimdə,
Doğrasalar məni dilim-dilim də.
Sən də az qəmzə at, şirin dilim də!
Möhnətin qəlbimi üzdü, gözdə di.

Ay demişdin, il də keçdi vədədən,
Vədinə düz çıxar düzgün vəd edən.
Əgər olsan hiylə ilə vəd edən,
Məmmədhüseyn bəsdir səni gözdədi.

YAŞA YAR

Cavan ömrüm bada gedir əlindən,
İnsaf eylə gözdən axan yaşa, yar.
Nola bir yol xoş söz çıxı dilindən,
Qürrələnib mən də deyəm, – yaşa, yar!

Qurban dedim bu canımı yara mən,
Yar incitdi, aldım min cür yara mən.
Dodağından dərmanını, yar əmən,
Düşkün xəstə yüz illəri yaşayar.

Məmmədhüseyn əldən verməz gülünü,
Sənin kimi xoş camallı Güllünü.
Sovur göyə intizarın külünü,
Solur ömür, artır bir-bir yaş, a yar.

YAN-YANA

Dara zülfün, hör hörüyün, at dala,
Düzülsün gərdəndə qoşa, yan-yana.
En bulaq üstünə, gözlərəm yolun,
Dolaşaq qol-boyun, gəzək yan-yana.

Həsətinlə ahu-zarda qalanam,
Elə deyil mən inciklik, qal anam.
İstəsən ki, yar eşqinə qalanam,
Hökm elə qəlbimə, de sən yan, yana.

Bir danış, din, pünhan eşqim dil açar,
Qəlb evimi səntək şirin dil açar.
Məmmədhüseynin yanar qəlbi dil açar,
Atəşinə bu dağ-daş, hər yan, yana.

YASİNƏ BAĞLAR

Sin Allahdı, sin göndərdi, sin kəlam,
Sin püşü gətirmiş Yasinə bağlar.
Yüz on dörd surədi tam naibə nam,
Onlar da ixlasın yasinə bağlar.

Sin günə şəqq olmuş sin aya baxar,
Sinədə dəftərin, sin aya baxar.
Seyraqub naməhrəm sinaya baxar,
Çəkib giribanın yar sinə bağlar.

Sin əlif, sin beyn, sin kəlamısan,
Sin çıxar könlündən, sin kəlamı sən.¹
Sin cümlə aləmin sən pənahısan,
Məmmədhüseyn xilasın yasinə bağlar.

¹ Bu sətrin digər variantı belədir: *Sin çıxar köklüdən sin bənamısan.*

PƏH-PƏH-PƏH

Səmaya boylandım pərimi gördüm,
Baxdım da bəyəndim, dedim pəh-pəh-pəh.
Əvvəl büsat aldım o bir afıtab,
Bilmədim əylənim gedim pəh-pəh-pəh.

Heyif ki, mən elə yamanı gördüm,
Hayana baxdımsa Yəmən¹ gördüm.
Hələbi, Misiri, Yəmən gördüm,
Qohumum, qardaşım, elim pəh-pəh-pəh.

Könül minib yenə öz ərbabını,
Ustasan, tanıynan o zər babını.
Hər kim ki, tanıyar o zərbabını,
Məmmədhüseyni adım pəh-pəh-pəh.

¹ Yəmən – qız adıdır.

CIĞALI TƏCNİSLƏR

HA YANA-YANA

Baxışların bir od vurub canıma,
Qalmışam çarəsiz, ha yana-yana.
Aşıq deyər, ha yana?
Dara zülfün, ha yana.
Eşqindən səməndərəm,
Cismim oda ha yana.
Ümidəm, gözlərin baxa üzümə,
Nə isə hey baxır ha yana-yana.

Canan getdi bağçasından gül üzə,
Güllər baxdı, heyran qaldı gül üzə.
Mən aşiqəm gül üzə,
Qoyma xoryad gül üzə.
Bülbül fəğan eylədi,
Endi güldən gül üzə.
Kərəm yandı, həsrət qaldı gül üzə,
Əsli də oduna ha yana-yana.

Məmmədhüseyn, yar yuxudan oyandı,
Səhər günəş camalından o yandı.
Aşıq deyər, o yandı,
Günəş kimi oyandı.
Mənim qəlbim onadı,
Onun qəlbi o yandı.
Bahar gəldi, ana dağlar oyandı,
Çiçəklər köksündə ha yana-yana.

YAXŞI SINA

Namərd dar günündə unudar səni,
Gen günündə ha düz, ha yaxşı sina.
Mən aşıq, yaxşı sana,
Yaxşını yaxşı sana.
Qıyma pis dura-dura,
Yerində yaxşı sina.
Qədrini nə bilər nanəcib adam,
Dost olanda əzəl bir yaxşı sina.

Lazım budur, hər kəs dura yolunda,
Bilə qədrin düz cığırın, yolun da.
Mən aşığam yolunda,
Din-ərkanın yolunda.
Cızığından çıxanın,
Saqqalını yolun da!
Yazıq canım, nadürüstün yolunda,
Azmı cəfa çəkdin, di yaxşı sina!

Məmmədhüseynin düz ilqarı yaddadı,
Meyli pis qohumdan yaxşı yaddadı.
Mən aşığam, ya dadı,
Əziz olmaz yad adı.
Ancaq elə yad var ki,
Demək olmaz yad, adı.
Olmaz vəfasızın zövqü, ya dadı,
Könül ver vəfalı, bir yaxşısına.

TƏRSİNƏ GEDƏR

Günahkar qul oldum fani dünyada,
Pozulub şövkətim tərsinə gedər.

Mən aşiq tərsinəyə,
Tər damar, tər sinəyə.
Xəstənin gözü düşmüş,
Yetkin nar, tər sinəyə.

Heyif cavan ömrüm yetişdi bada,
Dönüb ruzigarım tərsinə gedər.

Tapdılar firəngi alim içində,
Oxudum dərsimi alim içində.

Mən aşiq alim içində,
Oxu dərsin alim içində.
Dahan şəkər, dil inci,
Dodaq balın içində.

Arif məclisində, alim içində,
Xoş olan əzbərim tərsinə gedər.

Məmmədhüseyn, oxu dərsin, yaz indi,
Sevdiciyim, halı gözdən yaz indi.

Aşiq deyər, yaz indi,
Oxu dərsin, yaz indi.
Ötür şeyda bülbüllər,
Budur gəldi yaz indi.

Al qələmi, sal xəttini yaz indi,
Oxunan dəftərim tərsinə gedər.

DÜZƏ GƏL

Günah etdin, oldum illər xəstəsi,
Yaxşı-yaman bəd gətirər, düzə gəl.
Mən aşiqəm, düzə gəl,
At əyrini, düzə gəl.
Ağ boynuna inci, mərcan,
Sən də düzə-düzə gəl.
İlqar-iman, əhdü-peyman yad olsa,
Can yığışar topuqlardan dizə, gəl.

Geyinibsən ipək, qumaş, al yenə,
Yanaqların lalə kimi, al yenə.
Mən aşiqəm, al yenə,
Bir könlümü al yenə.
Ya göstər ay camalın,
Ya da canım al yenə.
Busə alım, de ürəkdən, – al yenə,
Şair könlüm vəsfən-vəsfə düzə, gəl.

Məmmədhüseyn istər üzdə xalını,
Gəl döşərəm yolun üstə xalını.
Mən aşiqəm, xalını,
Göstər üzdə xalını.
Möhnətin üzdü məni,
Gəl göstərim xalını.
Gecə-gündüz arzularam xalını,
Seyr etməyə çəmənə gəl, düzə gəl.

YAR SANA MƏNİ

Dərdi-hicran tapdağıdı bu könül,
Bir ara, bir axtar, yar sana məni.
Mən aşığam, yar sana,
Gəlməz dərdim yar sana.
Loğmanımsan, bağrımı,
Neştər alıb yarsana?
Sayılınam dərmanıma yox demə,
Bir arxa, bir kömək, yar sana məni.

Duman gələ, şər qovuşa qarala,
Döndü yoxdu, ha yolumu qar ala.
Mən aşığam, qar ala,
Çatma qaşın qarala.
Sən mənimsən, mən sənin,
Yad çırağı qarala.
Yar uğrunda yüz çovğun, yüz qar ola,
Xudam yetişdirər, yar sana məni.

Söz vermişdin vaxtı gəlib yetişdi,
Məmmədhüseynin harayına yetiş di.
Mən aşığam, yetişdi,
Əhdə vəfa yetişdi.
Mən gördüyüm şamama,
İl dolandı yetişdi.
O gün əlin yad əllərə yetişdi,
Al qılınıc şaqqa yar, Sona məni.

DAMA-DAMA

Ruzinə kəm baxma, naşükür bəndə,
Göl olar deyiblər, a dama-dama.

Aşıq, adam-adama,
Gərəkdir dam adama.

Yar ərişdi qəlbimə,
Gəzdim qan dama-dama.

Namərdə tövlə də qıyılan deyil,
Yaraşar cəvahir, ləl, dam adama.

Vaxt var idi, ay da məndim, gün də mən,
Hər anından cah-calalı gül daman.

Aşığam, bu gündə mən,
Can eşidən gündə, mən.
Dost yolunda bölündüm,
Oldum kündə-kündə mən.

Bir kəsə qıymadım yandım gündə mən,
Həsrət qaldım axır bir dama, dama.

Məmmədhüseynin işi düşdü çapara,
Tez yetir naməni yara, çapar a...

Mən aşiqəm, çapara,
Düzəldildi çəp ara.
Yaltağı yaxın qoyma,
Arxanca hey çapar, a...

Yaxşı dostu dağı-daşı çap, ara,
Yorulmaz, ara, tap hey dəm a..., dəm... a.

HEY YAYA

Qaşı cəllad, gözü fitnə, cadukün,
Bənzətmişəm məh camalın hey yaya.

Mən aşiqəm, hey-yaya,
Çək xətəngin hey-yaya.
Əsilə canım qurban,
Bədəsildən hey-yaya.

İncəlmişəm dost zülfündə muy kimi,
Ustadımsan çəksən məni hey yaya.

Sərviboylu, mayıl oldum gül üzə,
Süsən üzə, sünbül üzə, gül üzə.

Mən aşiqəm, gül, üzə,
Şeh düşübdü gülüzə.
Dara yasəmən zülfün,
Qoy yayılsın gül üzə.

Naşı xoryad bağa girdi gül üzə,
Tabım yoxdur mən dönürəm hey yaya.

Dörd kitabdı enib ərşin üzündən,
Katib oxur o kəlamı üzündən.

Mən aşiqəm, üzündən,
Çək rübəndin üzündən.
Bədnəzəri kor olsun,
Uzaq düşsün üzündən.

Dedim gözəl bir busə ver üzündən,
Baş buladı, cavab verdi hey yaya.

Dərdin Məmmədhüseynə nümayən oldu,
Sirri bu könlümdə nümayən oldu.
Aşıq nümayən oldu,
Üzün nümayən oldu.
Açıldı məh camalın,
Bizə nümayən oldu.
Gözüm gözlərinə nümayən oldu,
Qaşlarının bənzəri var hey yaya.

DİVANİLƏR

İFTİDA

Yer-göy yoxkan yaranıbdı,
Nuri-gövhər iftida.
O, nura bir nəzər saldı,
Pərvərdigar iftida.
Tüstüsündən xəlq eylədi,
Ərşi-gürşü, asimanı.
Köpüyündən qərar tutdu,
Yeddi qat yer iftida.

Bar İlahım nəzər qıldı,
Nuri-gövhər tərlədi.
O, nurdan bir qətrə düşdü,
Dərya ümman eylədi.
Cəbrayıldan səda gəldi,
Mənəm-mənəm söylədi.
Yetmiş il dərya üzündə,
Yandı şapər iftida.

Kamil ustad qulluğunda,
Bir kəminə nökrəm.
Qədirbilməz nadanlara,
Bir Maliki-Əjdərəm.
İsmimdi Məmmədhüseyn,
Ağa, qulam, günahkaram.
Quran yetdi Məhəmmədə,
Oldu əzbər iftida.

NEYLƏRƏM

Ey cananım, səndən ayrı
Mən bu canı neylərəm?
Malı-mülkü, təxti-tacı,
Süleymanı neylərəm?
Mən öləndə sən olasan,
Başım üstə ağlayan,
Şeyda bülbül fəğan eylər,
Gülüstanı neylərəm?

Bir vəfalı həmdəm ilə,
Ülfət qıl, ilqar eylə.
Dedim könül, dost kuyinə,
Sən də bir güzar eylə.
Əl götürmə damənindən,
Can ona nisar eylə.
Yar özü zibə gərəkdi,
Mən zibəni neylərəm?

Məmmədhüseyn, qətlən üçün
Məclisə saqi gəlir.
Qaşları yay, kirpiyi ox,
Gözləri yağlı gəlir.
Bu gün ömür başa yetir,
Ayrılıq çağları gəlir.
Beşcə arşın ağ gərəkdi,
Badlıyanı neylərəm.

YA ƏLİ, FƏRYADI RƏS

Canişini mustafasan,
Ya Əli, fəryadi rəs.
Sadiqi şəhri vəfasan,
Ya Əli, fəryadi rəs.
Bəs sənin günəş camalın,
Sureyi Yasindimi.
Alimlər elm alarlar,
Ya Əli, fəryadi rəs.

Şövkəti ali əbasan,
Şəriətin rəhbəri.
Həsən, Hüseyn babasısan,
Yerə qoydun şapəri.
Mən ki, sənin aşiqinəm,
Yada sal mən müstəri.
Nə nazəli mübtəlasan,
Ya Əli, fəryadi rəs.

Cəbrayıl vəhy gətirdi,
Peyğəmbər tutdu rah.
Yetişdi ərşi zəmə,
Sanasan ki yüzdü şah.
Əl-Buraq zilə gəldi,
Gedə bilməm, çəkdi ah.
Arıfdən səda gəldi,
Ya Əli, fəryadi rəs.

Cəbrayıl dedi, ya peyğəmbər,
Meracın olsun qəbul.
Buyur gedək behiştə,
Elin olmasın məlul.
Bax Xudanın hikmətinə,
Çox əcaib orda dəlil.
Zahiri-batıl səbəbkar,
Ya Əli, fəryadi rəs.

Məmmədhüseyn kəmtərindi,
Ya Abu Həsən, Abu Turab.
Ay ilə gün birləşəcək,
Kimsə etməz onda xab.
Didəldəndən qan yaş axar,
Olar həşti inqilab.
Fəqirlərin pün-pənahı,
Ya Əli, fəryadi rəs.

YA ƏLİ

Haqq-taalanın aslanısan,
Doğru billəm, ya Əli!
Kimsə bilməz sənə sirrin,
Sirri-cansan, ya Əli!
Qərblərin pənahısan,
Mehribansan, ya Əli!
Abi-Kövsər saqısisən,
Həm səxasan, ya Əli!

Getdin ol Merac üstünə,
Haqqa salam eylədin.
Sən xaliqsən, mən məxluqam,
Ol Xudaya söylədin.
Cəbrayıl ustad oldun,
Tərifini eylədin.
Ustadlara rəhmət gəldi,
Şiri-Haqsan, ya Əli!

Məmmədhüseyn sənə qurban,
Ya ərənlər sərvəri.
Fəth etdin Kuhi puluçu,
Neçə-neçə tilsimləri.
Öldürdün Salsaltək şahı,
Aldın o, Şəhrizarı.
Kərəm eylə məhşər günü,
Ağam sənsən, ya Əli!

OLMASA

Aşıq olan şövqə gəlməz,
Şövqü-güzar olmasa.
Şeyda bülbül fəğan qılmaz,
Gülşəni zar olmasa.
Pərvanələr eşq ucundan,
Dolanar şam başına.
Səməndər oda yanmaz,
Nar intizar olmasa.

Aşıq olan əzəl bilsin,
Məclisinin halını.
Danışanda xub danışsın,
Top etsin kamalını.
Mərifətlə xırd eyləsin,
Göstərsin öz malını.
Satmasın naşı sərrafa,
Yaxşı bazar olmasa.

Məmmədhüseyn, el içində
Sən dolandın hər yanı.
Namərdlərə nifrət olsun,
Mərdə söylə dastanı.
Yaxşılarla yaxşı danış,
Pisin özü utanı.
Mərd meydanda mərd gərəkdi,
Mərdimazar olmasa.

OLA

Fələk, sənnən əlləşməyə,
Bir belə meydan ola.
Tut əlim, ətək sənin,
Ədalət divan ola.
Mən dedim ki, bu dünyada,
Səfa sürürəm baş-başa.
Nə bilim ki, top vura,
Toz qopa tufan ola.

Ey könül, sev xubları,
Dünya sənə dar olsa.
Bu fələyin yox vəfası,
Qoyma sənə yar olsa.
Pay beş arşın ağ olacaq,
Nə qədər də var olsa.
Xub yaraşar tərlanlara,
Yuvasında xan ola.

Bir kəsə ki, yar dedin,
Yar deyib əğyar eyləmə.
Sən ki, ona yar dedin,
Aləmdə xar eyləmə.
Əcəl gəldi Məmmədhüseyn,
Dünyanı dar eyləmə.
İlahidən dilək dilə,
Bəlkə xoş məqam ola.

VARAQ

Ay aşiq, al sazını,
Bir gəl bu meydana varaq.
Danışaq həqiqətdən,
Demə ki, hədyana varaq.
Ariflər məclisinə,
Biz mərdi-mərdana varaq.
Əgər xoş buyurmasan,
İstəməm pünhana varaq.

Sərraftək ad alıbsan,
Eşitmişəm çox sədalar.
Titrəməsin dil-dodağın,
Göstər qarşımda hünər.
Gur məclis qarşısında,
Çatmasa mərifətin əgər.
Haqq bilən bir dehqana,
Razıyam mehmana varaq.

Təbib-i-dənədiləm,
Var elmdən xəbərim.
Babi-elm aşiq mənəm,
Yüz aşiqdan yox qəmim.
Hər nəqafil qarşısında,
Əyilmərəm, var hünərim.
Suxtəcək təhsil almışam,
İstəsən ürfanə varaq.

Vəsf etmə çox özünü,
Sən ki, saz rağibisən.
Ariflər qarşısında,
Bil ki, zəlilü xarisən.
Sallam cisminə vəsvəsə,
Baxma ki, çox türfəndəsən.
Əgər ki, etirazın olsa,
Hazıram bürhana varaq.

Məmmədhüseynəm, əzəl gündən,
Zəkavəti toplamışam.
Kamil usta sənətindən,
Dönə-dönə dərs almışam.
Çox sənintək aşıqləri,
Qəm oduna qalamışam.
Çıx görüm hüzuruma,
Meydana seyrana varaq.

BAŞ ENDİRƏR

Aşiq olan üzdə gəzməz,
Dərinə baş endirər.
Hamı şagird qulluğunda,
Pirinə baş endirər.
Leyli Məcnunu sevdi,
Hər ikisi bir-birin.
Hər kəsin sadıq yarı var,
Yarına baş endirər.

Binamus, biqeyrət kəs,
Xalis atadan əyri.
Arğacından kəç qarışan,
Budaq butadan əyri.
Nadürüstdə kərəm olmaz,
Əzəl xatadan əyri.
Hər kəsin namusu var,
Arına baş endirər.

Məmmədhüseyn qəflətdəydi,
Səda gəldi guşinə.
Yüz iyirmi dörd min nəbidi,
On iki imam başinə.
Yoxsulluğun qaydasıdı,
Dolanar var başına.
Hər kəsin ki, dövləti var,
Varına baş endirər.¹

¹ Bu bəndin digər variantı belədir:

*Məmmədhüseyn əzəl gündən,
Yalan yoxdur dilində.
Söhbət saldın, dövrən açdın,
Simli sazın əlində.
Şeir dedin, hava qoşdun,
Onun hər bir telində.
Usta bağban əməlinin,
Barına baş endirər.*

GƏLMƏDİ

İki aləmin günəşi,
Şahi-Cahan gəlmədi.
Dolandı kəcirəftar,
Mərdi-meydan gəlmədi.
Mən ki, sənin aşiqinəm,
Tərifin dilimdədi.
Müşkülləri həll eyləyən,
Şahi-Mərdan gəlmədi.

Dünya oldu zimi pərəs,
Heydarı Səftər hanı.
Xeybəri kafi-kuf eyləyən,
Fot edən bərbər hanı.
Düldül, Zülfüqar sahibi,
Ağeyi Qəmbər hanı.
Bir ismi Qəşəmşəmdi,
Şiri-Yazdan gəlmədi.

Gəl biçarə Məmmədhüseyn,
Bəs sənin halın nədi.
Zəlil qoyma din islamı,
Kafərin əlindədi.
Ərşin-gürşün sahibisən,
İxtiyar ki səndədi.
Salsalı məhv eyləyən,
Şahı rəvan gəlmədi.

BAX

Ey könül qafil olma,
Əliyyi İmrana bax.
Məhəmməd şəninə gələn,
Ayeyi-Qurana bax.
İsmayıl getdi Mina dağına,
Haqqa qurban olmağa.
Cəbrayıl bir qoç gətirdi,
Sürməli qurbana bax.

Baxgınan şeytan ləyinə,
Gör Adəmə nə etdilər.
Haqq-taaladan səda gəldi,
Sərəncamı atdılar.
Adəm ilə Həvvə ana,
Bir-birini tapdılar.
Həvvə doğdu doxsan oğul,
Gərdişi-dövrəna bax.

Gəl biçarə Məmmədhüseyn,
Aç gözün mövlanı tanı.
Habil vurdu Qabili,
Tökdülər nahaq qanı.
Yer üzünü su götürdü,
Qopdu Nuhun tufanı.
Gəmisinə nicat verən,
Ol Şahi-Mərdana bax.

BAX

Bu dünyaya gələn bəşər,
Lətifi qurana bax.
Seymin yeddi yüz təyəmmüm elədi,
Bir gecə mehmana bax.
Nuh gördü hey-rət etdi,
Xızırda oldu qonaq.
Aləmə lərzə düşdü,
Bu gecə tufana bax.

İftida mürsəl Məhəmməd,
Fəulətın-fəulat.¹
Padşahın yekti cahan,
Həm vəkili kainat.
Mustafadan-muştabatdan,
İstərəm ondan nicat.
Çağırram Xeyrəl-nişanı,
Şafeyi dövrana bax.

Şahi-Mərdan Şiri-Yazdan,
Heydarı Düldülə suvar.
Həm mərifət, həm təriqət,
Bəxş edib Pərvərdigar.
Ayeyi kəlmə içində,
Şanı-şövkət onda var.
Müstəqimnən əmri maarif,
Lətifi Qurana bax.

¹ Ziyarət

Dadəyi pələng badə içdim,
Mən fani saqıdən.
Lafəta tilsim oxuyub,
Hanı Xeybər dağıdan.
Qıl şəfaət şahlar-şahı,
Qurtar bizi yağıdan.
Agah ol Məmmədhüseyn,
Ol Şiri-Yazdana bax.

QIRMIZI

Dost mənə bir bağ bəslədi,
Bağı gülşən qırmızı.
Ağ əllərə əlvən həna,
Yaxıbdı qan qırmızı.
Sövdəgarsan aç mətahın,
Müştəriyəm mən sənə.
Sərrafiyam sat alayım,
Ləli mərcan qırmızı.

Küfə xalqı bihəyalar,
İmam üstə gəldilər.
Onlar küfdə qərq oldular,
Haqqı dildən saldılar.
Kərbəlada dava düşdü,
Tamam şəhid oldular.
Qan dəydi üzəngiyə,
Oldu meydan qırmızı.

Bütləri Əli qırdı,
İbrahim yanmadı nara.
Oğlunu bıçaq kəsmədi,
Götdü çaldı mərmərə.
Cəbrayıl bir qoç gətirdi,
İsmayıl peyğəmbərə.
O səbəbdən al geyindi,
Şahi-Mərdan qırmızı.

Soruşdum Adəmnən qabaq,
İndi xəbərdən danış.
Yetmiş il dərya üzündə,
Yanan şapərdən danış.
Yeddi yerdən halıyam,
Lohu göylərdən danış.
Məhşər günü qurulacaq,
Haxdı divan qırmızı.

Gəl biçarə Məmmədhüseyn,
Bu necə turdu söylədi?
Axdı eynimin yaşı,
Üzümdən arx eylədi.
Yeddi qat yer, yeddi qat göy,
Xudam ki, xəlq eylədi.
Günəş çıxdı qəsridən,
Oldu cahan qırmızı.

QIRMIZI

Şahi-Mərdan əziz gündə,
Geyindi don qırmızı.
İsmayıla qurban gəldi,
Töküldü qan qırmızı.
Oxudu ismi-əzəmi,
Bağladı Zülfüqarı.
Əntərə vurdu qılıncı,
Oldu meydan qırmızı.

Buyursun mirzələri,
Belə yazsın yazını.
Əzəmindən fikr eyləyib,
Xub danışsın sözünü.
Aşıq gərək xam olmaya,
Puxda bilə özünü.
Girə eşqin kürəsinə,
Bişə büryan qırmızı.

Məmmədhüseyn qocalıbdı,
Uçub könül pərgarı.
Ustadından dərs alanın,
Mənalıdı xiridarı.
Mənimlə bəhs eyləyənlər,
Gəlsin olaq üzbarı.
Anlayaq mətahı nədi,
Açaq dükan qırmızı.

YASİNDİMİ

Səlli əla, ya Məhəmməd,
Bir ismi yasindimi.
Şəninə gələn əbcət,
Sureyi yasindimi.
Bədəni-vücudu səxavət,
Zikr olunar dildə Səməd.
Bir ustaddan dərs almışam,
Əlifdi yasindimi.

Səfayətin kəsmə məndən,
Ya Rəsul sağ əlinin.
Mən sənin aşiqinəm,
Gələndə bədri himin.
Kafu-lam kəlmə içində,
Oxunar şahu səfin.
Mən sənin ismi şərifin,
Loheyi yasindimi.

Məmmədhüseyn Əndəlifdə,
Gülşəndə fəğan edər.
Zərrəcə görsə camalın,
Can sənə qurban edər.
Ruzeyi-məhşər günü,
Şaffeyi üsyan edər.
Əməlinə sal bir nəzər,
Şəfası yasindimi.

OLMASA

Bəzirganlar yük bağlamaz,
Gər xiridar olmasa.
Naməhşur qalmaz dünyada,
Zatında zar olmasa.
Səng ilə xanə yapasan,
Çöl-biyaban səhrada.
Taparsan qəflət yuxusun,
Əgər şahmar olmasa.

İki mələk müqərrəmdi,
Baxıb əməlin yaza.
Onlar əməlinə baxıb,
Sənə verərlər cəza.
Ol günündə nə eyləsin,
Məhəmməd Əl-Mustafa,
Məhşərə getmək çətindi,
Əldə tutar olmasa.

Məmmədhüseyn ölmək ilən,
Bu dünya xalı olmaz.
Dərdin demə dərdbilməzə,
Dərdindən halı olmaz.
Bu vergi haqq vergisidi,
Kimsəyə qalı olmaz.
Cəhd eyləmək beca şeydi,
Bəxtin paydar olmasa.

MÜXƏMMƏSLƏR

GÖZƏL

Kirpiyindən atılan ox,
Ürəyimə tuşdu, gözəl.
Bir dəfə baxdın mənə,
Canım oda düşdü, gözəl.
Yandırır eşq atəşi,
Söylə kimdi suşdu, gözəl.
Aşiqi yoldan eyləyər,
Bu nə göz-qaşdı, gözəl.
Apardın olan aqlımı,
Qulac-qulac saşdı, gözəl.

Gözəllər gözəlisən,
Ol başımın sərvəri.
Geriyyə qaytararsan,
Camalınla sən ölkəri.
Hansı səmtə var axarın,
Hurisən, yoxsa pəri.
Kim gəlməz ziyarətə,
Sənin kimi şux dilbəri.
Tərifin Rumu, Misri,
Firəngi də aşdı, gözəl.

Məmmədhüseynəm, iltimasa,
Gəlmişəm dərgahına.
Yandırır kül eyləmə,
Düşərsən eşqin ahına.
Neyləsin yazıq könül,
Sən çıxdın urcahına.

Qul ollam qulluğunda,
Gözəllərin bir şahına.
İnsaf et sənsiz ömrüm,
Bu dünyada puşdu, gözəl.

GÜLXANIM

Afərin, səd afərin,
Sən təki yara, Gülxanım.
Gözlərin piyalədir,
Qaşların qara, Gülxanım.
Xəstələr loğmanısan,
Hər dərdə çarə, Gülxanım.
Gözəllər hüsnünü görəcəkdir,
Gəlirlər ara, Gülxanım.
Eşqindən divanəyəm,
Bir halım sora, Gülxanım.

Bər-bəzək sərviboya,
Gör necə də tən yaraşır.
Qırçınlı xara tuman,
Əndamına gen, yaraşır.
Büzməli qoftan üstədən,
Çəsnisi çin-çin, yaraşır.
Sultana, xana layiq,
Sənə dövrən, gün yaraşır.
Qovma qulu dərgahından,
Çək özün dara, Gülxanım.

Məcnun təki məni niyə,
Dağı-daşı dolandırdın.
Eşqini salıb canıma,
Atəşinə sən yandırdın.
Gecə-gündüz, pünhan aşkar,
Mənə adını andırdın.
Bəs deyilmi bu qədər,
Əzab verdin, usandırdın.
İnsafa gəl, mürvət et,
Gəl xoş ilqara, Gülxanım.

Gəzsələr bütün dünyanı,
Heç diyarda tayın olmaz.
Yanaqların al qönçədir,
Qışı, yazı birdi, solmaz.
Camalındı aydan ötə,
Çənlə, dumanla tutulmaz.
Sür dövrən fəni dünyada,
Gedərgidir bil ki, qalmaz.
Məmmədhüseyni mehman eylə,
O bağça-bara, Gülxanım.

SƏNƏM

İşvə-nazın aqlım alır,
De, bu nə cəlalı, Sənəm.
Şöhrətin, gəzir eli,
Söylə nə kamalı, Sənəm.
Hüsnünə baxdım məni,
İntizara saldı, Sənəm.
Dodağın incə, zərif,
Ləzzəti baldı, Sənəm.
Baxmaqla doymaq olmaz,
Gözüm səndə qaldı, Sənəm.

Ətirli bağça-bağın,
Xanзадə dövrənin var.
Qulluğunda müntəzəm,
Neçə incəbel canın var.
Hatəm kimi xeyirxahsan,
Halal olsun, ad-sanın var.
Kim qıyar desin sənə,
Zərrəcə nöqsanın var.
Həsərin güc eylədi,
Gül ömrüm soldu, Sənəm.

Bir dəfə üzün gülsə,
Canımı qurban verərəm.
Hər nə desən bu dünyada,
Eylərəm leysan verərəm.
Bilsəm ki gərəyindi,
Baxışı ceyran, verərəm.

Məmmədhüseynəm, qəbul bilsən,
Torpağında can verərəm.
Bəxtim ol, cavanlığım,
İnan sənə quldu, Sənəm.

DEMİŞƏM

Canımı ay nazənin,
Yolunda qurban demişəm.
Görəndə ay camalın,
Min dəfə əhsən demişəm.
Daldada, həm aşkarda,
Cani-dildən can demişəm.
Hökm eylə çatır ərkin,
Sənə sultan, xan demişəm.
Al məni qucağına,
Busəni leysan demişəm.

Mürvəti yad eylə sən,
Aşıqinə vermə cəfa.
Zülm etmək günah işdi,
Əlin götür gəl insafa.
Deyək, gülək ömür boyu,
Gəşt eyləyək sürək səfa.
Bu dünya beş günlükdü,
Olma onuntək bivəfa.
Gülər üz, ayna qabaq,
Sənə xoş lisan demişəm.

Gözəllik aləminə,
Təzəcə qoymusan qədəm.
İncitmə ol qəlbimə,
Həm sevinc, həm də həmdəm.
Səninlə dövrən sürənə,
Bu dünyada nə dərd, nə qəm.
Məmmədhüseynin düz möhüvün,
Həsərinə çək bir əncam.
Gəl quluna kərəm eylə,
Sənə şövkət-şan demişəm.

DEYİŞMƏLƏR

ÇOBANLA DEYİŞMƏ

Şair Məmmədhüseyn

İtib mal qoyunum, sorağındayam,
Dövrən aman vermir, qəmxaram, çoban.
Ar bilirəm evə bom-boş qayıdam,
Kəsilibdi olan hər çarəm, çoban.

Çoban

Şair, xoş gəlmisən bizim ellərə,
Qəm yemə, nəyin var taparam bu gün.
Şöhrətin düşübdü şirin dillərə,
Yolunda dağ-daşı çaparam bu gün.

Şair Məmmədhüseyn

Bir kimsəyə yaxşı-yaman demədim,
Özgə malı, haram tikə yemədim.
Əyyaş zəmanədi, artır xiffətim,
Fələyin əlindən hazaram, çoban.

Çoban

Bu diyarda dağdan uca adın var,
Fəxrisən hamının, demə, yadın var.
Qurbanı bu sürü, budur bəl apar,
Oğru Qəhrəmanı tutaram bu gün.

Şair Məmmədhüseyn

Məmmədhüseynəm, mən ədalət istərəm,
Doğru yola düz dəlalət istərəm.
Oğruda, əyridə olarmı qeyrət,
Çətin tapıb evə aparam, çoban.

Çoban

Seyfəddin çobanın düzdür hər sözü,
Verər dost yolunda əllini, yüzü.
Malını oğrular qaytarar özü,
Ovçutək bərədə yataram bu gün.

AXUND ƏSGƏRLƏ DEYİŞMƏ

Axund Əsgər

Səndən xəbər alım, ay əmrə maarif,
O, nə idi ərşdən araya gəldi?
Kimi ydi meydanda durdu, çağırıd,
O, nə idi mindi oraya gəldi?

Məmməd Hüseyin

Haqq özü əmr etdi Məhəmməd üçün,
Qurani-lətifdi araya gəldi.
Salsaldı meydanda durdu çağırıd,
Əli Döldül ilə oraya gəldi.

Axund Əsgər

Kim idi dünyanı bir qərəl bildi?
Kim idi səhrada gəzirdi buldu?
Kimi ydi buyurdu, kimi ydi endi?
Kimi ydi yanınca oraya gəldi?

Məmmədhüseyn

Vəssalam dünyanı bir qərəl bildi,
Talibdi səhrada gəzirdi buldu.
Haqq-taala əmr etdi Cəbrayıl endi,
Salam da yanınca oraya gəldi.

Axund Əsgər

Mən Axund Əsgərəm, oxuram billah,
Ayətəl Quranı Səmədülillah.
Söylə nədən zöhr olundu Seyfullah,
Onlar hardan çıxdı oraya gəldi?

Məmmədhüseyn

Şair Məmmədhüseynəm, oxuram billah,
Ayətəl Quranı Səmədülillah.
Bir almadan zöhr olundu Seyfullah,
Düldül daşdan çıxdı oraya gəldi.

**ŞAİR MƏMMƏDHÜSEYN
YARADICILIĞINA
NƏZİRƏLƏR**

AĞRI DAĞI

Havalanıb ərş üzünə qalxıbsan,
Dağların sultanı nər Ağrı dağı.
Payızın, baharın olub zimistan,
Səndən əskik olmaz qar, Ağrı dağı.

Ətəyində xan atlanır, xan düşər,
Leşkər vurur, mahallara qan düşər.
Hər dağdan irəli sənə gün düşər,
Səhər ağaranda dan, Ağrı dağı.

Yenə yada düşdü cənnətin bağı,
Neçə qapısı var, neçə otağı.
Nuh gəmisini, peyğəmbərin bulağı,
Səndə hər nişanə var, Ağrı dağı.

Aşıq Alı insanatın sirridi,
Tozun qalxıb İrəvanı bürüdü.
Axşam üstü bir tərəfin yeridi,
Basdı Axuranı tar, Ağrı dağı.¹

¹ Hüseyn İsmayılov, "Göyçə aşığı və el şairləri", I cild, Bakı, "Səda", 2006, səh.347-348

DE BİR ÜZ, BİR ÜZ

(Təcnis)

Arif olan, diqqət ilə, fəhm elə,
Qövr eylədi yaram de bir üz, bir üz.
Fələk məni saldı hicran xəstəsi,
Yatıram yan yerdə de bir üz, bir üz.

Yaralıyam, çətin qallam bu yaza,
Ərz eliyəm, dərdi – dilim bu yaza.
Yetir xəbərimi gərdən bəyaza,
Görünsün gözümə de bir üz, bir üz!

Yazıq Musa, səni dərd az alımı?
Görüm düşar olsun dərdə zalımı!
Dərmansız xəstədən dərd azalımı?
Loğmantək deyirəm de bir üz, bir üz.¹

¹ Hüseyn İsmayılov, “Göyçə aşığıları və el şairləri”, I cild, Bakı, “Səda”, 2006, səh.455

OYANMAZ

Qaşı cəllad, gözü yağı
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.
Qəm hicranı yenə mənə,
Satıb oyanmaz, oyanmaz.

Alım yarın qadasından,
Bəlkə içəm badasından.
Şirin söhbət vədəsindən,
Ötüb oyanmaz, oyanmaz.

Şirmayı düzüb sazına,
Bülbül gəlir avazına.
Yusif kimi murazına,
Çatıb oyanmaz, oyanmaz.

Götürüb hicran daşını,
Qovğaya saldım başımı.
Nazlı yar, qəflət quşunu,
Tutub oyanmaz, oyanmaz.

Nəcəf kəsməz həvəsini,
Tərən gəzər yuvasını.
Ağ üzündən cunasını,
Atıb oyanmaz, oyanmaz.¹

¹ Azərbaycan aşıq şeirindən seçmələr. II cild. II cild. Bakı, "Şərq-Qərb", 2005. səh. 292-293

OYANMAZ-OYANMAZ

(Gəraylı)

Xab içində yatan dilbər,
Yatıb, oyanmaz-oyanmaz!
O köynəyi kətan dilbər,
Yatıb, oyanmaz-oyanmaz!

Gedib yarı yatmış gördüm,
Rübəndini atmış gördüm.
Müşk-ənbərə batmış gördüm,
Yatıb, oyanmaz-oyanmaz!

Nar məməsi sağ, solda,
On dörd hörük zülfü beldə.
Hüseyn Sanı gözü yolda,
Yatıb, oyanmaz-oyanmaz!¹

¹ “Azərbaycan aşığıları”, II cild. (toplayanı: Hümmət Əlizadə). Bakı, “Azərnəşr”, 1930, səh.229

OYANMAZ-OYANMAZ

(Gəraylı)

Ay ağalar, qəmgin bəxtim,
Yatıb oyanmaz-oyanmaz.
Bilməm hansı dəryalarda,
Batıb oyanmaz-oyanmaz.

Qəm hicrandı bil, başa-baş,
Mən bəxti kəm, mən bağı daş.
Olub mənə namərd yoldaş,
Satıb oyanmaz-oyanmaz.

Baxgınan onun oynuna,
Şahmar olubdu qoynuma.
Kəməndini bu boynuma,
Atıb oyanmaz-oyanmaz.

Bir-bir keçir günüm sanı,
Fəzi bir qoca piranı.
Sər ağarıb, yox sinanı,
Ötüb oyanmaz-oyanmaz.^{1,2}

¹ Qəmgin Fəzi, “Ağrı dağı”, Bakı, “Azərbaycan Tərcümə Mərkəzi”, 1996, səh.140

² Qəmgin Fəzi, “Nəsihət deyirəm, saxla yadında”, Bakı, “Elm və təhsil”, 2016, səh.220

Muxayıl Göyçəli
(1918-1944)

TƏRSİNƏ GEDƏR

(Cığalı təcnis)

Bəd gəlib taleyim, iqbalım mənim,
İftida səfərim tərsinə gedər.

Aşıq, tərsinə gedər,

Dönər tərsinə gedər.

Nütvədən kamil olan,

Haçan tərsinə gedər?

Sinəmdə çəm olub, çarəsiz yara,
Artıbdı azarım tər sinə gedər.

Görmüşəm şikarı qarın içində,
Səyyadam, gəzirəm qarın içində.

Aşıq, qarın içində,

Səyyad qarın içində.

Düşdüm şikar dalına,

Dağda qarın içində.

Çatmışam bərəyə qarın içində.
Yol alıb şikarım tərsinə gedər.

Ay Muxayıl, açılıbdı lala, bax,
Bad əsəndə nə çalxanır lala bax.

Mən aşıqəm, lala bax,

Dili dönməz, – lala bax,

Bir əlində qızılgül,

Bir əlində lala, bax!

Məni görcək necə döndü Lala bax,
Dönüb bey ilqarım tərsinə gedər.¹

6 avqust 1942-ci il

¹ Araz Yaquboğlu, “Daşkənd aşığı və şairləri”, Bakı, “Nurlan”, 2008, səh.83

AĞRI DAĞI

Ərşin sütunudu qarlı zirvəsi,
Salıbdı cahana san, Ağrı dağı.
Bənd alıb sinəndə Nuhun gəmisi,
Sanki göz yaşındı Van, Ağrı dağı.

Tanrım xəlq eyləyib dünyaya məhvər,
Sənə bac gətirir göydən mələklər.
Dolanır qərinə, neçə min illər,
Başının tacıdır qar, Ağrı dağı.

Yenilməz qalasan, sirri-Sübhansan,
Tanrıdan bəşərə bir yadigarsan.
Kimiyə zımistan, kimə baharsan,
Səyyada ünvansan sən, Ağrı dağı.¹

2009-cu il

¹ Səyyad Şairov, “Taleyini görən şair”, Bakı, “Nurlan”, 2009

ÜÇÜN

Daşkəndli şair Məmmədsöyünün şeirinə nəzirə

Mövcudluq xətrinə yaşamazlar ki!
Yaşamaq lazımdır yaşamaq üçün!
Həyat hırıltıdan ibarət deyil,
Dərdi var, çiyində daşımaq üçün!

Sürü var, təkəsiz otarmaq olmaz,
Madyan var, yaylağa aparmaq olmaz!
Yara var, qaysağın qoparmaq olmaz,
Yara var, qanatmaq, qaşımaq üçün!

Qadın gələn evə gətirər ismət,
Öyrədər övlada mərifət, zəhmət,
Eldən dinaz almaz, obadan töhmət,
Qanar; – almamışlar boşamaq üçün!

Birinə deyərlər məclis əhlidir,
Cahil də vardırsa məclis cəhlidir.
Məclis özü boyda hikmət, fəhmidir,
Qurulmur tək yemək, göyşəmək üçün!

A Maksim, mövlamız; – səbrin səmədi!
Dərdi dağa verdi dağ götürmədi!
Şüur, camal verdi, əsirgəmədi,
İnsana; – əşrəfə oxşamaq üçün!¹

¹ Maksim Şamil, “Tufandan tez yeli çatar”, Bakı, “Nurlan”, 2013

ÜÇÜN

Ocağa su tökmək dostum, asandı,
Gərək közün ola qalamaq üçün.
Uca tut mənliyi müqəddəs andı,
Tüpürmə sözünü yalamaq üçün.

Adam var düşərdi qüssəyə, aha,
Adam var sözləri ləldən də baha.
Adam var həyatı düşünmür daha,
Yaranıb tikantək dalamaq üçün.

Haqq özü güc versin arzu-diləyə,
Salmasın ləkəni təmiz ürəyə,
Uyma nanəcibə, felə, kələyə,
Haqqı haqsızlığa calamaq üçün.¹

¹ Araz Yaquboğlu, “Daşkənd aşığıları və şairləri”, Bakı, “Nurlan”, 2008, səh.346

ŞAİR MƏMMƏDHÜSEYNİN HƏYAT VƏ YARADICILIĞI HAQQINDA ÇAP OLUNAN MƏTERİALLAR¹

¹ Biz bu bölmədə çap olunan materialların (şeyrlər və məqalələrin) göstərilən mənbələrdə olduğu kimi, düzəliş edilmədən (hətta səhv olsa belə) verilməsini məqsədəuyğun bilmişik. Bu tədqiqatçıların işini asanlaşdırır və müəllif hüquqlarını qoruyur. (**Redaktor** – Araz Yaquboğlu)

**Hümmət Əlizadə,
folklorşünas**

MƏHƏMMƏD HÜSEYN

Şair Məhəmməd Hüseyn Göyçə mahalındandır. Təvəllüdü, vəfatı haqqında tarixi məlumat yoxdur. Say-sız-hesabsız şeirlər söyləmiş, bir çox mühüm aşıklara təsirdə bulunmuşdur. Yazıları tamamilə ələ keçmədi.

(“Tərsinə gedər” rədifli cığalı təcnis də kitabda nəşr olunub)

**“Azərbaycan aşıkları” (II cild) kitabından,
Bakı, “Azərnəşr”, 1930, səh.138-139**

Əhliman Axundov,
filologiya elmləri namizədi

DAŞKƏNDLİ ŞAİR MƏMMƏDHÜSEYN

Şair Məmmədhüseyn Göyçə mahalının Daşkənd adlı kəndində təqribən 1800-cü ildə anadan olmuş, 1880-ci ildə vəfat etmişdir. Dövrünün ustad və qüvvətli təbə məlik sənətkarlarından biri olmuş, saysız-hesabsız şeir yaratmışdır. Ağaları, bəyləri həcv etdiyindən həmişə təqib olunmuşdur.

(“Yəni nə” rədifli qoşma, “Neylərəm” rədifli divani və “Oyanmaz” rədifli gəraylı da kitabda nəşr olunub)

***“Telli saz ustadları” kitabından,
Bakı, “Azərnəşr”, 1964, səh.48-50.***

ŞAIR MƏHƏMMƏDHÜSEYN

Şair Məhəmmədhüseyn XIX əsrdə yaşayıb-yaradan, xalqın arzu və istəklərini, həyat tərzini və məişətini, sevinc və kədərini öz mahnılarında tərənnüm edən ustad aşıqlardan biridir.

Şair Məhəmmədhüseyn 1800-cü ildə Göyçə mahalının (indiki Ermənistan SSR Basarkeçər rayonu) Daşkənd kəndində yoxsul bir ailədə anadan olmuşdur. Şairin uşaqlıq illəri ağır, ehtiyac içərisində keçmişdir. Balaca vaxtından saz çalıb söz qoşmağa həvəs göstərən Məhəmmədhüseyn təxminən 18-20 yaşlarından aşığılığa başlayır. Gənc aşığın istedadı onu az müddət ərzində bütün mahala tanıdır. Bu dövrdə Məhəmmədhüseyn şifahi xalq yaradıcılığı səpkisində lirik qoşma və gəraylılarını yaradır. Şairin lirik şeirləri dilinin səlisliyi və oynaqlığı ilə nəzəri cəlb edir:

Gizlətmə ay üzü yaşmaq altında,
Qaymaq dodağında balı görmüşəm.
Qara qaş üstündə, a mələkzadə,
Tüfəndə bəslənən xalı görmüşəm.

Onsuz da güzəranının pisliyi ucundan cavan yaşlarından min cür əzab-əziyyətə qatlaşan Məhəmmədhüseyn atasının vəfatından sonra maddi çətinlik çəkir. Bu vəziyyətdən şikayətlənən şair deyir:

Zalım fələk, bu nə qəsddi edirsən,
Yandırdın cismimi nara günbəgün.
Dərdi-qəmim ümman olub daşıbdı,
Gəlmişəm əlindən zara günbəgün.

Şairdəki bu narazılıq və şikayət getdikcə qüvvətlənir, ictimai məna kəsb edir və dövrün hər cür haqsızlığı, özbaşınalılıqları, ədalətsiz qayda-qanunları əleyhinə çevrilir:

Ay həzarat, bu nə gündür çəkirik,
İçdiyin zəhərdir, yediğin ağrı.
Bəylər, xanlar eli salır az incik,
Pristav da olub bir yandan yağı.

Şair Məhəmmədhüseyn patriarxal Azərbaycan kəndində zəhmətkeş xalqa edilən zülmü, cəhalət pərdəsi ilə camaatın gözünü bağlayan din xadimlərinin hər cür fırıldığını ifşa etməkdən çəkinməmişdir. Qoşmalarının birində şair müftəxor mollalara müraciətlə deyir:

Müftə yığıb, müftə yeyib yatansan,
Bir iyidi bir beçəyə satansan,
Şükür qıllam əmələndən utansan,
Yeməyə dişlərin cod eyləmişən.

Məhəmmədhüseynin yüzrlərlə qoşması, gəraylısı, müxəmməsi, təcni, dodaqdəyməsi, cığalı təcni və s. vardır. Onun əsərlərinin məzmunu çox rəngarəngdir. O gözəl insani keyfiyyətləri, vətənpərvərlik motivlərini tə-

rənnüm edir. Mərd, insanpərvər adamlara məhəbbət, nə-dürüst, bədnəzər adamlara isə nifrət hissi şairin yaradı-cılığı üçün səciyyəvi xüsusiyyətlərdir.

Məhəmmədhüseynin ustadnamələri ağıllı məsləhət-lərlə, hikmətli sözlərlə, gözəl nəsihətlərlə doludur. Xalq kütlələri tərəfindən sevilə-sevilə oxunan bu ustadnamə-lərinə şair insanları düzlüyə, ədalətə, öz zəhmətinin bəh-rəsi ilə yaşamağa, müftəxorluqdan, hər cür nalayiq hərəkətlərdən əl çəkməyə çağırır:

Arsız olub hədyan deyib danışma,
Danış sən sözünü namus, ar üstə.
Göz tikib güvənmə özgə malına,
Halaldan özünə dövlət, var istə.

Aşıq poeziyası çərçivəsindən kənara çıxan Məhəmmədhüseyn rübai janrından da istifadə etmişdir.¹ Aşıq yaradıcılığına xas olmayan bu xüsusiyyəti şairin savadlı olması, rübai yazan şairlərlə də maraqlanması ilə izah etmək olar. Elə buna görə toy məclislərinin sevimlisi olan el aşığına “Şair” təxəllüsü verilmişdir.

¹ Məqalənin müəllifi İbrahim Əsədov (1940-2005) “Şair Məhəmmədhüseynin rübailəri” (Daşkəndli Şair Məhəmmədhüseyn “Xəbər al, deyim”, Bakı, “Nurlan”, 2006) adlı məqaləsində şairin rübailəri haqqında geniş məlumat vermiş və 71 bənd rübai göstərilən kitabda çap olunmuşdur.

Şair Məhəmmədhüseynin rübai yazması haqqında məlumatlar dəqiq deyil və araşdırılmamışdır. Belə ki, zənnimizcə həmin rübailər şairin şeirlərindən xeyli fərqlənir və onun yaradıcılığına yaddır. Professor Hüseyn İsmayılov da “Göycə aşıqları və el şairləri” (I cild, Bakı, “Səda”, 2006.) kitabında şairin rübailərini çap etməyib. Elə bu səbəbdən də həmin məqalənin və rübailərin bu kitabda çapı tərəfimizdən məqsədəuyğun hesab edilmədi. (Redaktor – Araz Yaquboglu)

Şair dar gündə elin kədərinə şərik olmağı, zamanın ağır əsarət boyunduruğunu çiyində gəzdirən zəhmətkeş kütlədən ayrılmağı özünə borc bilir:

Nə pula, nə mala olmadı meylim,
İnsanlıq çağırdı ilk gündən dilim.
Razıyam, qoy tapsın o qüssə məni,
Ki, çəkir ağrısın bu obam, elim.

Aşıq poeziyasının bütün növlərinə əl atan şair Məhəmmədhüseyn gözəl poetik nümunələr yaratmışdır. Sonrakı el aşıqlarına, özünün yetişdirmələri – məşhur aşıq Alının və aşıq Ələsgərin yaradıcılığına onun təsiri olmuşdur.

Şair Məhəmmədhüseynin dastanı vardır. Qoşma, təcnis, müxəmməs və gəraylıları bədii cəhətdən daha qüvvətlidir. Cığalı təcnislərindən birində deyilir:

Dərdi-hicran tapdağıdı bu könül,
Bir ara, bir axtar, yar, sana məni.
Mən aşığam, yar, sana,
Gəlməz dərdim, yar, sana.
Loğman olub yaramı,
Neştər qoyub yarsana?
Dərmanıma, sayılınam, yox demə,
Bir arxa, bir kömək yar sana məni.

Göründüyü kimi, cığalardakı məna ayrılığından istifadə edib, bitkin məzmunlu təcnis yaratmaq kimi böyük ustalıq tələb edən işin öhdəsindən aşıq məharətlə gələ

bilmişdir. Lakin qüdrətli sənətkarın yaratdığı incilər vaxtında toplanmadığından onların bir qismi özündən sonrakı sənətkarların irsinə qarışmış, yalnız az bir qismi əldə edilmişdir.

Şair Məhəmmədhüseyn 1884-cü ildə vəfat etmişdir.

***“Ədəbiyyat və incəsənət” qəzeti,
25 iyul 1964-cü il***

**Həsən Rzayev,
Soyuqbulaq kənd səkkizillik
məktəbinin müəllimi**

ŞAIR MƏMMƏDHÜSEYN

Şair Məmmədhüseyn (1800-1880) Göyçə (indiki Vardenis) mahalının Daşkənd kəndində yaşamışdır.

Onun çox az – cəmi 4-5 şeiri mətbuatda çap edilmişdir. Ancaq bu el sənətkarının əsərləri şeir, poeziya həvəskarlarının şəxsi arxivlərində və onların yaddaşlarında yatıb qalır. Onları üzə çıxarmaq xeyirxah bir addım olar, şairin ədəbi irsini yaşatmağa kömək edər.

Şairin bir gəraylısını¹ “Ocağ”ın oxucularına² çatdırmağı özümə borc hesab etdim.

**“Yenilik” qəzeti,
≈ 1970-ci illər,
Kəlbəcər rayonu**

¹ **Redaktordan:** Müəllifin qəzetdə nəşr etdirdiyi “Olmasa” rədifli şeir gəraylı yox, divanıdır.

² “Ocaq” Kəlbəcər rayonunda ədəbi dərnək adıdır.

YARALI MARAL

Məmmədhüseyn Tellini sevirdi, qız da oğlana vurulmuşdu. Amma bir-birinə dil yetirə bilməmişdilər. Uzaqdan uzağa baxışmışdılar, gündüzlər aldıqları oddan gecələri alovlanıb yanmışdılar.

Məmmədhüseyn həm saz çalır, həm də özündən şeir deyirdi. Bir gecə yerinə elə bil qor doldu, yata bilmədi, sazını köynəkdən çıxarıb Telligilin evinə yaxınlaşdı. Pəsdən-pəsdən çalıb oxumağa başladı. Sazın fəryadı, simlərin sızılması, özünün ürək yanğısı gecənin aydınlığında axdı, qızgilin həyətlərinə, evlərinə süzüldü.

Yönü bəri baxan dağlar,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz!
Üstündəki ağır ellər,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz!

Qurbanam qələm qaşına,
Gör nələr gəldi başıma.
Səs verrəm dostun guşuna,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz!

Məmmədhüseyn sözünü tamama yetirməmiş bir də gördü ki, evdən bir adam çıxdı. Sevindi, elə bildi Tellidi. Yaxınlaşanda qızın anasını tanıdı. Sazını qoltuğuna vurub, uzaqlaşmaq istəyəndə başına ağır bir şey dəydiyini gördü. Az qaldı yığıla. Onu qan bürüdü. Başı yarılmışdı.

Sürünə-sürünə evlərinə gəldi, əsgiyandırır külinü yarasına basdı. “Bu sevgiyə mənə qismət olmadı” – deyib işıqlaşmamış kənddən çıxdı, dağlarda məskən saldı.

Telli gecə-gündüz ağladı. Qabaqca elə bilmişdi ki, kösöv yarasına dözməyən sevgilisi hansı bilinməz yerdəsə öldü, qurd-quşa yem oldu. Sonra ona xəbər verdilər ki, Məmmədhüseyn sağdır, dağlardadır, ovçuluqla gün keçirir, bu eldən-obadan üz döndərüb, buralara bir də yön çevirməyəcək.

Telli bir maral dərisi tapdı, gecəyarı geydi, anasından ayrılarkən dedi:

Eləmi ov çəmənii,
Dağların ov çəmənii.
Ya gəzərim taparam,
Ya vurur ovçu mənii.

Anası “getmə!” demədi, çünki oğlanı özü didərgin salmışdı, qızının kamını gözlərində qoymuşdu, – oğlanın ilk eşqini o küsdürmüş, o yaralamışdı.

Telli işıqlaşana kimi yol getdi. Dan yeri ağaranda bir bulaq başında oturdu, dirsəkləndi ki, xeyli dincəlsin, sonra durub sevgilisinin daldalandığı dağlara yollansın. Onu oradaca yuxu tutdu, dünyadan xəbəri olmadı. Bu vaxt Məmmədhüseyn axşamdan izinə düşdüyü bir maralın dalınca gəzmışdi, tapmamışdı, susuzluqdan ciyəri kababa dönmüşdü, bu bulağa sarı yol almışdı. Onun da burada su içmək, dincəlmək fikri vardı. Dağdan aşanda gözüne bulaq başındakı maral sataşdı. “Həmin maraldır!” deyib sevindi. Yay-oxunu nizamladı, nişan alıb atdı. Ox maralın köksünə sancıldı, maralın fəryadı dağlara düşdü.

Əhliman Axundov,
filologiya elmləri namizədi

ŞAIR MƏMMƏDHÜSEYN

Şair Məmmədhüseyn Göyçə mahalının Daşkənd kəndində doğulmuşdur. XIX əsrin I yarısında yaşadığı ehtimal edilir. Dövrünün kamil və qüvvətli təbə malik sənətkarlarından biri olmuşdur.

Şair Məmmədhüseyn bir neçə sevgi dastanı, onlarca qoşma, gəraylı, təcnis, müxəmməs, divani və s. müəllifi kimi tanınır. Onun şeirlərinin az bir qismi bizə gəlib çatmışdır.

(“Oyanmaz” rədifli gəraylı, “Yəni nə” rədifli qoşma və “Neylərəm”, “Olmasa” rədifli divaniləri kitabda nəşr olunub)

***“Azərbaycan aşuqları və el şairləri” I cild,
Bakı, “Elm”, 1983, səh.193-195***

ŞAİR MƏMMƏDHÜSEYN

Göyçə aşiq məktəbinin tanınmış nümayəndələrindən biri şair Məmmədhüseynidir. Məmmədhüseynin adı elmi ədəbiyyatda Aşiq Məmmədhüseyn kimi yox, şair Məmmədhüseyn kimi qeyd olunmuşdur. Çünki o sazın kök və pərdələrinə, saz havalarına dərindən bələd olsa da, şeirlərini sazla əlaqəli yaratsa da, saz götürüb məclis keçirməmişdir. Daha doğrusu, çalıb çağırmış, düzüb qoşmuş, lakin aşıqlıq etməmişdir.

Şair Məmmədhüseyn 1800-cü ildə Göyçənin Daşkənd kəndində anadan olmuş və 1880-ci ildə orada vəfat etmişdir.

Məmmədhüseyn təxminən altmış illik yaradıcılığı dövründə sazdan, sözdən ayrılmamış, Azərbaycan aşiq yaradıcılığını zənginləşdirən qiymətli gəraylılar, qoşmalar, divanilər yaratmışdır. Zil səslə oxunan “Məmmədhüseyn” saz havası da onun adı ilə bağlıdır.

Məmmədhüseynin şeirləri ruh etibarı ilə müasiri Aşiq Alının qoşmalarına çox yaxındır. Hətta hər iki sənətkarın eyni dövrdə düzüb qoşduqları “Ağrı dağı” adlı qoşmaların bəndlərini bir-birindən ayırmaq bəzən çətinlik törədir. Bir çox halda hər iki qoşmanın bəndlərinin bir-birinə qarışdığı müşahidə olunur. Məmmədhüseynin qoşmasında özünəməxsus bənzətmələr, seçmə ifadələr diqqəti cəlb etməkdədir. Şair Ağrı dağının ucalığını göstərmək üçün deyir: “səhər ertə əvvəl sənə gün düşər”.

Nuhun gəmisini, kövsər bulağı başında saxlayan bu dağı
dünyanın yaşdaşı bilən sənətkarın coşqun tərənnümü,
müraciət etdiyi obyektə dərin məhəbbəti – ana yurd
sevgisiylə bağlıdır.

Ayla, illə tərəsində dumandı,
Dünyaynan yaranıb hələ cavandı,
Dağlar yüzbaşısı, Çopur sultandı,
Düşüb aralıca xan Ağrı dağı.

Doğrudan da dağlar arasında xan olan Ağrı dağı uca
və əzəmətlidir.

Bəzi mənbələrdə şair Məmmədhüseynin “bir neçə
sevgi dastanı” olduğu qeyd olunur. Biz otuz ildən artıq
axtarış dövründə onun sevgi dastanlarına rast gəlməmi-
şik. “Yatıb oyanmaz, oyanmaz” gəraylısı ilə bağlı aşığı-
larda onun kiçik bir hekayəti vardır. Məmmədhüseyn ol-
duğu dövrdə bir gecə qızın görüşünə gedir, nə qədər oxu-
yur, çalıb çağırırsa, qız yuxudan oyanmır. Bu münasibət-
lə də beş bəndlik “Oyanmaz” gəraylısı yaranır. İndiyə qə-
dər nəşr olunan kitablarda gəraylının üç bəndi çap olun-
muşdur. Aşağıdakı bəndlər çapdan kənarda qalmışdır.

Gəldim yarın xanasına,
Laçın qonmaz binəsinə.
Əlim qoydum sinəsinə,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.

Yarım yaman yatmış idi,
Müşk-ənbərə batmış idi.
Rübəndini atmış idi,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.

Rəvayətə görə qız oyanmır, anası oyanır, sərniciə onun başını yarır. Görüşü uğurlu olmadığı üçün Məmmədhüseyn bu sevdadan əl çəkir. Lakin dərini dağıtmaq üçün şair ovçuluqla məşğul olur. Qız dumanlı gündə maral dərisi geyinib dağa çıxır. Rəvayətə görə, şair onu həqiqi maral bilib güllə ilə vurur. Bu dəhşətli hadisə Məmmədhüseynə sonsuz kədər bəxş edir.

Halbuki bu faciəvi hadisədən əvvəl şairin arzusu beləydi ki, sevdiyi qız onu “öz əli ilə ağlara büksün”. Şairin həmin istəklə yazılmış nadir qoşması da indiyə qədər çap olunmamışdır.

Leyli kimi vədə verdin, gəlmədin,
Məcnun kimi saldın dağlara məni.
Bədəsil, xoryadı bağban eylədin,
Qoymadın bağçaya, bağlara məni.

Zimistanda, hər payızda, hər yayda,
Hər saatda, hər həftədə, hər ayda.
Hər şivəndə, hər ağıda, hər vayda,
Həmişə qatginən ağlara məni.

Məmmədhüseyn deyər: qurban yar sənə,
Sağlığında verrəm ixtiyar sənə.
Mən öləndə vəsiyyətim var sənə,
Öz əlində бүkdür ağlara məni.

Şair Məmmədhüseynin qoşmalarına özünəməxsusluq gətirən fərdi-üslubi keyfiyyətlər onun bənzərsiz deyim manerasını şərtləndirir. Onun şeirlərində bir qayda

olaraq təşbeh və bədii təyinlər proporsional ardıcılıqla bir-birini izləyir və tamamlayır.

Şair Məmmədhüseynin aşıqların repertuarında nadir sənət incisi olan “Qırmızı” rədifli bir divanisi də qalmaqdadır.

Gəldi bahar, yenə dağlar,
Geyindi don qırmızı.
Qönçələndi, açdı lalə,
Yanağı qan qırmızı.
Cahana gül-gülə düşdü,
Döndü dünya gülzara,
Al geyindi, al bəzəndi,
Oldu hər yan qırmızı.¹

Məmmədhüseyn qocalıbdı,
Uçub könlün pərkarı.
Ustaddan dərs almayan,
Nədir onun xirdarı.
Mənim ilə bəhs, eyləyən,
Gəlsin olaq üzbarı.
Göstərsin öz mətahın,
Açaq dükan qırmızı.

¹ **Redaktordan:** Bu bənd tamamilə dəyişdirilmişdir. Zənnimizcə dini şeir olduğundan sovetlər dönəmində çap olunması üçün belə edilmişdir. Məqalədə verilən bənd əslində aşağıdakı kimidir:

Şahi-Mərdan əziz gündə,
Geyindi don qırmızı.
İsmayıl qurban gəldi,
Töküldü qan qırmızı.
Oxudu ismi-əzəmi,
Bağladı Zülfüqarı.
Əntərə vurdu qılınçı,
Oldu meydan qırmızı.

Misraların düzümindən, obraz və deyimlərin özünə sərrast üslubi mövqe seçməsindən, təsvir və tərənnüm obyektinin təkrarsız poetik mənzərəsindən hiss olunur ki, Məmmədhüseyn divanını yaşının kamil dövründə yaratmışdır. Birinci bənddə “Al geyib, al bəzənən” təbiətlə ikinci bənddə “Aşıq gərək xam olmasın, püxtə bilsin” deyən sənətkarın istedadı ilə, üçüncü bənddə ustaddan dərs almayanın xiridar ola bilməməsi, mətahı olanların isə “qırmızı dükan” açması ilə tanış oluruq.

Ümumiyyətlə, Məmmədhüseynin şeirləri yüksək sənətkarlıqla yaradılmışdır. Qoşma, gəraylı və divanilərində ölçü, bölgü, qafiyə və rədif sistemi yerli-yerindədir. Şairin şeirlərinin məzmun yükü sosial mətləblərlə xeyli zəngindir. Yaşadığı zamanədən şikayət motivləri, haqqın, ədalətin tapdandığı, haqla-nahaqqın, yaxşı ilə yamanın bir tərəzi gözünə qoyulduğu onda etiraz doğurur. Şair bildirir ki, onun yaşayıb yaratdığı XIX əsrdə hər şeyi pul həll edir. Hətta vaxt elə gətirib ki: “Məhşərə getmək çətindi, əldə tutar olmasa”.

Şair Məmmədhüseyn öz dərin məzmunlu ustadnamələri ilə də bir ustad kimi şöhrət qazanmışdır, dünyanın gör-götürünə, gəliş-gedişinə müdrik nəzərlərlə baxmaq, uzaqgörənlik, öyüd-örnək onun ustadlığını təsdiqləyir:

İgid odu qan yatıra, iş düzə,
Hər qovğaya qarışmağın yəni nə?

və yaxud:

Ağıl bir qumaşdı kimsənə satmaz,
Əsli cömərd olan zikirsiz yatmaz.
Gedən getdi, daha geri qayıtmaz,
Dalısınca peşman olmaq, yəni nə?

Forması, daha doğrusu, rədifi (“Yəni nə?”) etibarı ilə klassik ədəbiyyatın uzaq çağlarına (Nəsimi və Xətai qaynaqlarına) gedib çıxan bu şeir, eləcə də başqa əsərləri Məmmədhüseynin bir yandan ozan-aşıq yaradıcılığı, başqa bir yandan isə klassik Şərq ədəbiyyatı ilə möhkəm şəkildə bağlı olduğunu göstərməkdədir. Ona gah aşiq, gah da şair deyilməsi bu səbəbdən tamamilə yerində görünür.

***“XIX əsr Azərbaycan aşiq yaradıcılığı” kitabından,
Bakı, “API”, 1990, səh.31-34***

DAŞKƏNDLİ MƏMMƏDHÜSEYN

XIX əsr Göyçə ədəbi mühitinin tanınmış el şairlərindən Daşkəndli Məmmədhüseyn (1800-1880) yaradıcılığı bir məktəb rolunu oynamışdır. Onun dillər əzbəri olan qoşma, gəraylı, tənris, divani, müxəmməs və deyişmələri yeni yaradıcı qüvvələrin yetişməsinə əvəzsiz təsir göstərmişdir. Şeirlərinin mayası düzlük, mehribançılıq, dostluqda sədaqətliklik, şöhrətə uymamaq, xəyanətkarlıqdan uzaq olmaq kimi mühüm cəhətlər təşkil edir.

Şair Məmmədhüseyn insani keyfiyyətlərin yüksək bədii dillə tərənnümünə xüsusi fikir verən bir sənətkar olmuş, şeirlərində orijinal ifadələr, atalar sözü və aforizmlər işlətməyə daha çox diqqət yetirmişdir. “Yəni nə” rədifli qoşmasındakı “Namərd ilə ülfət qılmaq yəni nə?”, “Müxənnətlər yaxşı gündə dost olur”, “Həqiqət şərti ilə baxginən sözə”, “Ağıl bir qumaşdır kimsənə satmaz”, “Əsli comərd olan zikrsiz yatmaz”, “Gedən getdi, daha geri qayıtmaz” kimi misrələrini nümunə göstərmək olar.

Şair Məmmədhüseynin yaradıcılığı XX əsr Göyçə ədəbi mühitini Molla Şəfi qızı Başxanım, Aşıq Savad, Aşıq Nəcəf, Həsən Xəyallı, Aşıq Alqayıt, Aşıq Hacı, şair Fəzi, Şiruyə, Coşqun Ağababa və digər el şairlərinin sənət yolunu işıqlandırmış, doğma kəndi Daşkəndin adını saz və sözlə əbədləşdirmişdir.

**“XX əsr Göyçə aşığı mühiti, 1920-1950-ci illər”,
Bakı, “Azərbaycan Ensiklopediyası” NPB, 1997**

ŞAİR MƏMMƏDHÜSEYN

XIX əsr aşiq poeziyasının ən istedadlı, görkəmli, qüdrətli nümayəndələrindən biri şair Məmmədhüseyn olmuşdur. Şair Məmmədhüseyn (Məmmədhüseyn Həsən oğlu Novruzov) 1800-cü ildə Göyçə mahalının qədim oğuz yurdu Daşkənd obasında dünyaya göz açmışdır. Şair Məmmədhüseyn saz havalarına, saza yaxşı bələd olsa da, heç vaxt aşılıq etməmişdir. Yalnız telli sazın sirli ahənginə uyğun bədahət imkanlarını birə-beş artırıb, bir-birindən dəyərli söz inciləri yaratmışdır. Şeirlərdən göründüyü kimi, olduqca təbli, coşqun, dərin zəkali şair olmuşdur. Məmmədhüseyn dövrünün aqil, kamil, dünyagörmüş sənətkarı, elmi, bilikli, dərin zəkali, güclü hafizəyə malik sənət adamı kimi şöhrətlənmişdir. Şair Məmmədhüseynin Kalvay Məhəmməd, Kalvay Əsəd, Əbülfət, Əli, Xəlil adlı beş oğlu olmuşdur. Böyük sənətkar müqəddəs Kərbəlanı oğlu Məhəmmədlə birgə ziyarət etmişdir. Deyilənə görə, uca boylu, qədd-qamətli, iri gövdəli adam olub. Qalın çatma qaşları ona xüsusi yaraşiq, müdriklik verib. Əkinçiliklə, maldarlıqla məşğul olub.

Şairin kiçik oğlu Xəlilin Süleyman (1898-1968) adlı oğlundan olan Abbasəli (1914) və Novruz (1923) qardaşları saz-söz dünyamızın mahir ifaçısı, ustad aşığı kimi ad-san qazanmışlar.

Kalvay Məhəmmədin nəvəsi Kamran, şairin kətü-cəsi İsrail, Kalvay Əsədin qız nəvələri, əslən Qoşabulaq

kəndindən olan Səriyyə, Tərən bu gün qüdrətli sənətkarın irsini davam etdirirlər.

Məmmədhüseynin nəticəsi Aşıq Novruzun söyləmələrinə görə, şairin oğlu Əli lap gənc yaşlarında dünyasını dəyişib. Onun ölümü Məmmədhüseynə böyük zərbələr vurub, mənəviyyatını büsbütün sarsıdıb. Aşığın söyləməsinə görə, “Oyanmaz, oyanmaz” şeiri Əlinin məzarı üstündə yazılıb.

Qarşı yatan qarlı dağlar,
Yatıb, oyanmaz, oyanmaz.
Üstündəki ağır ellər,
Yatıb, oyanmaz, oyanmaz.

“Üstündəki ağır ellər” – dedikdə qəbiristanı nəzərdə tutur.

Məmmədhüseynin lap gənc yaşlarından qeyri-adi istedadı olub. Şeirlərinin birində özü haqda yazır:

Məmmədhüseyn qəflətdəydi,
Səda gəldi guşinə.
Yüz iyirmi dörd min nəbi,
On iki imam beşinə.
Yoxsulların qaydasıdır,
Dolanar var başına.
Hər kəsin ki, dövləti var,
Varına baş endirər.

“Gəlmədi” rədifli divanisində zəmanədən gileylənən Məmmədhüseyn haqq vergisi aldığını incə ştrixlərlə qeyd edir:

Gəl biçarə Məmmədhüseyn,
Bəs sənin halın nədi?
Zəlil qoyma insanları,
Kafərin əlindədi.
Ərşə-gürşə sahib olan,
İxtiyar ki, səndədi.
Sal-salı məhv eyləyən,
Cahı-rəvan gəlmədi.

Haqq vergisi almış Məmmədhüseyn kamil, yetkin, hazırcavab sənətkardı. Ərşdən, gürşdən xəbər verən qüdrətli şair onunla bəhsə girənləri üzbəüz dəyişməyə səsləyir. Elminə, biliyinə güvənən, haqqa tapınan şair söz incisindən dükan açmağa, mətahını satmağa fürsət axtarır. “Qırmızı” rədifli divanisində yazır:

Məmmədhüseyn qocalıbdı,
Uçub könlün pərgarı.
Ustadından dərs almayan,
Nədir onun xirdarı?!
Durub mənnən bəhs eyləyən,
Gəlsin olax üzbarı.
Görək mətahı nədəndi,
Açaq dükan qırmızı.

Şair Məmmədhüseyn yaradıcılığı ilə Aşıq Alı yaradıcılığı arasında bir doğmalığ, ruhi yaxınlıq nəzərə çarpır. Bu doğmalığ “Ağrı dağı” şeirində aydınca hiss olunur.

Aşıq Alı:

Havalanıb ərş üzünə qalxmısan,
Dağların sultanı nər, Ağrı dağı.
Bahar əyyamıdı, zimistan keçib,
Əskilməz sərindən qar, Ağrı dağı.

Məmmədhüseyn:

Bir ərzim var sənin xaki payına,
Eşit ərzi-halım sən, Ağrı dağı.
Sənə çıxan görür cümlə-cahanı,
Görünür gözümə Van, Ağrı dağı.

Yaradıcılığının ana xəttini dini şeirlər, mərsiyələr, qıfılbəndlər, təxmislər, təcnislər, ustadnamələr təşkil edən Məmmədhüseyn poeziyası nurlu günəşə bənzəyir. Elə bir günəşə ki, şəfəqləri nur olub zülmət könüllərə işıq saçır. Gəlimli-gedimli, əzəli-əbədi dünyamız haqda təsəvvür yaradır. Bu misralar insanı saflığa, xeyirxahlığa səsləməklə yanaşı, onu cilalayır, dünya malına hərislikdən, xəbislikdən çəkindirib böyük insani keyfiyyətlər aşılayır. Şeirlərinin məzmun yükü sosial mətləblərlə zəngindir. Yaşadığı zamandan şikayət motivləri, haqqın, ədalətin tapdandığı, haqla nahaqqın, yaxşıyla yamanın tərəzinin bir gözüne qoyulduğu onda etiraz doğurur. Şair bildirir ki, yaşadığı dövrdə hər şeyi pul həll edir. Hətta vaxt elə gətirib ki: “Məhşərə getmək çətindi, əldə tutar olmasa”.

Dərin məzmunlu ustadnamələrində yerli-yerində atalar sözündən, aforizmlərdən, orijinal ifadələrdən istifadə edən, dünyanın gedişatına, gör-götürünə müdrik nə-

zərlərlə, uzaqgörənliklə baxan şair ustad sənətkartək şöhrət tapmışdır.

İgid odu qan yatıra, iş düzə,
Hər qovğaya qarışmağı yəni nə?

və yaxud:

Ağıl bir qumaşdı, kimsənə satmaz,
Əsli comərd olan zikirsiz yatmaz.
Gedən getdi, daha geri qayıtmaz,
Dalısınca peşman olmaq, yəni nə?

Forma etibarilə klassik ədəbiyyatın uzaq çağlarına (Nəsimi, Xətai qaynaqlarına) gedib çıxan bu şeir bir yandan aşırıq şeiri, bir yandan klassik yazılı ədəbiyyat ilə sıx bağlıdır.

Şair Məmmədhüseynin mərsiyələri mərsiyəxanların dilinin əzbəri olsa da, çox yerlərdə, xüsusilə Muğan torpağında adsız-ünvansız oxunur. Möhürbəndi qəsdənmi, bilərəkdənmi təhrif olunur. Bəzi hikmət dolu ustadnamələri aşırıqların repertuarlarından düşməsə də, indiyə qədər Məmmədhüseyn yaradıcılığı büsbütün kölgədə qalıb, tədqiqatçıların diqqətindən yayınmışdır. Bir-iki mətbu orqanda 3-4 şeiri dərc olunsada, böyük söz sərrafının zəngin külliyyatı toplanılıb işıq üzünə çıxmamışdır. Halbuki qüdrətli sənətkarın hər bir şeiri ayrı-ayrılıqda tədqiq olunmağa layiqdir.

Şairin nəticəsi Aşırıq Novruzun yaddaş süzɡəcindən əldə etdiyimiz şeirlər bizi Məmmədhüseyn dünyasına səsləyir:

Bəzirganlar yük bağlamaz, gər xiridar olmasa,
Naməşhur qalmaz dünyada, zatında zar olmasa.
Səng ilə xanə yaparsan, bir biyaban səhrada,
Taparsan qəflət yuxusun, əgər şahmar olmasa.

Məmmədhüseyn kəlamları haqdan gəldiyindən fikir zənginliyi, məna çaları, məzmun dəyəri ilə həmişəyaşardır.

(İki “Yaxşıdır” rədifli qoşma, “Bax” və “Qırmızı” rədifli divanilər, “Gedər” rədifli cığalı təcnis, “Nə deyim?” və “Xəbər al, deyim” rədifli qoşmalar kitabda nəşr olunub)

**“Göyçə aşiq məktəbi” kitabından,
Bakı, “Göytürk”, 1998**

ŞAİR MƏMMƏDSÖYÜN

Şair Məmmədsöyün Göyçə mahalının Daşkənd kəndində, təxminən 1800-cü ildə anadan olmuşdur.

Məmmədsöyün saz çalsa da (dəqiq deyil), xalq arasında aşiq yox, şair kimi tanınmışdır.

Yazı-pozu bilməyən şairin əsərlərinin böyük bir qismi unudulmuşdur. Əldə edilən şeirlər içərisində qoşma, gəraylı, tənisi, divani, cığalı tənisi və s. göstərir ki, o, aşiq şeirinin müxtəlif şəkillərində çox gözəl sənət inciləri yaratmışdır. Şairin “Neylərəm”, “Yəni nə”, “Yatıb oyanmaz, oyanmaz” rədifli şeirləri aşıqlarımızın dillərinin əzbəri olmuşdur.

Şair Məmmədsöyün 1884-cü ildə öz doğma kəndində vəfat etmişdir.

(Kitabda “Ağrı dağı”, “Deyərlər”, “Xəbər al, deyim”, “Məni”, “Yəni nə” qoşmaları, “Mən olum”, “Yatıb oyanmaz, oyanmaz” rədifli gəraylıları, “Ay ana, ana” tənisi, “Ha yana-yana”, “Yar, sana məni” cığalı tənisləri və “Bax”, “Gəlmədi”, “Neylərəm”, “Olmasa” divaniləri nəşr edilib)

**“Sazlı-sözlü Göyçə” kitabından,
Bakı, “Azərnəşr”, 1999, səh.28-37**

ŞAIR MƏMMƏDHÜSEYN

Göyçə mahalının yetişdirdiyi böyük söz ustadlarından biri də Şair Məmmədhüseynidir.

XVIII əsrin sonlarında Göyçənin Daşkənd kəndində doğulan Şair Məmmədhüseyn əsasən XIX əsrin birinci yarısında yaradıcılıqla məşğul olmuşdur. O, dövrünün kamil və qüvvətli təbə malik ünlü sənətkarlarından biri olmuşdur.

Şair Məmmədhüseyn bir neçə dastan müəllifi kimi tanınır. Onun dövrümüzə onlarca qoşma, gəraylı, təcnis, müxəmməs və divaniləri gəlib çatmışdır.

(“Oyanmaz” rədifli gəraylı da kitabda nəşr olunub)

***“Oğuz yurdun övladları” II kitab,
Bakı, “Nurlan”, 2001, səh.27***

ŞAİR MƏMMƏDHÜSEYN

Zəngin Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı və aşığı sənəti çox qədim tarixə malikdir. Qədim tarixi mənbələrdə və qədim ozan dastanlarında, o cümlədən “Dədə Qorqud” dastanında dönə-dönə adı çəkilən Göyçə mahalı aşığı sənətinin beşiyi olmaqla, həm də istedadlı ustad sənətkarlar diyarı kimi tanınmışdır.

Bu qədim diyar müxtəlif tarixi dövrlərdə strateji əhəmiyyətinə, təbiətinə, havasına, suyuna, münbit torpağına, əsrarəngiz iqlim şəraitinə və təbii sərvətlərinə görə tarix boyu yadellilərin diqqət mərkəzində olmaqla, zaman-zaman işğal və basqılara məruz qalmışdır.

Bunlara baxmayaraq son zamanlar Ermənistan adlandırılan qədim Azərbaycanın bir hissəsi olan Qərbi Azərbaycanın tarixi sakinləri şəərəflə tarixi keçmişini, özünəməxsus adət-ənənəsini, islam dinini, dilini, folklorunu və s. cəsarətlə qoruyub saxlamış və nəşildən nəşilə ötürmüşdür.

Təəssüf ki, əsl, soyu azəri türkləri olan müsəlmanlar 1988-ci ilin noyabr-dekabr aylarında məkrli və qərəzli siyasətin nəticəsində Dağlıq Qarabağ hadisələri ilə əlaqədar olaraq son nəfərinə qədər öz doğma ata-baba yurdlarından qovuldular.

Qədim tarixi mədəniyyətə, milli incəsənətə malik olan Qərbi Azərbaycanda şifahi xalq ədəbiyyatı və ozan, aşığı sənəti Göyçə mahalında daha geniş yayılmışdır. Bu

mahalda müxtəlif dövrlərdə görkəmli saz və söz ustaları, aşıqlar, el şairləri yetişmiş və yaşayıb-yaratmışlar.

Belə görkəmli el şairlərindən biri də Daşkəndli şair Məmmədhüseynidir. Şair Məmmədhüseyn (1800-1880) Göyçə mahalının Daşkənd kəndində anadan olmuş və ömrünün axırına qədər həmin kənddə yaşayıb-yaratmışdır. Bu istedadlı el şairinin yazdığı bütün şeirlərdə haqq-ədalət, vətənpərvərlik, adət-ənənələrimizin mühafizə olunması və mərdlik tərənnüm olunur. Ancaq təəssüflər olsun ki, şairin yazdığı şeirlərin böyük əksəriyyəti bizə gəlib çatmamışdır. Yalnız bir hissəsi yaşlı insanların yad-daşlarında dillər əzbəri olaraq bu günə qədər qorunub saxlanılır.

Məmmədhüseynin yaradıcılığı əxlaqi-tərbiyəvilik, nəsihətamizlik, islam dininin tərənnümü, poetik məzmunu və ahəngdarlığı cəhətdən diqqəti cəlb edir. Bu istedadlı el şairi deyilənə görə bədahətən şeir demək qabiliyyətinə qadir imiş. Bu faktı şairin qardaşı Axund Əli ilə söhbətlərində hiss etmək olur. Onun əldə olunan şeirlərinin əksər hissəsində İslam dini tərənnüm olunur. Buna səbəb XVIII əsrin axırı XIX əsrin əvvəllərində İranın Ərdəbil və İsfahan şəhərlərində dini təhsil almış şairin böyük qardaşı Axund Əli olmuşdur.

Böyük sənətkarlar yetirən Göyçə mahalı sazın və sözün beşiyi olmaqla söz xəzinəmizin zənginləşməsinə dəyərli hədiyyələr verməklə xalq arasında hörmət və şöhrət qazanmış sənətkarlar yetirmişdir.

Ağ Aşıq, Aşıq Alı, Aşıq Ələsgər, Aşıq Nəcəf, Aşıq Ziyad, Aşıq Səfiyar, Aşıq Əsəd, Aşıq Yunis, Aşıq Mehdi, Aşıq Ağayar, Kiçik Məzrəli Aşıq Hüseyn, Alçalı Aşıq

Məhərrəm, Aşıq Talıb, Aşıq Musa, Ağkilsəli Aşıq Nəcəf, Xəstə Bayraməli, Molla Tağı, Usta Abdulla, Mirzə Bəylər, Aslan Məmmədsadiq oğlu, Tat Süleyman, Şişqayalı Aydın və sair bunlara misaldır.

Bununla belə “XIX əsr ədəbiyyatı tarixi” kitabında şair Məmmədhüseynin ustad sənətkar kimi adı çəkilmiş və “Aşıqlar” kitabında 2-3 şeiri çap edilmişdir.

Daşkənd kəndində zaman-zaman sazın və sözün qüdrəti qorunub saxlanmaqla gələn nəsillərə də örnək olaraq təbliğ olunmuşdur.

Bu kənddə Şair Məmmədhüseyn, Aşıq Nəcəf, Aşıq Əli, Aşıq Məhəmmədəli, Aşıq Novruz, Aşıq Abbasəli (dördü də Şair Məmmədhüseynin nəvə-nəticələridir), Aşıq Hacı Bayramov, Aşıq Bayram, Alqayıt, Firudin (Seyid), Xəlil, Xanlar Xəlilovlar, İskəndərov Nuriddin, el şairlərindən Həsən Xəyalı, Qəmgin Fəzi Kərimov, Sərraf Şiruyə Həsənoğlu və s. kimi sənətkarlar yetişmişdir.

Gəlimli-gedimli dünyamızda Şair Məmmədhüseynin bizdə olan şeirlərini itib-batmamaq üçün oxucularımıza çatdırmağı özümüzə şərəf və borc hesab edərək toplayıb qələmə aldığ.

Ümidvarıq ki, folklorşünaslarımız və dəyərli oxucularımız folklor incilərini axtarıb tapmağı və gələcək nəsillərə çatdırmağı unutmayacaqlar.

(Əlyazmada “Yatıb oyanmaz-oyanmaz(1)”, “Yatıb oyanmaz-oyanmaz(2)”, “İmdad istəram” gəraylıları, “Ağrı dağı”, “Yəni nə”, “Dolanar”, “Üçün”, “Qabaqda”, “Ya əlif-əlfə” qoşmaları, “Ay ana, ana”, “De bir üz bir üz”, “Yasinə bağlar”, “Çat dada” təcisləri, “Ha yana-yana” cıqalı təcisi və “Bax”, “Gəlmədi”, “Neylə-

rəm”, “Olmasa”, “Olmasa”, “Mərd”, “Ya Əli”, “Qırmızı”, “Qırmızı” və “Ya Əli fəryad rəs” divaniləri verilib).

(Xasay Zeynalovun həmçinin “Şair Məmmədsöyün və Axund Əli” başlıqlı yazısında “Yaxşıdır”, “Xəbər al deyim”, “Nur”, “Deyərlər”, “Deyim”, “Haqdan peyğəmbərə salam”, “Nə deyim”, “Neçədi” və “Məni” qoşmaları da verilib)¹

***“Göyçə mahalının tarixindən yarpaqlar”
adlı əlyazmasından, Bakı, 2001-ci il***

¹ **Redaktordan:** Xasay Zeynalovun arxivində Şair Məmmədhüseynin 33 şeiri var.

Xasay Zeynalov,
şair, tarixçi

ŞAİR MƏMMƏDSÖYÜN VƏ AXUND ƏLİ

O dövrün istedadlı, sinədəftər sənətkarlarından olan şair Məmmədsöyünün şeirlərini dərindən bilən insanlardan biri də babam Kərbəlayi Zeynalın yaxın qonşusu Hübət kişi olmuşdur.

Mən onu görəndə onun 70 yaşı olardı. Arvadının adı Güllü idi. Çörək pulu qazanmaq üçün Hübət kişi taxıl və su quyuları qazmaqla kankanlıq edirdi.

O işləyə-işləyə asta-asta ustad aşiq və şairlərin şeirlərini avazla oxuyurdu. İndi söhbət açacağımız hadisəni Hübət kişidən və babam Kərbəlayi Zeynaldan öyrənərək babamın təhriki ilə 1936-cı ildə yazmışdım.

Hübət kişinin dediyinə görə şair Məmmədsöyüngil iki qardaş olub. Böyük qardaşının adı Əli imiş. Atası o vaxt Əlini İrana oxumağa göndərir. Əli İranda əvvəl Ərdəbildə, sonra isə İsfahan şəhərlərində oxuyur. Məmmədsöyün isə cavan yaşlarından saza və sözə maraq göstərir. Yüksək natiqlik qabiliyyəti olan Məmmədsöyün həm də çox hazırcavab insan imiş. O kiçik yaşlarından şeir deməyə başlayır və el içində şair kimi tanınır.

Aylar, illər keçir Əli 8 il təhsil aldıqdan sonra axund dini rütbəsi ilə doğma kəndə qayıtmaq istəyir. Bu vaxt İranda ara qarışır Əli 3 il kəndə gələ bilmir. Nəhayət, ara sakitləşəndə 11 ildən sonra Axund Əli Daşkəndə qayıdır.

Bütün Göyçədə olduğu kimi qonşuluq və mehribanlıq ənənəsi olaraq kəndin ağsaqqalları Kərbəlayi Məmməd, Kərbəlayi Ələkbər, Cəmşid, Seyid Bayramın atası

Süleyman, Kərbəlayi Zeynalın atası Hacı Kazım, Dün-yamalı kişi və b. Axund Əli ilə görüşməyə gəlirlər.

Onlar görüşüb şirin söhbət edir, həm də Ərdəbil və İsfahan haqqında məlumatlarla maraqlanırdılar. Axund Əli isə kənddə və ümumiyyətlə Göyçə mahalında olan tə-zə xəbərləri soruşur. Burada islam dini haqqında yazıb-yaradanlardan söhbət düşəndə Kərbəlayi Ələkbər deyir ki, sənin qardaşın Məmmədsöyün də gözəl şeirlər deyir. Məmmədsöyün isə ağsaqqallardan və qardaşından həya eləyib danışmır. Axund Əli zarafatla əşi bu nə bilir ki, nə də deyər. Yəqin onun-bunun şeirlərindən pərsəng atıb dü-zəldir. Axund Əlinin bu sözü Məmmədsöyünə bərk təsir edir. Bu vaxt Kərbəlayi Məmməd deyir: – A bala özgə vaxt bülbül kimi ötürsən, utanma, bir-iki kəlmə de gəlsin. Özü də elə de ki, bu məclisə uyğun olsun. Məmməd-söyün utanmağın yeri olmadığını görüb görün nə deyir:

Təşrif qılıb bir məclisə varanda,
Yaxşı danış, yaxşı əyləş, yaxşı dur.
Dindirsələr həqiqətdən ver xəbər
Görən desin nə maşallah yaxşıdır.

Suvar olan yaxşı ata yerində,
Kamil ovçu yaxşı ata yerində,
Yaman oğul yaxşı ata yerində
Qaldığından qalmadığı yaxşıdır.

Məmmədsöyün deyər, az ələ düşər,
Uçar könlüm quşu əzələ düşər,
Arasan, axtarsan az ələ düşər
Yaxşı inci, yaxşı sədəf, yaxşı dürr.

Söz tamam olur və Axund Əli yerində deyilən sözü çox bəyənir. Məclisdəkilər deyirlər ki, Məmmədsöyün dinə də yetikdi, hər elmdən halıdır. Axund Əli dedi: – Bu nə bilir din nədir? Yəqin peyğəmbər və imamların adını eşidib.

Dedilər nə danışırısan Axund, Məmmədsöyün hər şeydən halıdır.

Axund Əli dedi: – Elə isə imamların adını sıra ilə saysın görüm.

Məmmədsöyün qardaşına və məclisdəkilərə şeirlə belə deyir:

Qoç igidlər, ərəb atlar meydandır,
Müxənnət sərinədən tökülən qandır,
Birinci imamımız Şahi-Mərdandır
İkinci imamı xəbər al deyim.

Atını minəndə yel kimi əsən,
Üç günlük yolları bir gündə kəsən,
İkinci imamdı İmamı Həsən
Üçüncü imamı xəbər al deyim.

Kərbəla dəştindən gəlmişdi meyin,
Yezidlər boynuna töküldü deyin.
Üçüncü imamdı İmam Hüseyn
Dördüncü imamı xəbər al deyim.

Bahar olcaq dağlar geyər abidin,
Din içində din bəslədik abi din
Dördüncü imamdı Zeynalabidin
Beşinci imamı xəbər al deyim.

Adları böyükdür, yolları ağır,
Bir dara düşəndə onları çağır,
Beşinci imamdı Məhəmməd Bağır
Altıncı imamı xəbər al deyim.

Dünyaya gəlibdi bir belə natiq,
Dünyanın malını yığdıq, topladıq,
Altıncı imamdı Cəfəri Sadiq
Yeddinci imamı xəbər al deyim.

Quranda yazılıb Allahül-Əzim,
David, qələm gətir dərdimi yazım,
Yeddinci imamdı Museyi Kazım
Səkkizinci imamı xəbər al deyim.

Qıl namazı, qoyma qala nə qəza,
Günahkar bəndəyə verərlər cəza,
Səkkizinci imam İmami Rza
Doqquzuncu imamı xəbər al deyim.

Nə qədər istəsən eylə sorağı,
Həqiqət övladının biridir baqi,
Doqquzuncu imam Əliyyən Taqi
Onuncu imamı xəbər al deyim.

Gözəldir, deyirlər cənnətin bağı,
Məkanı, məskəni odur oylağı,
Onuncu imamdı Əliyyən Nağı
On birinci imamı xəbər al deyim.

Səhər-səhər dan yelləri əs bəri,
Adil olan möminləri kəs bəri,
On birinci imam Həsən Əsgəri
On ikinci imamı xəbər al deyim.

Məmmədsöyün deyər tamamdı, tamam,
Yetişsin dadına çağır hər zaman,
On ikinci imam Sahib əl Zaman
Al cavabın sən də razı qal deyim.

Axund Əli gördü ki, Məmmədsöyün hər şeyi olduğu kimi dedi. Qardaşına razılığını bildirərək bunları haradan öyrəndiyini soruşdu və yenə də sual verdi. İndi de görüm, imamlardan hansı daha hörmətli və şərəfətlidir?

Məmmədsöyün fikirləşmədən məclisdəkilərə üzünü tutub şeirlə belə cavab verir:

Gözüm açdım mayıl oldum ümmana,
Ədası nur, cəzrəsi nur, sağı nur.
Altmış altı şam yanar onun içində
Çırağı nur, piltəsi nur, yağı nur.

Bilmək olmaz nədir onun binası,
Haqq yanında qəbul olub duası,
Qönçəsi, məhbubu, tər şamaması
Bağçası nur, bağbanı nur, bağı nur.

Məmmədsöyün ol Xudadan bir dilər,
Talib olan Xudasından bir dilər,
On iki imam şərəfətdə birdilər
Əbrəhi nur, ruhları nur, saqi nur.

Axund Əli gördü ki, həqiqətən də Məmmədsöyün imamlar haqqında hər şeyi yerbəyer söylədi. Dedi ki, indi sənə bir sual da verəcəm. De görüm, dünyada səxavətli, güclü və ədalətli kim olub?

Məmmədsöyün cavab verir.

Səxavətdə hatəm, cəngidə Rüstəm,
Ədalətdə Nuşirəvanı deyərlər.
Dünyaya səs saldı səddi İskəndər
Hikmətdə Süleymanı deyərlər.

Gecə-gündüz qaldım dadi-fəryadda,
Barilahım bizi yandırma odda,
Səxavətdə, şücaətdə, qeyrətdə
Şiri Yəzdan Mürtəzanı deyərlər.

Mürtəza dəstiylə badə yetişər,
Onu içən hər murada yetişər,
Yoməl qiyamətdə dada yetişər
O Məhəmməd Mustafanı deyərlər.

Gecə-gündüz çağırdığım ərənlər,
Eşqin badəsini dolu verənlər,
Qohum-qardaş, eşidənlər, görənlər
Bir gün Məmmədsöyün hanı deyərlər.

Axund Əli doğrudan da Hatəmin dünyada ən səxalı adam olduğunu təsdiqləyir və deyir ki, indi sən mənə de görüm, Salman oduna gedəndə onun başına nə işlər gəlir?

Məmmədsöyün cavab verir:

Ərzinadan çıxanda balta götürdü,
Salmanın oduna getdiyin deyim.
İstidən Salmana su vacib oldu
Sərində qəzalar ötdüyün deyim.

Salman suya girib rəxti buraxdı,
Minacat eylədi haqqa düz baxdı,
Kükrəyib meşədən bir aslan çıxdı
Xırxanın üstündə yatdığı deyim.

Yəqin bil ki, göydə bir Allah haxdı,
Orada gətirdi Salmanın baxdı,
Vilayət sahibi bir atlı çıxdı
O atlıya niyaz verdiyin deyim.

Əli dedi: – Yaxşı de görüm, atlı niyazı alıb nə dedi
getdi?

Məmmədsöyün deyər, dağda qar idim,
Alma idim, heyva idim, nar idim,
Yetmiş ildə səndən qabaq var idim
İl gəlib aradan ötdüyün deyim.

Əli öz-özünə onun məharətinə və hazır cavab olma-
ğına heyran qalıb dedi: – De görüm, Məhəmməd pey-
ğəmbər Meraca neçə dəfə getdi və namaz neçə rükətdir?
Məmmədsöyün belə cavab verir:

Aşiqi yoluynan arifi-aqıl
Peyğəmbər Meraca dörd dəfə getdi.
Otuz altıynan cəm olundu on yeddi
Xəstə dilim bu yollara bələddi.

Əli ağsaqqalların üzünə baxıb təəccübləndi və çox sağ ol dedi. Sonra yenə soruşdu. De görüm Haqq birinci kəlməsində nə dedi, ortaya nə gətirdi, Məhəmməd peyğəmbər Haqqə nə dedi?

Məmmədsöyün cavab verir:

Haqdan peyğəmbərə yetişdi salam,
Gəldi şirin-şirin qoyuldu təam,
Peyğəmbər ərz etdi, ya Qibleyi-aləm
Yalnız təam yemək çox əziyyətli.

Əli cavabdan məmnun olub soruşdu. Peyğəmbər Hatifdən nə eşitdi və onun sədası haraya yetişdi?

Hər yandan səs gəldi o Məhəmmədə,
Məscidi Ələqsaya yetişdi səda,
Mustafa ərz etdi, ya Bari-Xuda
Bu nə qurğu, bu nə fəzilətdi.

Əli yenə soruşur. De görüm, Suludin nəçədir və nəçə mələykə onu bilməyib keçmişdir?

Quranda yazılan Suludin beşdi,
Üç mələk müqərrəm bilmədi keçdi,
Fərmanı, arzusu Haqqə yetişdi
Həbib elm bağbanı ərsə zinətli.

De görüm Məhəmməd peyğəmbər təamı kimlə yedi,
təamın yanından nə götürdü və təamı yeyən necə adam
idi?

Pərdeyi hicabətdən bil, bir dəst gəldi,
Təamı yedilər almanı böldü,
Nütvəsi, xilqəti, zətı gözəldi
İnan bu sözlərim bil həqiqətdi.

Əli yenə soruşdu. De görüm, o barigaha kim gəldi,
Haqqa nə deyib təvəqqe eylədi və bu zaman peyğəmbər
nə ilə məşğul idi?

Nuri rəhmətullah aldı dəstəməz,
Yüz iki rükət buyurdu namaz,
Barigaha yetişdi o Xıdır Elyaz
Dedi Xudaya, təvəqqem Hümbətədi.

De görüm, Məhəmməd peyğəmbər Meracdən qayı-
danda nəyi oxudu və məleykələr nə eylədi?

Əşrəfi məxluqat, aləm sərvəri,
Oxudu təşəütü qayıtdı geri,
Huri-qılman, mələk, neçə min pəri
Əmr eylədi Haqq göyləri bəzətdi.

De görüm, peyğəmbər geri qayıdanda onun yolunu
nə kəsdi və Məhəmməd peyğəmbər nəyi atdı?

Bağışlandı hümbətlərin günahı,
Şadi-xürrəm oldu islam pənahı,
Bir ər tutdu peyğəmbər gələn rahi
Mustafa görəndə xətabın atdı.

Yaxşı, de görüm, peyğəmbər Meraca gedəndə hansı
atı minmişdi, atının adı nə idi, oradan bizə lazım olan nə-
yi gətirdi?

Peyğəmbər minmişdi bil Rəf-Rəf atı,
Xaliqi Ləmyəzəl verdi baratı,
Gətirdi oradan somu-salatı
Üç hissəni qoydu birini gətirdi.

Əli dedi: Çox gözəl, Məhəmməd Məkkəyə qayıdan-
da məxluqat yığılıb ziyarətin qəbul olsun dedi. Onların
içində kim idi ərşdə böldüyü almanı və əlinin üstünə dü-
şən düynü göstərdi?

Barigaha yetişdi Əliyyül Əzim,
Dedi Meracın qəbul olsun, əmim!
Göstərib almanı etdi təəssüm
Buyurdu bu nə əcəb ziyarətdi.

Şairin sinəsi haqq bazarıdır,
Dediyi kəlmələr ləl, mirvaridir,
Alimin elmiylə helmi yarıdır
Hədyan, həcv demək bekar söhbətdi.

Məmmədsöyün deyər, vardı kamalım,
Vacibdir ustaddan kamil dərş alım.
Dərş aldım, öyrəndim oldu öz malım
Məndən ustadlara nəf rəhmətdi.

Hamı Məmmədsöyünün məharətinə heyran qaldı.
Axund Əli İsfahandan gətirdiyi qızıl saati qolundan açıb
Məmmədsöyünə hədiyyə etdi və çox sağ ol dedi. Məmmədsöyün razılığını bildirib qardaşına dedi: – İndiyədək sən mənə suallar verdin, mən cavab verdim. İndi isə İsfahanda oxuyan bir din əhli kimi səndən bir neçə şey soruşuram. Cavab ver:

Qadiri-Allaha şikayətim var
Qəmli leşkər hücum etsə nə deyim?
Bu dünyada gizli olan günahım
O dünyada aşkar olsa nə deyim?

Bir ağrı ki, başdan gələndə cana,
Əcəl gələr, ömür gedər bəd fəna,
Əzrayıl xışm ilə duranda yana
Hirslənib gürzünü çalsa nə deyim?

Qadir Allah rəhm eyləsin naçağa,
Qoyun necə tab gətirir bıçağa,
Qoyarlar məzara, bükərlər ağa
Nəkrayıllar sual etsə nə deyim?

Duam gedib Haqq divana yetməsə,
Həmdə surəm qəbul olub, ötməsə,
Şiri Yəzdan harayıma çatmasa
Qorxudan rəngim saralsa nə deyim?

Məmmədsöyün, əl çək dünya bəhsindən,
Dərs alıbdı Əlif, Beydən, Yasindən,
Nəkrayılın qeyli-qallı səsindən
Məzar qızıb, odnan dolsa nə deyim?

Məmmədsöyün sözünü tamam edib Axund Əliyə deyir ki, bir-iki kəlmə də oxuduğun Qurandan soruşacam.

Səndən xəbər alım, əyləşən alim,
Xəlləqül aləmin namı neçədi?
Yüz on dörd surədən ibarət olan
Quranın içində “mim”i neçədi?

Cəmi müsəlmanlar ona baxırlar,
İslam olan əziz tutub oxurlar,
Mən bilmirəm, məndən xəbər alırlar
Quranın içində “nun”u neçədi?

Məmmədsöyün deyər, dürüst bax indi,
Deməynən ki, bir gədədi toxundu.
Osman yazdı, cəm eylədi oxundu
Quranın içində “sin”i neçədi?

Axund Əli qıfıləndə belə cavab verir. Osmanın yazdığı Quranda 200 beyk “Mim”, 6 beyk 560 “Nun” və 4 beyk 490 “Sin” vardır. Xəlləqül aləmin də 101 adı var.

Beləliklə, məclis əhli razı halda hərə öz evinə gedir.

Aylar, illər keçir 1880-ci ilin yay fəsli gəlir. El-oba ot biçininə hazırlaşır. Bir gün səhər tezdən Məmmədsöyün yuxudan qalxıb arvadına deyir:

– Arvad bu gecə mən bir yuxu görmüşəm. Günün çeşt vaxtında mən dünyamı dəyişəcəm.

Məmmədsöyünün arvadı gözəl-göyçək, sədaqətli, hər şeyin yerini bilən və məclislər yaraşığı imiş. Məmmədsöyünə təsəlli vermək üçün, a kişi sən nə danışırısan, yuxuda ölmək çox yaşamaq deməkdir, camaat ot biçməklə məşğuldur, bir camaata bax, dur get evin arxasında olan biçənək yerinə bax gör biçiləsidirmi? Mən də çörəyi bişirib gələcəyəm – deyir.

Məmmədsöyün arvadın dediyini eşidib gedir. O bir daşın üstündə oturub arvadının gəlməyini gözləyir. Elə bu vaxt öz dediyi kimi çeşt vaxtı imiş. Daşın altından bir ilan çıxıb onu çalır. İstəyir ki, durub evə getsin arvadı gəlib çıxır. Ərini ilan vurduğunu bilib, səs-küy salır. Camaat toplaşanda artıq gec olur. Nə tədbir görürlərsə faydası olmur. Bu məqamda Məmmədsöyün yanındakılara deyir. A bala, biriniz kağız-qələm götürün, ürəyimə bir söz gəlib, onu deyim yazın sonra gec olar.

Deyilənə görə onun oğlu Xəlil şairin son sözünü belə yazır. Bu şeiri son məqamda arvadına deyibdi.

Leyli kimi vədə verdin gəlmədin,
Məcnun kimi saldın dağlara məni.
Bədəsil xoryadtək bağban eylədin
Qoymadın bağçana, bağlara məni.

Zimistanda, hər baharda, hər yayda,
Hər saatda, hər həftədə, hər ayda,
Hər şivəndə, hər ağıda, hər vayda
Həmişə qatgınan ağılara məni.

Məmmədsöyün deyər, qurban, yar sənə,
Sağlığında verdim ixtiyar sənə,
Mən ölürəm vəsiyyətim var sənə
Öz əlinlə бүkdür aqlara məni.

Bu qoşmanı deyəndən sonra Məmmədsöyün gözlərini əbədilik yumur. El-oba yığışıb şairi son mənzilə yola salırlar. Şair Məmmədsöyünün qəbri Göyçə mahalında Basarkeçər rayonunun Daşkənd kəndində el qəbiristanlığındadır.

Allah rəhmət eləsin!

*“Göyçə mahalının tarixindən yarpaqlar”
adlı əlyazmasından, Bakı, 2001-ci il*

MƏMMƏDHÜSEYN DAŞKƏNDLİ

Göyçə diyarının Daşkənd kəndində doğulan Məmmədhüseyn (1800-1884) XIX yüzildə çox yüksək bir məqama çatan Göyçə aşiq məktəbinin yetirməsidir. Məmmədhüseyn həm öz müasirlərinin saz-söz məclisində, həm də Qafqazın və ümumiyyətlə, Yaxın Şərqi söz ustalarını öyrənə-öyrənə özü də dövrünün kamil bir sənətkarı kimi yetişmişdir.

Məmmədhüseynin fitri istedadı, bədahətən söz demək məharəti onu aşiqsevərlər arasında şöhrətləndirmiş, Daşkəndli şair Məmmədhüseyn kimi məşhurlaşdırmışdır.

Məmmədhüseyn aşiq şeirinin, demək olar, əksər şəkillərindən istifadə eləmiş, aşiq şeirinin kamil nümunələrini yaratmışdır. Məhz buna görə də Məmmədhüseyn aşıqlar arasında şair kimi daha çox tanınmışdır. Sənətsəvərlər, adətən, hər bir sənətkarda bir keyfiyyət arayıb tapır, ona üstünlük verirlər. Məmmədhüseynin ifaçılıq və ya hava bəstələmək məharəti haqqında əlimizdə tutarlı bilgi olmasa da, az-çox qalan şeirləri onun şairlik istedadını üzə çıxarır və onu yaşadır: “Oyanmaz” gəraylısı, “Yəni nə” qoşması, “Neylərəm”, “Olmasa” divaniləri, “Bir üz” təcnişi, bir sıra qıfılbəndləri aşiq şeirinin nadir inciləri özünü yaşatmaqdadır. Bu şeirlərin dərin məzmunu, zəngin dili və ifadə xüsusiyyətləri göstərir ki, Məm-

mədhüseyn dövrünün müəyyən təhsil görmüş şəxsiyyəti olmuşdur:

Kamil ovçu idim mən bu məkanda,
Muştağam gəzirəm de bir üz, bir üz.
Şadıkam olmadıq fani cahanda,
Fələk, mənim ilə de bir üz, bir üz.

Təcnisdə tutarlı fikir söyləmək çətin olduğu halda, Məmmədhüseyn sözdən məharətlə istifadə edərək düşündürücü və yaddaqalan fikirlər söyləyə bilmişdir.

Məmmədhüseynin gəraylılarında söz bulaq kimi nəğmə oxuya-oxuya axıb gedir:

Yönü bəri baxan dağlar,
Yatıb oyanmaz-oyanmaz.
Üstündəki ağır ellər,
Yatıb oyanmaz-oyanmaz.

El şairinin “Yəni nə” qoşması aşiq şeirinin nadir nümunələrindəndir. Burdakı ifadələr də, sözlərin düzümü də bu gün də yenidir:

Ağıl qumaş deyil kimsənə satmaz,
Əsli comərd olan zikirsiz yatmaz.
Gedən getdi, birdə geri qayıtmaz,
Dalısınca peşman olmaq yəni nə?

Məmmədhüseyn deyər: söhbət dəmində,
Bərabərin yoxdu ruyi-zəmində.
Urfan məclisində, söz var çəmində,
Hərcay deyib danışmağın yəni nə?

Məmmədhüseyn əbədi irsi həm öz dövründə, həm
də sonrakı aşiq yaradıcılığına təsiri aydın sezilir, onu xə-
ləfləri böyük ustad kimi xatırlayırlar.

***“Aşıqlar” I kitab,
Bakı, “Səda”, 2004, səh.279-280***

Azad Nəbiyev,
filologiya elmləri doktoru, professor

ŞAIR MƏMMƏDHÜSEYN
(1800-1841)¹

Şair Məmmədhüseyn (1800-1841) əslində təpədən-dırnağa qədər xəlqi el sənətkarıydı. Yazı-pozu bilmirdi, mədrəsə təhsili görməmişdi, bədahətən söz qoşub düzürdü. Qəddi-qamətli, bir az qürurlu, bir az da təkəbbürlü və utancaq idi. Gözəl saz çalması vardı, amma Göyçədə onun sazla oxuduğunu görən olmamışdı. Aşıq şeirinin müxtəlif şəkillərində söz qoşar, el içində gəraylı, qoşma, təcnis ustası kimi tanınardı. Gəraylıları emosional, insanı düşündürən idi:

Gül bağçadan boylanar yar,
Boyuna qurban mən olum.
Özün Gülzar, elin gülzar,
Hüsnünə heyran, mən olum.

Ağladarsan, ağlat özün,
Çağladarsan, çağlat özün.
Dağladarsan, dağlat özün,
Sinəsi al qan, mən olum.

¹ **Redaktordan:** Məqalədə şairin vəfat tarixi doğru qeyd olunmayıb.

Məmmədsöyün səndən doymaz,
Özgələrə məhəl qoymaz.
Əzabını əzab saymaz,
Tək sənə mehman mən olum.¹

Şair Məmmədhüseynin divaniləri, təcnisləri, qoşmaları əslində onun xalq şeiri üslubunda bədahətən söz qoşan el şairi olduğunu göstərir.

***“Göyçə aşığı məktəbi” (IV məqalə),
“Bakı Universitetinin xəbərləri”
(Humanitar elmlər seriyası),
№3, 2005. səh. 34***

¹ “Sazlı-sözlü Göyçə”, toplayıb tərtib edəni və ön sözün müəllifi İslam Ələsgər, Bakı, 1999, səh.31-32

ŞAİR MƏMMƏDHÜSEYN

XIX əsr Göyçə aşığıları və el şairləri içərisində seçilən görkəmli sənətkarlardan biri də şair Məmmədhüseynidir. Onun Göyçə ədəbi mühitinin zənginləşməsində özünəməxsus xidmətləri olmuşdur. El şairi kimi fəaliyyət göstərən Məmmədhüseynin yaradıcılığı o qədər güclü təsir imkanlarına malik olmuşdur ki, özü şəxsən aşıqlıq etməsə də, onun sözlərini bütün Göyçə aşığıları öz repertuarlarının tərkib hissəsi kimi aktiv şəkildə istifadə etmişlər. Bu mənada onun yaradıcılığı XIX əsr Göyçə ədəbi mühiti üçün ciddi bir qaynaq rolunu oynamışdır. “Onun dillər əzbəri olan qoşma, gəraylı, tənris, divani, müxəmməs və deyişmələri yeni yaradıcı qüvvələrin yetişməsinə əvəzsiz təsir göstərmişdir”.¹ Şair Məmmədhüseyn (Məmmədhüseyn Həsən oğlu Novruzov) 1800-cü ildə Göyçə mahalının Daşkənd kəndində yoxsul kəndli ailəsində dünyaya gəlmişdir. O, heç bir təhsil almamışdır. Şairin böyük qardaşı Əli İsfahanda ruhani təhsili almışdır. Rəvayətə görə, Məmmədhüseynin atası dülgər olsa da, bütün varlığı ilə aşiq sənətinə bağlanmışdı. Deyilənlərə görə, Məmmədhüseynin şair olmasına atasının təsiri az olmamışdır.

Şair Məmmədhüseyn sinədəftər olub. “Məmmədhüseyn saz çalsa da (dəqiq deyil – seçmə İ.Ələsgərindir), xalq arasında aşiq yox, şair kimi tanınmışdır. Yazı-pozu

¹ Ziyəddin Məhərrəmov. “XX əsr Göyçə aşiq mühiti”, Bakı, 1997, səh.14

bilməyən şairin əsərlərinin böyük bir qismi unudulmuşdur. Əldə edilən şeirlər içərisində qoşma, gəraylı, tənris və s. göstərir ki, o, aşiq şeirinin müxtəlif şəkillərində çox gözəl sənət inciləri yaratmışdır. Şairin “Neylə-rəm”, “Yəni nə”, “Yatıb oyanmaz, oyanmaz” rədifli şeirləri aşıqlarımızın dillərinin əzbəri olmuşdur. Şair Məmmədhüseyn 1884-cü ildə öz doğma kəndində vəfat etmişdir”¹

Şairin ölümü haqqında xalq arasında belə bir rəvayət var. Deyilənə görə, şair ölümünü qabaqcadan hiss edibmiş. Odur ki, ailə üzvlərini, qohum-əqrəbasını çağırırdır qabaqcadan deyir ki, mən öləcəyəm. Ölümümə səbəb ilan olacaq. Belə də olur. Bunu şairin “Olmasa” rədifli divanisində də görmək olar:

Bəzirganlar yük bağlamaz gər xiridar olmasa,
Naməşhur qalmaz dünyada zatında zar olmasa.
Səng ilə xanə yaparsan çöl-biyaban səhrada,
Taparsan qəflət yuxusun əgər şahmar olmasa.

Şair Məmmədhüseyn XIX yüzillikdə yaşayıb-yaradan Göyçənin el sənətkarları arasında sayılıb-seçilən el şairlərindən biri olub, yaradıcılığının tam olmasa da, xeyli hissəsi toplanıb yazıya alınmışdır. Böyük şairin yaradıcılığında klassik ənənələr (məhəbbət lirikası, təbiət təsviri və b.) öz əksini tapmışdır. El sənətkarının yaradıcılığında dini şeirlər də az deyil.

“Şair Məmmədhüseyn saz havalarına, saza yaxşı bələd olsa da, heç vaxt aşıqlıq etməmişdir. Yalnız telli

¹ İslam Ələsgər, “Sazlı-sözlü Göyçə”, Bakı, “Azərbayc”, 1999, səh.28

sazın sirli ahənginə uyğun bədahət imkanlarını birə-beş artırıb, bir-birindən dəyərli söz inciləri yaratmışdır. Şeirlərindən göründüyü kimi, olduqca təbli, coşqun, dərin zəkali şair olmuşdur. Məmmədhüseyn dövrünün aqıl, kamil, dünyagörmüş sənətkarı, elmlı, bilikli, dərin zəkali, güclü hafizəyə malik sənət adamı kimi şöhrətlənmişdir. Şair Məmmədhüseynin Kalvayı Məhəmməd, Kalvayı Əsəd, Əbülfət, Əli, Xəlil adlı beş oğlu olmuşdur. Böyük sənətkar müqəddəs Kərbəlanı oğlu Məhəmmədlə birgə ziyarət etmişdir. Deyilənə görə, uca boylu, qədd-qamətli, iri gövdəli adam olub. Qalın çatma qaşları ona xüsusi yaraşıq, müdriklik verib. Əkinçiliklə, maldarlıqla məşğul olub. Aşığın kiçik oğlu Xəlilin Süleyman (1898-1968) adlı oğlundan olan Abbasəli (1914) və Novruz (1923) qardaşları saz-söz dünyamızın mahir ifaçısı, ustad aşığı kimi ad-san qazanmışdır”.¹

Şairin kötücələrinin bəzilərinin hazırda aşıq sənəti ilə məşğul olmaları haqqında da məlumatlar vardır. “Şair Məmmədhüseyn insani keyfiyyətlərin yüksək bədii dillə tərənnümünə xüsusi fikir verən bir sənətkar olmuş, şeirlərində orijinal ifadələr, atalar sözü və aforizmlər işlətməyə daha çox diqqət yetirmişdir. “Yəni nə” rədifli qoşmasındakı “Namərd ilə ülfət qılmaq yəni nə?”, “Müxənnətlər yaxşı gündə dost olur”, “Həqiqət şərti ilə baxginən sözə”, “Ağıl bir qumaşdır kimsənə satmaz”, “Əsli comərd olan zikirsiz yatmaz”, “Gedən getdi daha geri qayıtmaz” kimi misralarını nümunə göstərmək olar. Şair Məmmədhüseynin yaradıcılığı XX əsr Göyçə ədəbi mühitini Molla Şəfi qızı Başxanım, Aşıq Savad, Aşıq Nəcəf,

¹ Tərən Göyçəli, “Göyçə aşıq məktəbi”, Bakı, “Göytürk”, 1998, səh.28

Həsən Xəyalli, Aşıq Alqayıt, Aşıq Hacı, şair Fəzi, Şiruyə, Coşqun Ağababa və digər el şairlərinin sənət yolunu işıqlandırmış, doğma kəndi Daşkəndin adını saz və sözlə əbədləşdirmişdir”.¹

İ.Ələsgər şairin “Ağrı dağı”, “Deyərlər”, “Xəbər al, deyim”, “Məni”, “Yəni nə” qoşmalarını, “Mən olum”, “Yatıb oyanmaz, oyanmaz” rədifli gəraylılarını, “Ay ana-ana”, “Ha yana-yana”, “Yar, sana məni” təcnislərini, “Bax”, “Gəlmədi”, “Neylərəm”, “Olmasa” divanilərini nəşr etdirib.²

Təbii ki, əldə olan bir neçə şeir Məmmədhüseyn yaradıcılığını tam əks etdirmir. Amma elə şeirlərin özündən də onun möhtəşəm sənətkar siması aydın şəkildə görünür. El şairi Məmmədhüseynin yaradıcılığının əsas istiqamətini təşkil edən ələvi şeiri təkcə Göyçədə deyil, Azərbaycanın bütün şiə, tərəkəmə-elat mühitlərində geniş yayılmışdır. Bu el şairi pirinin Əli olduğunu göstərərək ondan imdad istəyir:

Çağırram pirim Əlini,
Ağamdan imdad istərəm.
Cəbrayılın şapərini,
Atandan imdad istərəm.

Yas mərasimlərində və İmam Hüseyn təziyələrində şairin sözləri molla və mərsiyəxanların repertuarının aktiv hissəsini təşkil edir. Məsələn, “Xəbər al, deyim” şeiri bu qəbildəndir:

¹ Ziyəddin Məhərrəmov. “XX əsr Göyçə aşığı mühiti”, Bakı, 1997, səh.14-15

² İslam Ələsgər, “Sazlı-sözlü Göyçə”, Bakı, “Azərənəşr”, 1999, səh.28-37

Qoç iyidlər mindi ərəb atını,
Axırı nə oldu, xəbər al, deyim.
Birinci imamım Şahi-Mərdandı,
İkinci imamım xəbər al, deyim.¹

Bu qayda ilə 12 imamın adı sıralanır və hər birinin adına bir bənd şeir bağlanıb. Müqəddəs şəxsiyyətlərin adını sözdə əbədləşdirmək əski bir ənənədir və bizim türk xalq poeziyamızda da bunun qədim kökləri vardır. Bu mənada türk xalq sufizminin Tanrıda, Xızırda reallaşan poetik ifadəsi islam epoxasında Həzrət Əlini və Məhəmməd Rəsuləleyhissəlamı tərənnüm edir; bir növ əski məzmun yeni formada və təbii ki, islami dəyərlərin də poeziyaya eskolasiyası ilə təkrarlanır:

Ey könül, qafil olma,
Əliyyi-imrana bax:
Məhəmməd şəninə gələn,
Ayeyi-Qurana bax.

Əlinin Məhəmməddən öncə gəlməsi (şeyrin misralarına bax) türk sufizminin Ələvi və Bəktəşi təriqətləri üçün spesifik bir hadisədir. Çünki bu təriqətin fəlsəfi əsaslarına görə Tanrıya gedən yol öncə Həzrət Əlidən və sonra Məhəmməddən (r.ə.) keçir:

Gəl, biçərə Məmmədsöyün,
Haqqı, mövlanı tanı.
Habil öldürdü Qabili,
Eylədi nahaq qanı.

¹ İslam Ələsgər, “Sazlı-sözlü Göyçə”, Bakı, “Azərneşr”, 1999, səh.29

Ol xudadan əmr olundu,
Qopdu Nuhun tufanı.
Gəmisinə nicat verən,
Ol Şahi-Mərdana bax.

İkinci misra şairin yəqin ki, Göyçədə mövcud olmuş sufi ordenə mənsubluğunu bildirir. “Günah və cəza” binar oppaziyası türk davranışının stereotipləşmiş elementi kimi din tarixinin poetik təsvirində özünü büruzə verir. “Şahi-Mərdan”ın Həzrət Əlinin adlarından və daha doğrusu epitətlərindən biri olması məlumdur. Onun Nuhun gəmisini xilas etməsi isə şeir mətninin məlumatından aydın görünür. Amma nəzərə alsaq ki, “Şahi-Mərdan”da reallaşan və ya ona transformasiya olunan əski türk hami ruhu, xilaskar Tanrı inamı Nuhun tufanından öncə də mövcud olub, onda bu “anoxroniz”min mənası da anlaşılar. Digər tərəfdən sufi təliminə görə, ruhlar dünyaya gəlməmişdən öncə Tanrı dərgahında bəzmi-ələstə mövcud olurlar. Məhz Ələsgərdə “Ələstdən bəli deyən” Əlinin ruhu və bu sakral qüdrəti Nuhun gəmisinə nicat verir. Bütövlükdə şairin poeziyasında Həzrət Əlinin tərənnümü mühüm yer tutur. İ.Ələsgərin nəşr etdirdiyi “Gəlmədi” rədifli divanı da bu silsiləyə daxildir. Qeyd edim ki, bu şeirin rədifi “Ya Əli” olmalıdır. Çünki şeirin məzmunundan da bu anlaşılar. Görünür, sovet dönəmində ateist kommunist ideologiyası hakim olduğundan dini elementlərin “təmizlənməsi” prosesində şeir bu şəkə salınmışdır. Şeirin rədifi uyğun hecalı sözlə əvəzlənmiş və bu yolla açıq-aydın dini şiəliyi işarələyən Həzrət Əli adı mətndən çıxarılmışdır.

İki aləmin günəşi,
Şahi-cahan, ya Əli!
Dolandı gəc irəftar,
Keçdi dövrən, ya Əli!
Mən ki, sənin aşiqinəm,
Müştağam didarına;
Halım oldu yen¹ pərişan,
Mərdi-meydan, ya Əli!

Aləm olub zimipərəst,
Heydəri Səfdər hanı?
Xeybərin qalasın alan,
Fəth edən bərbər hanı?
Düldül, Zülfüqar sahibi,
Ağeyi-Qənbər hanı?
Bir adı Şahi-Qəşəmdi,²
Şiri-yəzdan, ya Əli!

Gəl biçarə Məmmədsöyün,
Gör sənin halın nədi;
Zəlil qoydun dini-İslamı,
Kafərin əlindədi;
Mən ki, sənin müztərinəm,
Tərifin dilimdədi;
Müşkülləri həll eyləyən,
Dərdə dərman, ya Əli!³

¹ yenə

² İslam Ələsgərdə “Qəşəmşəm”

³ İslam Ələsgər, “Sazlı-sözlü Göyçə”, Bakı, “Azərbayt”, 1999, səh.35-36

Əski türk şeir ənənəsi, Dədə Qorqudun poetik nəfəsi şairin etnik-milli ruhu yaşadan poeziyasının nüvəsini, mayasını təşkil edir:

Qarşı yatan qarlı dağlar,
Yatıb, oyanmaz, oyanmaz.
Üstündəki ağır ellər,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.¹

Şeirdə “o” əvəzliyi də məhz “ol” şəklində (ol xudadan əmr olundu”; “ol Şahi-Mərdana bax”) yalnız sakral subyektə aid olduğu zaman işlənir. Bu elementin üzərində təhlili dərinləşdirmək də mümkündür. Öncə bu tipli mətndə arxaik elementlərin saxlanması başlıca səbəbinin də məhz Tanrı adı ilə bağlılıqda axtarmalıyıq. Adətən sakral mahiyyətli mətnlər mühafizəkar şəkildə qorunduğundan onlarda arxaik elementlər də üstünlük təşkil edir. Bu keyfiyyət magik, mistik-dini və bu qəbildən olan mətnlərin əksəriyyətinə aiddir. Ona görə də əski mədəniyyəti və ümumiyyətlə keçmişə öyrənmək üçün bir növ üzərində “yasaq pərdəsi” olan teoinformativ mətnlərə üstünlük verilməlidir.

Böyük istedad sahibi, vergili el şairi Məmmədhüseyn özünü son dərəcədə təvazökarlıqla təqdim edir:

Məmmədhüseyn qəflətdəydi,
Səda gəldi guşinə.
Yüz iyirmi dörd min nəbi,
On iki imam beşinə²

¹ Tərlan Göyçəli, “Göyçə aşiq məktəbi”, Bakı, “Göytürk”, 1998, səh.28-29

² Peşinə

Yoxsulların qaydasıdır,
Dolanar var başına.
Hər kəsin ki, dövləti var,
Varına baş endirər.

Məmmədhüseynin şairliyi haqq vergisidir, Tanrıdan gəlmiş sədadır. Dərviş haqqə can atır, haqqə çatan isə onda fəna olur. Digər tərəfdən isə sonuncu iki misrənin “ağac bar gətirəndə başını aşağı salar” kimi xalq deyəmi ilə izahı vardır.

“Qırmızı” rədifli divanisinin də əsas mövzusu Həzrət Əlinin tərifidir:

Dost mənə bağ bəslədi,
Bağı gülşən qırmızı.
Ağ əllərə, əlvən həna,
Yaxıbdır qan qırmızı.
Sövdəgərsən de qiymətin,
Müştəriyəm mən sana.
Sərrafıyam, sat alım,
Ləli mərcan qırmızı.

Tanrı sevgisinin (ilahi eşqin), aşiq-məşuq münasibətinin sövdəgər və müştəri (satıcı və alıcı) işarələri ilə verilməsi (ləli-mərcanın keyfiyyətini müəyyənləşdirən sərrafın, başqa sözlə dərvişin Tanrıya münasibətinin) sufi aşiq poeziyası üçün xarakterik elementlərdir.

Kufa xalqı beyhəyalar,
İmam üstə gəldilər.
Onlar Kufda qərq oluban,
Həqqi dildən saldılar.

Kərbalada dava düşdü,
Tamam şəhid oldular.
Qan dəydi üzəngiyə,
Oldu meydan qırmızı.

Bütləri Əli qırdı,
İbrahim yanmadı nara.
Oğlunu bıçaq kəsmədi,
Götdü çaldı mərmərə.
Cəbrayıl bir qoç gətirdi,
İsmayıl peyğəmbərə.
Ol səbəbdən al geyindi,
Şahi-Mərdan qırmızı.

Gəl, biçarə Məmmədhüseyn,
Bir neçə tu söylədi.
Axdı-axdı eynim yaşı,
Üzündən arx eylədi.
Yeddi qat yer, yeddi qat göy,
Xudam ki, xəlq eylədi.
Bir gün çıxdı qəsridən,
Oldu cahan qırmızı.¹

Şeir in üst qatı tamamilə islami mahiyyətlidir. Alt qatı, mifoloji arxetipi isə oğuz mifoloji dünya modelini əks etdirir. Burada diqqəti çəkən məsələ Həzrət Əlinin qırmızı geyinib taxta çıxması ilə qırmızı günün (Günəşin) çıxmasının semantik paradigma yaratmasıdır. Həzrət Əlinin Günəşi simvolizə etməsi mifoloji oğuz geneolo-

¹ Tər lan Göyçəli, “Göyçə aşiq məktəbi”, Bakı, “Göytürk”, 1998, səh.33-34

giyasında Oğuzun böyük oğlu Gün Xana (Gün Tanrıya) olan inamın transformativ törəməsidir. Əski türk mifoloji görüşlərinin, dini və fəlsəfi dəyərlərin poeziyada belə yüksək sənətkarlıqla ifadəsi məhz Göyçə aşığı mühitinə xas xüsusiyyətdir. Müşahidələrimiz də təsdiq edir ki, ən qədim oğuz etnik-mədəni dəyərlərinin qorunduğu məkan və etnik areal da Göyçədir.

Şeir mətnində işlənmiş “tu” kəlməsi də diqqəti çəkir. Çox ehtimal ki, bu söz orta əsrlər türk poeziyasında işlənmiş “tuyuq” janrının şifahi deyiliş variantıdır (dialekt formasıdır).

Şair Məmmədhüseynin yaradıcılığı müxtəlif istiqamətlərdən tədqiq üçün zəngin material verir. Çünki onda haqq vergisi var, o gizli elmlərdən halı bir şəxsiyyətdir:

Məmmədsöyün ölməklə,
Bu dünya xalı olmaz;
Dərdin demə dərdbilməzə,
Dərdindən halı olmaz;
Bu vergi haqq vergisidi,
Kimsəyə qalı olmaz;
Cəhd eləmək bica şeydi,
Baxtın bidar olmasa.¹

“Şair Məmmədhüseyn yaradıcılığı ilə Aşıq Alı yaradıcılığı arasında bir doğmalığ, ruhi yaxınlıq nəzərə çarpır. Bu doğmalığ “Ağrı dağı” şeirində aydınca hiss olunur:

¹ İslam Ələsgər, “Sazlı-sözlü Göyçə”, Bakı, “Azərbaycən”, 1999, səh.37.

Aşıq Alı:

Havalanıb ərş üzünə qalxmısan,
Dağların sultanı nər Ağrı dağı.
Bahar əyyamıdı, zimistan keçib,
Əskilməz sərindən qar, Ağrı dağı.

Məmmədhüseyn:

Bir ərzim var sənin xaki payına,
Eşit ərzi-halım sən, Ağrı dağı.
Sənə çıxan görür cümlə-cahanı,
Görünür gözümə Van, Ağrı dağı”.¹

El şairinin iki “Yaxşıdır” rədifli qoşması, “Bax” və “Qırmızı” rədifli divaniləri, “Gedər” cıgalı təcnişi, “Nə deyim?” qoşması T.Göyçəlinin kitabında nəşr olunub.²

Şair Məmmədhüseynin şeirlərinin içində ictimai motivli şeirlər də maraqlıdır. Şair belə şeirlərin birində möminlərin də yaxşı iş tutmadıqlarını dilə gətirir:

Məmmədhüseynə dövrən acı, gün acı,
Haqqın, ədalətin olduq möhtacı.
Min iş tutur məşədi, o mömin hacı,
Din-ərkan dillərdə car niyə olub?

Göyçə aşiq sənətinin Miskin Abdal qaynağından su içən, pərvəriş tapan, ucalan aşiq yaradıcılığı XIX yüzillikdə Məmmədhüseyn kimi el şairinin poeziyası ilə da-

¹ Tərən Göyçəli, “Göyçə aşiq məktəbi”, Bakı, “Göytürk”, 1998, səh.30

² Tərən Göyçəli, “Göyçə aşiq məktəbi”, Bakı, “Göytürk”, 1998, səh.31-37

ha da zənginləşdi. Şair Məmmədhüseynin XIX yüzillikdə Göyçə aşığı yaradıcılığının inkişafında xüsusi yeri vardır.

Əlbəttə, indiyə qədər mətbuatda və müxtəlif kitablarda nəşr olunmuş bir neçə şeir onun yaradıcılığının çox cüzi bir hissəsidir. Onun çoxlu dini şeirləri, mərsiyələri Şirvanda və Muğanda mərsiyəxanlar tərəfindən oxunur. Qoşmaları, təcnisləri, divaniləri, aşığıların repertuarında əhəmiyyətli yer tutur, ondan ustadnamələr söylənir. Amma bu mətnlər hələ tam toplanıb yazıya alınmamışdır. Folklor toplayıcılarımız bu məsələyə də diqqəti artırmalıdır. Məmmədhüseyn elə böyük sənətkardır ki, onun sözləri birbaşa mərasim folkloruna qarışıb; həm toy, həm də yas mərasimlərində oxunur.

***“Göyçə aşığı və el şairləri” (I cild) kitabından,
Bakı, “Səda”, 2006, səh.173-183***

**XIX ƏSR GÖYÇƏLİ EL ŞAİRİ
MƏMMƏDHÜSEYNİN DİNİ MƏZMUNLU
ŞEİRLƏRİNDƏ HƏZRƏT ƏLİ OBRAZININ
POETİK MƏNA XÜSUSİYYƏTLƏRİ**

XIX əsr Göyçə aşiq poeziyası filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayılovun müəyyənləşdirdiyi kimi, həmin mühitin tarixində intibah mərhələsidir.¹ Ümumiyyətlə, XIX əsr təkcə Göyçə aşiq mühitinin deyil, bütün Azərbaycan aşiq sənətinin parlaq inkişaf dövrüdür.

Göstərilən əsrdə Göyçə aşiq mühitinin nəhəng nümayəndələrindən biri el şairi Daşkəndli Şair Məmmədhüseynidir. Onun yaradıcılığı Aşiq Ələsgər, Aşiq Alı kimi sənətkarlara nisbətən çox az öyrənilmiş, o cümlədən az çap olunmuşdur. Şair Məmmədhüseynin tədqiqində zəhməti olan alimlər filologiya elmləri namizədi Əhliman Axundov, filologiya elmləri namizədi İslam Ələsgər, filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayılov, filologiya elmləri namizədi Ziyəddin Məhərrəmov və Tərlan Göyçəlidir.

Son dövrlərdə Məmmədhüseyn irsinə maraq artmışdır.² El şairinin şeirlərindən tərtib olunmuş “Yatıb oyanmaz, oyanmaz...” adlı kitab xüsusilə diqqətəlayiqdir.

¹ Hüseyn İsmayılov, “Göyçə aşiq mühiti: təşəkkülü və inkişaf yolları”, Bakı, “Elm”, 2004, səh.181-288

² Arzu Fikrətgızı, “Ortaq türk keçmişindən ortaqlıq türk gələcəyinə”, Bakı, “Səda”, 2005

Kitaba sənətkarın dini şeirləri, ustadnamələri, cığalı təc-nisləri, təc-nisləri, gəraylıları, müxəmməsləri, divaniləri, qoşmaları, xətgəngiləri, bağlamaları və deyişmələri daxil edilmişdir.¹

Sənətkarın yaradıcılığının nəşr tarixinə nəzər sal-saq, “Yatıb oyanmaz, oyanmaz...” kitabının əhəmiyyəti bütün aydınlığı ilə məlum olar. Belə ki, Şair Məmməd-hüseynin son dərəcə zəngin yaradıcılığının mühüm his-səsi unudulmuşdur. Tədqiqatçı İslam Ələsgər “Sazlı-söz-lü Göyçə” kitabında el şairinin 5 qoşması, 2 gəraylısı, 3 təc-nisi və 4 divanisi olmaqla cəmi 14 şeirini çap etdir-mişdir.² Bundan başqa, tədqiqatçı Tər-lan Göyçəli öz kita-bında Məmmədhüseynin 3 qoşmasını, 2 divanisini və 1 cığalı təc-nisini (cəmi 6 şeir) vermişdir.³ “XIX əsr Azər-baycan ədəbiyyatı müntəxəbatı” kitabında şairin 2 şeirinə (“Oyanmaz” və “Yəni nə?”) rast gəlirik.⁴ Vaxtilə qəzet səhifələrində (xüsusilə “Sovet Ermənistanı” qəzetində) şairin yaradıcılığına tək-tük təsadüf etmək mümkündürsə də, bir küll halına yanaşdıqda Məmmədhüseynin çap olunmuş şeirləri onun yaradıcılığının cüzi hissəsini təşkil edir. Bütün bunları nəzərə aldıqda “Yatıb oyanmaz, oyanmaz...” kitabını sənətkarın poeziyasının toplanması və çapı sahəsində hələlik böyük uğur hesab etmək olar.

Bundan əvvəl çap etdirdiyimiz məqalədə göstər-diyimiz kimi, “Şair Məmmədhüseyn qüdrətli söz sənət-

¹ Daşkəndli Şair Məmmədhüseyn, “Yatıb oyanmaz, oyanmaz...”, Bakı, “Nur-lan”, 2005

² İslam Ələsgər, “Sazlı-sözlü Göyçə”, Bakı, “Azər-nəşr”, 1999, səh.28-37

³ Tər-lan Göyçəli, “Göyçə aşiq məktəbi”, Bakı, “Göytürk”, 1998, səh.31-37

⁴ R.Həsənova və T.Əhmədov, “XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı müntəxəbatı”, Bakı, “BDU”, 1992, səh.5-6

karı idi. Onun üçün şeirdə janr və mövzu sərhədləri yox idi. O, el-aşıq poeziyasının, demək olar ki, bütün janrlarında əsl sənət inciləri, füsunkar poeziya yaratmışdır”.¹

Sənətkarın yaradıcılığının həm məzmun, həm poetik obrazlaşdırma sistemi, həm də kəmiyyət baxımından mühüm bir hissəsini dini şeirlər təşkil edir. “Yatıb oyanmaz, oyanmaz...” kitabında sənətkarın dini mövzuda “Nur”, “Qabaqda”, “Yasinə bağlar”, “Xəbər al, deyim”, “İslama vacib”, “Nə deyim”, “Haqdan peyğəmbərə salam”, “Neçədir”, “Bağışla məni”, “Vacib olundu”, “Şəriətin rəhbəri”, “İstərəm”, “Ya Əli”, “Ya Əlif-Əlif”, “Haqq vergisi” kimi on beş şeiri çap olunmuşdur.²

Şair Məmmədhusəynin yaradıcılığından Allah, onun peyğəmbəri, nazil etdiyi Quran, Həzrət Əli və başqa dini obrazlar sıx-sıx keçir. Bu obrazlar içərisində Həzrət Əlinin şəxsiyyətinin tərənnümü xüsusi yer tutur. Sənətkarın Həzrət Əliyə poetik marağı təsadüfi deyildir. Hüseyn İsmayılov bu barədə yazır: “El şairi Məmmədhusəynin yaradıcılığının əsas istiqamətini təşkil edən ələvi şeiri təkcə Göyçədə deyil, Azərbaycanın bütün şiə, tərəkəmə-elat mühitlərində geniş yayılmışdır. Yas mərasimlərində və İmam Hüseyn təziyələrində şairin sözləri molla və mərsiyəxanların repertuarının aktiv hissəsini təşkil edir. Məsələn, (Şair Məmmədhusəynin – A.D.) “Xəbər al, deyim” şeiri bu qəbildəndir:

¹ Arzu Fikrətgızı, “Ortaq türk keçmişindən ortaqlıq türk gələcəyinə”, Bakı, “Səda”, 2005, səh.49

² Daşkəndli Şair Məmmədhusəyn, “Yatıb oyanmaz, oyanmaz...”, Bakı, “Nurlan”, 2005, səh.29-46

Qoç igidlər mindi ərəb atını,
Axırı nə oldu, xəbər al, deyim.
Birinci imamım Şahi-Mərdandı,
İkinci imamım xəbər al, deyim.”¹

Göründüyü kimi, Şair Məmmədhüseynin yaradıcılığında Həzrət Əlinin bədii-əfsanəvi obrazı ələvi dini-təsəvvüfi dünyagörüşü və poeziyası ilə bağlıdır. Məlumdur ki, ələvi təriqətində Həzrət Əli çox yüksəkdə dayanan varlıqdır. Ələvilər onu ilahiləşdirmiş, əfsanələşdirmiş, ona möcüzəli sifətlər verərək Allah səviyyəsinə qaldırmışlar. Məmmədhüseynin poeziyasında da Həzrət Əli öz tarixi prototipindən daha çox əfsanəvi, ilahi şəxsiyyət kimi tərənnüm olunur. Məmmədhüseynin yaradıcılığında Həzrət Əli adına, o cümlədən onun “Şahi-Mərdan” epitetinə tez-tez rast gəlinir. Bu cəhətdən diqqəti Həzrət Əliyə həsr olunmuş şeirlər xüsusi cəlb edir. Məsələn, sənətkar “Şəriətin rəhbəri” şeirində Həzrət Əlini insanların fəryadına, dadına çatan şəxs kimi tərənnüm etmişdir:

Canişini Mustafasan, ya Əli, fəryadi rəs,
Sadiqi şəhri vəfasan, ya Əli, fəryadi rəs.
Bəs sənin günəş camalın sureyi-yasindimi,
Alimlər elm alarlar, ya Əli, fəryadi rəs.

Şövkəti ali-əbasan, şəriətin rəhbəri,
Həsən, Hüseyin babasısan, yerə qoydun şapəri.
Mən ki, sənin aşiqinəm, yada sal mən müztəri,
Nə nazəli mübtəlasan, ya Əli, fəryadi rəs.

¹ Hüseyin İsmayılov, “Göyçə aşiq mühiti: təşəkkül və inkişaf yolları”, Bakı, “Elm”, 2004, səh.253

Cəbrayıl vəh gətirdi, peyğəmbər tutdu rah,
Yetişdi ərşi zəmə, sanasanki yüzdü şah.
Buraq zilə gəldi, gedə bilməm, çəkdi ah,
Arıfdən səda gəldi, ya Əli, fəryadi rəs.

Cəbrayıl dedi, ya peyğəmbər, mehracın olsun qəbul,
Buyur gedək behişdə, elin olmasın məlul.
Bax xudanın hikmətinə, çox əcaib orda dəlil,
Zəhiri-batıl səbəbkər, ya Əli, fəryadi rəs.

Məmmədhüseyn kəmtərindi ya Abu Həsən, Abu Turab,
Ay ilə gün birləşəcək kimsə etməz onda xab.
Didəldərdən qan yaş axar olar həşti inqilab,
Fəqirlərin püşt pənahı, ya Əli, fəryadi rəs.¹

Qeyd edək ki, şeirdə işlənmiş “fəryadi rəs” ifadəsi “fəryada çat” mənasındadır. “Res” fars dilində “residən” (“çatmaq, yetmək”) sözünün kökü olub, “çat”, “yet” deməkdir. “Fəryadi rəs” – “fəryada yetiş”, “köməyə yet”, “köməyə çat” nidasını bildirib, Həzrət Əlinin məzlumların köməyinə yetdiyini, mənəvi-ruhani köməyə ehtiyacı olanların dadına çatdığını göstərir.

Şair Məmmədhüseyn şeirin birinci bəndində Həzrət Əlini “canişini-Mustafa”, “Sadiqi-şəhri-vəfa” adlandırmış, onun “günəş camalını” “sureyi-Yasinə” bənzətmiş və Əlini alimlərin elm aldığı ulu şəxsiyyət kimi vəsf etmişdir.

¹ Daşkəndli Şair Məmmədhüseyn, “Yatıb oyanmaz, oyanmaz...”, Bakı, “Nurlan”, 2005, səh.42

Həzrət Əli Məhəmməd peyğəmbərdən (s.) sonra İslam aləminin ən böyük şəxsiyyətidir. İslam dinini peyğəmbərdən ilk qəbul edən insan və ilk müsəlman qadın Məhəmməd peyğəmbərin (s.) həyat yoldaşı Həzrəti Xədicə olmuşdur. Həzrət Əli İslamı qəbul etmiş ikinci adam və birinci kişi idi. O, islamı qəbul edərkən on üç yaşında idi. Sonralar din yolunda xarüqələr törədən yenilməz pəhləvana və müdrik alimə çevrilmiş Həzrət Əli şiə sufi təriqətlərində ilahiləşdirilmişdir. Bu baxımdan, şəirdə onun “Canişini-Mustafa” adlandırılması təsadüfi deyildir. “Canişin” sözü fars dilindədir, “yerində oturan” mənasındadır. Yəni Şair Məmmədhüseyn Həzrət Əlini peyğəmbərin varisi, onun yerində oturub, islam dininin bayrağını ucalda bilən parlaq şəxsiyyət hesab etmişdir.

Sənətkarın Həzrət Əlini “sadiqi-şəhri-vəfa” adlandırması da təsadüfi epitet deyildir. “Sadiqi-şəhri-vəfa” – “vəfa şəhərinə sadıq olan” deməkdir. Burada “vəfa şəhəri” adı altında islamın ən müqəddəs dəyərləri nəzərdə tutulur. Bu, islam dini, onun Allaha vəfalı peyğəmbəri və s.-dir. Həzrət Əli islam dininin, onun peyğəmbərinin vəfalı sirdaşı olmuşdur.

Şeirdə Həzrət Əlinin sifətindəki nurun “Yasin surəsi”nə bənzədilməsi onun müqəddəsliyinə işarədir. “Yasin surəsi” dində müqəddəs Quranın qəlbi hesab olunur. Əlinin sifətindəki nurun bu surəyə bənzədilməsi onun islam dini tarixindəki möhtəşəm rolunu və Həzrət Əlinin bu dinin müqəddəsi sayılmasını göstərir.

Həzrət Əli şeirin ikinci bəndində “şövkətli ali-əba”, “şəriətin rəhbəri” adlandırılır. Hər iki epitet Həzrət Əlinin yüksək məqamına işarədir. İkinci misrada “yerə qoydun şapəri” ifadəsi Həzrət Əlinin mələk Cəbrayılın

qanadını öz qılıncı Zülfüqarla vurması əfsanəsi ilə bağlıdır. Bunun belə olduğunu şeirin üçüncü bəndi də təsdiqləyir.

Şeirin üçüncü bəndində göstərilir ki, Cəbrayıl Allahdan peyğəmbərə vəh gətirir və peyğəmbər meraca – Allahın yanına gedir. Yarı yolda onun atı Buraq getməyib dayanır. Bu an onun köməyinə Həzrət Əli yetişir.

Bildiyimiz kimi, dində peyğəmbərin göyə merac etməsi haqqında hədis vardır. Lakin yolda onun köməyinə Həzrət Əlinin çatması artıq şiə sufi təriqətlərinə məxsus əfsanədir. Şair Məmmədhüseynin şiə sufi əfsanəsindən istifadə etməsi onun şiə-sufi təriqətləri ilə bağlı olmasını göstərir.

Şeirin sonuncu bəndində Həzrət Əli “Abu-Həsən” (Həsənin atası), “Abu-Turab” (Torpağın atası) adlandırılır və qiyamət günü fəqirələrin köməyinə Həzrət Əlinin çatacağı göstərilir. Bu da öz növbəsində Həzrət Əlinin şiə-sufi təriqətlərində son dərəcə müqəddəsləşdirildiyini nümayiş bildirir.

Şair Məmmədhüseynin “İstərəm” adlı gəraylısında Həzrət Əli “pir” – “baba” adlandırılır:

Çağırram pirim Əlini,
Ağamdan imdad istərəm.
Cəbrayılın şapərini,
Atandan imdad istərəm.

Sığındım Əlitək mərdə,
Eləsin dəva dərdə.
Qul edib özün Bərbərdə,
Satandan imdad istərəm.

Əlinin Abbas balası,
Darda qalanın çarası.
Min batman Xeybər qapısı,
Açandan imdad istərəm.

Məmmədhüseynin bu çağını,
Fələk, qırma budağını.
O ağ divin barmağını,
Çatandan imdad istərəm.¹

Şair Məmmədhüseynin Həzrət Əlini özünə pir (baba) hesab etməsi göstərir ki, Məmmədhüseyn şiə-sufi təriqəti ilə bağlı sənətkar olmuşdur. “Pir” (“baba”) təriqətdə xüsusi məqamdır (ranqdır) və şiə-ələvi təriqətinə mənsub olanlar Əlini özlərinin piri – müqəddəs başçıları, şeyxləri, ulu müəllimləri, yol göstərənləri hesab edirdilər. Şeirdə şiə-ələvi əfsanələrinə birbaşa işarələr vardır. Məsələn, birinci bənddə sənətkar mələk Cəbrayılın qanadını (“şapərin”) atandan – Həzrət Əlidən imdad istəyir. Sufi əfsanəsinə görə Allahın “Sən kimsən?” sualına mələk Cəbrayılın verdiyi cavab Həzrət Əlinin xoşuna gəlməmiş və o, öz qılıncı Zülfüqarla Cəbrayılın qanadını salmışdır. Şeirdə Əli Allahın hüzurunda belə qüdrətə malik varlıq kimi vəsf olunmuşdur.

Şeirin ikinci bəndində Həzrət Əlinin özünü qul edib mənəvi dəyərlərə qurban verməsi əfsanəsinə işarə olunmuşdur. Həzrət Əli Bərbərdə özünü qul adına satmış, zülmü, haqsızlığı aradan qaldırmışdır.

¹ Daşkəndli Şair Məmmədhüseyn, “Yatıb oyanmaz, oyanmaz...”, Bakı, “Nurlan”, 2005, səh.43

Üçüncü bənddə islamın bu yenilməz pəhləvanının Xeybər qalasının qapısını qopartması hədisinə işarə olunmuşdur. Bu, tarixi hadisədir. Yəhudilərlə döyüşdə Həzrət Əli heç kəsin açmağa gücü çatmadığı qala qapısını dibindən qopardıb atmışdır.

Sonuncu bənddə onun Ağ divin barmağını qırması əfsanəsinə işarə olunmuşdur. Bu əfsanənin şiə-ələvi inanclarında xüsusi yeri vardır. Beləliklə, Məmməd-hüseyn şeirdə Həzrət Əlini imdada çatan, yol göstərən pir, Cəbrayılın qanadını vurub salan müqəddəs, özünü mənəvi dəyərlər naminə hər cür cəfalara düçar etməkdən çəkinməyən şəxsiyyət, Xeybər qalasının qapısını qoparan pəhləvan, ağ divin barmağını sındıran əfsanəvi, fövqəladə insan kimi tərənnüm etmişdir.

Sənətkarın “Ya Əli” divanisi də Həzrət Əlinin tərifinə həsr olunmuşdur. Biz bu şeirdə Əlinin əvvəlki şeirlərdən məlum olan sifətləri ilə yanaşı onun yeni epitetləri ilə də qarşılaşırıq:

Haqq talanın aslanısan,
Doğru billəm, ya Əli!
Kimsə bilməz sənin sirrin,
Sirri-cansan, ya Əli!
Qəriblərin pənahısan,
Mehribansan, ya Əli!
Abi-Kövsər saqisisən,
Həm səxasan, ya Əli!

Getdin ol Merac üstünə,
Haqqa salam eylədin.
“Sən xaliqsən, mən məxluqam”,
Ol Xudayə söylədin.

Cəbrayılə ustad oldun,
Tərifini eylədin.
Ustadlara rəhmət gəldi,
Şiri-haqsan, ya Əli!

Məmmədhüseyn sənə qurban,
Ya ərənlər sərvəri.
Fəth etdin kuhi-Puluçu,
Neçə-neçə tilsimləri.
Öldürdün Sal-saltək şahı,
Aldın o Şəhrizəri.
Kərəm eylə Məhşər günü,
Ağam sənsən, ya Əli!¹

Şeirin birinci bəndində Həzrət Əli Allahın aslanı, qəriblərin pənahı, könüllərə mehribançılıq gətirən, cənətdəki Kövsər bulağının suyunu paylayan, səxavətli insan kimi tərənnüm olunmuşdur. Bütün bu epitetlər Həzrət Əlinin həm islam dinindən, həm də şiə-ələvi təriqətinə məxsus əfsanələrdən məlum olan müqəddəs kimi tərənnüm olunur. Bu sirr onun ələvi təriqətində ilahiləşmə, əfsanələşmə, sakrallaşma məqamıdır. Şair Məmmədhüseyn göstərir ki, Həzrət Əli heç kəsin bilmədiyi sirr sahibi – “sirri-can”dır. “Sirri-can” – ruhun sirri mənasındadır. Bu o deməkdir ki, Həzrət Əlinin sirri ruh aləmi ilə bağlıdır. Demək, Həzrət Əlinin Allahdan gələn və yalnız onun özünəməxsus olan sirri vacibdir. Beləliklə, şiə-ələvi təsəvvürlərində Həzrət Əli Allah tərəfindən ona sirr etibar edilmiş müqəddəs varlıqdır.

¹ Daşkəndli Şair Məmmədhüseyn, “Yatıb oyanmaz, oyanmaz...”, Bakı, “Nurlan”, 2005, səh.44

Divaninin ikinci bəndindən məlum olur ki, Həzrət Əli meracda iştirak etmişdir. Allaha “Sən Xaliqsən (Yaradansan – A.D.), mən məxluqam (yaradılanam – A.D.)” söyləmişdir. Şair Məmmədhüseyn onu mələk Cəbrayılın ustadı adlandırır. Ona görə ki, Cəbrayıl Allahın “Sən kimsən?” sualına düzgün cavab verə bilməmişdir (“Sən Allahsan, mən mələyəm” demişdir). Bu düzgün cavabı isə (“Sən xaliqsən, mən məxluqam”) ona Həzrət Əli öyrətmişdir.

Şair Məmmədhüseyn şeirin sonuncu bəndində onu “ərənlərin sərvəri”, yəni “ərənlərin başçısı” adlandırmışdır. Bu epitet birbaşa təsəvvüflə – ələviliklə bağlıdır. Ərənlər Allaha doğru gedən təriqət yolunun yolçularıdır. Bu yolda onların başçısı Həzrət Əlidir. Onun “ərənlərin sərvəri” adlandırılması birbaşa sufi-ələvi təsəvvürləri ilə bağlıdır. Çünki mömin müsəlmanların Allaha doğru gedən yolunda onların başçısı Həzrət Məhəmməddir (s.). Lakin Həzrət Əli məhz “ərənlərin sərvəri” adlandırılır. “Ərənlilik” qeyd olunduğu kimi, birbaşa təriqətə məxsus anlayışdır. Demək, Həzrət Əlinin “ərənlərin sərvəri” epiteti ortodoks dindən yox, ələvi sufizmindən gələn təsəvvüddür.

Bundan başqa, şeirin sonuncu bəndində Həzrət Əlinin divlərlə döyüşündən, onların başçısı Sal-sal şahı öldürməsindən, Şəhrizəri fəth etməsindən bəhs olunur. Bunlar da ələvi əfsanələri ilə bağlıdır. Bu informasiyalara dini hədislərdə rast gəlinir. Bu da öz növbəsində məlum edir ki, şair Məmmədhüseyn Həzrət Əlinin tərifində təriqət əfsanələrindən istifadə etmişdir.

Əlbəttə, Şair Məmmədhüseynin Həzrət Əli ilə bağlı şeirləri təkcə nümunə verdiklərimizdən ibarət deyildir.

Ümumiyyətlə, Həzrət Əli obrazı şairin yaradıcılığında sıx-sıx müraciət olunan və tərənnüm edilən obrazdır. Sənətkarın yaradıcılığının nəzərdən keçirilməsi, o cümlədən bu şeirlərin təhlili göstərir ki, Şair Məmmədhüseyn Həzrət Əlinin tərənnümündə ortodoksal dini hədislərdən məlum olan hadisələrlə yanaşı ələvi-sufi əfsanələrindən də istifadə etmişdir. Bu da öz növbəsində sənətkarın həmin təriqətə bağlılığını deməyə imkan verir. Çünki şeirlərdə işlədilmiş epitetlərin mühüm hissəsi Həzrət Əlinin tarixdən bizə məlum olan obrazı ilə bağlı deyildir. Çünki Həzrət Əlinin Həzrət Məhəmmədin (s.) meracında iştirak etməsi, mələk Cəbrayılın qanadını öz qılıncı ilə vurub salması, ona Allahla necə danışmağı öyrətməsi, Allahın ruhani sirrinə vəqif olması (“sirri-can” olması), Ağ divin barmağını qopartması, divlər qalasının neçə-neçə tilsimini sındırması, divlərin padşahı Sal-salı öldürməsi, onların Şəhrizər qalasını alması kimi hadisələr ortodoksal dini hədislərdə yoxdur. Bunlar Həzrət Əliyə aid sufi-ələvi əfsanələri ilə bağlıdır. Şair Məmmədhüseynin bu əfsanələrdən bol-bol istifadə etməsi onun şiə-sufi təriqəti ilə bağlı sənətkar olması fikrini deməyə əsas verir.

*“Haqqın səsi” qəzeti,
№111, 18 aprel 2006-cı il*

XIX ƏSR EL ŞAİRİ MƏMMƏDHÜSEYNİN HƏYAT VƏ YARADICILIĞINA DAİR

Göyçə aşığı mühiti Azərbaycan aşığı sənətinin inkişafında müstəsna rol oynamış və bu gün də oynamaqdadır. Bu mühitin yetişdirməsi olan Aşığı Ələsgər fenomeni bütün Azərbaycan aşığı sənəti və poeziyasının simvoluna çevrilmişdir. Təbii ki, Ələsgər kimi bir sənət zirvəsi onun üçün möhkəm baza olmadan ucala bilməzdi. Bu baza XIX əsr Göyçə aşığı mühitidir.

Görkəmli folklorşünas alim, aşığı sənətinin köklərinə dair fundamental konsepsiyanın yaradıcısı, həmçinin Göyçə aşığı mühitinin tarixini yazmış filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayılov XIX əsri Göyçə aşığı poeziyasının inkişafında intibah mərhələsi kimi götürmüşdür.¹ Ümumiyyətlə, XIX əsr təkcə Göyçə aşığı mühiti üçün yox, bütün Azərbaycan aşığı sənətinin parlaq inkişaf dövrüdür.

Tədqiqatçılar Aşığı Ələsgərin fenomeninə və onunla bağlı sənətkarlara, məsələn, onun ustadı Aşığı Alıya, Alının müəllimi (?) ustadı Ağ Aşığa daha çox diqqət verdikləri üçün Ələsgərlə bir dövrdə yaşayıb-yaratmış Alçalı Məhərrəm, Aşığı Musa kimi aşıqların, Şair Məmmədhüseyn, Şişqayalı Şair Aydın, Şair Əziz, Hacı Əliş Ağ, Mirzə Bəylər, Şair Kazım, Usta Abdulla və s. kimi el şairlərinin yaradıcılığı diqqətdən kənarda qalmışdır.

¹ Hüseyn İsmayılov, “Göyçə aşığı mühiti: təşəkkülü və inkişaf yolları”, Bakı, “Elm”, 2004, səh.181-288

Halbuki adları çəkilən sənətkarlar Azərbaycan el-aşıq poeziyasının çox görkəmli yaradıcılarındanır. Ən başlıca məsələ ondan ibarətdir ki, Aşıq Ələsgərin müasirləri olan bu sənətkarların yaradıcılığı, ədəbi təsirləri olmasaydı, çox güman ki, Ələsgər fenomeni də bu səviyyədə yetişməyəcəkdi. Aşıq Ələsgəri onun mühiti yetişdirmişdi və həmin mühiti də adlarını çəkdiyimiz korifey sənətkarlar təşkil edirdi.

XIX əsr Göyçə aşiq mühitinin korifeylərindən biri el şairi Daşkəndli Şair Məmmədhüseynidir. O da Göyçənin başqa ulu sənətkarları kimi az öyrənilmiş və yaradıcılığı da az çap olunmuşdur. Ümumiyyətlə, Şair Məmmədhüseynin tədqiqində zəhməti olan alimlər fiologiya elmləri namizədi Əhliman Axundov, fiologiya elmləri namizədi İslam Ələsgər, filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayılov, filologiya elmləri namizədi Ziyəddin Məhərrəmov və Tərən Göyçəlidir. Doğrudur, bu və ya başqa araşdırmalarda ötəri şəkildə, ümumi ad sadalamalarında Məmmədhüseynin də adına rast gəlinir. Ancaq bunlar el şairinin tədqiq tarixi baxımından heç bir aktualıq kəsb etmir.

Folklorşünas alim Hüseyn İsmayılov Şair Məmmədhüseynin Göyçə aşiq mühitindəki yerini və poetik kimliyini belə müəyyənləşdirmişdir: “XIX əsr Göyçə aşıqları və el şairləri içərisində seçilən görkəmli sənətkarlardan biri də Şair Məmmədhüseynidir. Onun Göyçə ədəbi mühitinin zənginləşməsində, sənətkarlıq ənənələrinin davam və inkişaf etdirilməsində özünəməxsus xidmətləri olmuşdur. El şairi kimi fəaliyyət göstərən Məmmədhüseynin yaradıcılığı o qədər güclü təsir imkanlarına malik olmuşdur ki, özü şəxsən aşıqlıq etməsə də, onun söz-

lərini bütün Göyçə aşığıları öz repertuarlarının tərkib hissəsi kimi, aktiv şəkildə istifadə etmişlər. Bu mənada onun yaradıcılığı XIX əsr Göyçə ədəbi mühiti üçün ciddi bir qaynaq rolunu oynamışdır”.¹

Folklorşünas Əhliman Axundov göstərir ki, “...Məmmədhüseyn özündən sonra gələn aşığılara müəyyən dərəcədə təsir bağışlamışdır. Hətta aşiq şeirinin ən görkəmli nümayəndəsi olan Aşiq Ələsgərin üzərində də onun təsiri hiss olunur... Məmmədhüseyni Ələsgər, Hüseyin, Alı kimi sənətkar aşığılar çox qiymətləndirmişlər”.²

Qeyd etməyi gərəkli hesab edirik ki, sənətkarın doğum ili ilə bağlı yekdil rəqəm olsa da, onun ölüm ili elmi ədəbiyyatlarda fərqli göstərilmişdir. Folklorşünas Əhliman Axundov sənətkarın doğum ilini təqribən göstərmişdir: Şair Məmmədhüseyn, təqribən, 1800-cü ildə Göyçə mahalının Daşkənd kəndində anadan olmuşdur.³ Tədqiqatçı alim İslam Ələsgər göstərir ki, Şair Məmmədhüseyn (Məmmədhüseyn Həsən oğlu Novruzov) 1800-cü ildə Göyçə mahalının Daşkənd kəndində dünyaya gəlmişdir... 1884-cü ildə öz doğma kəndində vəfat etmişdir.⁴ Lakin tədqiqatçı Ziyəddin Məhərrəmov XX əsr Göyçə aşiq mühitinə dair tədqiqatında sənətkarın ölüm ilini 1880 şəkildə göstərmişdir.⁵ Göyçə aşiq mühitinə dair

¹ Hüseyin İsmayılov, “Göyçə aşiq mühiti: təşəkkülü və inkişaf yolları”, Bakı, “Elm”, 2004, səh.251

² Əhliman Axundov, “XIX əsrdə Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının tədqiqləri”, I kitab, 1961, səh.182

³ Əhliman Axundov, “XIX əsrdə Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının tədqiqləri”, I kitab, 1961, səh.181

⁴ İslam Ələsgər, “Sazlı-sözlü Göyçə”, Bakı, “Azərənşr”, 1999. səh.28

⁵ Ziyəddin Məhərrəmov. “XX əsr Göyçə aşiq mühiti”, Bakı, 1997, səh.14

fundamental tədqiqatın müəllifi H.İsmayılov Məmməd-hüseynin ölüm ili olaraq 1884 tarixini göstərmişdir.¹

Məmmədhüseyn el şairi olmuşdur. Göyçədə el şairləri aşıqlardan fərqli olaraq, öz şeirlərini sazla demə-sələr də, onların yaradıcılığı birbaşa aşiq mühiti ilə bağlı, aşıqların dillərinin əzbəri idi. Ona görə də Göyçə el şair-lərinin, həmçinin Məmmədhüseynin yaradıcılığı aşiq sə-nəti ilə sıx şəkildə bağlı idi.

Folklorşünas İslam Ələsgər Məmmədhüseynin saz çala bilməsi haqqında yazır: “Məmmədhüseyn saz çalsa da, xalq arasında aşiq kimi yox, şair kimi tanınmışdır”.² Lakin Hüseyin İsmayılov Məmmədhüseynin saz çala bil-məsi haqqındakı məlumatı dəqiq hesab etmir.³ Digər tə-rəfdən, Tərlan Göyçəli bu barədə belə yazır: “Şair Məm-mədhüseyn saz havalarına, saza yaxşı bələd olsa da, heç vaxt aşıqlıq etməmişdir. Yalnız telli sazın sirli ahənginə uyğun bədahət imkanlarını birə-beş artırıb bir-birindən dəyərli söz inciləri yaratmışdır”.⁴

Biz bu məsələyə bir neçə kəlmə münasibətimizi bildirməyi lazımlı bilirik. Məmmədhüseynin şeirləri aşıq-ların dillərinin əzbəri olmuşdur. Aşiq şeirini aşiq mu-siqisindən baş çıxartmadan qoşmaq çətindir. Aşiq şeiri aşiq musiqisinə uyğun olmalıdır. Əks halda, aşıqlar onları havalara uyğun gəlmədiyi üçün oxuya bilməzdilər. Digər tərəfdən, Göyçədə, demək olar ki, hamı aşiq musiqisindən baş çıxarırdı. Çünki aşiq sənətinin musiqi

¹ Hüseyin İsmayılov, “Göyçə aşiq mühiti: təşəkkülü və inkişaf yolları”, Bakı, “Elm”, 2004, səh.251

² İslam Ələsgər, “Sazlı-sözlü Göyçə”, Bakı, “Azərbaycan”, 1999, səh.28

³ Hüseyin İsmayılov, “Göyçə aşiq mühiti: təşəkkülü və inkişaf yolları”, Bakı, “Elm”, 2004, səh.251

⁴ Tərlan Göyçəli, “Göyçə aşiq məktəbi”, Bakı, “Göytürk”, 1998, səh.28

və yaradıcılıq ənənələri göyçəliyə qanında, canında və ruhunda yaşayırdı. Ona görə də daim aşiq məclislərinin iştirakçısı olan, aşiqqlarla deyişən, şeirləri aşiqqlar tərəfindən oxunan bir sənətkarın, yəni Şair Məmmədhüseynin aşiq havalarından baş çıxarmaması mümkün deyildi. Ancaq deyilənlərdən görüldüyü kimi, o, saz götürüb aşıqlıq etməmişdir.

Şair Məmmədhüseynin son dərəcə zəngin yaradıcılığının mühüm hissəsi unudulmuşdur. Əldə olan şeirlərinin hamısı çap edilməmişdir. Tədqiqatçı İslam Ələsgər “Sazlı-sözlü Göyçə” kitabında el şairinin 5 qoşması, 2 gəraylısı, 3 tənisi və 4 divanisi olmaqla cəmi 14 şeirini çap etdirmişdir.¹ Bundan başqa, tədqiqatçı Tərhan Göyçəli öz kitabında Məmmədhüseynin 3 qoşma, 2 divanı və 1 cığalı tənisini (cəmi 6 şeir) vermişdir.² “XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyat müntəxəbatı” kitabında şairin 2 şeirinə (“Oyanmaz” və “Yəni nə?”) rast gəlirik.³ Düzdür, qəzet səhifələrində (xüsusilə “Sovet Ermənistanı” qəzetində) şairin yaradıcılığına tək-tük təsadüf etmək mümkündürsə də, bir küll hallında yanaşdıqda Məmmədhüseynin çap olunmuş şeirləri onun yaradıcılığından dəryada bir damlanı təşkil edir.

Şair Məmmədhüseyn qüdrətli söz sənətkarı idi. Onun üçün şeirdə janr və mövzu sərhədləri yox idi. O, el-aşiq poeziyasının, demək olar ki, bütün janrlarında əsl sənət inciləri, füsunkar poeziya yaratmışdır. Ümman kimi zəngin yaradıcılığından az bir hissə qorunub qalsa da,

¹ İslam Ələsgər, “Sazlı-sözlü Göyçə”, Bakı, “Azərbaycan”, 1999, səh.28-37

² Tərhan Göyçəli, “Göyçə aşiq məktəbi”, Bakı, “Göytürk”, 1998, səh.31-37

³ R.Həsənova və T.Əhmədov, “XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı müntəxəbatı”, Bakı, “BDU”, 1992, səh.5-6

əldə olan şeirləri sənətkarın poetik qüdrəti, istedad və təxəyyülünün dərinliyi və s. haqqında kifayət qədər dolğun təsəvvür yaradır.

Məmmədhüseynin sevgi lirikası obrazlarının mü-kəmməlliyi və zərifliyi, hisslərin emosional rənglərinin qatılığı, məna ilə formanın estetik vəhdəti etibarlı ilə xüsusi seçilir. Dediklərimizə nümunə olaraq sənətkarın üç bəndlik “Məni” qoşmasına diqqət verək:

Leyli kimi vədə verdin, gəlmədin,
Məcnun kimi saldın dağlara məni.
Bədəsil xoryadı bağban eylədin,
Qoymadın bağçaya, bağlara məni.

Zimistanda, hər payızda, hər yazda,
Hər saatda, hər həftədə, hər ayda.
Hər şivəndə, hər ağıda, hər vayda,
Həmişə qatginən ağlara məni.

Məmmədsöyün deyər, qurban yar sənə,
Sağlığında verrəm ixtiyar sənə.
Mən öləndə vəsiyyətim var sənə,
Öz əlinlə бүkdür ağlara məni.¹

Şeiri təhlil etməmişdən qabaq bir məlum həqiqəti təkrar edirik: sənətkarın bircə şeiri kifayətdir ki, onun söz demək qüdrəti, şairlik qabiliyyəti, poetik səviyyəsi haqqında təsəvvür əldə edə biləsən. Şair Məmmədhüseynin istənilən şeiri onun necə bir poetik qüdrətə malik sənət-

¹ Hüseyn İsmayılov, “Göyçə aşığı və el şairləri”, I cild, Bakı, “Səda”, 2006

kar olduğunu nümayiş etdirir. “Məni” şeiri də Məmməd-hüseynin şair kimi sənətdə nəyə qadir olduğunu açıq göstərir.

Qoşmanın birinci bəndində işlədilmiş “Leyli”, “Məcnun”, “bədəsil xoryad”, “bağban” obrazlarından yerli-yerində istifadə aydın şəkildə göstərir ki, Şair Məmmədhüseyn poetik ənənələrə dərinlən bələd olan sənəkdir. Lakin şairin sənətkarlığı təkcə bununla bitmir. Poetik ənənədəki obrazları bilmək hələ şair olmaq demək deyil. Poetik qüdrət bunlardan necə istifadə etməkdə üzə çıxır. Çünki sadaladığımız obrazlara aşiqaların sevgi şeirlərinin, demək olar ki, hamısında rast gəlinir. Məmmədhüseyn bu ənənəvi obrazlara müraciət etməklə təkrara yol verməmişdir. Qoşmanın sonrakı bəndlərində yaradılmış bədii gözəllik şairin bizi sevgi adlanan öz poetik möcüzə dünyasına məhəbbətin çoxəsrlik simvollarından keçirib daxil etdiyini göstərir. Məcnun, Leyli kimi obrazlar sevginin şəffaflığını, əbədiliyini, müqəddəsliyi və ən əhəmiyyətli (?) İlahiliyini bildirir. Məmmədhüseyn də öz dinləyicilərini sevginin bu müqəddəslik qapısından keçirir.

Qoşmanın ikinci bəndində zaman obrazları (zəmis-tan, payız, yaz, saat, həftə, ay) ilə məkan obrazları (şivən, ağı, vay) bir-birinə qovuşdurulmaqla həm akustik ahəng, həm də məna gözəlliyi yaradılmışdır.

Qoşmanın üçüncü misrasında aşiqin öz sevgisinin əli ilə kəfənə bükülməsinin vüsəl kimi bədiiləşdirilməsi poetik gözəlliyin estetik zirvəsi kimi diqqəti cəlb edir.

Məmmədhüseyn poeziyasının bədii gözəllik qaynaqlarından birini onun ilahi başlanğıca olan dərin inamı təşkil edir. Şair deyir:

Məmmədhüseyn qəflətdəydi,
Səda gəldi guşinə.
Yüz iyirmi dörd min nəbi,
On iki imam beşinə.
Yoxsulların qaydasıdır,
Dolanar var başına.
Hər kəsin ki dövləti var,
Varına baş endirər.¹

Tədqiqatçı Hüseyn İsmayılov bu şeirin şərhə zama-nı qeyd edir ki, “Məmmədhüseynin şairliyi haqq vergisi-dir, Tanrıdan gəlmiş sədadır. Dərviş haqqa can atır, haq-qa çatan isə onda fəna olur”.²

Məmmədhüseynin poeziyasında yurdun gözəllik-ləri yüksək bədii estetiklik qazanaraq poetik gözəllik sə-viyyəsinə qalxır. O, təbiətin gözəlliyini bədii gözəlliyə çevirməyi bacaran qüdrətli sənətkar kimi özünü təsdiq et-mişdir. Məsələn, “Ağrı dağı” şeirinə diqqət edək:

Bir ərzim var sənə xaki-payına,
Eşit bu ərzimi, sən Ağrı dağı.
Sənə çıxan görər cümlə-cahanı,
Göründü gözümə Van, Ağrı dağı...³

Şeirdə lirik qəhrəman öz dərdsini demək üçün Ağrı dağına üz tutur. Bu, təbiətlə insanın birgəliyinə qədimlər-

¹ Hüseyn İsmayılov, “Göyçə aşiq mühiti: təşəkkülü və inkişaf yolları”, Bakı, “Elm”, 2004, səh.257

² Hüseyn İsmayılov, “Göyçə aşiq mühiti: təşəkkülü və inkişaf yolları”, Bakı, “Elm”, 2004, səh.257

³ Hüseyn İsmayılov, “Göyçə aşiqləri və el şairləri”, I cild, Bakı, “Səda”, 2006

dən gələn inamın poetik ənənə şəklində Məmmədhüseynin poeziyasında yaşamasıdır. Ağrı dağı lirik qəhrəmanın inam, güvənə yeridir. Bu inam insana, təbiətə və dünyaya münasibətdə müqəddəsliyin ifadəsidir. Məmmədhüseyn poeziyası insan mənəviyyatının belə müqəddəs məqamlarına bağlandığı, aləmin vəhdətini ilahi ahəngini özündə inikas etdiyi üçün mənalı və gözəldir.

Şair Məmmədhüseyn təbiətdə olan gözəlliyi insanlarda da görmək istəmişdir. Ona görə də onun ustadnamələrində (?) ustad nəsihətlərində sosial aləmin nizamına, harmoniyasına çağırış var:

Dilim, sənə bu nəsihəti deyirəm,
Ağlına gələni danışma, dilim.
Yəqin bil ki, ölüm vaxtı qabaqda,
Cəhənnəm oduna alışma, dilim...¹

Deyilənlər göstərir ki, Şair Məmmədhüseyn çox qüdrətli sənətkar olmuş və öz yaradıcılığı ilə XIX yüzillik Azərbaycan el-aşıq poeziyasının inkişafında mühüm rol oynamışdır. Ona görə də sənətkarın ömür yolu, yaradıcılığı dərinlən öyrənilməli, əldə olan şeirlərinin hamısı çap edilərək oxuculara çatdırılmalı və hafizələrdə yaşayan şeirləri toplanılmalıdır.

***“Haqqın səsi” qəzeti,
№112, 5 may 2006-cı il***

¹ Hüseyn İsmayilov, “Göyçə aşığı və el şairləri”, I cild, Bakı, “Səda”, 2006, səh.198. (Burada nümunə göstərilən şeir Aşıq Musanıdır. Kitabda şeir səhvən çap olunub. Şair Məmmədhüseynin həmin rədifli qoşması 217-ci səhifədəkdir. Redaktor – Araz Yaquboğlu)

İbrahim Əsədov,
şair, tarixçi

ŞAİR MƏMMƏDHÜSEYNİN YARADICILIĞINA DAİR TƏDQİQLƏR

Şair Məmmədhüseynin yaradıcılığa dəqiq neçənci ildən başladığı məlum deyil. Lakin əsasən 18-20 yaşlardan söz qoşduğu məlum olur. Şair hələ kiçik yaşlarında qoşmalar qoşduğunu söyləyənlər də vardır. Lakin bu ilk qoşmalar əldə edilmədiyindən bu haqda qəti fikir söyləmək də bir qədər çətinlik törədir.

Şair Məmmədhüseynin ilk yaradıcılığının məhsulu lirik qoşmalar və gəraylılardan ibarətdir. Şairin sonrakı yaradıcılığının nümunələri kimi ilk qoşma və gəraylıları da ustalıqla deyilmiş, bədii cəhətdən mükəmməl, oynaq, axıcı xüsusiyyətlərə malikdir. Şairin bu dövr yaradıcılığından biz gah öz əhdini var-dövlət, şan-şöhrət hərisliyi ucundan pozan sevgilisində müraciətinə, gah yurdunun sərin sulu, axşam-səhər ətrafına qələm-qaşlı, boy-buxunlu gözəllər toplaşan bulaqlarının, yayda da təpəsində qar tapılan vüqarlı dağlarının təsvirinə, gah da şairin görüb tanıdığı, pərəstişkarı olduğu ayrı-ayrı kənd qızlarının tərifinə rast gəlirik.

“Güləndam” rədifli gəraylısında şair sevgilisinin gəlişindən nə qədər şad olduğunu aşağıdakı misralarda belə təsvir edir:

Qədəm basıb xoş gəlmişən,
Sən bizim elə, Güləndam.
Qubarlanıb miskin könlüm,
Gəlibdi dilə, Güləndam.

Başqa bir gəraylısında şair yurdunun sərin sulu bulaqlarına müraciətlə deyir:

Səhər-axşam büsatın var,
Qoyma suyun dona, bulaq.
Huzurunda baş endirir,
Neçə-neçə sona, bulaq.

Gözəllərin gözəlləri,
Qələm qaşlı neçə pəri.
Bu dağların tək Dilbəri,
Mehman olur sənə, bulaq.

Şairin ilk gəraylılarının çoxu gözəl, füsunkar qadınlara həsr edilmişdir. Gəraylılarının birində Pəri adlı birisinə müraciətlə belə deyir:

İncimişəm bir sözündən,
Gəl könlümü al, ay Pəri.
Göz yoldayam nə müddəti,
Məni yada sal, ay Pəri.

En yaylaqdan bizim kəndə,
Pişvazına çıxım mən də.
Bircə dəfə sən bu gün də,
Gəl yanımda qal, ay Pəri.

Şair Məmmədhüseynin bu dövr yaradıcılığında dərin vətənpərvərlik motivlərinin ifadəsi də özünü göstərir. Şairin vətənpərvərlik ruhunda deyilmiş gəraylılarını

(“Dağlar”, “Daşkənd”¹) oxuduqda onun doğma yurduna, yurdunun qonaqpərvər, laləli, bənövşəli dağlarına, nəhayət böyüyüb yaşa dolduğu kəndinə nə dərəcədə bağlı olduğu aydın surətdə görünür. Şair “Dağlar” rədifli gəraylısında qoynunda böyüdüüyü “Hacı Qurban” yaylağına və doğma dağlarına məhəbbətini belə ifadə edir:

Gəlib çıxdım oylağıma,
Mehmanınam, ana dağlar.
Hacı Qurban yaylağıma,
Yetişdim qurbana, dağlar.

Şair Məmmədhüseynin ilk şeirlərinin çoxu Güləndamla əlaqədar olaraq deyilmiş şeirlərdir. Bu şeirlərin bir qismi şairin ilk anlar sevgilisinin gözəlliyinə qoşmuş olduğu təriflərdən:

Göycə mahalında bir gözəl gördüm,
Baxdıqca qaşının tağı gözəldi.
Almadır yanağı billur buxağı,
Ağ üzündə qoşa xalı gözəldi.

Göycə mahallıdı, Daşkənd ellidi,
Töküb dal gərdənə siyah tellidi.
Dodağı məzəli, şirin dillidi,
Var əndamı, ay camalı gözəldi.

¹ Şair Məmmədhüseynin “Daşkənd” rədifli şeiri bizə məlum deyil və əldə edə bilmədik. (Redaktor – Araz Yaquboğlu)

Bir qismi atasının təkidi ilə yoxsul olduğu üçün
ondan üz döndərən sevgilisinə, saf eşq-məhəbbəti atma-
ması haqda yalvarış qarışıq müraciətindən:

Hicran dərdi yaman etmiş halımı,
Vurma ürəyimə yara, Güləndam.
İşvə-nazın lap aparıb aqlımı,
Dərdli könül istər çara, Güləndam.

Gözüm açıb səni sevib seşmişəm,
Röyada əlindən badə içmişəm.
Bir canım var, onu qurban etmişəm,
Qoynundakı bağça, bara, Güləndam.

Bir qismi isə sonralar Güləndama həsr etdiyi qoş-
malardır.

Bir gün Şair Məmmədhüseyn iştirak etdiyi toy
məclisində arvadların arasında oturub gizlin-gizlin köks
ötürərək, ağlayan Güləndamı görür. Şair vəfasız sev-
gilisinin bu halına bir qədər şad olsa da, onun göz yaşla-
rına ürək ağrısı ilə cavab verir, qızın pulpərəst, avam ata-
sının sözünə baxıb ondan ayrıldığına təəssüf edir:

Atan köpək saldı məndən aralı,
Astadan göz yaşın süzdürən xanım.
İki cavan, iki könül yaralı,
Səni o çal oldu bezdirən, xanım.

Aldandın dövlətə, gəldinmi cana,
Ağlayıb bağrımı döndərmə qana.
Hacı büləndirib əl-əlvan dona,
Yaxasına dürü düzdürən xanım.

Məmmədhüseynə yoxsul dedin, ar oldu,
Əldən uçdun dünya ona dar oldu.
Nədən indi o gül camalın soldu,
Adını dillərdə gəzdirən xanım.

Göründüyü kimi, bu qoşmasında şair dövrünün iyrənc adətinə qadın hüquqsuzluğundan, avamlıqdan doğan zorakılığa qarşı oxucuda dərin nifrət oyadır, var-dövlət ucundan öz doğma qızını bədbəxt edən, saqqal çal olsa da, özü cahil atalara nifrət yağıdır.

Biz bu şeirdən inqilabdan əvvəl Azərbaycan qızlarının necə hüquqsuz vəziyyətdə olduqlarını bir daha oxuyur və var-dövlət hərisi ata-anaların cahilliyi ucundan bir-birindən ayrı düşmüş iki sevgilinin ah-naləsini eşidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, şairin lirik qoşma və gəraylılarında yaradıcılığının sonrakı dövründəki kimi intimliyə rast gəlmirik. Əksinə bu dövr yaradıcılığında lirik hisslər, məhəbbət motivləri daha üstünlük təşkil edir.

Şairin lirik şeirləri yığcamlığı, dilinin səlistliyi və çox oynaq bir tərzdə deyilməsi ilə xüsusən nəzəri cəlb edir. Bu cəhətdən lirik gəraylıları daha nümunəvidir:

Qara qaşlım saqın dolan,
Qoynunda narın görünür.
Siyah zülfün dal gərdəndə,
Tər sinə qarın görünür.

Qönçətək açmış yanağın,
Baldan şirin dil-dodağın.
Ay bənövşə, yetkin çağın,
Bağçada barın görünür.

Şair lirik şeirlərində bənzətmədən də ustalıqla istifadə etmişdir. Yuxarıdakı gəraylının ikinci bəndində şair gözəlin yetkinliyini bənövşəyə, onun qırmızı yanaqlarını qönçəyə, dil-dodağını şirin bala, ümumi gözəlliyini isə bağçada bara (bağın məhsuluna) bənzədir.

Şairin lirik gəraylılarında ümumi yaradıcılığında olduğu kimi təkrirlərə və qoşa sözlərin işlədilməsinə də rast gəlirik ki, bu da ifadəni daha da qüvvətləndirir:

Məni xəstə salan gözəl,
Hərdən üz tut bizə qayıt.
Səndən özgə loğmanım yox,
Yenə süzə-süzə qayıt.

yaxud:

Məmmədhüseynə dünya dardı,
Sənsiz yazı çovğun qardı.
Hər yan gülür xoş bahardı,
Bağı gəzə-gəzə qayıt.

Bu bəndlərdəki “süzə-süzə”, “gəzə-gəzə” qoşa sözləri ifadəni qat-qat qüvvətləndirir.

Şair Məmmədhüseynin sonrakı yaradıcılığı aşiq poeziyasının bütün növlərini əhatə edir. Ustalaşdıqca

yüzlərlə qoşma, gəraylı, müxəmməs, təcnis, dodaqdəyməz təcnis, cığalı təcnis və s. yaradıcısı kimi tanınır, şöhrətlənib ad qazanır. Onun əldə edilmiş şeirləri içərisində qoşma və müxəmməsləri daha çoxluq təşkil edir. Şair müxəmməslərində dəyəci fikri konkret, oxucunu valeh edən axıcı misralarla ifadə etməkdə çətinlik çəkməmişdir. Onun dolğun məzmunlu, dərin mənalı müxəmməslərini oxuduqda şairin nə dərəcədə ustalığı öz-özlüyündən aydın olur:

Aşıq olan şövqə gəlməz,
Şövqü güzar olmasa.
Şeyda bülbül fəqan qılmaz,
Gülşəni-zar olmasa.
Pərvanələr eşq ucundan,
Dolanar şam başına.
Səməndar oda yanmaz,
Nar intizar olmasa.

yaxud son bənddə:

Məmmədhüseyn el içində,
Sən dolandın hər yanı.
Namərdlərə nifrət olsun,
Mərdə söylə dastanı.
Yaxşılarla yaxşı danış,
Pisin özü yamanı.
Mərd meydanda mərd gərəkdi,
Mərdimazar olmasa.

Ustadnamələrdə olduğu kimi divani və müxəmməsləri də faydalı məsləhətlərlə, nəsihətamiz sözlərlə doludur. Bu halı biz şairin yuxarıdakı divanisində də görürük.

Şair Məmmədhüseynin təcnisləri də həm mənə, həm də üslub etibarilə çox qüvvətlidir.

XIX əsrin yaradıcı insanları aşiq poeziyasının başqa çox işlənən növləri kimi təcnis yaradıcılığına da xüsusi meyl göstərirdilər. Lakin bu təcnislərin çoxu forma cəhətdən mükəmməl, mənə etibarilə isə bitkin olmurdu. Təcnisin cinaslar əsasında qurulması ifadəni bəzən forma xatirinə deyilmiş dağınıq fikrə gətirib çıxarırdı. Dərin məzmunlu təcnislər yaratmağa isə Şair Məmmədhüseyn kimi ustadlar müvəffəq olurdular. Bu cəhətdən onun cığalı təcnisləri daha nümunəvidir. Cığalı təcnislər də təcnislər kimi cinaslar əsasında deyilir. Bunların arasında fərq cığalı təcnislərdə dörd bütöv misranın hər iki misrası arasında dörd misralıq cığaların deyilməsidir. Cığalı təcnislərdə dərin məzmun vermək, cinasların sayının çox olduğundan daha çox ustalıq tələb edir.

Şair Məmmədhüseynin cığalı təcnisləri çox axıcı və məzmun etibarilə mükəmməldir. Onun cığalı təcnislərindəki cinasları bəzən ayrılıqda eyni mənə versə də, misra daxilində müxtəlif mənada işlədilmişdir. Və şair istədiyi fikri ifadə edə bilmişdir. Cığalarda bəzən fikir ayrılığına təsadüf edilsə də, ustad aşiq cinaslardakı bu fikir dağınıqlığını son misralarda ümumiləşdirib bitmiş bir fikir yaradıb:

Günahkar qul oldum fani dünyada,
Pozulub şövkətim tərsinə gedər.
Mən aşiq, tərsinəyə,
Tər damar, tər sinəyə.
Xəstənin gözü düşmüş
Yetgin nar, tər sinəyə.
Heyif cavan ömrüm yetişdi bada,
Dönübdü ruzigarım tərsinə gedər.

Bu bəndin ilk iki misrasında şair şövkətinin pozulduğundan şikayət etdiyi halda cığalarda lirik motivlərə, lirik hisslərin törənnümünə rast gəlirik. Lakin son iki misrada bu hal ümumiləşdirilir. Şair cığalarda verdiyi lirik hisslərdən cavan ömrünün başa yetdiyi üçün məhrum olduğuna heyifsilənir, ruzigarının tərsinə dönməsinə təəssüf edir.

Şair Məmmədhüseynin ustalıq məharəti cığalı tənislərindəki cığaların uyğun misralardan sonra və məna etibarilə yerində işlədilməsinə təmin edir.

Məmmədhüseyn deyər, yaz indi,
Sevdiciyim halı gözdən yaz indi.
Aşiq deyər, yaz indi,
Oxu dərsin, yaz indi.
Ötür şeyda bülbüllər,
Budur gəldi yaz indi.
Al qələmi, sal xəttini, yaz indi,
Oxunan dəftərim tərsinə gedər.

Şair Məmmədhüseynin sonrakı yaradıcılığında, ümumiyyətlə, intimlik, dərin kədər, öz taleyindən tez-tez

şikayət hiss olunur. Onun bu intimliyin içərisində böyümüş olduğu yoxsulluğun bütün ömrü boyu davam etməsi ilə əlaqələndirmək olar. Biz bu əlaqəni onun ümumi yarıdıcılığında da görürük. Qoşmalarının birində şair döv-lətli zamanası olduğundan, bu zamanada yoxsulların adam sayılmamasından şikayətlə belə deyir:

Əldə varı olan adam sayılar,
Yatmış olsa qəflətindən ayılar.
Xeyir-şər olanda əzəl çağrılar,
Yoxsul olsa hamı yaddan salarmış.

Yaxud başqa bir qoşmasında dərin kədərini aşağıdakı misralarda ifadə edir:

Ay ağalar, nə bəlalı qul oldum,
Tapılmaz dərdimə davalar mənim.
Qəmə həmdəm oldum, saralıb soldum,
Yığışır sinəmə yaralar mənim.

Lakin şair özü də içində olmaqla çox işləyib, az yeyən yoxsul xalq kütlələrini boğmaqda olan bu kədəri doğuran səbəbləri anlaya bilmir. Odur ki, şair XIX əsrin patriarxal azərbaycanlı kəndlərində hökm sürən yoxsulluq bəlasının aradan qalxması üçün ilahi qüvvələrə yalvarmalı olur:

Qurtar bizi sən bu qəmdən, bələdan,
Yeri, göyü, ərşü-gürşü yaradan.
Bədnəzər, nadürüst çıxsın aradan,
Diləyim dilədim ya əlif-əlfə.

Yuxarıdakı misradan (bədnəzər, nadürüst çıxsın aradan) göründüyü kimi şair bu bəlanı törədənlərin bir yığının nadürüst, bədnəzər adamlar olduğunu anlayır. Lakin başqa müasirləri kimi, o da həmin adamlara qarşı çıxmaqda özünü gücsüz sayır. Odur ki, şair çarəsiz qalaraq bu bəlanı bəxtinin yatması kimi qələmə verərək bir növ özünə təsəlli verir.

Məmmədhüseynin qara baxtı,
Yatıb oyanmaz-oyanmaz.

Şairin yaradıcılığından din xadimlərinin ifşasına da rast gəlmək olur. Lakin şairin bəzi din xadimlərini ifşa etməsi onun ateist olması demək deyildir. Şair Məmmədhüseynin şeirlərində işlətdiyi dini ibrətlərdən və əldə edilən dini müxəmməslərindən aydın olur ki, o dinə inanan olmuşdur. Lakin şair dinin avam camaatın bütün varlığına hakim kəsilməsindən istifadə edərək xalqı çapıb talayan, fırıldaqçı din xadimlərinin özbaşınalıqlarına tab gətirə bilməmiş, qoşmalarında və bəzi həcvlərində onları kəskin tənqid atəşinə tutmuşdur. Şair “A molla” qoşmasında bir mollanı belə ifşa edir:

Neçə axund gördüm, neçə də alim,
Görmədim sən təki nadan, a molla.
İnsafın yox, mürvətin yox, arın yox,
Bilən yoxdu kimdi atan, a molla.

Qoşmanın sonrakı bəndində oxuyub-yazmağı güclə bacaran həmsəri fırıldaqçıların, Arazın bu tayında özü-

nü “molla” kimi qələmə verməsini, dini cəhalət pərdəsi ilə gözləri qapanmış zavallı xalqın hesabına var-dövlət yığılması, nəticədə isə süfrəsinin yalavac qurdu olduğu elin qadınlarına sataşması ifşa edilir:

Arazı keçibsən olubsan molla,
Buxta kəsilibsən sən bu mahala.
Qudurdun sataşdın gəlinə, dula,
Allaha xoş getməz bir qan, a molla.

Şair Məmmədhüseynin ustadnamələri məzmun etibarilə daha diqqətə layiqdir. Biz onun ustadnamələrində ağıllı nəsihətlərə, hikmətli sözlərə, gözəl məsləhətlərə rast gəlirik. Ustadnamələrinin birində şair yersiz-yersiz danışmamağı, özgənin əməyi ilə yığılan, – şairin dili ilə desək halal olmayan var-dövlətə göz tikməməyi, həmişə namus, ar gözləməyi, halal zəhmətinin bəhrəsinə güvənməyi məsləhət görür:

Arsız olub hədyan deyib danışma,
Danış sən sözünü namus, ar üstə.
Göz tikib güvənmə özgə malına,
Halaldan özünə dövlət, var istə.

Şairin ustadnamələri hər cəhətcə qüvvətlidir. Nəsihətamiz fikirlərin böyük bacarıqla axıcı misralarda ifadə edilməsi şeirin oxucuya təsirini daha da artırır:

Təşrif qılıb bir məclisə varanda,
Yaxşı əyləş, yaxşı danış, yaxşı dur.
Dindirşələr həqiqətdən ver xəbər,
Görən desin nə maşallah yaxşıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, şair təkrirlər vasitəsilə ifadəni qüvvətli verməkdə çox mahirdir. Biz bu halı onun ustadnamələrində daha çox görə bilərik. Yuxarıdakı bəndin ikinci misrasında “yaxşı” sözünü bir neçə dəfə təkrar etməklə həm ifadəni qüvvətləndirmiş, həm də axıcı ahəng yaratmışdır.

Onun ustadnamələri bəzən cinaslarla deyilir (bəzi bəndləri). Lakin cinaslardakı fikir ayrılığına baxmayaraq şair onları birləşdirir. Əgər şair cinaslar işlətmək vasitəsilə şeirin axıcılığını təmin edərsə, bu onun fikrinin ümumiləşdirilməsinə xələl gətirmir. Fikrini böyük sənətkarlıqla, arzu etdiyi kimi ifadə edə bilər:

Suvar ollam yaxşı ata yerində,
Kamandan oxunu yaxşı ata, yerində.
Yaman oğul yaxşı ata yerində,
Qaldığından qalmadığı yaxşıdır.

yaxud:

Məmmədhüseyn deyər, az ələ düşər,
Uçar könlüm quşu az ələ düşər.
Arayıb, axtarsan az ələ düşər,
Yaxşı sərraf, yaxşı gövhər, yaxşı dürr.

Bəndlərdə işlənən cinaslar hər misrada bir bənddə deyildiyi halda, bəndin sonunda bitkin ümumi fikir ifadə etmişdir.

Şair Məmmədhüseynin şeirlərində ifadə olunan məzmun çox rəngarəngdir. Lakin şairin əksər şeirlərində

mərdliyin tərənnümü özünü göstərməkdədir. Bu mövzü demək olar ki, şairin bütün ömrü boyu sadıq qaldığı mövzudur. Şair öz şeirlərində mərd, insanpərvər adamlara rəğbət, nadürist, bədnəzər namərd adamlara isə nifrət oyatmışdır. Ustadnamələrinin birində şair mərdlərlə dostluq etməyi, mərdlərlə oturub, durmağı məsləhət görür, müxənnətlərin, namərd adamların yaxşı günün dostu olduğunu göstərir:

Bir mərd ilə ülfət qılsan mərdanə,
Namərd ilə ülfət etmək yəni nə?
Müxənnətlər yaxşı gündə dost olar,
Yaman gündə baxar, keçər yönünə.

Həqiqət canıynan qulaq as sözə,
Mərifət pərdəsin çəkərlər üzə.
İgid odur qal yatıra, iş düzə,
Hər qovğaya qarışmağın yönü nə?

Şair namərdin quzu-plovunu yeməkdənsə, mərdin quru məhəbbətini üstün tutaraq:

Namərd sənə quzu-plov yedirtsə,
Mərdin quru möhübbəti yaxşıdır.

– deyir. Yaxud başqa bir divanisində şair anaların oğlan doğarkən mərd oğlanlar doğmasını arzu edir. Mərd adamların səxavətindən, qonaqpərvərliyindən söhbət açır:

Analar oğlan doğanda,
Qoy doğsun oğlanı mərd.
Nəsildən kamil olan,
Tez tapar dövrünü mərd.
Axşamacan ac da qalsa,
Bir tikə yalqız yeməz.
Çağırar yoldan qaytarar,
Xub saxlar mehmanı mərd.

Şairin şeirlərindən onun eyni zamanda qayğıkeş bir ata olduğu da məlum olur. Deyilənlərə görə şairin oğlu Əbülfət kənddə özbaşınalıq edən pristavı təhqir etdiyinə görə həbs edilir. Cavan oğlunun böyük səbirsizliklə yolunu gözləyən şair onun necə intizarını çəkdiyini, oğluna olan atalıq qayğısını qoşmalarının birində belə ifadə edir:

Başına döndüyüm gül üzlü oğul,
Oğul, söylə görüm, haçan gəlirsən?
Gecə-gündüz həsrətini çəkirəm,
Oğul, söylə görüm, haçan gəlirsən?

Bu şeirdən biz öz övladlarının taleyi ilə sıx surətdə bağlı olan atanın onlara qarşı yüksək məhəbbətinin tərənnümü ilə rastlaşırıq.

Şair Məmmədhüseyn yaradıcılığının özündən sonra gələn xələflərinin yaradıcılığına da təsiri az olmamışdır. Bu təsiri hətta ən məşhur aşıklardan Aşıq Alı, Aşıq Qurban və Aşıq Ələsgərin yaradıcılığına da aid etmək olar:

Şair Məmmədhüseyn:

Oxudum dərsimi çatdım Yasinə,
Yaxşıyla yamanı seçirəm bu gün.
Mərd olan igidə canım da qurban,
Namərdin əlindən qaçıram bu gün.

Aşıq Alı:

Dərs alanlar gəlin məndən dərs alın,
Sinəmin dəftərin açıram bu gün.
Əcəl gəlib başım üstün alıbdı,
Handan məkana köçürəm bu gün.

Yaxud;

Şair Məmmədhüseyn:

Kamil ovçu idim mən bu məkanda,
Müştəğam gəzirəm de bir üz bir üz.
Şadıkam olmadım fani cahanda,
Fələk mənim ilə de, bir üz bir üz.

...Məmmədhüseyn deyər, dərdə zalımı,
Əhdim budu düşə dərdə zalımı.
Davasız xəstədən dərd azalımı?
Loğmantək deyirəm: – de bir üz bir üz.

Aşıq Ələsgər:

Arif olan, diqqət ilə, fəhm elə,
Qövr eylədi yaram de bir üz, bir üz.
Fələk saldı məni hicran xəstəsi,
Yatıram yan yerdə de bir üz, bir üz.

...Yazıq Ələsgərdən dərd azalımı,
Görüm düçar olsun dərdə zalımı.
Dərmansız xəstədən dərd azalımı,
Loğmantək deyirəm de bir üz, bir üz.¹

Yaxud:

Xələfləri onun yaradıcılığından istifadə etdikləri
kimi o da Aşıq Qurbani kimi sələflərinin yaradıcılığından
az götürməmişdir:

Qurbani:

Getmiş idim mürşüdümə,
Dərdimə dava qalım.
Nə bilim ki, mən gəlincə,
Xakina yeksan ola.

Şair Məmmədhüseyn:

Mən dedim ki, bu dünyada,
Səfa sürrəm baş-başa.
Nə bilim ki, top vura,
Toz qopa, tufan ola.

Göründüyü kimi şair Məmmədhüseynin yaradıcılığı özündən sonra gələn xələflərinin, xüsusən Aşıq Ələsgərin yaradıcılığında öz dərin təsirini göstərməkdədir. Şairin bir sıra şeirləri vaxtında toplanmadığından özündən sonra gələn bəzi aşıqların yaradıcılığına qarışmışdır.

¹ Burada verilən təcnis Aşıq Ələsgərin yox Aşıq Musanın təcnisidir (Redaktor – Araz Yaquboğlu). Əlavə olaraq bax: Aşıq Ələsgər. Bakı, “Şərq-Qərb”, 1999, səh.536

Çox güman ki, Aşıq Ələsgərin 1956-cı ildə çapdan çıxan kitabındakı “Güləndam” rədifli qoşması bu tipli şeirlər-dəndir.

Şair Məmmədhüseynin şeirləri dərin məzmun və bədii cəhətdən mükəmməlliyi etibarilə aşiq poeziyasının ən görkəmli yerlərindən birini tutur. Lakin şairin belə yüksək mövqe tutmasına baxmayaraq, onun məhdud cə-hətləri də yox deyildir. Şairin ən başlıca məhdud cəhəti ondan ibarətdir ki, avamlığın, cəhalətin tam hökmüran olduğu XIX əsr azərbaycanlı kəndlərində bəylərin, xan-ların və başqa yuxarı təbəqəyə mənsub adamların hər cür özbaşınalığını görür, lakin onlara qarşı qəti mübariz ol-maqdan çəkinərək:

Cəhd eyləmək cana şeydi,
Baxtın bidar olmasa.

– deyir. Şair zəhmətkeş xalqın yoxsulluq əzabı içrə çürü-məsini bəxtin yatması adlandıraraq vəziyyətdən çıxmaq üçün cəhd eyləməyi məsləhət görmür (bəlkə də yaşadığı mühitə görə bunu ondan tələb etmək olmaz). Bundan əla-və onun şeirlərində bir çox “göşt”, “xakıpay”, “büryan”, “məta”, “daman” və s. kimi ərəb, fars sözləri işlədil-mişdir (lakin bu sözlər şairin yaşadığı dövrdə mənası ha-mı tərəfindən anlaşılan sözlərdir).

Lakin şairin yaradıcılığında çox az təsadüf edilən bu xırda qüsurlara baxmayaraq, onun şeirlərində öyrən-məli cəhətlər daha çoxdur. Şairin şeirlərində ifadə etdiyi dərin məzmun, nəsihətamiz sözlər hal-hazırda da öz əhə-miyyətini daşımaqdadır. Onun şeirlərindəki faydalı məs-ləhətlər hazırkı nəslimiz üçün də sərfəlidir.

Şair Məmmədhüseyn haqqında bu vaxta qədər ətraflı olmasa da, bəzi tədqiqi məlumatlar verilmişdir. Şair haqqında ilk məlumata professor F.Qasımzadənin 1956-cı ildə çapdan çıxan “XIX əsr Azərbaycan ədəbiyatı tarixi” kitabında rast gəlirik. Kitabda şairin həyatı və ümumi yaradıcılığına dair bəzi məlumatlar vardır. Sonrakı məlumatı isə Əhliman Axundov 1961-ci ildə akademiyanın nəşr etdiyi “Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına dair tədqiqlər” adlı kitabındakı “XIX əsrdə yetişən görkəmli aşığılar” sərlövhəli məqaləsində verilmişdir. Lakin bu məlumatlar yalnız XIX əsr ustad aşığıları içərisində Şair Məmmədhüseyn adlı bir sənətkarın da olduğunu xatırlada bilməmişdir. Onun həyat və yaradıcılığı haqqında oxucu kütlələrində geniş təsəvvür yarada bilməmişdir.

Şair Məmmədhüseyn öz ustalığı, istedadı, bacarıqlı və hazırcavab olması ilə aşiq poeziyasının ən kamil yaradıcısı kimi şöhrət tapmaqla bərabər, eyni zamanda özündən sonra gələn xələflərinin yaradıcılığına fəxri nümunə olmuşdur.

***Daşkəndli Şair Məmmədhüseynin
“Xəbər al, deyim” kitabından,
Bakı, “Nurlan”, 2006, səh.3-19***

DAŞKƏNDLİ ŞAİR MƏMMƏDHÜSEYN

Novruzov Məmmədhüseyn Həsən oğlu 1800-cü ildə Göyçə mahalının Daşkənd kəndində anadan olmuşdur. O, heç bir təhsil almamışdır. Şairin böyük qardaşı Əli Ərdəbildə və İsfahanda 8 il ruhani təhsili almışdır. Məmmədhüseynin atası dülgər olsa da, bütün varlığı ilə aşiq sənətinə bağlanmışdır. Elə Məmmədhüseynin də şair olmasında atasının az təsiri olmamışdır. Məmmədhüseyn bədahətən şeir deməyə qadir bir şair imiş. Daşkənddə yaşayan Şairililər nəslə şairin adı ilə bağlıdır və onun nəsil şəcərəsinin üzvləridir.

“Şair Məmmədhüseynin Kərbəlayi Məhəmməd, Kərbəlayi Əsəd, Əbülfət, Əli və Xəlil adlı beş oğlu olmuşdur. Böyük sənətkar müqəddəs Kərbəlanı oğlu Məhəmmədlə birgə ziyarət etmişdir. Deyilənə görə uca boylu, qədd-qamətli, iri gövdəli adam olub. Qalın çatma qaşları ona xüsusi yaraşır verərmiş. Əkinçiliklə, maldarlıqla məşğul olub.”¹

Şair Məmmədhüseyn 1880-ci ildə qabaqcadan özünə agah olmuş olan ilan çalması nəticəsində doğma Daşkənd kəndində vəfat etmiş və orada dəfn olunmuşdur.

“Onun çoxlu dini şeirləri, mərsiyələri Şirvanda və Muğanda mərsiyəxanalar tərəfindən oxunur”.² İmamlardan bəhs edən “Xəbər al, deyim” qoşması demək olar ki, Azərbaycanın hər yerində hamının dillər əzbəridir.

¹ Tərhan Göyçəli, “Göyçə aşiq məktəbi”, Bakı, “Göytürk”, 1998, səh.28

² Hüseyn İsmayılov, “Göyçə aşıqları və el şairləri”, I cild, Bakı, “Səda”, 2006, səh.183

Şair Məmmədhüseyn XIX əsr Göyçə aşığı və el şairləri içərisində seçilən görkəmli sənətkarlardandır. Haqqında bir çox kitablarda, eləcə də dərsliklərdə şeirləri çap olunmuşdur.

“Şair haqqında ilk məlumata professor F.Qasımzadənin 1956-cı ildə çapdan çıxan “XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi” kitabında rast gəlirik. Kitabda şairin həyatı və ümumi yaradıcılığına dair bəzi məlumatlar vardır. Sonrakı məlumatı isə Əhliman Axundovun 1961-ci ildə akademiyanın nəşr etdiyi “Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına dair tədqiqlər” adlı kitabındakı “XIX əsrdə yetişən görkəmli aşığılar” sərlövhəli məqaləsində vermişdir.”¹

Tərən Göyçəlinin “Göyçə aşığı məktəbi” (1998) kitabında da şair haqqında geniş məlumat və bir neçə şeirləri çap olunmuşdur (səh.28-37).

Hüseyn İsmayılovun “Göyçə aşığı və el şairləri” (2006) kitabında şairin şeirləri və həyatı haqqında geniş məlumat verilmişdir (səh.173-301).

Şair Məmmədhüseynin seçilmiş şeirlərindən ibarət “Yatıb oyanmaz, oyanmaz” (2005) və “Xəbər al, deyim” (2006) adlı kitabları çap olunub.

(Kitabda Daşkəndli Şair Məmmədhüseynin “Görünür”, “Dağlar”, “Oyanmaz”, “İstəram” gəraylıları, “Yəni nə”, “Mənim”, “Üçün”, “Yaxşıdır” qoşmaları, “Olmasa” divanisi və “Dama-dama” cığalı tənisi çap olunmuşdur)

***“Daşkənd aşığı və şairləri” kitabından,
Bakı, “Nurlan”, 2008***

¹ İbrahim Əsədov, Ön söz. Daşkəndli Şair Məmmədhüseyn, “Xəbər al, deyim”, Bakı, “Nurlan”, 2006, səh.18-19

SAZ, SÖZ, SƏNƏT İNCİLƏRİMİZDƏN ŞAİR MƏMMƏDHÜSEYN

XIX əsr şifahi xalq ədəbiyyatının ən məhsuldar dövrü olmuşdur. Azərbaycanın bütün əyalətlərində olduğu kimi, İrəvan xanlığının Göyçə mahalında da yazıb-yaradan şairləri, aşıqları saymaqla qurtarmaq olmaz. Yeri gəldikcə bu sənət incilərindən söz açmaq, mətbuatda xalqa çatdırmaq hər birimizin ümdə borcudur.

Professor Əhliman Axundov, AMEA Folklor İnstitutunun direktoru, professor Hüseyn İsmayılov, İslam Ələsgər, Ziyəddin Məhərrəmov, Arzu Fikrətgızı, Tərlan Göyçəli, Araz Yaquboğlu və başqaları Şair Məmməd-hüseyn yaradıcılığı ilə bağlı geniş söhbət açmışlar. Bir çox mötəbər kitab və jurnallarda çox geniş məlumatlar verilmiş, bundan başqa, şairin yaradıcılıq nümunələrindən əldə qalan cüzi bir hissəni tədqiqatçı, şairin nəticəsi, bu sətirlərin müəllifi Səyyad Şairov 2005-ci ildə 240 səhifədən ibarət “Yatıb oyanmaz, oyanmaz” adlı kitabı “Nurlan” nəşriyyatında nəşr etdirmişdir.

Aşağıda el şairinin bir neçə şeirini misal gətirməklə oxucularla tanışlıq yaratmaq istəyirəm:

Bizə vacib olan somu salatdan,
Təmiz ver qalmasın xümsü zəkatdan.
Məmmədhüseyn, xof eyləmə siratdan,
Durubdu dəstində Əli qabaqda.

Can, mal, mülk xümsü zəkati hər kəsə vermək vacibdir. Allah-taalanın Peyğəmbərə (ə.s.) göndərdiyi “Qurani-Kərim”i şairə oxutduran da qeyblər sahibidir. O, “Yasinə bağlar” rədifli şeirində bəşərin ilahiyə inananların yasinlə Allaha və “Qurani-Kərim”ə bağlılığı açıqlanır:

Sin Allahdı, sin göndərdi, sin kəlam,
Sin püşü gətirmiş yasinə bağlar.
Yüz on dörd surədə tamamdı, tamam,
Onlar da ixlasın yasinə bağlar.

Allah özü öz Allah kəlamlarını məxluqa düz yol üçün göndərdi:

Sin əlif, sin beyn, sin bənamısan,
Sin çıxar köklüdən, sin bənamısan.
Sin cümlə aləmin sən pənahısan,
Məmmədhüseyn ixlasın yasinə bağlar.

Allah bütün aləmlərin yaradanı və xilaskarıdır, hər kəs də ixlası ona bağlamalıdır. Allahın qüdrəti böyükdür, kim ixlasını Allaha bağlasa, o şəxslər qüdrət, şan-şöhrət, əqidə sahibi olmaqla cənnətməkan olarlar, inşallah (Allahümməsəlli Əla Mühəmmədən və ali Mühəmməd (ə.s.)). İnsanın Allaha bağlılığı onun təriqətə və onun sahibi Peyğəmbərə (ə.s.) bağlılığı ilə məlum olunur.

Məhz Şair Məmmədhüseyn Tanrı qüdrətindən aldığı elmlə kamilləşərək xalq arasında hörmət-izzət sahibi olmuş və Allaha ən yaxın olan şərəfətli, səxavətli qüdrət sahiblərini “Xəbər al, deyim” şeiri ilə belə ifadə etmişdir:

Qoç igidlər, ərəb atlar meydanı,
Müxənnət sərindən tökülən qanı.
Birinci imamımız Şahi-Mərdanı,
İkinci imamı xəbər al, deyim.

Atını minəndə yel kimi əsən,
Üç günlük yolları bir günə kəsən.
İkinci imamımız imami Həsən,
Üçüncü imamı xəbər al, deyim.

Kərbəla dəştindən gəlmişdir meyin,
Yezidlər boynuna götürdü deyin.
Üçüncü imamımız imami Hüseyn,
Dördüncü imamı xəbər al, deyim.

...Məmmədhüseyn, işin tamamı, tamam,
Möminlər könlünə salıbsan güman.
On ikinci imam Sahibəz-Zaman,
Bu dünyada iman, axirətdə Quran.
Onlardan vacibin xəbər al, deyim.

On iki imam haqqında deyilən bu beytlər “Mehracnamə” adlanır və dünya azərbaycanlılarının əksər möminlərinin dillərində əzbər söylənir. Lakin bəzən bu mehracnamə ayrı-ayrı şəxslərin adına oxunmuşdur. Sovetlər dövründə sufizmə, ilahiliyə sədd qoyulmuş, onun dini şeirləri başqalarının adına oxunmuşdur. Haqq-ədalət ölkəmizdə bərqərar olduqdan sonra əbədiyaşar Heydər Əlirza oğlu Əliyev tərəfindən müstəqil, demokratik, azad Azərbaycanımızda yeni bir canlanma yaranmış, senzura

aradan qaldırılmış, xalqımızın mənəvi dəyərləri üzə çıxmağa başlamışdır.

Hələ öz dövründə qələmə alınmadan dillərdə, zehinlərdə əzbərlənib şüurlarda həkk olunması, qorunub saxlanması nəticəsində haqq vergili el şairi, elinə, obasına, xalqına, millətinə sadıq olan Məmmədhüseyn kimi şəxslərin yaradıcılıq nümunələri bu gün bizim əlimizə gəlib çatmışdır. Çox təəssüflər olsun ki, haqla bağlı olan şairin bir çox şeirləri başqa-başqa aşiq və şairlər tərəfindən mənimsənildiyindən yerli-yersiz narazılıqlar ortaya çıxır.

Şair Məmmədhüseynin yazdığı dini-ilahi şeirlərin hər birini şah əsər sayan filologiya elmləri doktoru, professor Sədnik Paşayev mötəbər yazılarında, öz çıxışlarında şair Məmmədhüseyn haqqında öz saf fikirlərini, onun nəslə, soykökə ilə daha yaxından tanış olduğunu belə ifadə edir:

“Mən hələ 1960-cı illərə qədər şair Məmmədhüseyn yaradıcılığının fatehi olmaqla onun bir neçə nəsilsoy nümayəndələri ilə görüşlərim olmuşdur. Əslən Göyçə mahalının Daşkənd kəndində böyüyüb boy atmış, mənfur erməni daşnaklarının törətdiyi repressiyanın qurbanı olan Şairililər nəslə kimi böyük bir soyun nümayəndələri Bərdə rayonu Yeni Daşkənd kəndində məskunlaşmış Aşıq Abbasəli Xəlilov və Aşıq Novruz Şairov qardaşları, onların əmisi oğlu Şairov Məhəmməd, Əsədov Kərəm, Əsədov Bahadurla çox sıx əlaqəm olmuş, şairin bir çox yaradıcılıq nümunələri, olum və ölüm tarixi ilə dərinlən tədqiqat aparmışam. Ümumiyyətlə, Məmmədhüseynin, yaradıcılıq nümunələrini mən Aşıq Novruzdan əldə etmişəm. Lakin bir həqiqəti də deməsəm, olmaz:

Hələ 1960-cı illərdə, eləcə də 1970-ci illərdə Aşıq Ələsgərin poeziya günlərində iştirak edəndə mənə bir çox aşıqlar, el ağsaqqalları Göyçənin Qoşabulaq adlanan qədim oğuz kəndinə getməyimi təklif etmişlər. Mən bu səfərdən çox məmnun olduğuma, çox təəssürlü məlumatlar aldığımıza sevinirəm. Sevinirəm ona görə ki, şairin ikinci oğlu Kərbəlayi Əsədın qızı Dilbər xanımın görüşmüş, sorğu-sual, söhbət əsnasında bir çox əsər nümunələrinə və şair haqqında, onun mənəvi dəyərləri haqqında qeydlər götürmüşəm. Dilbər xanımda çox məlumatlar var idi, mənimsə vaxtım məhdud idi, ona görə də mən ulu Göyçənin nərgizli-laləli, min bir dərddin dərmanı yetişən dağlarına bir də gələcəyimi, axar çaylarından həzz alacağımıza, zümrüməli bulaqlarından içərək yenə də həmsöhbət olacağımıza söz verib ayrıldım. O ildən bir neçə il sonra məlum səbəblərə görə işim, yaradıcılığımın əlaqədar olaraq səfərə gecikdim. İkinci dəfə mən Göyçə elinə getdim və Şair Məmmədhusəyn yaradıcılığı ilə əlaqədar söhbəti davam etdirmək üçün Qoşabulaq kəndinə Dilbər xanımla görüşmək amalı ilə yola düşdüm. Bu səfər məni çox məyus etdi, hətta çox qəhərləndim, çox təəssüf ki, Dilbər xanım artıq dünyasını dəyişmişdi. Mən bir-iki günlük o ilk görüşdə şair haqqında Dilbər xanımla ünsiyyətdə olub, xatirəsində özü ilə axirət dünyasına apardığı ən mühüm yaradıcılıq nümunələri və şairin həyat və yaradıcılığına aid məlumatı ala bilmədiyimə hələ də təəssüflənirəm və öz səhvimi özümə bağışlaya bilmirəm.”

Bu söhbəti professor Sədnik Paşayev Şair Məmmədhusəynin həyat və yaradıcılığı haqqında Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Folklor İnstitutunda xanım

Arzu Fikrət qızı Dadaşovanın namizədlik dissertasiyasının müzakirəsində söylədi.

Dissertant Arzu Fikrət qızı Dadaşova el şairi Məmmədhüseyn Həsən oğlu Novruzovun həyat və yaradıcılığındakı çox mühüm məqamlara toxundu, haqq vergili şairin “Nur” rədifli qoşmasını çox geniş şəkildə izah etdi. Deməli, əslində haqq vergisi olmadan rəyada Şair Məmmədhüseynə Allah nurundan haqq evində yanan 42 şamı, şam ətrafında qəbul olunan dualar, cənnət bağında yetişən bəhrələr və o nemətlərlə bəzənmiş süfrə arxasında əyləşən şərəfətli on iki imamımızı və onlara xidmət edən mələklərin qulluğundan necə söhbət açardı.

Arzu xanımın Şair Məmmədhüseynin həyat və yaradıcılığına dair namizədlik dissertasiyası səviyyəsində apardığı araşdırmasını onun ruhuna və sənətkarlıq irsinə böyük ehtiram və dəyər kimi qiymətləndirirəm. Bu, onu göstərir ki, artıq bu el sənətkarı mütəxəssislərin diqqət mərkəzindədir. Bundan sonra da Şair Məmmədhüseynin sənətinə diqqətli münasibətin davam edəcəyinə əminəm. Bəri başdan bu sahədə öz sözünü deyən və deyəcək hər bir kəsə öz minnətdarlıq duyğularımı yetirməklə yazımı yekunlaşdırıram.

*“Açıq səma” qəzeti,
№01(57), 27 yanvar 2009-cu il*

ŞAİR MƏMMƏDHÜSEYN YARADICILIĞI VƏ GÖYÇƏ AŞIQ MƏKTƏBİNİN İNKİŞAFINDA ONUN ROLU

X-XI əsrlərdə, təsəvvüfi ideyalara əsaslansaq, islam mədəniyyəti ilə türk mədəniyyətinin vəhdətindən doğan aşiq sənətinin təkamül və təşəkkülü olduqca mürəkkəb bir proses əsasında meydana gəlmişdir. Qədim türk və islam mədəniyyətinin ideya əsaslarının analoji yaxınlaşması bütövlükdə tanrıçılıq ideyasında ortaya çıxan birbirinə ziddiyətli fikirlərində güzəştə getmə hesabına qaynayıb-qarışmış, illərin problemlərini həll etmək üçün aşiq sənətinə verilən üstünlük və fikir aydınlığı ədəbiyyatımızda yeni bir dövrün yaşaması və bədii-estetik ideyaların həlli məsələsi bir ideya kimi gündəmdə öz yerini tutması çox müsbət haldır. Aşiq sənətinin uzun illərdən bəri unudulması ilkin folklorun inkişafındakı durğunluğun bu gün inkişafına ayrılan diqqət onu göstərir ki, inkişaf etməkdə olan dövlətlər öz ilkin folkloruna, mədəniyyətinə arxalanmadan inkişaf edə bilməz.¹

Göyçə aşiq məktəbinin bildiyimiz kimi hələ X əsrdən də öncəki dövrdə də Azərbaycan mədəniyyətinin eləcə də şifahi xalq ədəbiyyatının inkişafında müstəsna rol oynamışdır. Ağır toy şənliklərinin, kütləvi ədəbi toplanmaların təşkilində musiqi sənətinin, söz düzümü və deyimi ilə fərqlənməklə folklor sənətindəki tutduğu mövqe

¹ Hüseyin İsmayilov, "Göyçə aşıqları və el şairləri", I cild, Bakı, "Səda", 2006, səh.4-5

müstəsna rol oynamaqla öz janr və seçim, həm də dolğunluğu ilə örnək olmuşdur.

Göyçə aşığı mühiti Dədə Qorquddan başlayaraq bu günə kimi öz poetikliyi, dolğunluğu ilə əsil sənət məktəbinə çevrilmişdir. Etnik-mədəni arealın nüvəsi olmaqla siyasi nüfuzdan kənarda bizim Milli mədəniyyətimiz tarixində bütün tərəkəmə və elat adıyla əski xalq ənənələrini qoruyub saxlayan, toplumlarda aşığın statusu rolu və funksiyası həm də kəmiyyətə daha geniş miqyaslı olub. Bütün bu keyfiyyətlər məhz Göyçə aşığı məktəbinə mənsubdur. Əfsanəvi Oğuz Xan, Tanrıçı Qorqudda bu yurdda yaşamış bütün türk dünyasına örnək olmuşdur. Göyçə aşığı məktəbinin nümayəndələri Şərq musiqisini öz musiqisi və şeirilə öz ritmi deyimi və ifa üslubu ilə üstələmişdir. Şairi şeirdə, sənəti sənətçidə, mömünü Tanrı sevgisində heyretə gətirən Göyçə aşığı sənəti yaşayıb, yaşayır və yaşayacaqdır.

Son XX əsrdə dəfələrlə represiyaya məruz qalmasına və 1988-ci ildə tamamilə deportasiyaya uğramasına baxmayaraq, Göyçə ilahilər, tanrısevərləri, şairləri, ədibləri, aqilləri, saz-söz sənət ustaları yenə də üstünlük təşkil etməklə pərakəndəliyə baxmayaraq ulularımızın əsil saz-söz sənət fədailərini layiqincə Türk dünyasında və Azərbaycanımızda təşəkkül tapmasına qadirdir. Aşığı sənətinin ilk nümayəndəsi Miskin Abdalın Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında layiqincə yer tutması və efir vasitəsilə xronika kimi bu gün səslənməsi hələ də Göyçə aşığı məktəbinin, Göyçə yazarlarının şair və ilahiyətçilərinin böyük tədqiqə ehtiyacı olduğunu labüd sayır və bunu danmaq olmaz.

İllər keçdikcə bizim sənət dünyamızın nəyə qadir olduğu, mədəniyyət və maarifimizin bir daha araşdırılması gündəmə gətirilməsi günün ən mühüm və aktual məsələlərdən biri olduğunun şahidi olacağıq.

XIX əsr şifahi xalq ədəbiyyatının ən nüfuzlu şəxsiyyətlərindən olan ulu Göyçə aşiq məktəbinin inkişafında əsl maarifçi rolunu oynayan Şair Məmmədhüseyn yaradıcılığı da bu gün bu işıqlı yolun yolçusudur. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Folklor İnstitutunun direktoru, professor Hüseyn İsmayılov cənablarının “Göyçə aşıqları və el şairləri” toplusunun I cildində Şair Məmmədhüseyn həqiqətləri çox ətraflı işıqlandırılmış və şairin əsərlərinin əldə olunan iki yüzə yaxın nümunəsi çap olunmuşdur. Şair Məmmədhüseyn dühasının əsl qiyməti bundan sonra da mətbuatımızda mütamadi işıqlandırılacaq və tədqiq olunacaqdır. İlahi varlığından pay alan nurani haqq aşiqi şairin ilahiliyi peyğəmbərə (s.ə.v.s.) nazil olan Qurani-Kərimə onun öz gözü ilə baxımı, on iki imamların (ə.s.) əfsəli Əli (ə.s.) aşiqi olmasını öz əsərlərinin əsasını təşkil etməsi bir daha sübut edir ki, Şair Məmmədhüseyn Həsən oğlu Novruzov həqiqətən haqq aşiqidir.

Bütöv Azərbaycanın bölgələrində sevə-sevə oxunan on iki bəndlik “Xəbər al, deyim” mehracnaməsi və iki dini şeiri ilə əziz oxuculardan ayrılıram.

(Qəzetdə həmçinin “Xəbər al deyim”, “Qabaqda” və “Haqqdan peyğəmbərə salam” şeirləri də çap olunub)

**“Azərbaycan XXI əsrdə” qəzeti,
№02(53), 26 fevral 2010-cu il**

DƏRDLİ CAVADA CAVAB

2015-ci ilin aprel ayı idi. Ədəbiyyatla bağlı saytları nəzərdən keçirir, bəzi məqalələri oxuyurdum. “Dirili Qurbani Məclisi”nin saytında “Şair Qaranı necə mənim-səmək olar” başlıqlı yazı diqqətimi çəkdi. Sərlövhənin özü məntiqi cəhətdən yanlış olsa da, mövzu mənim üçün maraqlı göründüyündən, hərf səhvləri ilə bol olan yazını oxumağa başladım. Məqaləni oxuduqca hirsimi cilovlaya bilmir, özümü güclə ələ alırdım. Çünki haqsız ittihamlara məruz qalan vardı. Özü də bu haqsız ittihamlara məruz qalan Şair Məmmədhüseyn (1800 – 1880) kimi haqq aşiqi idi.

Sözügedən məqalə ilə bağlı saytın rəhbəri Yusif Dirili ilə əlaqə saxladım. O, Dərdli Cavadın “Doğma yurd çağırır məni” adlı kitabından götürdüyü məqaləni olduğu kimi sayta yerləşdirdiyini, həmin kitabdan mənə verəcəyini də qeyd etdi. Yusif müəllimlə telefon söhbətimiz əsnasında ona, şifahi də olsa, bir neçə faktı sadaladıqdan sonra həmin məqaləni saytdan çıxartdı. Amma yenə də rahatlıq tapa bilmədim. Fikirləşdim ki, Dərdli Cavada bir cavab yazmalıyam ki, həm qəlbim sakitlik tapsın, həm də saza-sözə hörmət qoyan oxucu həqiqəti bilsin.

Dərdli Cavad yazır: “Qara Hacı Yusif oğlunun çox şeirləri olub, əksəriyyəti yadda qalmayıb. 1897-ci ildə Qaranın 45 yaşı olanda o, 12 İmama 12 bənd söz deyib (“Xəbər al, deyim” şeiri nəzərdə tutulur – A.Y.). Atam

Bəyalı bəy savadsız olsa da, çox yaxşı hafizəsi olub. Qaranın şeirlərindən çoxunu əzbər bilirdi”. [1, s.107-108]. Dərdli Cavad sözünə davam edərək daha sonra yazır: “Atamın çox gözəl səsi vardı... 1958-ci ildə yazın gözəl çağıydı, atam balıncı dirsəklənib Qaranın 12 İmama dediyi şeiri oxuyurdu. Mən axıra qədər qulaq asdım. Atam oxuyub qurtarandan sonra, yalvardım ki, qoy bu şeiri də dəftərə yazım. Atam dedi: – Neynirsən, sənə lazım deyil. Mən əl çəkmədim. Gözlərim yaşla dolmuşdu. Atam gözlərimdə yaşı görüb yumşaldı: – Dur dəftər gətir. Mən sevincək yerimdən qalxıb dəftər gətirdim. Atam dedi, mən yazdım.” [1, s.108].

Dərdli Cavadın özünün də dediyi kimi, atası savadsız olduğundan “Xəbər al, deyim” şeirinin Şirvan ədəbi mühitinə yox, Göyçə ədəbi mühitinə xas olduğunu duya bilməyib. Amma atan elə düz deyibmiş: “O şeiri neynirsən, sənə lazım deyil”. Necə də uzaqgörənliklə deyibmiş, he-yif ki, siz əl çəkməmiş və haqqı nahaqa vermisiniz.

Nəinki babası Aşıq Ələsgərin, eləcə də demək olar ki, bütün göyçəli aşıq və el şairlərinin tədqiqatçısı, folklor toplayıcısı İslam Ələsgərin “Sazlı-sözlü Göyçə” kitabına da Dərdli Cavad belə bir qarayaxma yazır: “Şairlik həvəsinə düşən bəziləri Qaranın şeirlərini mənimsəyib, özünükləşdirməyə çalışıb. Məsələn, hələ 1991-ci ildə “Sazlı-sözlü Göyçə” kitabında Qaranın “Xəbər al, deyim” şeirini tərtibçi Ələsgər B. (*əslində buradakı “B.”-nin İslam Ələsgərə aidiyyəti yoxdur, kitabın Bakıda çap olunmasını göstərir – A.Y.*) müəyyən dəyişikliklə, Şair Məmmədhüseynin adından vermişdir...

Qoç igidlər mindi ərəb atını,
Axırı nə oldu, xəbər al, deyim.
Birinci imamım Şahi-Mərdandı,
İkinci imamım xəbər al, deyim.

...Məmmədhüseyn deyər, tamamdı, tamam,
Möminlər könlünə salıbdı güman.
Onikinci imam Sahib əz-Zaman,
Onlardan vacibin xəbər al, deyim.” [1, s.108-111].
(*şeir məqalədə tam verilmişdir. – A.Y.*)

Bəli, İslam Ələsgərin kitaba daxil etdiyi məhz bu şeir Şair Məmmədhüseynindir. Rəhmətlik İslam müəllimi şəxsən tanıyan, daim təmasda olan biri kimi deyə bilərəm ki, belə məsələlərdə o heç zaman səhvə yol verməzdi. Dediklərimi onunla uzun müddət AMEA-nın Folklor İnstitutunda çalışan böyük bir kollektivin hər bir üzvü təsdiq edər. İslam Ələsgər o tədqiqatçılardandır ki, öz babasının olsa belə, şeirləri həmişə etibarlı mənbələrdən əldə edər, araşdırar, sonra çap etdirərdi. Yoxsa sizin kimi heç vaxt şeir üzərində əl gəzdirməz, sonra isə kiminsə adına çapa verməzdi.

“Xəbər al, deyim” şeirinin necə və hansı şəraitdə yaranmasını tarixçi-müəllim Xasay Zeynalov 1936-cı ildə yazdığı “Şair Məmmədsöyün və Axund Əli” başlıqlı əlyazmasında yerli-yataqlı ortaya qoymuşdur. Mübahisəli şeir əvvəlcə Ərdəbildə, sonra İsfahanda 11 il qalaraq dini təhsil alan Məmmədhüseynin böyük qardaşı Əlinin “Axund” kimi Daşkəndə qayıdanda qurulan məclis zamanı yaranmışdır.[2].

Deyəcəyim fikirlərin daha da dəqiq olması üçün bir neçə alim və tədqiqatçının fikirlərinə nəzər salsaq, daha yaxşı olar. Filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayılov “Göyçə aşığıları və el şairləri” kitabında yazır: “El şairi Məmmədhüseynin yaradıcılığının əsas istiqamətini təşkil edən ələvi şeiri təkcə Göyçədə deyil, Azərbaycanın bütün şia, tərəkəmə elat mühitlərində geniş yayılmışdır”. [3, s.175]. Professor Hüseyn İsmayılov başqa bir kitabında yazır: “Yas mərasimlərində və İmam Hüseyn təziyələrində şairin sözləri molla və mərsiyəxanların repertuarının aktiv hissəsini təşkil edir. Məsələn, “Xəbər al, deyim” şeiri bu qəbildəndir:

Qoç iyidlər mindi ərəb atını,
Axırı nə oldu, xəbər al, deyim.
Birinci imamım Şahi-Mərdandı,
İkinci imamım xəbər al, deyim.” [4, s.253].

İfadələrdən də göründüyü kimi, bu şeir kifayət qədər geniş yayıldığından bir çox şeir həvəskarları, din xadimləri onu əzbərdən biliblər. Elə Dərdli Cavadın yazısında da “Bəyalı bəy çox aşığıların, şairlərin şeirlərini əzbər bilirdi” kimi ifadə var. Amma bu əsas vermir ki, kiminsə əzbərdən bildiyi şeiri dəftərə köçürüb, möhürbəndini dəyişib çapa verəsən. Tərən Göyçəlinin də qeyd etdiyi kimi: “Şair Məmmədhüseynin mərsiyələri mərsiyəxanların dilinin əzbəri olsa da, çox yerlərdə, xüsusilə Muğan torpağında adsız-ünvansız oxunur. Möhürbəndi qəsdənmi, bilərəkdənmi təhrif olunur” [5, s.31]. Buradan hətta belə qənaətə gəlmək olar ki, Şair Məmmədhüseynin bu və digər şeirlərinin nəinki Qobustanlı Qaranın, hətta di-

gər aşiq və şairlərin də adına çap olunması “təəccüblü” deyil.

“Xəbər al, deyim” şeirinin səhvən Qobustanlı Qaranın adına çap olunmasında Dərdli Cavadın səhvindən də böyük yanlışlığa yol verən Seyfəddin Qəniyevdir. Çünki Seyfəddin müəllim adi bir şair və ya tədqiqatçı deyil, o, professordur. Seyfəddin Qəniyevin “El şairi Qobustanlı Qara” kitabında şeir haqqında yazdığı xüsusi qeydinə nəzər salaq. O yazır: “Sazlı-sözlü Göyçə” kitabında (top. tərt. ed. və ön sözün müəll. İ.Ələsgər, B., 1991) bu şeir müəyyən dəyişikliklə Şair Məmmədhüseynin adına verilib”. [6, s.55]. Bu ifadələr Dərdli Cavadın məqaləsində də təkrar olunub. Bu halda yazının əvvəlində bu ifadələrə münasibət bildirdiyimizdən bir daha təkrar etmədən başqa bir əlavə şərhə ehtiyac vardır.

Ona görə ki, Seyfəddin Qəniyevin “El şairi Qobustanlı Qara” kitabı AMEA Folklor İnstitutunun Elmi Şurasının qərarı ilə (01.VI. 2005. pr. № 06) çap olunub. Kitabın elmi redaktoru isə filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayılovdur. Gərək Seyfəddin müəllim kitabın “elmi redaktoru” kimi Hüseyn İsmayılovun ad-soyadını yazanda heç olmasa kitabı ona göstərəydi. Çünki Hüseyn müəllim o şeiri görsə, onu başqasının adından verilməsinə imkan verə bilməzdi. Həm də yuxarıda yazıldığı kimi, xüsusi qeyd olan bir şeirin üstündən heç bir vaxt ötəri keçə bilməzdi. Biz elə bu məqalədəcə onun elmi məqalələrindən kifayət qədər fikirlərlə tanış olduq. Belə ki, “Xəbər al, deyim” şeirinin həqiqi müəllifi Şair Məmmədhüseynin yaradıcılığı AMEA-nın Folklor İnstitutunda geniş tədqiq olunmuş, 2008-ci ildə Arzu Fikrətgızı “Şair Məmmədhüseyn: həyatı, mühiti və yaradıcılığı”

adlı namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. Altını cızaraq onu da qeyd edim ki, dissertantın elmi rəhbəri Hüseyn İsmayılov olub. Zənnimcə, bunlarla nə demək istədiyimiz aydın oldu.

Dərdli Cavad məqaləsində oxuculara müraciət edərək belə yazır: “Əziz oxucular, bir şeir ki, kitabda, qəzetdə, jurnalda nəşr oluna, onu mənimsəyib necə öz adına təzədən çap etmək olar?” [1,s.111]. Bəli, düz deyirsiniz, Dərdli Cavad, çap olunan şeiri necə mənimsəmək olar?! Buyurun tanış olun, sizə və professor Seyfəddin Qəniyevə aşağıdakılar kifayətdirmi?

“Xəbər al, deyim” şeirinin bibliografiyası:

1. Xasay Zeynalov. “Şair Məmmədsöyün və Axund Əli”. Göyçə mahalı, 1936

2. Muxayıl Göyçəli. “Əlyazma – V cildə” (V cild). Göyçə mahalı, 1943

3. Tərlan Göyçəli. “Göyçə aşiq məktəbi”. Bakı, “Göytürk”, 1998, səh. 36-37

4. İslam Ələsgər. “Sazlı-sözlü Göyçə”. Bakı, “Azərnəşr”, 1999, səh.28-37

5. Hüseyn İsmayılov. “Göyçə aşiq mühiti: təşəkkülü və inkişaf yolları”, Bakı, “Elm”, 2004, səh.253

6. Qara Namazov. “El çələngi” (xalq şeirindən seçmələr), Bakı, 2004, səh. 255-256.
<http://elibrary.bsu.az/kis/1603.pdf>

7. Daşkəndli şair Məmmədhüseyn. “Yatıb oyanmaz, oyanmaz”, Bakı, “Nurlan”, 2005, səh. 31-32

8. Daşkəndli Şair Məmmədhüseyn. “Xəbər al, deyim”, Bakı, “Nurlan”, 2006, səh. 36-37

9. Hüseyn İsmayılov. “Göyçə aşıqları və el şairləri”, I cild, Bakı, “Səda”, 2006, səh. 202-203

10. Səyyad Şairov. “Saz, söz, sənət incilərimizdən Şair Məmmədhüseyn”, “Açıq səma” qəzeti, №01 (57), 27 yanvar 2009-cu il

11. Səyyad Şairov. “Şair Məmmədhüseyn yaradıcılığı və Göyçə aşığı məktəbinin inkişafında onun rolu”, “Azərbaycan XXI əsrdə” qəzeti, №02 (53), 26 fevral 2010-cu il

Ümumiyyətlə, bu tipli problemlərdə məsələnin həlli yolu əlyazmanın olub-olmamasından keçir. 2010-cu ildə yazdığım “El şairi Muxayıl Göyçəli” başlıqlı elmi məqaləmdən bir cümləni burada təkrar etmək istərdim: “Onun (*Muxayıl Göyçəli* – A.Y.) 1943-cü ilə aid əlyazmasının içərisində Şair Məmmədhüseynin “Xəbər al, deyim”, “Yaxşıdır” qoşmalarına, “Yatıb oyanmaz, oyanmaz” gəraylısına da rast gəldik.” [7, s.11-12; 8, s.220; 9]. Sözügedən əlyazmanın surəti hazırda məndədir və əlyazmanın həmin şeir olan hissəsini də bu məqaləyə şəkil formatında əlavə edirəm.

Hörmətli Dərdli Cavad və professor Seyfəddin Qəniyev, xahiş edirəm ki, sizə təqdim etdiyim 1936 və 1943-cü ilə aid əlyazmaya qarşı siz də əlyazma təqdim edəsiniz. Təqdim etdiyim mənbələr qarşısında acizsinizsə, sözünüz yoxdursa, o zaman heç olmasa səhvinizi etiraf edib haqq şairinin haqqını özünə qaytarmaq üçün yazılı şəkildə mətbuat vasitəsi ilə oxuculara məlumat verərdiniz.

Sonda Hüseyn İsmayılovun: “Onun (Şair Məmmədhüseyn – A.Y.) çoxlu dini şeirləri, mərsiyələri Şirvanda

və Muğanda mərsiyəxanlar tərəfindən oxunur. Qoşmaları, təcnisləri, divaniləri, aşıqların repertuarında əhəmiyyətli yer tutur, ondan ustadnamələr söylənir... Məmməd-hüseyn elə böyük sənətkardır ki, onun sözləri birbaşa mərasim folkloruna qarışıb; həm toy, həm də yas mərasimlərində oxunur” [3, s.183] – fikirlərini xatırladır və demək istəyirəm ki, Şair Məmmədhüseyn kimi bir sənətkarın haqqını tapdalamaq olmaz.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Dərdli Cavad. “Doğma yurd çağırır məni”, Bakı, 2014
2. Xasay Zeynalov. “Şair Məmmədsöyün və Axund Əli”. Göyçə mahalı, 1936
3. Hüseyn İsmayılov. “Göyçə aşıqları və el şairləri”, I cild, Bakı, “Səda”, 2006
4. Hüseyn İsmayılov. “Göyçə aşiq mühiti: təşəkkülü və inkişaf yolları”, Bakı, “Elm”, 2004
5. Tərən Göyçəli. “Göyçə aşiq məktəbi”. Bakı, “Göytürk”, 1998
6. Seyfəddin Qəniyev. “El şairi Qobustanlı Qara”, Bakı, 2005, 114 səh.
7. Araz Yaquboğlu. “El şairi Muxayıl Göyçəli”, AMEA Folklor İnstitutu, “Elmi axtarışlar”, VI/2010, Bakı, “Nurlan”, 2010
8. Araz Yaquboğlu. “El şairi Muxayıl Göyçəli”, AMEA Əlyazmalar İnstitutu, “Filologiya məsələləri”, №11, Bakı, “Elm və təhsil”, 2010
9. Muxayıl Göyçəli. “Əlyazma – V cildə” (V cild). Göyçə mahalı, 1943

aztoday.az saytı,

24/07/2015

“Xəzan” jurnalı,

№1(7), 2017

Məhərrəm Qasımlı,
filologiya elmləri doktoru, professor
Mahmud Allahmanlı,
filologiya elmləri doktoru, professor

ŞAİR MƏMMƏDHÜSEYN
(1800-1884)

Göyçə mahalının Daşkənd obasındandır. Şair Məmmədhüseyn, Daşkəndli Məmmədhüseyn adı ilə tanınmışdır. Bədahətən söz demək qabiliyyəti, yüksək istedadı onu məşhurlaşdırmışdır. Aşıq şeirinin müxtəlif şəkillərindən istifadə etməklə gözəl nümunələr yaratmışdır. Gəraylı, qoşma, təniz və divaniləri bu gün də ustaların repertuarında, xalq arasında yaşamaqdadır. Məşhur “Heydəri” saz havası onun “Yatıb oyanmaz-oyanmaz” şeiri ilə daha çox oxunduğundan həmin havaya aşışlar “Məmmədsöyünü” də deyirlər.

(Kitabda “Yatıb oyanmaz, oyanmaz”, “Məni”, “Yəni nə”, “Ağrı dağı”, “Ha yana-yana” və “Neylərəm” rədifli şeirləri də nəşr edilib)

Aşıq ədəbiyyatı antologiyası: 3 cildə.
1-ci cild: Aşıq poeziyası.
Bakı, 2017.
Səh.192-195

Nazir Əhmədli,
tədqiqatçı, kimya üzrə fəlsəfə doktoru

ŞAİR MƏMMƏDHÜSEYNİN NƏSİL ŞƏCƏRƏSİ

Folklorşünasların, tədqiqatçıların əksəriyyəti XIX əsr Göyçə aşığı məktəbinin görkəmli nümayəndəsi Şair Məmmədhüseynin 1800-cü və ya 1801-ci ildə həmin mahalın Daşkənd kəndində doğulduğunu və elə orada da 1880-ci və ya 1884-cü ildə vəfat etdiyini yazırlar. Məsələn, prof. Q.Namazov onun 1800-1884-cü illərdə yaşadığını göstərir *[1, s.282]*.

Professor S.Paşayev doğum tarixində həmkarı Q.Namazovla həmfikir olsa da, Məmmədhüseynin vəfat tarixi haqqında başqa fikirdədir: “Şair Məmmədhüseyn 1800-cü ildə Göyçənin Daşkənd kəndində anadan olmuş və 1880-ci ildə orada vəfat etmişdir.

Məmmədhüseyn təxminən altmış illik yaradıcılığı dövründə sazdan, sözdən ayrılmamış, Azərbaycan aşığı yaradıcılığını zənginləşdirən qiymətli gəraylılar, qoşmalar, divanilər yaratmışdır. Zil səslə oxunan “Məmmədhüseyni” saz havası onun adı ilə bağlıdır” *[2, s.31]*.

Professor A.Nəbiyev isə Şair Məmmədhüseynin ölüm tarixi kimi 1841-ci ili göstərir: “Şair Məmmədhüseyn (1800-1841) təpədən dırnağa qədər el sənətkarıydı. Yazı-pozu bilmirdi, mədrəsə təhsili görməmişdi, bədahətən söz qoşub-düzürdü. Qədd-qamətli, bir az qürurlu, bir az da təkəbbürlü və utancaq idi. Gözəl saz çalması vardı, amma Göyçədə onun sazla oxuduğunu görən olmamışdı. Aşığı şeirinin müxtəlif şəkillərində söz qoşar, el

içində gəraylı, qoşma, təcnis ustası kimi tanınardı. Gəraylıları emosional, insanı düşündürən idi.

Şair Məmmədhüseynin divaniləri, təcnisləri, qoşmaları onun xalq şeiri üslubunda bədahətən söz qoşan el şairi olduğunu göstərir” [3, s.194-195].

Göründüyü kimi, A.Nəbiyev digər professor həmkarlarından fərqli olaraq Şair Məmmədhüseynin cəmi 41 il yaşadığı fikrini irəli sürür.

Şair Məmmədhüseynin yaradıcılığında söz açan əksər tədqiqatçılar onun **“Yatıb, oyanmaz, oyanmaz”** gəraylısını misal gətirirlər. Gəraylı doğrudan da gözəldir. Qeyd edə bilərik ki, aşiq yaradıcılığında hər bir aşığı yad-daşlarda yaşadan müəyyən bir şeir olur və bu şeir də sanki Məmmədhüseyn üçün şəxsiyyət vəsiqəsi rolunu oynayır:

*Yönü bəri baxan dağlar,
Yatıb, oyanmaz, oyanmaz.
Üstündəki ağır ellər,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.*

*İyidin dönməsin əhdi,
Yana çevrilməsin təxti.
Məmmədhüseynin qara bəxti
Yatıb, oyanmaz, oyanmaz.*

Göyçəli Şair Məmmədhüseynin həyatı haqqında əvvəlki tədqiqatçılarla müqayisədə daha doğru bilgilərə onun tədqiqatçısı və həmkəndlisi A.Yaquboğlunun **“Daşkənd aşığı və şairləri”** kitabında rast gəldik. Tədqiqatçı onun **“Daşkəndli Şair Məmmədhüseyn”** başlığı ilə ve-

rilmiş tərcümeyi-halında yazır: “Novruzov Məmməd-hüseyn Həsən oğlu 1800-cü ildə Göyçə mahalının Daşkənd kəndində anadan olmuşdur. O, heç bir təhsil almamışdır. Şairin böyük qardaşı Əli Ərdəbildə və İsfahanda 8 il ruhani təhsili almışdır. Məmmədhüseynin atası dülgər olsa da, bütün varlığı ilə aşıq sənətinə bağlanmışdır. Elə Məmmədhüseynin də şair olmasında atasının az təsiri olmamışdır.

Məmmədhüseyn bədahətən şeir deməyə qadir bir şair imiş. Daşkənddə yaşayan “Şairlilər” nəsləli şairin adı ilə bağlıdır və onun nəsil şəcərəsinin üzvləridir. Şair Məmmədhüseynin Kərbəlayi Məhəmməd, Kərbəlayi Əsəd, Əbülfət, Əli və Xəlil adlı beş oğlu olmuşdur. Böyük sənətkar müqəddəs Kərbəlanı oğlu Məhəmmədlə birgə ziyarət etmişdir. Deyilənə görə ucaboylu, qədd-qamətli, iri gövdəli adam olub. Qalın çatma qaşları ona xüsusi yaraşır verərmiş. Əkinçiliklə, maldarlıqla məşğul olub.

Şair Məmmədhüseyn 1880-ci ildə qabaqcadan özünə agah olmuş olan ilan çalması nəticəsində doğma Daşkənd kəndində vəfat etmiş və orada dəfn olunmuşdur.

Şair Məmmədhüseynin çoxlu dini şeirləri, mərsiyələri Şirvanda və Muğanda mərsiyəxanlar tərəfindən oxunur. “*Xəbər al, deyim*” qoşması demək olar ki, Azərbaycanın hər yerində hamının dillər əzbəridir” [4, s.9].

Yuxarıdakı mətnə Məmmədhüseynə aid edilən “*Novruzov*” soyadının yanlışlığını nəzərə almasaq, şairin atasının, qardaşlarının və oğlanlarının adlarının çəkilməsi onun kameral siyahılarda axtarılması üçün lazım olan məlumatlar baxımından olduqca əhəmiyyətli. Əlimizdə olan bu bilgilərə əsaslanıb onu Göyçə mahalının 1831-ci ilə aid kameral siyahısında axtardıq. Digər böyük

aşıqlarımızda olduğu kimi, burada da gözlənilməz nəticələr alındı. Şair Məmmədhüseynin ailəsini Daşkənd kəndində deyil, adı həm də Abul kəndi olan *Qızılciq* kəndində aşkar etdik:

“Göyçə mahalının kameral təsviri. 1831-ci il.

№6. QIZILCIQ VƏ YA ABUL KƏNDİ.

Qarapapaq tayfası

Göyçə gölünün cənub sahilində Dərəçiçək mahalından sonra gələn altıncı kənd. Geniş əraziləri və biçənəkləri var. Göyçə gölünün suyundan istifadə edirlər.

Buğda, arpa, darı, kətan və başqa bitkilər əkirlər.

1.Kəndxuda Hüseyn Abul oğlu 40 y (onun arvadı); iki oğlu var: Həsən 10 y; Səfər 5 y; qardaşı Musa 25 y.

...

19.Həsən Əli oğlu 50 y (onun arvadı); dörd oğlu var: Əli 20 y; Məmmədhüseyn 15 y; Novruz 10 y; Qurban 7 y.

Əhalisi türklərin qarapapaq tayfasına mənsub olan Qızılciq kəndində 19 ailə, 68 kişi, 40 qadın, cəmi 108 adam yaşayır” [5, s.47-49].

Göründüyü kimi, Novruz Məmmədhüseynin özündən kiçik iki qardaşından biridir. Həm də şairin yaşadığı dövrdə rus müstəmləkəçiləri müsəlmanlara “-ov, -yev” soyad sonluqlarını hələ sııımamışdılar və sonradan görəcəyimiz kimi Şair Məmmədhüseyn **“Məmmədhüseyn Həsən oğlu”** kimi yazılırdı.

Qeyd edək ki, kəndin ikinci, Abul adı kəndxuda Hüseynin atası Abulun adı ilə bağlıdır.

A.Yaquboğlunun yazdığı kimi Məmmədhüseynin atasının adı Həsəndir, özündən 5 yaş böyük qardaşı Əli və qardaşı Novruz da buradadır. *Məmmədhüseynin isə*

indiyə qədər yazıldığı kimi 1800-cü və ya 1801-ci ildə deyil, 1816-cı ildə doğulduğu aydın olur.

Bütün müəlliflər Şair Məmmədhüseyni daşkəndli kimi tanıtdıqlarına görə, düşünmək olardı ki, bu ailə sonradan Daşkəndə köçmüşdür. Amma Daşkəndin 1842-ci ilə aid kameral siyahısında da bu ailəni müəyyən etmək mümkün olmadı. Qızılciq kəndinin özünə gəlincə, 1842-ci ilin kameral siyahısında **Hacı Muxan** (1831-ci ilin kameral siyahısında boş kəndlərin siyahısında “**Hacı Mumuxan**” kimi qeydə alınıb) adlı yeni məskunlaşdırıldığı yazılan bir kənd var və orada yaşayanların **Qızılciq** (Abul) kəndindən gəldiyi qeyd olunur:

“№9. HACI MUXAN KƏNDİ

Qarapapaqların bosçalı tayfası. Sakinlər buraya Qızılciq və ya Abul kəndindən gəlirlər. İslam dininin şiə məzhəbinə mənsub olmaqla köçəri həyat sürürlər” [5, s.251].

1842-ci ilin kameral siyahısında 1831-ci ildə Qızılciq kəndində yaşayanlardan 6 ailəni Hacı Muxan, 4 ailəni Qanlı Allahverdi, 1 ailəni isə Sultanəli Qışlağı kəndlərində aşkar etdik. Qanlı Allahverdi kəndinin 1842-ci ilə aid siyahısında belə bir ailə var:

“İrəvan qəzası, Göyçə nahiyyəsinin Kameral təsviri. 1842-ci il.

№35.QANLI ALLAHVERDİ KƏNDİ.

5.Məmmədhüseyn Həsən oğlu 35 y; qardaşı Əli 40 y; atası Həsən Mehriban oğlu 80 y.

5 xalvar əkin yeri, 1 xalvar buğda, 1 xalvar arpa əkini, 1 atı, 7 baş iribuynuzlu, 20 baş xırdabuynuzlu heyvanı var” [5, s.164].

Bu ailəni Şair Məmmədhüseynin ailəsi saymaq olarmı?

Əvvəlcə əleyhinə olan faktlara baxaq.

Əvvəla burada qeyd olunan hər üç şəxsin yaşı onların 1831-ci ildəki yaşı ilə uyğun gəlmir. Aradan keçən 11 ildən sonra Məmmədhüseyn 26, Əli 31, Həsən isə 61 yaşında olmalı idi. Bu sənəddə isə onların hamısının yaşı şişirdilib.

İkincisi, Həsənin atasının adı əvvəlki sənəddə Əli yazıldığı halda, burada bir qədər qərribə səslənən Mehriban yazılıb.

Üçüncüsü, Məmmədhüseynin 1831-ci ildə qeyd edilən qardaşları Novruz və Qurbanın adları da yoxdur.

Bu ailənin Məmmədhüseynin ailəsi ola biləcəyinin lehinə olan faktlar:

Birincisi, müxtəlif faktlar var ki, 1842-ci ilin rəqəmləri bir çox ailələrdə də 1831-ci ilin rəqəmləri ilə uyğun gəlmir və ona görə də yaş uyğunsuzluğunu, Həsənin atasının adının səhv yazılmasını, Məmmədhüseynin qardaşlarının adının yazılmamasını katib xətası da saya bilərik. Amma Novruzla Qurbanın adlarının yazılmamasını ailənin vergidən yayınmaq cəhdi kimi də yozmaq olar. Əgər siyahıya düzgün alınsaydılar, Novruz 21, Qurban isə 18 yaşında olacaqdı. Ovxatki Rusiya qanunlarına görə, qadınlar və 15 yaşından kiçik oğlan uşaqları vergidən azad idilər. Oğlan uşağı 15 yaşına çatdıqda isə onların hər birinə görə 1,2 rubl (indiki kursla 120 manat) **“başpulu”** verilməli idi. Düşünmək olar ki, Həsən vergidən yayınaraq Novruzla Qurbanı siyahıya saldırmayıb. Hər bir kəndin siyahısının sonunda qeydiyyatçı katib A.Korallov sakirlər haqqında məlumat verənlərdən imzalı iltizam alıb ki,

onlar heç kimi siyahıdan gizlətməyiblər. Görünür, vergidən yayınmaq üçün siyahıya almadan yayınmaq halları ciddi vəziyyət alıbmış.

İkincisi, siyahıların müqayisəsi göstərir ki, Qanlı Allahverdi kəndinə Qızılçıq kəndindən gələn başqa ailələr də var. 1831-ci ilin siyahısında Qızılçıq kəndində 2-ci sırada olan Məhəmməd Məmmədhüseyn oğlunun oğlanları Əmiraslan və Əli 1842-ci ilə Qanlı Allahverdi kəndində 20-ci sırada qeydə alınıb. Qızılçıq kəndində 4-cü sırada olan Rüstəm Məhəmməd oğlunun ailəsi Qanlı kəndində 8-ci sırada, Qızılçıq kəndində 5-ci sırada olan Əli Naim oğlunun ailəsi Qanlı kəndində 4-cü sırada qeyd edilmişdir (*bütün ailələrdə ailə üzvlərinin yaşlarında səhvlər vardır*). [5, s.48; s.164-166]. Bu onu göstərir ki, Qızılçıqdan Qanlı Allahverdi kəndinə doğrudan da köç olub. Bu baxımdan, Məmmədhüseynin ailəsinin də qızılçıqlı həmkəndliləri ilə Qanlı kəndinə gəlməsi inandırıcıdır.

Üçüncüsü, yaşları səhv göstərilə də, 1842-ci ilin kəmeral siyahısında da 1831-ci ildə olduğu kimi Əli ilə Məmmədhüseynin arasında 5 yaş fərqi var.

Maraqlıdır ki, ailənin başçısı atası və özündən böyük qardaşı Əli deyil, Məmmədhüseynidir.

Sənəddə göstərilən və xüsusi maraq doğuran mal varlığı bu ailənin ortabab bir ailə olduğunu göstərir. Orada işlədilən sahə vahidi olan *“xalvara”* gəlincə, xatırladaq ki, 1 xalvar 1,6 ha əraziyə bərabərdir. Beləliklə, bu ailənin 8 hektar əkin yerinin olduğu məlum olur.

Qanlı Allahverdi kəndi 1831-1842-ci illər arasında niyə boşalmışdı?

1831-ci ildə Qanlı Allahverdi kəndində yaşayan 16 ailə etnik baxımdan milli tayfasına mənsub idi [5, s.63-65]. 1831-ci ildə Göyçə mahalında yaşayan 227 milli ailəsinin əksəriyyəti 1834-1835-ci illərdə Vedibasar mahalına köçmüşdü, Göyçədə qalan 16 milli ailəsinin hamısı isə yeni yaranan *Qızılvan*k kəndinə köçmüşdü. *(1842-ci ildə Qızılvan*k kəndində həmin 16 milli ailəsindən başqa ətraf kəndlərdən buraya köçən 8 qarapapaq ailəsi də vardı [5, s.237-240]).

Qarapapaqların Göyçə gölünün cənubunda yerləşən Qızılçıq kəndindən gölün şimal-şərqində yerləşən Qanlı Allahverdi kəndinə köçməsi aşağıdakı səbəblərlə bağlı ola bilərdi. 1830-cu ildə Türkiyədən köçürülən 1.485 erməni ailəsi artıq gölün cənub hissəsini tamamilə tutmuşdular, ona görə də qızılçıqlılar ermənilərlə qonşuluqda yaşamaq istəməyib millilərdən boşalan Qanlı Allahverdiyə köçmüşdülər. *İkincisi* Göyçə gölünün cənub tərəfində iqlim çox sərt idi və sakinlər daha mülayim iqlimli kəndə üstünlük vermişdilər. *Üçüncüsü* isə, Qızılçıq kəndi ilə müqayisədə Qanlı kəndinin ərazisi, torpaqları daha böyük və yaşayış üçün daha əlverişli idi.

“Haqq-nahaqq seçilər Haqq divanında” kitabında Məmmədhüseynin ailəsinin sonradan Daşkənd kəndinə köçə biləcəyi ehtimalını irəli sürsək də [6, s.257-264], Qanlı Allahverdi kəndində qeydə alınan və haqqında söhbət gedən ailənin Şair Məmmədhüseynin ailəsi ola biləcəyi ehtimalını gözdən keçirməmişdik.

Haqqında söhbət gedən kitabın nəşrindən sonra Məmmədhüseynin ailəsini Göyçə mahalının 1859-cu ilə aid kameral siyahısında aşkar etdik və irəli sürülən ehti-

mallar özünü doğrultdu – Şair Məmmədhüseyn öz ailəsi ilə birlikdə Daşkənddə qeydə alınıb:

“İrəvan quberniyası, Novobəyazid qəzası. 1859-cu il.

№130.Daşkənd kəndi

Xəzinə torpaqlarında yaşayan dövlət kəndliləri.

44.Məmmədhüseyn Həsən oğlu 40 y; oğlanları: Məhəmməd 10 y; Əsəd 8 y; Əli 1 y.

Ailədə 3 qadın var” [7].

Ailəsində 3 qadının olması və oğlanlarının hələ evlilik yaşına çatmaması düşünməyə əsas verir ki, bu qadınlardan biri Məmmədhüseynin həyat yoldaşı, qalan ikisi isə qızlarıdır. Amma nə onun həyat yoldaşının, nə də qızlarının adları haqqında bilgimiz yoxdur.

Sənədin şərhinə ondan başlayaq ki, A.Yaquboğlunun **“Daşkənd aşığıları və şairləri”** kitabında Məmmədhüseynin göstərilən oğlanlarının adları sənəddəki adlara uyğundur. Buradan məlum olur ki, onun böyük oğlu Məhəmməd 1849-cu, Əsəd 1851-ci, Əli 1858-ci ildə doğulublar. Məmmədhüseynin özü isə siyahıya görə 1819-cu ildə doğulub, halbuki 1831-ci ilin siyahısına görə onun 1816-cı ildə doğulduğunu müəyyən etmişdik. Bu doğum tarixlərinin hansı daha düzgündür? İki səbəbə görə onun 1816-cı ildə doğulduğunu qəbul etməliyik: **əvvəla**, təcrübəmizə görə, 1831-ci ilə aid kameral sənədlərindəki rəqəmlər daha dəqiqdir, **ikincisi** isə, əgər şəxsin doğum tarixində ziddiyyət varsa, onun balaca vaxtı qeydə alınmış yaşında qeydiyyatçı katibin, yaxud məlumatı verən şəxsin səhv etmək ehtimalı daha azdır. Başqa sözlə, Məmmədhüseynin 15 yaşında qeyd edildiyi tarix daha etibarlıdır və ona görə də onun 1816-cı ildə doğulduğunu

düşünürük. *Üçüncü*, ən məntiqli dəlil isə odur ki, əgər 1831-ci ildə Məmmədhüseynin 12 yaşı vardısı, atası Həsən onu vergi mükəlləfiyyətli 15 yaşında yazdırmazdı.

Kəndin siyahısında Məmmədhüseynin 1781-ci ildə doğulmuş atası Həsənin, qardaşları – 1811-ci ildə doğulmuş Əlinin, 1821-ci ildə doğulmuş Novruzun və 1824-cü ildə doğulmuş Qurbanın adlarına rast gəlmirik. Bu, iki səbəblə bağlı ola bilər: ya onlar Məmmədhüseyndən fərqli olaraq Daşkəndə gəlməyiblər, ya da Daşkəndə gəliblər, amma hamısı vəfat edib. Əgər onlar da Daşkəndə köçsəydilər və hamısı sağ olsaydı, ataları Həsənin 78, Əlinin 48, Novruzun 38, Qurbanın isə 35 yaşı olacaqdı. Həsənin qocalıq səbəbindən ölə biləcəyini ehtimal edə bilərik, amma Məmmədhüseynin qardaşlarının üçünün də ölməsi ehtimalı azdır. Əgər onların hamısı vəfat etsəydi belə, Əlinin, Novruzun və Qurbanın uşaqlarını kəndin siyahısında görməli idik. Ona görə də düşünməliyik ki, Məmmədhüseynin qardaşları onunla Daşkəndə gəlməyib Qanlı Allahverdi kəndində qalıblar, ya da başqa yerə gediblər.

Məmmədhüseynin Əli adında 1 yaşında oğlunun olmasından belə nəticə çıxartmalıyıq ki, onun böyük qardaşı Əli artıq həyatda yoxdur və qardaşının xatirəsini yaşatmaq üçün onun adını oğluna verib. Yəni Əli ən azı 1 il bundan əvvəl, 47 yaşına çatmadan, 1858-ci ildən qabaq ölüb.

“İrəvan quberniyası, Novobəyazid qəzası.

Daşkənd kəndi.1873-cü il.

46.44.Məmmədhüseyn Həsən oğlu 54 yaşında;

oğlanları: Məhəmməd 24 y; onun oğlu Əsrəf 1 y;

Əsəd 22 y; Əbülfət 17 y; Əli 15 y; Xəlil 11 y.

(Ailədə 5 qadın var)” /8/.

Əvvəlki kameral siyahıda olduğu kimi burada da Məmmədhüseynin atasının və qardaşlarının adlarına rast gəlinmir. Özləri vəfat etmiş olsalar belə, onların övladları qeydə alınmalı idi. Bu, yuxarıdakı mülahizəmizi təsdiq edir ki, qardaşları Daşkəndə gəlməyiblər.

Bu sənəddə Məmmədhüseynin digər iki oğlunun, Əbülfətlə Xəlilin adları da qeyd olunub. Böyük oğlu Məhəmmədin isə Əşrəf adında 1 yaşında oğlu var. O, 1872-ci ildə doğulub.

1873-cü ilin kameral siyahısına görə də Məmmədhüseynin 1819-cu ildə doğulduğu görünür. Lakin yuxarıdakı mülahizələrimizə görə, onun 1816-cı ildə doğulduğu ehtimalını qüvvədə saxlayırıq.

Qanlı Allahverdi kəndinin 1852-ci ilə aid kameral siyahısı ilə tanışlıq yuxarıdakı mülahizələrimizi təsdiq etdi. Məlum oldu ki, Məmmədhüseynin böyük qardaşı Əli doğrudan da Qanlı Allahverdi kəndində qalıb və orada da vəfat edib:

“Novobəyazid qəzasının kameral təsviri. 1852-ci il.

№34.QANLI ALLAHVERDİ KƏNDİ.

Xəzinə torpaqlarında yaşayan dövlət kəndliləri.

Müsəlman tatarlar.

...

5.5.Məmmədhüseyn Həsən oğlu 36 y; qardaşı Əli 41 y; oğlu Vəli 17 y (əvvəlki siyahıyaalmada yaddan çıxıb).

Ailədə 3 qadın var.

Qeyd: Məmmədhüseyn 1856-cı ildə həmin qəzanın Daşkənd kəndinə köçüb.

Əli və oğlu Vəli yeni siyahıyaalmadan qabaq ölüblər.

Kənddə 24 ailə, 86 kişi, 59 qadın, cəmi 145 tatar yaşayır.

Kənddə məscid, zavod və fabrik yoxdur.

Yoxlamanı quberniya katibi R.Ryazantsev həyata keçirdi” [9].

Beləliklə, bu sənəddən Məmmədhüseynin Daşkəndə köçmə tarixini öyrənirik. Bu siyahıya düşməsə də, onun iki oğlu – 1849-cu ildə doğulan Məhəmməd və 1851-ci ildə doğulan Əsəd Qanlı Allahverdi, sonrakı 3 oğlu, o cümlədən 1858-ci ildə doğulan Əli Daşkənddə doğulmuşlar.

Böyük qardaşı Əlinin və onun oğlu Vəlinin ölüm tarixləri göstərilməsə də, düşünə bilərik ki, onlar öldükdən sonra Məmmədhüseyn Qanlı Allahverdi kəndində qalmaq istəməmiş və ailəsi ilə Daşkəndə köçmüşdür.

Göyçə mahalının əlimizdə olan bir çox kəndlərinin 1852-ci ilə aid kameral siyahıları ilə tanışlıq burada xeyli insan tələfatının olduğunu da üzə çıxartdı. Bu faktdan belə nəticə çıxara bilərik ki, 1850-ci illərdə Göyçədə xeyli insanın ölümünə səbəb olan epidemiya olmuşdur.

Qanlı Allahverdi kəndində məscidin olmaması isə Məmmədhüseynin böyük qardaşı Əlinin axund olduğuna şübhə yaradır. Həm də dini təhsil alan, molla və ya axund olan şəxslərin adının qabağında *“molla”* və *“axund”* sözü mütləq yazılırdı. Üç kameral siyahıda – 1831-ci, 1842-ci və 1852-ci illərin kameral siyahılarında adını gördüyümüz Əlinin molla və ya axund olmağı yazılmayıb. Beləliklə, Əlinin Ərdəbildə və İsfahanda 8 və ya 11

il dini təhsil alması haqqındakı mülahizələr öz təsdiqini tapmır.

Məmmədhüseynin digər iki qardaşının – Novruzla Qurbanın harada yaşadıklarını və nə vaxt öldüklerini hələlik bilmirik.

Daşkəndin 1886-cı ilə aid Əyal dəftəri – kameral siyahısı əlimizdə olmadığından, **“Məmmədhüseyn nə vaxt ölüb?”** sualına da hələlik cavab verə bilmirik. Əgər həmin sənəddə onun adı aşkar edilsəydi, indiyə kimi fərz edildiyi kimi 1880-ci və ya 1884-cü illərdə ölmədiyi məlum olacaqdı və əksinə. Aydın olan odur ki, professor A.Nəbiyevin Məmmədhüseynin 1841-ci ildə öldüyünü yazması həqiqətə uyğun deyil.

Beləliklə, başqa qarapapqlar kimi, Məmmədhüseynin ailəsi də 1814-cü ildə İranın Sulduz mahalından Göyçəyə köçüb Qızılciq kəndində məskunlaşmış, Məmmədhüseyn 1816-cı ildə həmin kənddə doğulmuş, 1834-1835-ci illərdə atası və qardaşları ilə Göyçə mahalının Qanlı Allahverdi kəndinə, 1856-cı ildə isə Daşkəndə köçmüş və ömrünün qalan hissəsini burada yaşamışdır.

Görkəmli şairin özü və yaxın qohumlarının haqqında yeni arxiv sənədlərinin axtarışı davam edir.

Bu məqalədə Şair Məmmədhüseynin yaradıcılığını araşdırmağı qarşımıza məqsəd qoymasaq da, əksər tədqiqatçıların müəllifliyini ona aid etdikləri **“Xəbər al, deyim”** adlı dini məzmunlu şeirlə bağlı ziddiyyətli fikirlərin mövcudluğu diqqətimizi cəlb etdi.

Bu mülahizələrdən birinin müəllifi prof. Seyfəddin Qəniyevdir. **“El şairi Qobustanlı Qara”** kitabında həmin şeirin müəllifliyini çoxlarının, o cümlədən bu sətirlərin

müəllifinin indiyə qədər tanımadığı Qobustanlı Qaraya aid edən müəllif şeir haqqındakı xüsusi qeyddə yazır: **“Sazlı-sözlü Göyçə” kitabında (top.tərt.edən və ön sö-zün müəllifi İ.Ələsgər, B., 1999) bu şeir müəyyən dəyi-şikliklərlə Şair Məmmədhüseynin adına verilib” [10, s.55].**

Professorun bu fikrini həqiqətə uyğun hesab etməyib üstündən sükutla keçə bilərdik, amma məsələnin ciddi tə-rəfi odur ki, S.Qəniyevin haqqında söhbət gedən kitabı AMEA Folklor İnstitutunun Elmi Şurasının qərarı ilə **(2005-ci il, protokol №6)** çap olunub, kitabın elmi redak-toru isə institutun ovaxtkı direktoru professor Hüseyn İsmayılovdur.

2008-ci ildə həmin institutun elmi işçisi Arzu Dadaşova yenə də prof. H.İsmayılovun elmi rəhbərliyi ilə **“Şair Məmmədhüseyn: həyatı, mühiti və yaradıcılığı”** adlı namizədlik dissertasiyası müdafiə edib və haqqında söhbət gedən şeirin Şair Məmmədhüseynə aid olduğunu göstərib.

Prof. H.İsmayılov professor həmkarı S.Qəniyevin dövrüyyəyə buraxdığı, özünün də iştirakçısı olduğu yan-lışlığı sonradan düzəltməyə təşəbbüs göstərir: **“Onun (Şair Məmmədhüseynin – N.Ə.) çoxlu dini şeirləri, mər-siyyələri Şirvanda və Muğanda mərsiyəxanlar tərəfindən oxunur” [12, s.183].** Amma bu cümlənin yol verilmiş yanlışlığı aradan qaldırdığını düşünmək mümkün deyil.

Prof. S.Qəniyevin həqiqətə uyğun olmayan mülahizə-sini sonradan Dərdli Cavad adlı bir nəfər primitiv şəkildə təkrar etmişdir. O, yazır: **“Qara Hacı Yusif oğlunun çox şeirləri olub, əksəriyyəti yadda qalmayıb** (kursiv mənim-dir – N.Ə.). 1897-ci ildə Qaranın 45 yaşı olanda o, 12

imama 12 bənd söz deyib (*“Xəbər al, deyim” şeiri nəzərdə tutulur – N.Ə.*). Atam Bəyalı bəy savadsız olsa da, çox yaxşı hafizəsi olub. Qaranın şeirlərindən çoxunu əzbər bilirdi. ...1958-ci ildə yazın gözəl çağıydı, atam balınca dirsəklənib Qaranın 12 imama dediyi şeiri oxuyurdu. Mən axıra qədər qulaq asdım. Atam oxuyub qurtarandan sonra, yalvardım ki, qoy bu şeiri də dəftərə yazım. Atam dedi: – Neynirsən, sənə lazım deyil! Mən əl çəkmədim. Gözlərim yaşla dolmuşdu. Atam gözlərimdə yaşı görüb yumşaldı: – Dur dəftər gətir. Mən sevincək yerimdən qalxıb dəftər gətirdim. Atam dedi, mən yazdım” [13, s.108].

Müəllifin bir neçə cümləlik yazısı səhvlər və ziddiyyətli cümlələrlə doludur. Sonrakı cümlələrdən aydın olur ki, “atam Bəyalı bəy savadsız olsa da, çox yaxşı hafizəsi olub” cümləsində zaman ifadəsində kobud səhvə yol verilib. *“Olub”* o deməkdir ki, D.Cavad özü atasını görməyib, xatırlamır və onun haqqında başqalarının söhbətlərindən atasının yaxşı hafizəyə malik olduğunu eşidib. Halbuki, 1958-ci ildə məlum şeiri onun diqtəsindən qələmə aldığını yazır, yəni atasını yaxşı xatırlayır. Bu halda isə cümlənin sonunu *“hafizəsi vardı”* kimi yazmalı idi.

İkincisi, D.Cavad bilməli idi ki, “bəy” titulu rəsmi tituldur və sovet hakimiyyəti onu ləğv etmişdi, ona görə də 1958-ci ildə bəy ola bilməzdi.

Üçüncüsü, 1930-cu illərdə sovet hakimiyyəti savadsızlığı ləğv etmək üçün kurslar təşkil edib əhaliyə yazıpozu öyrətmişdi, onun güclü hafizəsinin olduğunu dediyi rəhmətlik atası Bəyalı kişi görəsən niyə əlifbanı öyrənil yadında saxlamamışdı?

Dördüncüsü və mühüm olanı isə odur ki, D.Cavadın yazdığına görə, mərhum atası da şeirin Qaraya aid olub-olmamasında tərəddüd edirmiş və yaqın ki oğluna ona görə “nəyinə lazımdır?” deyib.

Beşincisi. Müəllif yazır ki, **“Qaranın çox şeirləri olub, əksəriyyəti yadda qalmayıb”**. Şeirlərinin əksəriyyətinin yadda qalmadığı (aydındır ki, zəif olduqlarına görə) bir şəxsdən bu cür gözəl şeir gözləmək olarmı? Əlbəttə ki, yox!

Altıncısı, bu şeirin Qaraya mənsub olduğunu iddia etmək üçün müəllif yazılı mənbəyə, əgər mənbə yoxdursa, Şirvanın məşhur aşığı Aşıq Şakirə, Aşıq Bilalə, yaxud hansısa tanınmış başqa saz-söz xadiminə istinad etməli idi. D.Cavadın özünün də savadsızlığını etiraf etdiyi atası Bəyalı kişi mötəbər mənbə sayıla bilərmə? Təbii ki, yox!

Amma Dərdli Cavadın prof. S.Qəniyevdən bir üstünlüyü var – o, inandırıcılığı şübhə doğuran heç olmasa bir mənbə göstərir, professor isə bunu da etməyib.

Şair Məmmədhüseynin tədqiqatçısı A.Yaquboğlu **“Xəzan” jurnalının** yanvar-fevral 2017-ci il tarixli sayında həmin şeirin Şair Məmmədhüseynə məxsus olması haqqında gətirdiyi dəlillərlə **“Dərdli Cavada cavab”** adlı məqalə ilə çıxış etmişdir [14, s.64-67]. Müəllif yazır: “Xəbər al, deyim” şeirinin necə və hansı şəraitdə yaranmasını tarixçi-müəllim Xasay Zeynalov 1936-cı ildə yazdığı **“Şair Məmmədsöyün və Axund Əli”** başlıqlı əlyazmasında yerli-yataqlı ortaya qoymuşdur. Mübahisəli şeir əvvəlcə Ərdəbildə, sonra İsfahanda 11 il qalaraq dini təhsil alan Məmmədhüseynin böyük qardaşı Əlinin “Axund” kimi Daşkəndə qayıdanda qurulan məclis za-

manı yaranmışdır (*X.Zeynalov. “Şair Məmmədsöyün və Axund Əli”. Göyçə mahalı, 1936*).

A.Yaquboğlu əlavə edir: “Ümumiyyətlə, bu tipli problemlərdə məsələnin həlli yolu əlyazmanın olub-olmamasından keçir. 2010-cu ildə yazdığım “El şairi Muxayıl Göyçəli” başlıqlı elmi məqaləmdən bir cümləni burada təkrar etmək istərdim: “Onun (Muxayıl Göyçəli – A.Y.) 1943-cü ilə aid əlyazmasının içərisində Şair Məmmədhusəynin “Xəbər al, deyim”, “Yaxşıdır” qoşmalarına, “Yatıb oyaymaz, oyanmaz” gəraylısına da rast gəlirik [15, s.11-12; 15, s.9]. Sözügedən əlyazmanın surəti məndədir və əlyazmanın həmin şeir olan hissəsini də məqaləyə şəkil formasında əlavə edirəm.

Hörmətli Dərdli Cavad və professor Seyfəddin Qəniyev, xahiş edirəm ki, sizə təqdim etdiyim 1936 və 1943-cü ilə aid əlyazmaya qarşı siz də əlyazma təqdim edəsiniz”.

A.Yaquboğlunun müraciət etdiyi müəlliflərin indiyə qədər təqdim etmədikləri sübutları bundan sonra da edəcəklərini ehtimal etmirik.

Əslən Azərbaycandan olan məşhur professor Əhməd Cəfəroğlunun rəhbərliyi ilə Türkiyədə nəşr edilən “*Azərbaycan yurt bilgisi*” dərgisində müəllifi M.Sadık Sənan olan “*Azərbaycan Saz Şairləri*” adlı bir məqalə diqqətimizi çəkdi [17, s.55-59].

Məqalə Azərbaycan söz sənətinin iki qüdrətli nümayəndəsinə – Aşıq Qurbaniyə və Aşıq Abbas Tufarqanlıya həsr olunmuşdur. Aşıq Abbası “*Dehərqaanlı Aşıq Abbas*” (*Tufarqanlı – N.Ə.*) kimi təqdim edən müəllif yazır ki, Abbas gənc yaşlarında bir varlı adamın qızına aşıq olur, amma qızın atası onun dinin əsaslarını yaxşı bilmədiyini

bəhanə gətirərək qızını verməyə razı olmur. Abbas müctəhid yanına gedir, onun suallarına düzgün cavablar verir, peyğəmbərdən sonra gələn imamların adlarını soruşduqda isə müctəhidin sualına həmin şeirlə cavab verir.

Azərbaycan saz-söz sənətinin nümayəndəsi Aşıq Abbasın adı çəkilən məqalədə “Deharqanlı” yazılması bir qədər təəccübümüzə səbəb olduğuna görə müəyyən araşdırmalar aparmaq qərarına gəldik. **Bao.az saytında** (29-12-2014) **“Mərkəzi ostan”** adlı yazının görkəmli İran alimi, folklor tədqiqatçısı Əli Kəmalidən bəhs edilən hissəsində belə məlumatla qarşılaşdıq: “Savə, Həmədan, Qəzvin, Əsədabad, Melayir, Takistan, Buin-Zəhra, Şəhriyar, Ərak, Qum, Təfriş, Fəridən və Qaşqay türklərinin Tuharqanlı Abbas rəvayətlərini təsbit etmişdir. Buralarda **“Tufarqanlı Abbas”** da deyilməkdədir. **Duharqanlı, Tuharhanlı və Dehharqanlı Abbas** versiyaları da işlədilir. Farsçada, **“Dehharqan”** olaraq yazılıb oxunur” [18].

Tədqiqatçı M.Sadiq Sənanın müəllifliyinin Abbas Tufarqanlıya aid etdiyi **“Xəbər al, deyim”** şeirini Şair Məmmədhüseynə aid edilən variantı ilə müqayisə etmək üçün bütövlükdə təqdim edirik:

*Qoç igidlər at oynadan meydandır,
Məhəmməd sərindən tökülən qandır.
Birinci imamım Şahi-Mərdandır,
İkinci imamı xəbər al, deyim.*

*Sabah zamanları meh yeli əsər,
Kəbədən gələnin qabağın kəsər.
İkinci imamım imam Həsən,
Üçüncü imamı xəbər al, deyim.*

*Kərbəla dəştində qalan Hüseyini,
Kəfərlər əlində dağılan beyni.
Üçüncü imamım imam Hüseyini,
Dördüncü imamı xəbər al, deyim.*

*Bahar olar, dağlar geyər mavi don,
Dilim oxur, “qülhuvallah, yovmiddin”.
Dördüncü imamım Zeynal Abidin,
Beşinci imamı xəbər al, deyim.*

*Məclisə girəndə ağır ol, ağır,
Müşküldə qalanda mövlanı çağır.
Beşinci imamım Məhəmməd Bağır,
Altıncı imamı xəbər al, deyim.*

*Yığdıq bu dünyanın malın bir dadlıq,
Heç gəlmədi üstümüzə bir hazıq (?).
Altıncı imamım Cəfər Sadıq,
Yeddinci imamı xəbər al, deyim.*

*Girdim rövzəsinə qıldım namazı,
Dolandım qəbrinə, etdim niyazı.
Yeddinci imamım Museyi Kazım,
Səkkizinci imamı xəbər al, deyim.*

*Hər gün qıl namazı, buraxma qəza,
Qiyamət günündə verərlər cəza.
Səkkizinci imamım İmam Rza,
Doqquzuncu imamı xəbər al, deyim.*

*Ağalar ağası, kövsəri saqi,
Çəkdi zülfüqarı, ayırdı dağı.
Doqquzuncu imamım Məhəmməd Tağı,
Onuncu imamı xəbər al, deyim.*

*Ağalar ağası, kövsəri sağı,
Gəzdiyi yerlərdi cənnətin bağı.
Onuncu imamım Əliyən Nağı,
On birinci imamı xəbər al, deyim.*

*Otağına salmış xalıtı gövhər,
Alnından tökülür nur kimi tər.
On birinci imam Həsəni Əsgər
On ikinci imamı xəbər al, deyim.*

*Xorasan şahına göndərdim salam,
Yazdım bu sözləri, eylədim tamam.
On ikinci imamım Axır əz-zaman,
Bundan ziyadəsi yox, xəbər al, deyim [17, s.57-58].*

Başqa bəndlərin, misraların müqayisəsini tədqiqatçıların və oxucuların öhdəsinə buraxaraq, burada bir məsələyə toxunmağı vacib bilirik. İran, Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatının və mədəniyyətinin təsiri altında formalaşan Dərələyəz folklorunda şair Məmməd Hüseyinə aid edilən variantdakı kimi **“Sahib əz-zaman”** yox, Abbas Tufarqanlıya aid edilən variantdakı **“Axır əz-zaman”**ın bir qədər dəyişilmiş forması olan **“Axır-zaman”** ifadəsi işlədilirdi. Bu ifadəni əsas götürərək, yuxarıdakı şeirin məhz Aşıq Abbas Tufarqanlıya mənsub olduğunu iddia etməsək də, şübhə doğurmayan fakt odur ki, bu məşhur şeir o

qədər də tanınmayan, Dərdli Cavadın da etiraf etdiyi kimi şeirlərinin əksəriyyəti gəlib bizə çatmayan Qobustanlı Qaraya məxsus deyildir.

Şeirin Aşıq Abbas Tufarqanlıya məxsus olub-olmadığını müəyyənləşdirmək üçün, fikrimizcə, İran aşıq mühitində araşdırma aparmağa ehtiyac vardır.

Şair Məmmədhüseyn haqqındakı qeydlərimizi tərtibçisi prof. Q.Namazov olan **“El çələngi (Xalq şeirindən seçmələr)”** kitabından götürülmüş **“Olmasa”** adlı divanından bir bəndlə bitiririk:

*İki mələk müqərrərdi,
Baxıb əməlin yaza.
Onlar əməlinə baxıb,
Sənə verərlər cəza.
O günündə nə eyləsin
Şahi-Mərdan, Mürtəza?
Məşhəri görmək çətindi
Əldə tutar olmasa. [19, s.267]*

Böyük şairin dediyi kimi, başqasının haqqını yemədən müəyyən fikir söyləmək, hökm vermək üçün tədqiqatçı tutarlı faktlara, dəlillərə söykənməlidir, əks halda, hətta Mərdlər Şahı Mürtəza Əli də Məşhər günü sənə kömək edə bilməz!

Ədəbiyyat:

- 1.Q.Namazov. Ozan-aşıq sənətinin tarixi. Bakı, 2013
- 2.S.Paşayev. XIX əsr Azərbaycan aşıq yaradıcılığı. Bakı, 1990
- 3.A.Nəbiyev. Azərbaycan xalq ədəbiyyatı. II kitab. Bakı, 2014
- 4.A.Yaquboğlu. Daşkənd aşıqları və şairləri. Bakı, 2008

- 5.Göyçə mahalının Kameral təsviri. (Tərcümə, tərtib və ön sözün müəllifi Nazir Əhmədli). Bakı, 2017
- 6.N.Əhmədli. Haqq-nahaqq seçilər Haqq divanında. Bakı, 2017
- 7.İrəvan quberniyası, Novobəyazid qəzasının Kameral təsviri. 1859-cu il. Erm. Milli Arxivi, F.267, s.1, s.v.16
- 8.İrəvan quberniyası, Novobəyazid qəzasının kameral təsviri. 1873-cü il. Erm. Milli Arxivi, F.267,s.1, s.v.22
- 9.Erm.Milli Arxivi, F.267, s.1, s.v.7
- 10.S.Qəniyev. El şairi Qobustanlı Qara. Bakı, 2005
- 11.Sazlı-sözlü Göyçə (toplayanı, tərtib edəni və ön sözün müəllifi İ.Ələsgər), Bakı, 1999
- 12.H.İsmayılov. Göyçə aşıqları və el şairləri. I cild. Bakı, 2006
- 13.Dərdli Cavad. Doğma yurd çağırır məni. Bakı, 2014
- 14.A.Yaquboğlu. Dərdli Cavada cavab. “Xəzan” jurnalı, №1(7), 2017
- 15.A.Yaquboğlu. El şairi Muxayıl Göyçəli. // AMEA Folklor İnstitutu, Elmi axtarışlar, VI, 2010
- 16.A.Yaquboğlu. El şairi Muxayıl Göyçəli. // Filologiya məsələləri, №11, 2010
- 17.M.Sadık Sanan. Azərbaycan Saz Şairləri // Azərbaycan yurt bilgisi. İstanbul, 1932, №2
18. Mərkəzi ostan. bao.az saytı, (29-12-2014).
- 19.Q.Namazov. El çələngi (Xalq şeirindən seçmələr). Bakı, 2004

(Məqalənin ilkin variantı müəllifin “Haqq-nahaqq seçilər Haqq divanında” (Bakı, 2017) kitabında “Yatıb, oyanmaz, oyanmaz” başlığı ilə çap olunmuşdur.

Kitabda həmçinin “Yatıb oyanmaz, oyanmaz” gərraylısı, “Xəbər al, deyim” qoşması və “Neylərəm”, “Ol-masa” divaniləri də çap olunmuşdur.)

“Filologiya məsələləri”, №3, 2018, səh.136-150

**ŞAİR MEMMED HÜSEYİN
(Göyçe, 1800 - Göyçe, 1880)**

19. yüzyl âşıklardan olup muhtemelen yüz-yılın ilk yarısında yaşamıştır. Göyçe mahalı Daşkend köyünde doğan Hüseyin'in doğum ve ölüm tarihini 1800-1880 olarak verenler vardır.

Onun “Mehebbet Destanı”nın dışında geraylı, koşma, tecnis, muhammes ve divanî türlerinde söylediği yüzlerce şiiri vardır.

Şiirlerinde bahtından, sevgilisinden ve zamanından şikayet eden Hüseyin, bir dörtlüğünde bu hususu şu mısralarla dile getirmiştir.

*İgidin dönmesin ehdi
Yana çevrilmesin texdi
Memmed Hüseyin'in (qara) bexti
Yatıp oyanmaz oyanmaz*

Divanî şeklinde yazdığı şiirlerinde de başarılı olan Memmed Hüseyin devrin ileri gelenlerini hicvettiği için daima takip edilmiştir.

*(“Oyanmaz” rədifli gəraylı və “Yəni nə” rədifli
qoşma portalda nəşr olunub)*

***[http://azerbaycan.dilededebiyat.net/azerbaycan-asik-
edebiyati/sair-memmed-huseyin](http://azerbaycan.dilededebiyat.net/azerbaycan-asik-edebiyati/sair-memmed-huseyin)***

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

1. “Azərbaycan aşığıları”, II cild. (toplayanı: **Hümmət Əlizadə**). Bakı, “Azərnəşr”, 1930
2. **Feyzulla Qasımzadə**, “XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə dair tədqiqlər”, Bakı, “APİ”, 1960, səh.12
3. **Əhliman Axundov**, “XIX əsrdə Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının tədqiqləri” (I kitab), Bakı, “Elm”, 1961, səh.181-182
4. “Telli saz ustadları”, Bakı, “Azərnəşr”, 1964, səh.48-50. (tərtib edəni: **Əhliman Axundov**)
5. **İbrahim Əsədov**, “Şair Məhəmmədhüseyn”, “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzeti, 25 iyul 1964-cü il
6. “Aşıqlar”, Bakı, “Gənclik”, 1970, səh.37. (tərtib edəni və redaktoru: **İlyas Tapdıq**)
7. **Feyzulla Qasımzadə**, “XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi”, Bakı, “Maarif”, 1974, səh.21
8. **Sədnik Paşayev**, “Yurdumuzun əfsanələri”, Bakı, “Gənclik”, 1976, səh.27-29
9. **Əhliman Axundov**, “Şifahi xalq ədəbiyyatı inciləri”, Bakı, 1983
10. “Azərbaycan aşığıları və el şairləri” I cild, Bakı, “Elm”, 1983, səh.193-195. (tərtib edəni: **Əhliman Axundov**)
11. “Azərbaycan ədəbiyyatı inciləri”, Bakı, “Yazıçı”, 1988, səh.105, 251, 469 (tərtib edəni: **Elxan Məmmədov**)
12. **Cavad Heyət**, “Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı”, Varlıq Dərgisi, 1989 (günəş ili ilə 1367)

- 13. Sədnik Paşayev**, “XIX əsr Azərbaycan aşığı yaradıcılığı”, Bakı, «API”, 1990, səh.31-34
- 14. R.Həsənova və T.Əhmədov**, “XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı müntəxabatı”, Bakı, “BDU”, 1992, səh.5-6
- 15. Ziyəddin Məhərrəmov**, “XX əsr Göyçə aşığı mühiti, 1920-1950-ci illər”, Bakı, “Azərbaycan Ensiklopediyası” NPB, 1997, səh.14-15
- 16. Tərən Göyçəli**, “Göyçə aşığı məktəbi”, Bakı, “Göy-türk”, 1998
- 17. İslam Ələsgər**, “Sazlı-sözlü Göyçə”, Bakı, “Azər-nəşr”, 1999, səh.28-37
- 18. Eldar İsmayıl**, “Oğuz yurdun övladları” II kitab, Bakı, “Nurlan”, 2001
- 19. Xasay Zeynalov**, “Göyçə mahalının tarixindən yar-paqlar” (əlyazma), Bakı, 2001, səh.60-103
- 20. Hüseyn İsmayılov**, “Aşığı yaradıcılığı: mənşəyi və inkişaf mərhələləri”, Bakı, “Elm”, 2002
- 21. Hüseyn İsmayılov**, “Göyçə aşığı mühiti: təşəkkülü və inkişaf yolları”, Bakı, “Elm”, 2002, səh.251-260
- 22. Hüseyn İsmayılov**, “El şairi Məmmədhüseyn”, “Də-də Qorqud” jurnalı, №01, 2003, səh.64-71
- 23. Qara Namazov**, “Aşıqlar” (I kitab), Bakı, “Səda”, 2004, səh.279-280
- 24. Arzu Fikrətgızı**, “Ortaq türk keçmişindən orta q türk gələcəyinə”, “XIX əsr el şairi Məmmədhüseynin həyat və yaradıcılığına dair”, Bakı, “Səda”, 2005, səh.48-51
- 25. “Azərbaycan aşığı şeirindən seçmələr” I cild**, Bakı, “Şərq-Qərb”, 2005, səh.251-261 (tərtib edənlər: Əhliman Axundov, İsrail Abbaslı, Hüseyn İsmayılov)

- 26. Şair Məmmədhüseyn**, “Uçar künül quşu”, Bakı, “Nurlan”, 2005, 80 səh.
- 27. Daşkəndli Şair Məmmədhüseyn**, “Haqdan peyğəmbərə salam”, Bakı, “Nurlan”, 2005
- 28. Daşkəndli Şair Məmmədhüseyn**, “Yatıb oyanmaz, oyanmaz...”, Bakı, “Nurlan”, 2005
- 29. Azad Nəbiyev**, “Göyçə aşiq məktəbi” (IV məqalə), “Bakı Universitetinin xəbərləri” (Humanitar elmlər seriyası), №3, 2005. səh. 34
- 30. Arzu Fikrətgızı**, “XIX əsr Göyçəli el şairi Məmmədhüseynin dini məzmunlu şeirlərində Həzrət Əli obrazının poetik məna xüsusiyyətləri”, “Haqqın səsi” qəzeti, №111, 18 aprel 2006-cı il
- 31. Arzu Fikrətgızı**, “XIX əsr el şairi Məmmədhüseynin həyat və yaradıcılığına dair”, “Haqqın səsi” qəzeti, №112, 5 may 2006-cı il
- 32. Daşkəndli Şair Məmmədhüseyn**, “Xəbər al, deyim”, Bakı, “Nurlan”, 2006
- 33. Hüseyn İsmayılov**, “Göyçə aşıqları və el şairləri”, I cild, Bakı, “Səda”, 2006
- 34. Araz Yaquboğlu**, “Daşkənd aşıqları və şairləri”, Bakı, “Nurlan”, 2008
- 35. Səyyad Şairov**, “Saz, söz, sənət incilərimizdən Şair Məmmədhüseyn”, “Açıq səma” qəzeti, №01(57), 27 yanvar 2009-cu il
- 36. Səyyad Şairov**, “Taleyini görən şair”, Bakı, “Nurlan”, 2009
- 37. Səyyad Şairov**, “Şair Məmmədhüseyn yaradıcılığı və Göyçə aşiq məktəbinin inkişafında onun rolu”, “Azərbaycan XXI əsrdə” qəzeti, №02(53), 26 fevral 2010-cu il

- 38. Ziyəddin Məhərrəmov**, “İrəvanda məktəbdarlıq və maarifçilik”, Bakı, “Nurlan”, 2010, səh.131-132
- 39.** “Daşkənd və daşkəndlilər”, Bakı, “Hərbi Nəşriyyat”, 2012. (Tərtib edəni və redaktoru: **Araz Yaquboğlu**)
- 40. Qəmgin Fəzi**, “Nəsihət deyirəm, saxla yadında”, Bakı, “Elm və təhsil”, 2016, səh.220
- 41. Eldar İsmayıl, Gündüz Əhmədli**, “Qərbi Azərbaycan, Göyçə – erməni işğalı”, Bakı, “Ecoprint”, 2016, səh.179
- 42. Araz Yaquboğlu**, “Dərdli Cavada cavab”, “Xəzan” jurnalı, №1(7), 2017, səh.64-67
- 43. Aşıq ədəbiyyatı antologiyası**: 3 cildə. I cild: Aşıq poeziyası. Bakı, 2017, (tərt.: M.Qasımlı, M.Allahmanlı)
- 44. Nazir Əhmədli**, “Haqq-nahaqq seçilər haqq divanında”. Bakı, “Nurlar”, 2017, səh. 257-264
- 45. Nazir Əhmədli**, “Şair Məmmədhüseynin nəsil şəcərəsi”. // “Filologiya məsələləri”, №3, 2018, səh.136-150
- 46. İslam Ələsgər**, “Sazlı-sözlü Göyçə” (II kitab), Bakı, “Elm və təhsil”, 2018, səh.22-29
- 47. www.az.wikipedia.org** saytıda “Şair Məmmədhüseyn” səhifəsi
- 48. www.az.wikisource.org** saytıda “Müəllif:Şair Məmmədhüseyn” səhifəsi
- 49. www.commons.wikimedia.org** saytıda “Category:Şair Məmmədhüseyn” səhifəsi
- 50.** <http://azerbaycan.diledebiyat.net/azerbaycan-asik-debiyati/sair-memmed-huseyin>

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

Ön söz (Səyyad Şairov)	3
------------------------------	---

GƏRAYLILAR

Yatıb oyanmaz, oyanmaz.....	30
İstərəm	31
Dağlar.....	32
Bulaq.....	33
Görünür.....	34
İstərəm	34
Nigar	35
Güllü	36
Aşıqiyəm.....	37
Ay qız.....	37
Qurban	38
Göründün	39
Oynasın	40
Səni	40
Olarmı	41
Ay pəri	42
Nazənin	42
Qayıt.....	43
Lalə	44
Mən olum.....	44
Ağrıdır.....	45
Üstədi	45
Olaydı.....	47
Dərdidi	48

QOŞMALAR

Xəbər al, deyim.....	50
İslama vacib	52
Nur	54
Nə deyim.....	55
Qabaqda	56
Haqdan peyğəmbərə salam	57
Bağışla məni	59
Deyim.....	59
İndi	60
Ya Əlif-Əlif.....	61
Deyəllər.....	62
Nəcədir (qıfılbənd).....	63
Nan verir (qıfılbənd)	64
Göyçə ellidi (qıfılbənd).....	65
Xas-xas (xətəngi)	66
Yəni nə.....	67
Yaxşıdır.....	68
Üçün.....	69
Dilim	70
İstə.....	70
Ola.....	71
Qocaldım.....	72
Haçan gəlirsən	73
Nə var.....	73
Bilməzsən.....	74
Oxşayır.....	75
Ürəyimə	75
Bilmərəm	76
Ay hazarat.....	77

İstəmirəm	79
Yaylağım.....	80
Hacı.....	80
Bu yerlər	81
Olmaya.....	82
Niyə olub.....	83
Düşərmiş	84
Neynirəm	85
Bilməz.....	85
Gəlməz	86
Arvad	87
Dağlar.....	87
Eyləmişən.....	88
Gəlmişəm.....	89
Mənim	90
A bəxtim	90
Olarmış.....	91
Mənim	92
Qalasan.....	93
A molla	94
Günbəgün.....	94
Tava	95
Gəlmişəm.....	96
Mollanın.....	97
Könül	97
Əlinə.....	98
Gözəldi.....	99
Var	100
Nə dəmi.....	100
Xanım.....	101
A Məsmə.....	102

Can alan	102
Sənə qurban.....	103
Sənə qurban.....	104
Qalmaya	104
Xoşqədəm	105
Eyləsən.....	106
Yar aşığıyam	106
Olmadı	107
Olmaz.....	108
Sığal verib	108
Salatın	109
Olaydı.....	110
Yar əlindədi.....	110
Kimi	111
Ağrı dağı	112
Bəy	113
Qaralanmışam	114
Sən	114
Əzəldən	115
Sinəm üstə.....	116
Gəlmişəm.....	116
Görmüşəm.....	117
Qadan alım	118
Keçdi.....	118
Gözəl.....	119
Dedi.....	120
Qayıda.....	121
Məni	121
Bilmədim	122
Uzaqdasan.....	123
Eyləyim.....	123

Ağrın alım	124
Bilmədim	125
Gözəlim.....	126
Ceyranım.....	127
Qızlar	128
Bənzəməz.....	129
El yaraşığı	129
Güləndam.....	130
Gəldin.....	131
Oxşa məni	131
Qayıtdı	132

TƏCNİSLƏR

Yaxşıdır.....	134
De bir üz, bir üz	135
Yazanda	136
Cahanda	136
Qal qala	137
Başabaş	138
A yana-yana	138
A yaza könül	139
Var istə məndən	140
Çat dada	140
Yar andı.....	141
Ay üzə-üzə	142
Dolanar.....	142
Göz olar.....	143
Gül üzə-üzə	144
Bir bax.....	144
Çal, a çal	145

Yara canımı.....	146
Yar alan könül.....	147
Daradı.....	147
Qalanar.....	148
Sərə-sərimi.....	149
Ay süzə-süzə.....	149
Qalandı.....	150
Ay yazıq-yazıq.....	151
Yaralananda.....	151
Oddadı.....	152
Yarasa.....	153
Yarıma.....	153
Dil-dilə.....	154
Gözdədi.....	155
Yaşa yar.....	155
Yan-yana.....	156
Yasinə bağlar.....	157
Pəh-pəh-pəh.....	158

CIĞALI TƏCNİSLƏR

Ha yana-yana.....	159
Yaxşı sına.....	160
Tərsinə gedər.....	161
Düzə gəl.....	162
Yar sana məni.....	163
Dama-dama.....	164
Hey yaya.....	165

DİVANİLƏR

İftida.....	168
Neylərəm.....	169
Ya Əli, fəryadi rəs.....	170
Ya Əli.....	172
Olmasa	173
Ola.....	174
Varaq.....	175
Baş endirər	176
Gəlmədi.....	178
Bax	179
Bax	180
Qırmızı	182
Qırmızı	184
Yasindimi.....	185
Olmasa	186

MÜXƏMMƏSLƏR

Gözəl.....	188
Gülxanım	189
Sənəm.....	191
Demişəm	192

DEYİŞMƏLƏR

Çobanla deyişmə.....	195
Axund Əsgərlə deyişmə.....	196

ŞAİR MƏMMƏDHÜSEYN YARADICILIĞINA NƏZİRƏLƏR

Ağrı dağı (Aşıq Alı).....	199
De bir üz, bir üz (Aşıq Musa).....	200
Oyanmaz (Aşıq Nəcəf Əlimərdanlı).....	201
Oyanmaz-oyanmaz (Hüseyn Sani)	202
Oyanmaz-oyanmaz (Qəmgin Fəzi).....	203
Tərsinə gedər (Muxayıl Göyçəli)	204
Ağrı dağı (Səyyad Şairov)	205
Üçün (Maksim Şamil).....	206
Üçün (Şöhrət Abbasəliyev).....	207

ŞAİR MƏMMƏDHÜSEYNİN HƏYAT VƏ YARADICILIĞI HAQQINDA ÇAP OLUNAN MATERIALLAR

Məhəmməd Hüseyn (Hümmət Əlizadə).....	209
Daşkəndli Şair Məmmədhüseyn (Əhliman Axundov).....	210
Şair Məhəmmədhüseyn (İbrahim Əsədov).....	211
Şair Məmmədhüseyn (Həsən Rzayev)	216
Yaralı maral (Sədnik Paşayev)	217
Şair Məmmədhüseyn (Əhliman Axundov).....	220
Şair Məmmədhüseyn (Sədnik Paşayev)	221
Daşkəndli Məmmədhüseyn (Ziyəddin Məhərrəmov).....	227
Şair Məmmədhüseyn (Tərlan Göyçəli)	228
Şair Məmmədsöyün (İslam Ələsgər).....	234
Şair Məmmədhüseyn (Eldar İsmayıl).....	235
Şair Məmmədhüseyn (Xasay Zeynalov)	236

Şair Məmmədsöyün və Axund Əli (Xasay Zeynalov).....	240
Məmmədhüseyn Daşkəndli (Qara Namazov).....	254
Şair Məmmədhüseyn (Azad Nəbiyev)	257
Şair Məmmədhüseyn (Hüseyn İsmayılov)	259
XIX əsr göyçəli el şairi Məmmədhüseynin dini məzmunlu şeirlərində Həzrət Əli obrazının poetik məna xüsusiyyətləri (Arzu Fikrətgızı).....	272
XIX əsr el şairi Məmmədhüseynin həyat və yaradıcılığına dair (Arzu Fikrətgızı)	284
Şair Məmmədhüseynin yaradıcılığına dair tədqiqlər (İbrahim Əsədov).....	293
Daşkəndli Şair Məmmədhüseyn (Araz Yaquboğlu)	312
Saz, söz, sənət incilərimizdən Şair Məmmədhüseyn (Səyyad Şairov)	314
Şair Məmmədhüseyn yaradıcılığı və Göyçə aşığı məktəbinin inkişafında onun rolu (Səyyad Şairov)...	320
Dərdli Cavada cavab (Araz Yaquboğlu)	323
Şair Məmmədhüseyn (Məhərrəm Qasımlı, Mahmud Allahmanlı).....	331
Şair Məmmədhüseynin nəsil şəcərəsi (Nazir Əhmədli).....	332
Şair Memmed Hüseynin	354
İstifadə edilmiş ədəbiyyat	355

ŞAİR MƏMMƏDHÜSEYN
(Məmmədhüseyn Həsən oğlu)

NUR ÇEŞMƏSİ
Bakı, “Elm və təhsil”, 2018

*“Elm və təhsil” nəşriyyat-poliqrafiya
müəssisəsinin direktoru: **prof. N.B.Məmmədli**
Texniki redaktor: **Mütəllib Həsənov**
Korrektor: **Elnur İrəvanlı**
Operator: **Murad Ağayev***

*Yığılmağa verilmiş: **08.01.2018**
Çapa imzalanmış: **20.09.2018**
Şərti çap vərəqi: **23. Sifariş № 335**
Kağız formatı **60x84**, 1/16. Tiraj: **500***

*Kitab “Elm və təhsil” nəşriyyat-poliqrafiya müəssisəsində
hazır diapozitivlərdən çap olunmuşdur.*

*E-mail: **elm_ve_tehsil @ box.az***

*Tel: (+994 12) **497-16-32**, (+994 50) **311-41-89***

Ünvan: Bakı, İçərişəhər, 3-cü Maqomayev diüngəsi 8/4